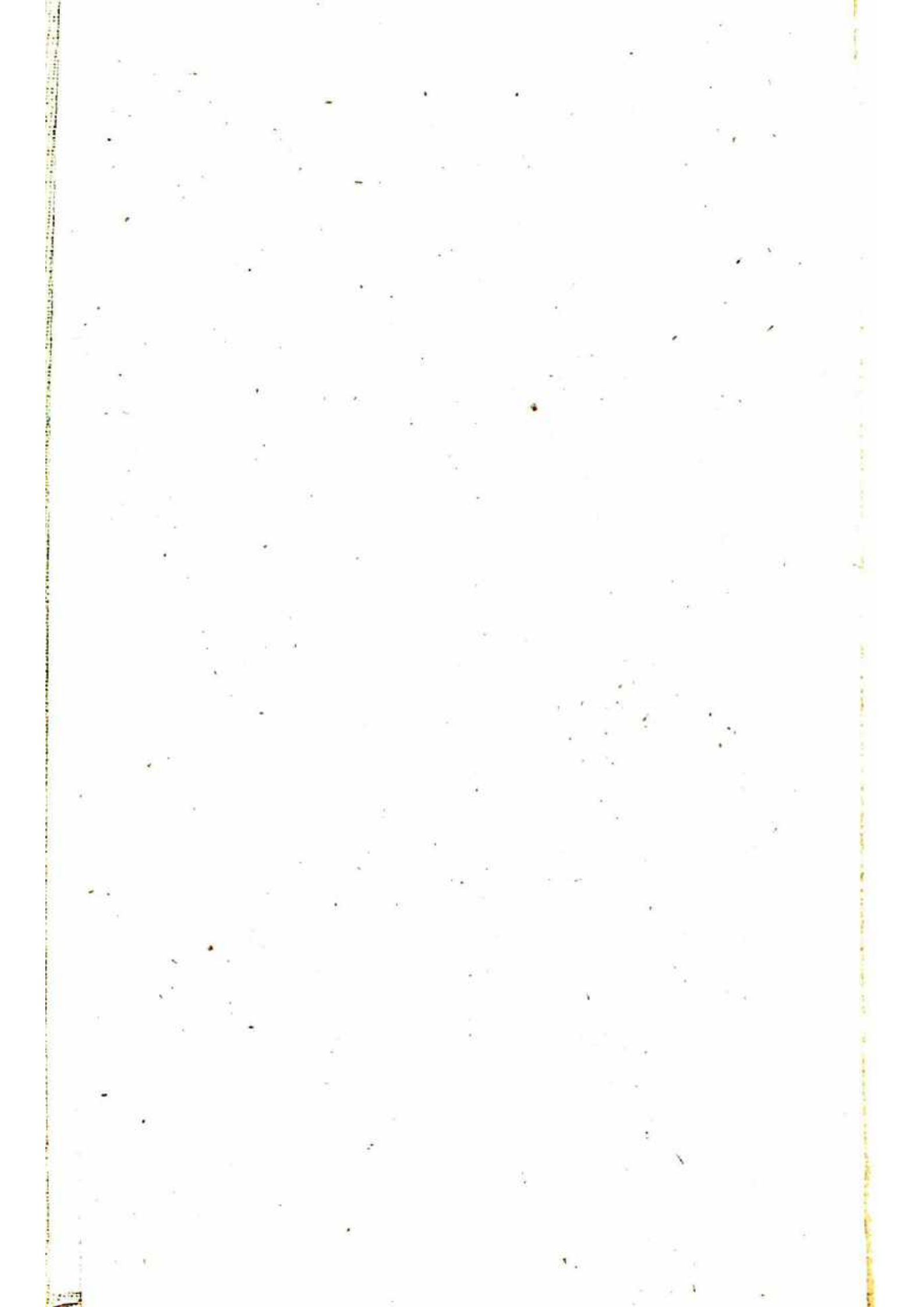

MinisterievanPropaganda.org

A. STIL
•
DE EERSTE
STOOT

André Stil

DE EERSTE STOOT

Deel I

BIJ DE WATERTOREN

UITGEVERIJ PEGASUS

AMSTERDAM

1953

Oorspronkelijke titel
LE PREMIER CHOC
I
AU CHATEAU D'EAU

*

*Uit het Frans vertaald door
Marja v. Vliet*

*

*Deze roman verschijnt als no. 30
in de Pegasus Roman Reeks*

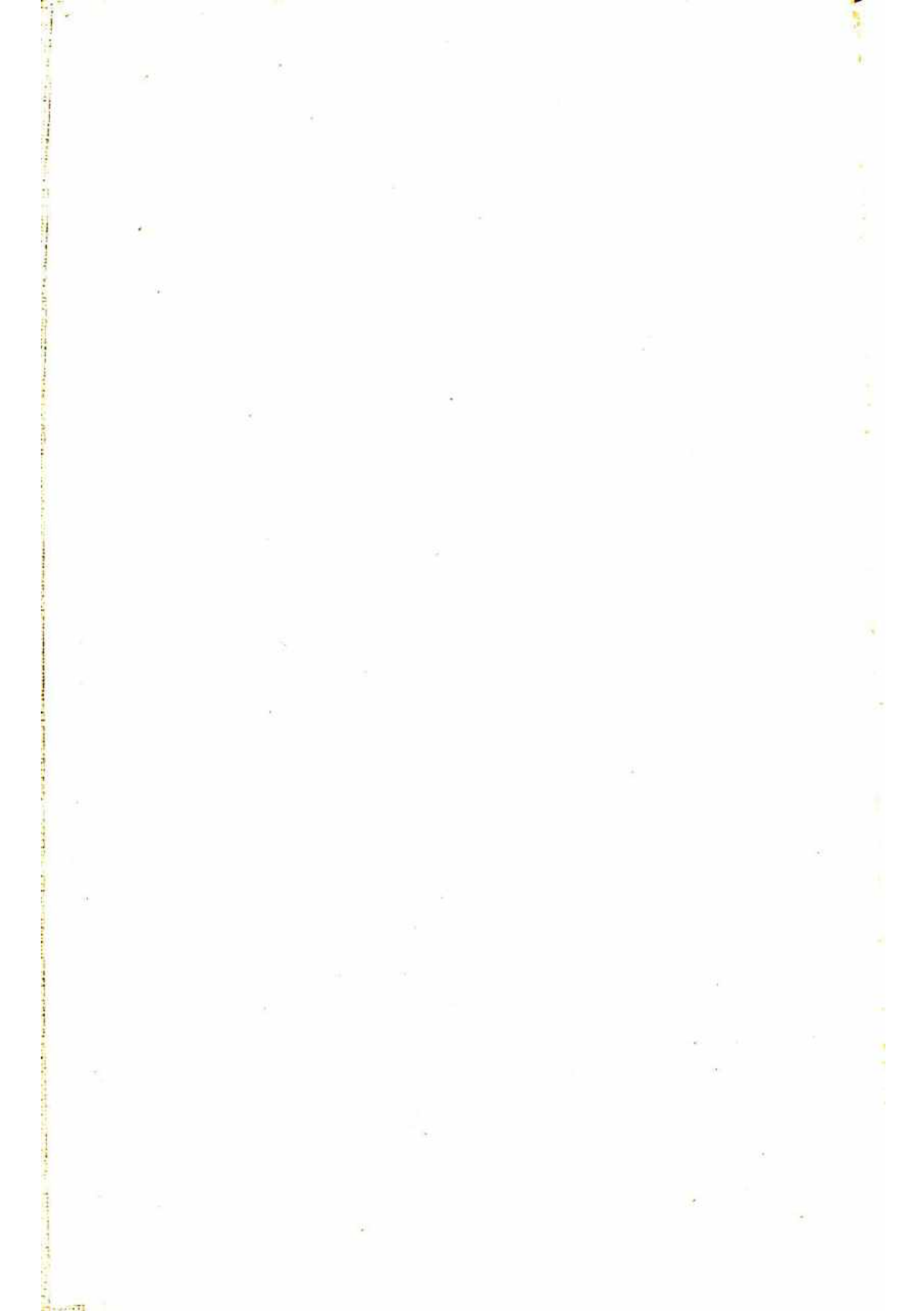
*

Druk.: Heiermann & Co — Amsterdam

„Jij schreeuwerige dichter, in het wilde weg hak je in op al wie je de beulen van je vaderland noemt; Karel V en Philips II zet je tegen de schandpaal van de geschiedenis; je doet niet als de uil, je bent niet voorzichtig. Hoe weet jij of er geen Karel V en Philips II meer op deze wereld zijn?“

Charles de Coster

HET REGENT

„Hij kantelt! Pas op, of hij zinkt! Je boot...”

„Hadden we maar een ding zonder gaten...”

Het gore water, dat als een smal gootje binnenstroomt, vormt een kolk in de hoek, waar de kinderen op hun hurken zitten. Midden op het kolkje drijft een door de roest uitgevreten dekseltje van een schoensmeerdoos; het probeert te drijven, maar raakt vol water.

Ze zijn allebei ruim vier jaar oud. Hij kijkt haar nu aan met zijn roodomrande ogen, ogen van een armeluis kind, ogen die maar heel weinig lachen, zelfs niet onder het spelen. Zij heeft van dat merkwaardige wit-blonde haar, zo fijn en dun dat het wel doorzichtig lijkt en de huid er, wat smoezelig en goor, doorheen komt als de bodem van een beekje. Ze houdt het kopje wat voorovergebogen en zegt heel lief:

„Zeg, kun je er niet een van papier maken?”

„We hebben toch geen papier. Hou mijn hand vast, dan probeer ik het op te vissen.”

„Maar — dan komt je hand-met-de-pijn in het water.”

Hij buigt over de grote plas heen. Zijn rechterhandje is tot aan de pols in een lang groezelig verband gewikkeld. Net een dikke onhandige poezenpoot, die te hard tegen het dekseltje aankomt, zodat het zinkt.

„Gossic. Hou liever mijn andere hand vast, dan gaat het beter.”

„Nietes. Ik wil niet.”

„Waarom niet?”

„Dan krijg ik jou pijn ook. Je verband is helemaal vies. Er zitten vast van die enge beestjes in, baksils.”

„Nee hoor, vast niet. Het is niet besmettelijk.”

Het meisje deinst terug met haar hele lichaam.

„Doet het pijn? Erg?”

Hij doet flink en haalt zijn schouders op.

„Het is wel zó groot, een echte brandwond...”

Met haar vingertoppen raakt ze heel voorzichtig zijn pols aan, toch nieuwsgierig.

„Die grote speld, steekt die in je vel?”

Hij jukt en zet zijn borst op:

„Ja, en een pijn jô!... En als je mij er niet aan wilt vasthouden, dan moet ik hem wel in het water steken om onze boot te pakken, nou en dan krijg ik nog veel meer pijn, door jou schuld!... Toe...”

Ze durft niet goed, ze bekijkt aandachtig het verband en trekt haar neusje op:

„Nee, ik doe het niet, ik wil er niet aankomen.”

„Nou, dan...”

Hij doet, of hij zijn verband in het water gaat steken.

„Naar joch!”

Maar hij is geen naar joch. Hij ziet, dat ze het op een huilen zet en staat op.

„Dan zal ik het met mijn voet naar ons toehalen.”

Zijn blote voeten steken in grove laarsjes, waarvan het leer zo hard als hout is geworden. Ze hebben een felrode band vlak boven zijn enkels geschuurd. Hij steekt de punt van zijn laars in het water en tast het af, op zoek naar het wrak.

„Nee, dat is te koud, het water komt in mijn schoen. We moeten wat anders verzinnen...”

„Als je groot bent, ga je dan ook op de haven werken?... Of wil je liever matroos worden?”

Hij trekt zijn schouders op.

„Ik wil dokter worden. Snap je? Om te zorgen, dat de mensen niet doodgaan...”

„Maar als er een bom valt, dan gaan ze toch dood...”

„Zeg kijk eens! Een vliegboot!... Het water drijft hem hierheen!”

Op het gootje, dat als maar breder wordt, komen twee kruislings liggende lucifers aandrijven.

„Kijk, en dit wordt de onderzeebootbasis.”

Hij zet een bankje middenin het water. De stroom duwt er de lucifers onderdoor.

„Zie je wel?”

Ze lacht en klapt in haar handjes.

„Wat komt het water hoog!”

„Dat is de vloed...”

Hij is erg tevreden met zichzelf, dat hij dit heeft bedacht.

Een dikke druppel valt pal op de vliegboot die ongehinderd onder de onderzeebootbasis was doorgedreven, en slaat de lucifers uiteen.

„Hè, nou regent het hier ook.”

„Zonde, dat er geen wind is, want dan konden we een zeilboot maken.”

Hij blaast uit alle macht op de lucifers.

„Wacht effe — de vuurtang. Daarmee halen we hem terug.”

Ze draaien zich om en kijken of de vuurtang bij de kachel ligt.

Maar dan keren ze opeens tot de werkelijkheid terug...

„Tjesses, het water valt allemaal in huis!”

Want nu is er niet alleen de goot water, die uit de gang van de barak aanstroomt en een plas vormt op de plek, waar een gat zit in de verrotte planken van de vloer in de hoek van het vertrek, dat de bewoners hun keuken noemen. Door de zwarte planken van de zoldering sijpelt het water naar binnen. Het regent net zo hard als onder een boom, waarvan je na de regen de takken schudt. Het lijkt wel, of het neergutsende water buiten door de vensterruiten heenstroomt, regelrecht neerkomt op het kozijn en daar de knot rijggaren en de oude broodkorst doorweekt, die moeder, voor ze uitging, in de hoek wegstopte.

„Gossie, wat een water!”

Een grote grijze druppel zwelt telkens weer aan bovenop de grote vogelkooi, die hoog tegen de muur bij het venster hangt, laat los en valt dan met een tik neer op de bodem van de kooi als in een kom. Het meisje vraagt:

„En je grote vogel? Is die verdronken? Ik zie hem niet meer... ik hoor hem ook niet meer...”

„Nee, die is er niet meer.”

Hij kijkt naar de grond en krijgt een kleur.

„Waar is ie dan?”

Hij blijft naar de grond staren, terwijl hij zijn best doet om het grote verdriet op zijn gezichtje te verbergen, maar zijn tranen wellen op, tranen zo broos als twee zeepbelletjes die direct uit elkaar spatten.

„Heb je hem pijn gedaan?”

„Toe, laat me nou.”

En met een ruk draait hij haar zijn rug toe. Vlak voor hem begint opeens een straal water, die eerst spiraalsgewijze

langs de draad naar beneden gleeed, van de lamp zonder kap neer te gutsen.

En meteen wordt ook het gootje water heel breed; het lijkt wel of iemand in de gang een teil heeft geleege. Tegelijkertijd slaat een rukwind een golf van regen over de barak.

„Marie!”

„Mammie!”

De twee kinderen krijgen het opeens te kwaad. Door de muur heen hoort men, hoe het gestommel van meubels, die worden verzet, ophoudt.

Een vrouw komt aanlopen, sloffend op haar kletsnatte pantoffels. Als een dweil knijpt ze haar stukgescheurde zwarte schort om haar polsen uit en laat het water een eind van zich af op de grond plassen, terwijl ze er tegelijkertijd haar handen en rode polsen aan afveegt; haar blote armen steken bijna tot de ellebogen uit de te korte mouwen van een oude versleten trui. Ze heeft van die grote ogen waarop kinderen zo dol zijn, en niettegenstaande de kou parelen zweetdruppels op haar wenkbrauwen.

„Lieve hemel! Hier is het nog erger dan bij mij!”

„Het kwam opeens.”

Pieken grijzend haar vallen over haar voorhoofd. Met haar ene hand grist ze de pieken uit haar gezicht, met een snel gebaar, zoals men een handvol aarde opgrist.

„Kinderen, blijven jullie hier zitten!”

Zij zet ze naast elkaar op tafel, op een plek waar het niet naar binnen regent. Dan rent ze weer weg, de gang in en naar buiten, om te zien wat er aan de hand is... Meteen roept ze:

„Léon, ben je niet goed bij je hoofd? Heb jij ons die sloot water in huis gegeven?”

Een oude man, blootshoofds, zijn rug gekromd in de regen, doet zijn best om met de plank van een kruiwagen en wat oude lappen de wilde stroom water, die van het hoogste punt van de barakkenwijk langs de barakwoningen door het slop naar beneden gutst, voor zijn deur af te dammen.

„Wat! Ik het water naar jou toe...” Hij is woedend. Hij klappertandt van de kou, zijn gezicht en zijn kort geknipte haar druipen van de regen. „Je kunt doodvallen, begrepen? Wil je soms, dat ik alles laat verzuipen? Doe liever net als ik.”

„Ouwe grompot. Hebben wij soms een plank?”

„Wees maar kalm, ik zal je er één geven! Ziezo, dat is klaar!...” Hij raapt nog een kruiwagenplank op en sleept hem met een drafje naar Marie toe.

„Jullie vrouwen moeten ook altijd een keel opzetten. Kom, ga wat opzij...”

Hij duwt haar weg. Hij steekt zijn plank in de grond, voor de deur. „Vooruit, geef je schort, vouw het uit, stop het daar in het gat om het water tegen te houden! Ik moet even wat grond bij het mijne bijstoppen. Ik ben zo terug... Ouwe grompot, ouwe grompot!...”

Zijn knieën knikken van de kou. Hij trekt zijn schouders wat op om zijn hoofd te beschutten en holt terug naar zijn dam.

Nu stroomt er nog maar een dun riggeltje water door de gang. In de hele barakkenwijk weerklinkt geroep en geschreeuw, het dringt door het lawaaigordijn van de storm heen. De oceaan is vlakbij, op nog geen vijftig meter achter de vuilnishopen. Het zijn nu geen gietbuien meer, maar grote plensen water, alsof een stuk zee door de wind wordt neergesmeten over de oude houten barakken die op invallen staan. Hier en daar hoort men vensters aan scherven vallen. Bij elke storm herhaalt zich dit drama. Met zo'n zondvloed blijft slechts de grote watertoren, die het barakkendorp als een middeleeuwse versterking beheerst, pal staan als een dreigend bolwerk. Dan kan men hem nauwelijks meer zien, het water zwiept bijna horizontaal naar beneden, als een bewegende muur op en neer geslagen door de vlagen van de wind. Het is of deze watertoren de Atlantische Oceaan en het hele Westen een halt toeroept. Aan zijn achterkant, de landkant, plast het water, dat door de storm van zijn koepeldak wordt afgezwiept, even over de grote halve-cylinder van glas, die ter halver hoogte reikt, heen, om dan te verstuiven en als een wonderlijke rookwolk weg te kringelen.

Marie is naar huis teruggerend. Ze gaat weer bij haar buurvrouw naar binnen, waar de kinderen op de tafel pret hebben om alles, wat er gebeurt. Ze torst een zware houten tobbe.

„Kom, help me even!”

Ze geeft elk van hen een pan.

„Nu moet je zo doen.”

ze beginnen het water uit het gat in de boord van de koeke te scheppen.

Binnen, voor de deur van de gang, hoort men de schop van de oude man, die teroz is gekomen om de dam aan te vullen.

Als de tubbe vol is roept Marie:

„Zeg Léon, kom even een handje helpen!”

„Als ze allemaal zo veelvuldig waren als jij!” zegt Léon, want hij komt toch helpen.

Marie en hij tillen met moeite de zware tubbe over de dam, waar zij overheen stappen. Ze riken maar via de steen door de windstoten, glijden nu in te natte kled en kijken elkander aan:

„Verdomd, wat een noodweer!” roept Léon. „Als we hem hier uitgieten, dan krijgt Géraldine het water in huis. Laten we hem midden in de tuin afgooien!”

Dat betekent, dat ze met hun zware tubbe nog tien meter verder door de regen moeten sjoorwen.

Als ze weer in de gang staan, braken adem, hun gezicht en hun handen druipend van het water, houdt de regen opeens op. Een laatste windvlaag heeft de lucht als met een zweeps slag schoon geveegd en dan is het opeens stil, een stilte vol van het geluid van weglappend water, fel opklinkende stemmen en geklots van klompen die door de wijk heen en weer draven. Het lijkt wel of het dak van hun krot, opgemacht, zich ontspant en overeind komt. Men kan tenminste weer adem halen. Maar nu doet zich de kou ook meer voelen. Boven de zee klaart het op.

„Lijf, daar heb je d'r,” zegt Marie. „Kinderen, blijf zoet op je droge plaatsje!”

Een heel jonge vrouw komt aanhollen. Ze is rot op haar amid doorweekt.

„Ik was zo bang, dat jij ook niet thuis was,” roept ze en van verre.

„Alles is in orde, Paulette. Wees maar gerust. Het is voorbij!”

„Maman!”

Het jongetje komt op haar toelopen, pakt haar met open armen beet.

„Zet op kind, als je tenminste niet nat bent, want ik moet naar binnen...”

Terwijl ze de gang ingaat, zegt ze bijna toonloos tegen Marie:

„Ik ben hier helemaal naar toe komen hollen, toen de bui zo erg werd. Ik was zo bang, dat er iets zou gebeuren. Ik voel mijn benen niet meer.”

Als ze de keuken binnenkomt, barst ze in tranen uit.

„Marie, och Marie! Wat een toestand! Is dat een leven! Zo gaat het toch niet!”

„En ik heb het ergste al opgeruimd,” zegt Marie.

„Alles druipt van het water. Kijk die muren eens! Ach, en mijn gordijnen, Marie, kijk mijn gordijnen eens, hoe die er uitzien. Kijk eens, mijn mooie kalender, helemaal doorweekt. Hij scheurt zo van mekaar. Het lijkt hier wel een spelonk. Wat hebben we het hier toch beroerd, Marie!... Gelukkig maar, dat het water door de vloer heen wegzakt!”

„Ja, maar onderdoor loopt het naar mij toe, kom maar zien.”

In Marie's keuken zit ook een gat in de vloer, maar meer naar het midden toe. Er ligt een oud stuk zeil overheen. Marie licht het op:

„Kijk eens!”

Onder in het gat staat natte, zwarte modder.

„Elke keer, als het regent, blijft het water hier liggen. En daarna heb ik een stank, daar is gewoonweg niks tegen te doen. Heb je het nooit geroken? Heb je nooit bij jezelf gedacht: het huis van Marie, wat stinkt het daar? Nou, dat is het... En kijk eens, hier lekt het ook overal... In de slaapkamer moest ik het water opdweilen en de bedden versjouden... Maar kleed je toch uit, Paulette, anders vat je nog kou.”

„Ik ga al,” zegt de oude man. „Voor het ogenblik heb je me toch niet meer nodig.”

„Marie,” zegt Paulette, „wat was je weer lief.”

„Jij had toch hetzelfde gedaan, Paulette; het is wel het minste wat je voor elkaar kan doen.”

„Ik heb wat melk gekregen op de „Arbeidershulp”, wil je de helft, uit dank?”

„Ja graag,” zegt Marie zonder zich te laten bidden. Ze kijkt naar de slappe oogjes van haar dochttertje en lacht het kind toe.

„En ik,” zegt de oude man, „heb je niets voor mij? Een

beetje tabak? Niet, dat ik er om bedel, maar ik heb het verdiend, vraag maar aan Marie..."

„Nee Léon. Misschien heeft Henri wat, hij heeft zijn doos mee. Vraag het hem straks maar. Of nee, doe het liever als de steun binnen is, dan zet ik een lekkere kop koffie met een hartversterking..." Ze glimlacht vriendelijk en de oude man draait wat verlegen aan zijn snor.

„Nou, tot ziens dan," zegt hij. „En welbedankt. De oude vrouw in bed zal wel denken, die is er met de jeugd vandoor, lullig van d'r."

De mannen zeggen daar „lullig" voor alles, aan het eind van hun zinnen, zoals men elders zegt „vast hoor" of „stel je voor!" ...

Zodra de oude man heen is, begint Paulette zich uit te kleden, in de andere kamer van haar woning, de slaapkamer, waar het wonder boven wonder niet heeft ingeregend. Met een vaatdoek, die gauw nat is maar over haar huid heenglijdt zonder het water op te nemen, veegt ze haar schouders af.

„En het is net ijs, Marie, wat er uit de lucht valt! Je zult zien dat het gaat sneeuwen."

Door de dunne tussenmuur heen hoort ze, hoe haar buurvrouw opnieuw de vloer van haar slaapkamer opdweilt en dan vraagt:

„Heb je hout om vuur aan te maken?"

„Ach, hoor eens!" ... Paulette geeft geen antwoord, ze gooit een oude sjaal over haar blote schouders en loopt bij Marie binnen:

„Hoor eens! Weet je wat er gebeurd is? Oma Fabienne, je weet wel, die half versuft was en helemaal alleen bij het fort woonde... ze hebben haar vanochtend dood gevonden. Dat heb ik horen vertellen. Dood van de kou. En wist je, dat ze het in ieder geval niet meer lang had gemaakt? Ze had alleen nog d'r bed, een kast en wat hout over. Ze nam de planken van haar kast en de kapok uit haar matras om vuur van te stoken. Wat een leven, Marie! Hoe komt daar ooit een eind aan? Als er vanochtend aan de haven tenminste nog werk was!"

En opnieuw barst Paulette in snikken uit. Marie neemt haar onhandig in haar armen. En dan, ze kan er gewoonweg niets aan doen, geeft ze een zoen op dat kletsnatte haar. Ze

is nog zo jong, die Paulette. Ze is aan die armoede nog niet gewend.

„Zal ik een kommetje koffie voor je opwarmen?” vraagt ze. „Ik heb hem gisteren vers gezet.”

„Als het je niet teveel moeite is, graag,” zegt Paulette. „Dan ga ik in die tijd wat aantrekken. Kinderen, blijf bij het vuur. Jullie hebben het toch niet koud?”...

„Heb je geen doos zonder gat, voor ons om mee te spelen?”

In de keuken van Paulette druipt het water niet meer van de zoldering. Er hangt enkel nog hier en daar een druppel... Maar het water sijpelt aldoor stiekum tussen de naden van de vloer door. Paulette rilt.

Als het vannacht gaat vriezen, dan horen ze hem weer kraken, hun barak!

HET IS TIJD VOOR DE KINDEREN

De oude vrouw lag, star als een dode, in haar bed naar het plafond te staren en met droge ogen te huilen, toen Léon, met zijn armen over zijn borst gekruist om zijn handen onder zijn oksels te warmen, binnenkwam.

„Je laat me ook aldoor alleen!...”

Hij begint op boze toon te antwoorden:

„Jij hebt natuurlijk liever, dat ik met mijn poten in het water bij jou blijf zitten. Wie moet er anders voor zorgen, dat het hier niet naar binnen stroomt?”

„Je bent zo lang weg gebleven!”

„We moeten mekaar toch een handje helpen, niet? Als Paulette jou een kan melk brengt, dan weet je daar toch zeker ook weg mee! Haar huis was één modderpoel.”

Ze zegt niets meer en hij komt naar haar toe.

„Kom, huil nou niet, dommerd. Als ik aldoor bij je bleef, hoe konden we dan leven?”

Hij strijkt met zijn hand over haar voorhoofd en dan over haar grijze haar, dat zo droog is als tabak.

„Gaat het weer een beetje?”

„Als je helemaal alleen in bed ligt, dan haal je je van alles in het hoofd, snap je? Dan krijg je van die nare gedachten.”

„Dat kan ik me best indenken, hoor! Maar ik moet toch uit om werk te zoeken. Met z'n beidjes thuis kwamen we om van de honger. En eerlijk gezegd, Mélie, luister eens: voor mij is het hier nog kouder dan buiten... de vochtigheid... Jij ligt er tenminste warmpjes onder. Maar als ik hier stil blijf zitten, dan voel ik de kou door mijn botten heengaan, dan is het net of mijn bloed bevriest. Buiten ben ik in beweging. Dan blijft er leven in je boddie... We moeten zien, dat we één dezer dagen wat vuur aanmaken, dan kun jij je meteen verschonen. Je bent helemaal vuil. Ik zal Gégène om een emmer kolen vragen. Goed?”

Net als zo vaak legt hij zijn beide handen onder de er-

barmelijk verscheurde dekens, die zwaar zijn van de vocht.

„Voel maar wat voor weer het vandaag is...”

Op de tast vindt hij Mélie's schouders en legt zijn ijskoude vingers in de warme spleet tussen haar arm en haar broze bottige lichaam. De typische benauwd-vieze lucht van een zieke oude vrouw stijgt op van onder de dekens, maar het is er behaaglijk warm.

Léon komt haast met zijn knieën op de vloer voor het bed, als hij zijn wang op het voorhoofd van zijn vrouw legt.

„Wat ben je warm. Je hebt toch geen koorts?”

„En jij bent helemaal nat, je vat nog kou.”

„Ik ga even een warme neus halen bij Gégène, als je het goed vindt; hij heeft vast de kachel aan... Ik kan natuurlijk ook bij jou komen liggen om lekker warm te worden, maar ik kan toch niet tot het eind van mijn dagen in bed gaan liggen zonder ziek te zijn.”

„Kom toch maar effetjes. Het zal je goed doen. Hou je kleren maar aan, doe alleen je jasje uit.”

Léon laat zich overhalen, de voddige dekens en de oude strozak zijn zo lekker warm. Hij hangt zijn jasje aan het hoofdeinde van het bed. Hij wilde het al op tafel gooien, maar bedacht zich net bijtijds. Als het geregend heeft is de tafel zo vermolmd, dat het water al te voorschijn komt als je er met een vinger naar wijst. Het hout lijkt wel schuim: zou je er je voet op zetten, dan kwamen er zo al wormen uit. Mélie maakt plaats in bed. Ze maakt voor Léon het warme holletje in het midden vrij, waar ze de hele dag met het volle gewicht van haar benige lichaam op heeft gelegen. Hij glijdt er in, strekt zich op zijn rug naast haar uit, zijn ogen naar het plafond gericht, en slaakt de verzuchting:

„Dit is toch geen leven!”

En direct daarop zegt hij onverwachts, zonder Mélie aan te zien en nog altijd naar het grijs van de zoldering starend:

„Fabienne, die is heengegaan... vannacht.”

„Dan is het daarna mijn beurt. Ik ben nu de laatste van het groepje.”

„Wat voor groepje?”

„Ben je dan alles vergeten? Wel, ons groepje!... Fabienne, Julie, ik en verder Frédérique, je weet toch nog hoe we altijd samen waren, vroeger!...”

„Waar haal je de dingen vandaan!... Hoe oud waren we

toen, vijftien jaar? Denk je nog wel eens terug aan die tijd?"

„Als ik zo stil in bed lig, dan komen al die gedachten in me op. Daar doe je niks tegen. Ze hebben niets anders te doen dan maar ronddraaien, rondsnuffelen, alsof ze in dit ouwe karkas gevangen zaten. Het lijkt wel, of ze een gat zoeken om weg te vliegen. Als ik pijn aan een vinger krijg, dan komt het bijvoorbeeld ineens in me op hoe je katje me eens heeft gekrabd, helemaal in het begin toen we samen gingen. Het was, geloof ik, de tweede keer dat ik bij je ouwelui thuis kwam. Je vader wilde hem zo maar pardoes in zee gooien. Ik niet. Jij kwam terug van de haven en hield maar niet op, mijn vingers af te zoenen, weet je nog?"

„Nou je het zegt, ja zeker," bromt Léon binnensmonds.

„... Of als mijn rug stijf wordt omdat ik aldoor in dezelfde houding blijf liggen, dan zie ik mezelf opeens terug in die bewuste nacht van het feest, na de optocht, toen we zo heerlijk gedanst hebben... en de wijn die er was... ik kon geen eens meer vast op mijn benen staan en jij moest me haast naar huis toe dragen. En de maan, weet je nog hoe prachtig de maan scheen!..."

„Het zijn allemaal prettige dingen, die je te binnen schieten."

„Niet altijd. Soms komen juist nare dingen in me op... Fabienne, die was tenminste gezond tot aan het einde. Zij was niet ziek. Vertel eens hoe ze is dood gegaan?"

„Van de kou. Ze vonden haar vanochtend, zo stijf als een plank."

„Zie je, ze was er ineens uit, misschien in haar slaap. Ze kon tot het laatst toe lopen en overeind staan. Maar ik lig hier, ik zie niks, ik hoor niks, ik leef al niet meer."

„Fabienne? Je hebt mooi praten, die arme ziel. Nou begin ik te merken, dat je die twee jaar dat je al ligt, achterop bent geraakt. Als je eens wist, hoe ze nu moeten leven, die oudjes... het wordt hoe langer hoe erger. Alles rot weg, de dingen en de mensen... Je moest de andere barakken van onze wijk eens zien, op een dag zoals vandaag. Het is hier nog niets vergeleken met... Fabienne, je kunt je niet indenken hoe die achterop was geraakt. Zeker, ze liep nog, maar raad eens waarvoor ze haar benen gebruikte? Ze ging elke ochtend de vuilnisbakken nasnuffelen, in de kleine

straatjes, voor het licht werd, bang dat de mensen haar zouden zien."

„En weet je nog hoe hoog Fabienne het in het hoofd had?"

„Zo is ze altijd gebleven. Ze deed het zonder dat de mensen het zagen, omdat ze niet naar de gaarkeuken wilde. Maar soms moest ze er toch naar toe. Ik begrijp niet, waarom ze dat zo'n schande vond. Het is toch niet ónze schuld? Wij behoeven er ons heus niet voor te schamen. Maar zij kwam schichtig aanlopen, echt lullig, met d'r grote conservenblik aan een ijzerdraad, liet het vol scheppen en ging het in haar ouwe krot opeten. De soep was vast helemaal koud als ze thuis kwam, maar ik denk dat ze hem liever koud opat dan warm, als de anderen haar konden zien. D'r kleren, meid, lompen die haast van d'r lijf afvielen, maar op haar hoofd had ze nog altijd het zwart kanten mutsje, en goeie kant ook, dat gaf haar iets deftigs van vroeger, je weet nog wel hoe ze er toen uitzag!"

„Fabienne, knap dat die was! Op school bij Dansart was zij altijd de lieveling van de juf. Als ze één keer haar les had overgelezen, dan wist ze hem uit het hoofd. Ongelooflijk. En piano dat ze kon spelen! Ze had er nooit les in gehad, maar ze ging doodgewoon aan de piano van de jufvrouw zitten, zocht een beetje met haar handen en vond de wijs. Een talent, man! En zingen dat ze kon, weet je nog hoe prachtig ze zong? En ze wist wat ze wilde!... D'r Philibert, die wilde ze al hebben toen ze nog op school ging, ze was nog geen tien jaar oud, en ze heeft hem gekregen!"

„Ze heeft er niet veel plezier van beleefd."

„Toch wel."

„Wat? Hij is in '15 gevallen. En van d'r kinderen, twee jongens, heeft ze nooit meer iets gehoord. Dood? Gevangen? Vermist?... Ze is alleen achtergebleven."

„Maar ze waren toch tien jaar gelukkig met elkaar."

„Beklaag je maar, zeg maar direct, dat ik je niet gelukkig heb gemaakt."

„Léon, wij tweeën, dat is niet hetzelfde. Wij hadden het leven mee."

„O zo!... En we hebben het nog niet zo slecht saampjes, wat? We leven tenminste... Ik help een handje, zo hier en daar, en hoef niet te bedelen. En Gégène, met Gégène hebben we het toch maar getroffen! Het mag gerust gezegd,

de dag dat ik hem uit het water van de sluis heb opgevist, toen heb ik een goeie daad gedaan. Hij verdiende het. Hij is geen ondankbare jongen..."

„Léon, kijk eens, het sneeuwt!"

„Verdomme, dat mankeerde er nog aan! Ik ga even een kijkje nemen."

„Luister eens, om me te verschonen en te wassen, dat moet toch ook eens gebeuren. Ik ruik zelf, dat ik vies ben. Wil je de liefdezuster niet laten komen? Ik heb vast een rare ziekte, maar misschien weet zij wat het is."

Léon heeft zich uit het hoge bed laten glijden. Hij zegt nijdig, op haast iets te hoge toon:

„Jij met je liefdezuster!" ...

„Ze maakt me goed schoon, als ze komt. En verder mag je toch denken wat je wilt."

„Ze doen me te lief. Enkel om ons mensen te paaien. Ze nemen de kans waar, met al d'r ditjes en datjes."

„Nee, je weet best, dat er nooit een ander wil komen als het geen schoon werk is. Dan komt die kleine dikkerd. En die zegt altijd iets goeds. Zij is misschien wel meer communistisch dan jij."

„Praat geen onzin. Dat zei die arbeider-priester ook van zichzelf. En gesteld dat het zo is — wat zijn ze zelf tenslotte? Niks niemendal. Terwijl ze doen of ze goeie priesters zijn, profiteren de anderen ervan, de hoge omes van de kerk, de aartsbisschop en weet ik veel, om ons mensen met ons rotbestaan in slaap te sussen."

„Heb je dat soms in de krant gelezen?"

Léon, die bezig is zijn vochtige jasje weer aan te trekken, blijft staan met z'n ene mouw slap naar beneden en z'n hand in de losgetornde voering van het armsgat.

„Nou, en wat dan nog? Ik praat liever net als mijn krant, dan ... En zij, hoe praten die, jou ...? als een gebedenboek, niet? Nou, en dan?" ...

Daar stijgt het schrille geluid op van de sirene¹⁾ aan de haven, tegelijk een gieren en een monsterachtig gegrom, net of zijn stem niet loskomt, of hij meteen buiten adem is; dan zakt het geluid opeens weg, als een zware massa.

„Je wekker schijnt al weer te suffen. Twaalf uur. En bij jou is het tien vóór. Het is tijd voor de kinderen."

1) Overal in Frankrijk loeien om twaalf uur sirenes.

Léon gaat naar buiten. Langzaam, loodrecht vallen de dikke sneeuwvlokken neer en smelten zo weg in de plassen water en modder op de barakken, die nog druipen van de gietbui van daarnet. De witte beweging van de sneeuwvlokken is zo geruisloos, zo gelijkmatig, zo eentonig, dat die wel stil lijkt te staan, terwijl heel het grauwe barakkendorp met zijn reusachtige watertoren erbij zachtjes opstijgen naar een onzichtbare hemel, die samen met hen naar boven gaat. De oude man loopt zigzagsgewijze tussen de diepe plassen water en de gaten vol met ijskoude modder door, over de hoger gelegen plekken grint. Hij heeft de kraag van zijn jas zo hoog mogelijk opgeslagen om zijn nek te beschutten en de kleppen van zijn donkerblauwe pet neergedaan. Om de rest, zijn neus en ogen, te beschermen, trekt hij zijn snor en wenkbrauwen zonderling op.

Een fiets komt over die natte kliederboel aanrijden.

Léon stapt opzij, op het bevroren gras aan de kant van de laan.

„Wat een weertje, Léon!”

„Werk gevonden?”

„Ben je niet snik? Ze hebben d'r een stuk of vijftien, twintig aangenomen, meer niet! Er ligt maar één boot!”

De mannen komen thuis. De meesten waren de hele ochtend kwijt met wachten op werk en stempelen.

Bij het langs gaan steekt Léon even zijn neus om de deur bij Gégène.

„Ik ga de kinderen halen. Straks kom ik even langs voor een warme neus, als je de kachel aan hebt.”

„Tot straks dan.”

Gégène gaat bij de deur staan om Léon na te kijken. Hij is zelf zowat vijfenzeventig. Léon zal een jaar of tachtig zijn. De jongeren laten Gégène van tijd tot tijd een dagje werken aan de haven, als reepgast.

Zo weet hij zich min of meer te redden... En hij houdt zich goed, sapperloot!

De laan van de barakkenwijk komt uit op de grote betonweg, waarover ononderbroken vrachtauto's en luxewagens rijden. Aan weerskanten ziet men nog brokken muur, onordelijke hopen stenen, puin van beton, verwrongen ijzeren staven — de ruïnes van twee vooroorlogse stadswijken, die in 1943 door de eerste vliegende forten met de grond gelijk

zijn gemaakt. Léon kijkt zorgvuldig uit eer hij vlug, op een drafje, oversteekt. Dan slaat hij een smalle holle weg in, die nog vuiler is dan de laan... Na een paar meter staat hij stil, beschut door het talud. De kinderen van de barakkenwijk komen langs deze weg van school. Gewoonlijk loopt hij ze wat verder tegemoet, tot aan de eerste bocht. Daar kan hij ze aan zien komen, de jongens en meisjes die hij allemaal bij hun voornaam kent, want hij doet dit al vijf jaar, elke ochtend en elke middag, behalve op Donderdag ¹⁾ en Zondag en in de vakantie, sinds één van de kinderen Rolland door een militaire vrachtwagen op de grote weg werd verpletterd. Niemand heeft hem hier ooit om gevraagd. Als vanzelf werd het voor hem een ouwe-mannen-gewoonte. En kinderen dat er zijn, in hun wijk! Minstens drie of vier in elke barak. Eerst laat hij ze allemaal samen op het trottoir wachten en heft hij zijn stok in de lucht; en als ze dan goed en wel bij mekaar zijn, dan kiest hij zorgvuldig het juiste moment om over te steken — want zelf heeft hij een geheide angst voor auto's — rent dan tot midden op de weg, kruist zijn armen en roept, met zijn stok tussen zijn benen:

„Vooruit, geen gelul! Vooruit, vooruit, oversteken!...”

---

1) Franse scholen hebben Donderdagmiddag vrij.

IN DE ATLANTISCHE WAL

De oude Léon is geen kwaje man, maar waarom heft hij altijd zo dreigend zijn stok tegen ons op? Zou hij ons ermee slaan, als we niet vlug genoeg gehoorzaamden? Paul, het oudste van de drie kinderen die door de Guitton's werden aangenomen, kwam langzaam achter de anderen aan, diep in gedachten verzonken niettegenstaande de kou en de sneeuw. Léon gaf hem met de punt van zijn stok een teken om wat door te lopen. Eerst aarzelt Paul even, dan rent hij de weg over, met tegenzin. Zou hij werkelijk in staat zijn om hem te slaan, die ouwe Léon?

Paul is elf jaar. Hij neemt de dingen niet zo maar aan. Hij denkt er zelf over na. Hij houdt veel van de Guitton's, die nu al zo lang heus echte ouders voor hem zijn. Al van vóór dat hij zich kan herinneren. Hij weet niet eens meer hoe en wanneer hij heeft gehoord, dat zij niet zijn echte vader en moeder zijn, dat Claudette en kleine Jean niet zijn zusje en broertje zijn, maar aangenomen kinderen net als hijzelf. Toch leeft nog ergens heel diep in zijn binnenste iets voort uit een verre kindertijd, een heel vage herinnering aan iets erg zachts, alsof, ja net alsof dat tot een tijd behoorde, misschien de eerste maanden van zijn leven, toen iemand, misschien wel zijn echte mammié, hem vertroetelde en in haar armen wiegde. Misschien vergist hij zich? Misschien was dat ook al mammié Guitton? Hij weet het niet. En die onzekerheid is, diep in hem, als een ongeneeslijke wond, die hem onzeker maakt in zijn kindertijd en kindervreugden, overgevoelig en lichtgeraakt als een meisje, direct van zijn stuk gebracht om niets, om een op hem gerichte blik die hij verkeerd begrijpt, of om de stok van Léon...

Hij zag bij de Guitton's de armoede haar intrede doen als iets, dat daar niet thuis hoort en dat hij met al zijn kinderkracht afwijst. Hij is er bang voor. Hij heeft maar één antwoord: neen. Nog nooit heeft hij iemand lief gehad in die mate, waarin hij de armoede haat. Hij is oud genoeg om te

voelen, dat de zurige hongersmaak, die hij om zo te zeggen niet meer kwijt raakt, niet het enige is dat hem bedreigt. Ruim een jaar geleden, toen in October de school weer begon, begreep Paul heel goed, wat er was gebeurd. Het hoofd van de school liet pappa Guitton bij zich komen om met hem te spreken. Zeker heeft hij hem toen gezegd, dat zijn jongen, of in ieder geval bijna zijn jongen, grote kans had het tot iets te brengen, als hij op school bleef. Hij was bijna altijd nummer twee van de klas. Nummer één was dan zijn vriendje Pierrot, de zoon van de dokter... Het was niet moeilijk om te raden. Toen pappa Guitton weer thuis was, sprak hij eerst heel zachtjes met mamma en daarna nam hij hem 's avonds, bij het vuur, op zijn knie en was zo lief tegen hem als nog nooit tevoren. Hij kreeg tranen in zijn ogen als hij naar hem keek, net of hij dacht: wat ben ik blij, maar ik zou nog veel blijer zijn als je mijn echte zoon was; wat ben ik blij, dat je misschien wat boven ons armoeïge leven uit zult komen. Hij legde Paul uit, dat ze een moeilijke tijd doormaakten, ja zoontje, maar lang zou het zeker niet duren, o vast niet, en als hij goed bleef werken op school, dan kon hij er zeker van zijn dat pappa Guitton alles in het werk zou stellen om hem verder te laten leren... Hij had gesproken over examens, een „beurs”, en hij was zo vrolijk, dat hij 's avonds, in de bunker, waar ze woonden, mammie Guitton had laten dansen en gezongen en gefloten had:

„Vrindje Paulot,
Hef op je glas!...”

Paul kon het niet allemaal vatten. Maar hij gaf toch een heel dikke zoen op pappa Guitton's ruige wang met de baard van schuurpapier. Dit jaar echter, nu een besluit moest worden genomen, was nergens meer enige sprake van. Dit keer begreep Paul het maar al te goed. Hij wist, dat het niet verstandig was om ernaar te vragen. De onderwijzer zei ook niets meer. En toch was Paul nog altijd nummer twee met Pierrot, zijn vriendje Pierrot, altijd nummer één. Wellicht was de moeilijke tijd niet zo gauw voorbijgegaan als vader gedacht had.

Paul is tot alles bereid om uit die misère te komen. Hij ontloopt die zoveel hij kan. Hij komt hoe langer hoe minder

graag thuis in de bunker. Als het buiten niet zo'n slecht weer was, zou hij een hele boel uitvluchten vinden om aan zee of in de wei te gaan spelen. Maar omdat men zich 's winters binnen moet opsluiten, kan hij alleen op Donderdag en Zondag met Pierrot mee naar huis. Daar zitten altijd voor het merendeel netjes aangeklede mensen met een zielig gezicht in een klein donker kamertje te wachten en ze zien bleek en bezorgd en doen of ze grote boeken met mooie plaatjes lezen, waar Paul, als er niemand bij is, zijn neus niet uit kan houden. Dan is er ook de moeder van Pierrot, die altijd een wit schort aanheeft en een boord, die ze nauw om haar hals knoopt, zodat haar gezicht nog ronder en zachter lijkt — en ze wast haar handen ik weet niet hoeveel keer op een dag. Eerst durfde Paul niets aan te raken. Hij verbeeldde zich, dat ze hem uit medelijden lieten komen, vooral de dokter en zijn vrouw, want Pierrot, dat was duidelijk, die was zijn vriendje, dus zijn gelijke. Maar allengs ging de verlegenheid over en begon hij er zich thuis te voelen. Hij kwam daar niet, omdat hij arm was, en niet daarom bleef hij er soms om vier uur eten, maar omdat Pierrot en hij veel van elkaar hielden. Paul voelde er zich op zijn gemak en vrij. Hij at niet meer het snoep en de taartjes alsof hij het nauwelijks in zijn mond durfde stoppen. Eén ding echter hinderde hem nog en maakte hem anders dan Pierrot, die alles onbezorgd opslokte. Hij moest bij alles wat hij naar binnen kreeg, bedenken: eigenlijk is dit niet eerlijk, eigenlijk moest ik wat voor Claudette en kleine Jean in mijn zak stoppen. Dat moest hij heel voorzichtig doen en vaak had hij achteraf de indruk, dat ze het hadden gezien. Dan voelde Paul zich daar helemaal niet meer alleen het vriendje van Pierrot... Diep in hem gebeurde iets treurigs en zonderlings... Toch werden, op die Donderdagen en Zondagen, door de intelligente vriendschap van Pierrot en de plannen, die ze samen maakten, Paul de ogen geopend voor andere dingen dan het eeuwige halfdonker in de bunker...

Had die ouwe Léon hem tenminste nog geslagen, al was het maar een klein tikje, dan was het allemaal anders gelopen. Ten eerste had Paul hem dan een kluit modder en stenen in zijn gezicht gegooid. Daarna was pappa Guitton natuurlijk Léon op gaan zoeken om hem te zeggen, dat hij niet aan andermans kinderen mocht komen. Maar Léon was

vast niet zo gemeen. Hij deed het enkel met een goede bedoeling.

Zodra hij de bunker binnenkomt, ruikt hij de gekookte aardappelen. De tafel is al gedekt. Er staat maar weinig op. Er is wat waterige melk voor kleine Jean, maar geen wijn voor pappa Guitton¹⁾. In het midden staat enkel een oude bierfles met iets er in dat op water lijkt... ja, dat is het... water...

Guitton komt vlak na de kinderen thuis. Je hoort hem zijn fiets op het dak van de bunker neerzetten. Het is heel dik, zo'n plafond van een bunker, misschien wel twee meter dik beton, maar zelfs de kleinste geluiden komen er merkwaardig duidelijk doorheen...

Als hij over de grote plas water, die voor de deur bleef liggen, is heengestapt, is het eerste wat hij zegt:

„Wat hebben ze me niet voor de gek gehouden met mijn bunker. Ondertussen zijn hun barakken vol water. Het is hier nu wel geen weelde, maar het heeft tenminste één goeie kant: je hebt geen druppel water gehad, is het niet?”

„Nee. Alleen bij de deur is wat klei weggezakt. Dat kun je gemakkelijk wegscheppen.”

„Natuurlijk. We hebben wel honderdmaal zoveel moeten wegscheppen om de deur vrij te maken. Dat kleine beetje kan er ook wel bij.”

Men moet erkennen, dat vader Guitton heel wat moed had opgebracht, toen hij besloot van die bunker een huis te maken. Trouwens, ze waren wel gedwongen: er was geen andere keus. Daarvóór hadden ze in een ondenkbaar krot gewoond, enkel een houten karkas met er omheen — en hoe! niet om te geloven — vijf, zes lagen geteerd karton, en geen enkel raam behalve boven de deur: door de reten kwam meer dan genoeg lucht naar binnen. Op een dag begon de storm een stuk karton los te rukken. Een kwartier sloeg het heen en weer als een groot roer, en het werd zo lang op en neer geklept, dat het tenslotte losliet als een oud doorweekt stuk lei en weg woei. Moeder en vader waren niet thuis. De kinderen waren opgelucht, want het stuk karton was zó

---

1) De Franse arbeiders zijn gewoon, wijn te drinken bij het eten. Maar sinds de oorlog is het levenspeil zo gedaald, dat dit lang niet altijd meer mogelijk is. Het wordt als een groot gemis gevoeld.

te keer gegaan, dat het hele huis ervan schudde. Het scheen wel of het de storm te doen was om het huis van links naar rechts op zijn fundament heen en weer te rukken, als een grote kies, om die daarna gemakkelijker te trekken. Maar toen één blad karton verdwenen was, toen liet het volgende, dat er onder zat, ook los. Even woei het kleppend heen en weer, daarna vloog het ook weg, horizontaal in de wind en heel hoog, om tenslotte als een aanplakbiljet tegen de watertoren terecht te komen. En zo ging het door. De wind ontmantelde het hele huis stukje voor stukje, karton na karton, als blaadjes van een artisjok. Langzaam aan kwam er licht in de barak en daaraan kon men de ramp afmeten. Vooral de bedden, wat zagen die er uit! De kinderen hadden tot het laatst toe gewacht eer ze om hulp riepen. Zolang er nog een stukje karton aan de windkant zat, konden ze zich beschutten. Maar tenslotte was er niets meer om onder te schuilen. Beneden zaten nog een paar planken vast en verder stond er alleen het geraamte van de barak, die nu heel zinloos en nutteloos leek, want de wind en het water kwamen er haast zonder tegenstand doorheen. Aan de opstaande palen, waar het karton met spijkers vast had gezeten, trilden, verscheidene lagen dik, nog wat flarden na, als de talons van een reusachtig afgescheurd kwitantieboek. En midden daartussen kregen de stromatrasen, de rieten stoelen en de tafel de volle laag van de regen, die langs de kastspiegel neergutste, net als op school langs de ramen. Boven hun hoofd was nog wel een soort grote wapperende hoed blijven vastzitten, door de zware stenen, die papa Guitton van tijd tot tijd op het dak had gegooid om te zorgen, dat het niet met de eerste de beste windvlaag wegvloog. Maar wat heb je aan een dak zonder muren? Toen begonnen die stenen op hun beurt bij elke windstoot heen en weer te schuiven, zodat je er ieder moment één op je hoofd kon krijgen.

De kinderen vonden het niet eens zo erg. Toen hun vader en moeder thuis kwamen, scheen het of ze er niks van hadden begrepen. Te minder, omdat de storm toen al was bedaard. Je voelde geen zuchtje wind meer. De avondzon stond vlak boven de zee. Een leeuwerik steeg op en gaf hoogte aan het landschap. In het mooie vochtige licht, dat nu zo kalm was, leek de ramp van de barak onwezenlijk.

Toen besloten ze, de bunker bewoonbaar te maken. Die zat

helemaal ondergestoven. Alleen het dak was nog te zien, het lag gelijk met de grond, een ronde vloer, waarop de kinderen zo graag „huisje” speelden. Ze herinnerden zich, dat daar vroeger een trap naar beneden was geweest, naar een deur, en dat een betonnen paadje op ongeveer twee meter diepte om de bunker heenliep. In het begin waren de burens een handje komen helpen om de ingang zo gauw mogelijk vrij te maken, dat was het voornaamste, de comfort kwam later wel, is het niet zo? Wat hadden ze een klei naar boven gehaald! Wel twee-, driehonderd kruiwagens vol en misschien nog meer. Al gauw kwam de bovenkant van de deur te zien, maar de grond was over minstens twee meter binnengedrongen in een soort gang, die ze moesten uitgraven om met een lantaarn naar binnen te kunnen en poolshoogte te nemen, hoe het daar uitzag. Het was er toen zo vochtig en koud, dat ze eerst dachten er nooit te kunnen wonen. Maar nadat ze de ingang en het grote raam, dat vroeger dienst had gedaan om te schieten, goed en wel hadden bloot gelegd en de gele aarde een meter hadden teruggeduwd en aangestampt tot een schuine muur, waar het licht met het puin langs kon vallen, toen bleek het beton vanzelf de vocht op te zuigen en tenslotte kwam er veel meer licht naarbinnen dan in de keet van geteerd karton. Maar een stank dat er was! Voordat de bunker geheel was ondergestoven, was die door de hele barakkenwijk gebruikt voor wat men wel kan raden, zonder van de dagjesmensen en de kampeerders 's zomers te spreken, want er zijn van die mensen die voor hun plezier hierheen komen en er hun tent neerzetten. De zee, natuurlijk... Ze had niet op een fles bleekwater gekeken, moeder Guitton! Ze goot er flessen vol overheen! En een schuim, dat het had gemaakt! Toen ze al die opgedroogde vuilnis bij de ingang met een schop wegwerkte, toen moest ze haar neus toeknippen! En de tekeningen en opschriften op de muren waren niet minder smerig... Alles, wat met krijt was neergeschreven, had ze met enige moeite weggekregen. Een paar opschriften, en nog wel erg obscene, had ze er nooit helemaal af kunnen krijgen, want die waren in het beton gekrast. Ze zetten er toen maar wat voor, een kast, het bed... En tenslotte was dit toch beter dan wind en regen! Ze hadden er al hun huisraad heen gesleept. Daarna waren ze er gaan wonen. Guitton gebruikte de krammen, die al in het betonblok waren inge-

slagen, om daaraan planken en hangkastjes vast te maken. Hij timmerde een deur in elkaar en een echt raam met houten plinten en vitrex: wat cement, en alles zat stevig in elkaar. Want ze hadden anders wel smaak, Guitton en zijn vrouw... Als ze eens een echt huis te pakken krijgen, dan wordt dat goed onderhouden, dat zul je zien! Voor het licht maakte hij zelfs een installatie met een autobatterij. Die was wel gauw leeg en gaf maar een flets licht, veel te zwak, maar in ieder geval hadden ze licht en hij hoopte zelfs, dat hij met dat systeem eens zijn radio zou kunnen aanzetten.

„We komen van het ene uiterste in het andere,” had Guitton gezegd. „Ginds hadden we helemaal geen muren! Hier mag het er gerust op los waaien. Nu zitten we in de Atlantische wal.”

In het begin hadden ze nogal wat moeilijkheden. De politie kwam, met nog een paar heren erbij... Men had niet het recht, naar het scheen... Wat voor recht? Wat noemden ze recht? Tenslotte lag dat fort van hen daar toch maar voor niets. Wat hadden ze er aan? Natuurlijk, nu het schoon gemaakt is, nu bedenken ze opeens dat het van hen is! Wacht maar eens, dat zullen we zien! Guitton liep met twee treden tegelijk de trap op! Daarbij zwaaide hij vervaarlijk met zijn armen. Het was in de middag. In de barakkenwijk waren een paar mannen, die geen werk hadden gevonden. Die kwamen er ook bij. „Wat willen jullie eigenlijk?” zeiden ze, „moeten die mensen soms buiten slapen? Waar motten ze anders heen!”...

„Dit is eigendom van de marine,” zei één van de agenten.

„Nou, ik wil de huur wel betalen,” riep Guitton. Dat was wel het summum! De kameraden konden hun oren niet geloven. Maar die anderen keken elkaar aan met een gezicht of ze dachten, dat nu het moment was gekomen om in goede orde terug te trekken, want ze zagen het al: hielden ze aan, dan lagen ze er in minder dan geen tijd uit.

„Om te beginnen staat het morgen al in de krant,” zei Henri tegen hen. „En jullie krijgen er een hoop gedonderjaag van.”

Guitton kon zijn handen haast niet meer thuis houden. Hij had één van die mannen met een actentas al bij een knoop van zijn jas te pakken en kneep die toe:

„Luister goed, ouwejongen. Ik wil je je kelder wel terug-

geven! Maar op één voorwaarde... Dat je er zelf in gaat wonen, dan ben ik met jouw huis tevreden, begrepen? Oké?"

Tenslotte moesten ze de terugtocht blazen. En ze lieten zich nooit weer zien. Op een goeie dag kreeg Guitton een papier thuis, waarop stond, dat hij geen huur verschuldigd was en enkel ieder kwartaal iets moest betalen voor het terrein om de bunker.

Zo was dus die woningkwestie geregeld. Ze groeven nog wat klei weg vóór het raam en als ze het nu opendoen, dan zien ze de zee liggen en links wat men het strand noemt, met er langs de gebogen lijn van roodbedakte villa's, die tot over de ogen in hun tuinen schuil gaan... Het is zelfs een heel mooi uitzicht.

Het vervelende is, dat het terrein verschuift als het regent. Dan glijdt de klei naar beneden in de trechter voor het raam en op de trap voor de deur, net als vandaag.

„Vast hoor, dat scheppen we in een ommezien weg,” herhaalt Guitton.

„Kreeg je weer geen werk?"

Hij kijkt haar even aan voor hij antwoord geeft, om te zien in wat voor humeur ze hem die vraag heeft gesteld. Ze slaat de ogen neer.

„Ik maak je geen verwijt,” zegt ze nog.

„Nee,” antwoordt hij dan. „Hoelang hebben we nog overbrugging?"

„Ik geloof zes dagen, misschien zeven.”

Guitton is havenarbeider. Als hij geen werk heeft, dan betaalt de B.C.M.O. 1) hem een garantieloon van 350 francs per dag uit. Maar dit garantieloon geldt slechts voor 50 dagen per halfjaar. Guitton is nu haast aan het eind gekomen...

Ze licht het deksel van de pan op.

„Daar, dat is alles wat er is... Hadden we de kippen maar niet laten gaan, vooral voor zo weinig.”

„En wat zou dat dan nog!” schreeuwt hij.

Maar hij breekt net bijtijds af, want hij ziet hoe de drie kinderen hem aankijken, vooral Paul, die aan het eind van de tafel zit en wacht. Hij zegt alleen nog:

„Goed. Wat gebeurd is, is gebeurd; dat heb ik je al meer

1) B.C.M.O., „Bureau Central de la Main d'Oeuvre”, d.i. een centraal bureau waarover de uitkeringen lopen.

gezegd! Nog eens, hoe waren we anders aan geld gekomen?"

„Weet ik dat? Maar toch is het zonde.”

Zoals alle havenarbeiders hield Guitton, voor de ellende begon, er kippen op na. Je scharrelt allicht een paar kilo kippenzaad bijeen, als je aan het laden of lossen bent. Hij had wel een zestig kippen gehad en ook een paar eenden, op het terrein achter de bunker. Maar toen het halfjaar om was en er geen overbrugging meer kwam en ze berendien Claudette in bed moesten stoppen, want die was zwaar ziek... Toen hadden ze centen nodig voor de apotheker. Er waren nog maar twintig kippen over. Al de anderen hadden ze opgegeten, meestal gekookt zonder saus en zonder iets erbij, niks an, hartstikke zonde, en tenslotte stond het je zo tegen dat je al misselijk begon te worden als je er eenkje over de laan zag lopen... Guitton bood ze toen alle twintig aan een poelier aan. Die had hem natuurlijk beet genomen. Hij betaalde hem zesduizend en een paar francs, nou, dat geld was immers zo op.

„Dat kan niet zo doorgaan,” grompt pappa Guitton.

Hij kijkt naar de drie kinderen, die zoet op hun plaatsen zitten en zonder een kik te geven op hun droge aardappels wachten. Het valt hem nog harder dan als het werkelijk zijn eigen kinderen waren geweest... Vooral die Paul die heeft vandaag iets wat hem hindert, dat zie je zo.

ONGELOOFLIJK MOOI BLOND HAAR

Hoe meer het ogenblik naderde, des te duidelijker werd het Georgette, dat er nu werkelijk niets meer aan te doen was. Elke keer, dat ze naar de wekker keek, voelde ze een scherpere steek door haar hart gaan en als kringelend water door haar heen golven, en dan was ze zó ontdaan, dat haar handen er koortsig van gingen beven. In het begin van de ochtend, waarin alles, wat ze aanraakte, alles wat ze in orde bracht voor het vertrek van het kind, loodzwaar woog van verdriet — het beetje ondergoed, haar schooldingen, tandenborstel en tandpasta, wat kleinigheden — in het begin van de ochtend had ze nog slechts wat vage, onbestemde hinder gevoeld, vooral in haar lichaam, zo iets als dat rillerige gevoel van zwakte, dat men soms op regendagen bespeurt. De paar uur, die vóór haar lagen, maakten dat het vertrek nog niet zo onvermijdelijk leek. Maar later kwam iedere minuut zijn steentje verdriet opstapelen. Eerst, toen de andere kinderen haar, voor ze naar school gingen, op bed gedag kwamen zeggen... Ze wilde opstaan... Georgette moest het haar verbieden.

„Slaap nog wat! Zorg dat je nog wat slaap krijgt. Je moet zeven uur in de trein zitten. Dat is erg vermoeiend, zie je...”

De andere kinderen hielden maar niet op, haar lachend vaarwel te kussen.

„Breng je iets voor me mee?” riep Gérard, „ja, toe, breng je heus iets voor me mee met Kerstmis?”

Ze lachte. Ze was wat blij op reis te gaan. Dat is ook erg, voor een moeder, als je kind zo blij, zo heel erg blij is, wanneer het weggaat...

Ze waren alle drie heengegaan en opeens viel in huis een lange stilte, terwijl Ginette in de kamer weer probeerde in te slapen en zich van tijd tot tijd in bed omdraaide, en dichterbij, in de keuken, de snelle ademhaling en soms even

een gekreun opklonk van het kleintje, dat niet eens wakker was geworden door het lawaai van de anderen en dat op drie stoelen bij de kachel lag. Tussen die twee kinderen, het zieke jongetje en het oudere meisje dat wegging, in, pakte Georgette de grote rieten duivenmand, die als koffer moest dienst doen. Wat knarsen die rieten manden tocht! Ze had deze nog van drie jaar geleden, toen een mijnwerkerskind bij hen had gelogeed en de ouders later, tijdens hun vakantie, ook waren gekomen. Tenslotte was die mand alles wat ze er van had overgehouden en de brieven, die ze elkaar van tijd tot tijd schreven. Het was toch heel wat gemakkelijker om andermans kinderen in huis te nemen, dan zijn eigen kind te laten gaan...

Daarna was Ginette wakker geschrokken.

„Mammie!”

„Ja, wat is er?”

„Mammie, ben je daar?”

„Natuurlijk, ik praat toch met je.”

„Ik heb zó gedroomd, ik dacht, dat ik er al was. Toen ik wakker werd, wist ik niet waar ik was.”

Georgette snelde naar het bedje, met een sprankje hoop, alsof de droom van het kind iets had kunnen veranderen...

„En vond je het daar prettig? Was je blij?”

„Nou, en of! Maar je komt me toch zo nu en dan opzoeken?”

„Vast en zeker,” loog Georgette.

Het jongetje was wakker geworden door het geroep van zijn zusje. Toen hij zag, dat ze nog in bed lag, vroeg hij:

„Ben je ook ziek?”

De teil met water, waarmee ze het kind voor het laatst ging wassen, stond nu op het vuur te dampen, terwijl van tijd tot tijd de bodem dat doffe geluid maakte van zink, dat zich tegen de hitte verweert. Buiten kwam een zware bui opzetten.

„Ik ga even het kleed binnenhalen, de emmers onder het afdak zetten en het zeildoek over de konijnenhokken doen,” zei Georgette. „Jij mag niet naar buiten. Ook een stroop, dat je met zulk weer op reis moet.”

Daarna kwam buiten de grote kalme voor het noodweer, terwijl ze Ginette over haar hele lichaam waste. Het was lekker warm in dat bakstenen keukentje. Het kind stond

naakt in de teil. Het zieke jongetje lag met zijn gezicht naar de muur toe. Elf jaar al, die Ginette! Georgette besteedde vooral veel zorg aan het hoofdje, dat ze altijd het eerst wuste, want het meisje heeft buitengewoon mooi lang blond haar, dat tot over haar schouders valt, mooier dan de mooiste kleren. Helaas heeft ze alleen groene zeep om dat haar te wassen. Als die zeep zo iets fijns, zo iets zachts en soepels maar geen kwaad doet en uitbijt, in plaats van het schoon te wassen!

„Au! Je doet me pijn.”

„Ik ben klaar; kijk, je kunt nooit genoeg naspoelen om de zeep er uit te krijgen.”

Ze zei niet, hoe ze erbij had gedacht, dat dit de laatste keer was voor heel lange tijd. Misschien had ze het haar ongemerkt te lang ingezeept, uitgewrongen, gestreeld.

Daarna was dikke sneeuw tegen de deur komen aanwarrelen. Net toen ze Ginette, die van het hoofd tot de voeten van het water glom, af wilde drogen, bemerkte Georgette, dat ze de handdoek buiten aan de lijn had laten hangen. Die had de hele bui al beet. Ze veegde het eerste nat weg met een hoek van haar schort, om te zorgen, dat het kind geen kou vatte, en ging toen naar buiten om de doek in ieder geval binnen te halen voor al de sneeuw gevallen was, want dat er een dik pak sneeuw op komst was, dat zag je aan de lucht! Wat was Georgette toch verstrooid! Ze had er haar hoofd niet bij. Toen ze de keukendeur, die zo piept, opendeed, schrok ze op, bang voor iets dat in de hoek van de binnenplaats wegsprong; ik weet niet wat haar door het hoofd ging, ze was helemaal van streek. Het was maar een oude hond, hij zocht met zijn snoet in de kapotte wasketel vol afval, die ze heus één dezer dagen in zee moest legen, want sinds twee maanden komen ze het vuil niet meer ophalen in hun barakkenwijk. Ook dat nog... Maar opeens kreeg ze iets in de gaten; onderaan de muur van het schuurtje lag Ginette's oude linnen pop, natuurlijk doorweekt, met het wollen lapje om, dat als jurk dienst deed... die pop was ze ook vergeten. En wonderlijk genoeg was deze pop het enige waar de sneeuw op bleef liggen, op het poppenhaar, terwijl de sneeuw verder overal direct wegsmolt. Eigenlijk was het haast niet meer de moeite waard om die pop nog mee naar binnen te nemen. Toch raapte Georgette hem

op, schudde hem wat uit en legde hem boelnu niet bij het raam. De handdoek was nog niet stijf, maar al zwaar van de vorst...

„Mammie, droog je me niet af? Ik krijg het koud.”

Dat is waar ook. Terwijl ze zo erg aan haar denkt, ver-geet ze haar nog. Maar ze denkt aan het kind verweg, aan Ginette die al niet meer hier is.

Nu begint het jongetje ook:

„Mag ik me nog niet omdraaien?”

Bijna machinaal deed ze het meisje haar bruikbaarste kleer-tjes aan. Ginette was dit jaar snel gegroeid en had steviger botten gekregen, gelukkig zonder dik te worden... Alle kno-pen trokken en alles werd te kort, haar jurk kwam nauwe-lijks tot midden op haar dijen en ze had de bovenste knoop moeten verzetten. Maar men kon gelukkig zeggen, dat alles er netjes uitzag, keurig bijgehouden.

Het echte ontwaken kwam pas, toen het op de haven twaalf uur sloeg. Nu was er nog maar een goed kwartier over. Te kort om dat weggaan nog verder de schijn van ongewisheid te laten. Ze had nog net de tijd zich om te draaien om te zorgen, dat het kind haar niet in de gaten kreeg. De tranen waren haar in de ogen gesprongen, ze wa-ren haar te sterk af. Daarna kon ze niet meer de kracht opbrengen om het eten klaar te maken. Ze had de koffie, die ze de avond tevoren gezet had, goed midden op de kachel geschoven, ze zouden er een boterham indopen. Er was afgesproken, dat het kind bij Georges wat zou eten vóór het vertrek. Georges, de kameraad die kamerlid is, zal het kind mee naar Parijs nemen, naar vreemde mensen, een on-derwijzeres, die om een kind van een havenarbeider hebben gevraagd dat ongeveer twaalf jaar oud is. En dat is wat, je kunt zeggen wat je wilt, als je dochttertje om zo te zeg-gen door anderen wordt uitgezocht, door mensen, die je geen-cens kent, in plaats van zelf de mensen uit te zoeken, waar je het heen wilt sturen. Want al heb je ook nog zoveel ver-trouwen, vooral in Georges, dat maakt je toch nog verdrie-tiger... Goed! natuurlijk zal ze het er goed hebben, maar je kunt het zo moeilijk onder woorden brengen, omdat het in jezelf niet helemaal duidelijk is. Georgette heeft zo'n voor-gevoel, dat ze, uit liefde voor haar kind, haar stekende moe-derjaloezie jegens de verre vriendin die haar dochttertje een

maand lang over gaat nemen, niet tot zwijgen zal kunnen brengen.

Ze snuit hard haar neus, droogt snel haar ogen af en zet een opgewekt gezicht, als Lucien binnenkomt. Hij doet of hij vrolijk is en zegt:

„Zo, is alles klaar, gaan we afscheid nemen?”

Het was hem aan te zien, dat hij er ook de hele ochtend aan heeft moeten denken. De manier, waarop hij dat zei, zo onhandig, maakte dat ze bijna haar eigen verdriet vergat. Ze keek haar man scherp aan. Ze had hem nog nooit zo gezien, met zo'n strak gezicht, zo krampachtig, in al die dertig jaar dat ze samen waren.

Hij merkte het op. Hij had het gevoel, dat hij iets onbelangrijks moest zeggen om dat, wat hen drukte, lucht te geven.

„Heb je een kokarde in d'r haar gestoken? Misschien dragen ze die dingen niet meer in Parijs. Wij...”

„Zal ik hem afdoen?”

Het meisje knikte van ja.

„Zo staat het veel beter, natuurlijker, kijk maar...”

Hij liet de mooie krullen in haar nekje over zijn wijd geopende hand vallen, zoals men graan laat uitstromen in de zon. Wat een rijkdom!

Hij gaf het kind een lange zoen.

„Je moest je manteltje nog wat losmaken. Je hebt nog alle tijd. Anders krijg je het koud, als je buiten komt.”

„Ik heb het al toe gedaan, om Henri niet te laten wachten,” zei de moeder. „Hij brengt haar op zijn fiets naar Georges. We hebben niet veel tijd meer om gedag te zeggen.”

Dan wil het gesprek niet meer vlotten. Het grote moment nadert. Ieder ogenblik kan men Henri de bel van zijn fiets tegen de muur horen aanzetten...

Dan zegt Lucien opnieuw, terwijl hij zijn vrouw aankijkt:

„Ja, het is zo ver. Maar het is nodig... Het gaat niet anders, vrouwtje.”

Hij had haar in lang niet meer zo genoemd. Dan kijken ze elkaar maar weer aan zonder iets te zeggen, om het kind... Al is ze er aan gewend! Want ze generen zich nooit voor haar; wat heb je er aan, haar de dingen mooier voor te stellen! Het jongetje is weer ingeslapen. Die slaapt de hele tijd. Hij is niet sterk. Maar op die manier heeft hij

tenminste geen pijn. Ze zijn allebei zo gespannen, dat ze niet meer goed weten wat te doen, hoe het nu verder moet gaan. Het is waar, Lucien zijn gezicht wordt ouder. Hij zegt altijd: „Ik ben al eenenvijftig, mijn kind, jij wordt de stok voor mijn ouwe dag.” Opeens is hij opgestaan, zoals men zich afschudt. Om maar iets te zeggen, vertelt ze:

„Nelly heeft een papier ontvangen. Ze gaan de electriciteit bij ons afsnijden, omdat we niet meer betalen. Over een week...”

„Zie je wel, dat het nodig is.”

„Ik heb geen eten klaar gemaakt.”

„Ach, vandaag doet het er niets toe.”

Hij is weer gaan zitten en heeft het kind op zijn knieën gezet.

„Nou krijg je daarginds vast een fijne Kerstmis. Eerlijk gezegd hadden wij je niets kunnen geven.”

„Wat doet dat er nou toe! Je weet toch best, dat het er niks toe doet, ik begrijp het toch wel,” antwoordt het kind.

Bij wijze van dank schudt hij haar maar wat heen en weer. Zonder het te merken speelt hij met haar haar, zoals men een parel tussen zijn vingers neemt. Georgette zegt:

„Je moet ze elke ochtend goed borstelen, dan blijft er leven in, snap je.”

Hij lacht luid op.

„En wat maak je een fijne reis! Zo zie je Frankrijk tenminste.”

Daar valt hem iets in. Hij kijkt Georgette aan en zegt nog eens:

„Frankrijk...”

„Eerlijk gezegd, hier bij ons, Ninette, eerlijk gezegd gaan we hier een moeilijke tijd tegemoet. Op jou leeftijd heb je niet het recht om honger te lijden.”

Het kostte hem moeite, dit te zeggen. Maar hij meende, dat hij het zeggen moest, om het haar uit te leggen. Het kind kon toch niet zo weg, zonder iets te begrijpen, ze zou zich nog van alles in het hoofd halen...

„De aardappelen zijn haast op,” zegt Georgette, om hem te helpen. „Nog twee dagen...”

Hij laat zijn reusachtige vuist op tafel neervallen, zonder toorn, want toorn is tenslotte maar iets heel oppervlakkigs.

„Elke dag als ik langs hun opslagplaats kom... Daar lig-

gen verdorie al vier jaar lang hun honderd ton bonen te rotten en de ratten vreten ze op! Dat heeft Chili aan ze verpatst, tegelijkertijd met de salpeter... Ze wisten niet eens wat ze ermee moesten doen. En nu ligt de boel daar te bederven, het wordt niet eens meer bewaakt en het schijnt al naar schimmel te smaken. Een paar van onze mensen hebben ze geproefd; als je er azijn over doet, gaat de vieze smaak er wat af, maar ze blijven keihard. In een andere opslagplaats ligt graan. Dat is bezig te ontkiemen. En weer ergens anders ligt ik weet niet hoeveel kilo suiker. Nu het vandaag geregend heeft, loopt die vast met het water mee onder de deur door... Maar dat zijn andere voorraden, voor het leger... Nee, zo kan het niet lang meer duren! Kind, jij ziet er in ieder geval piekfijn uit! Maar nu moet je je ook netjes gedragen, geen streken met die mensen uithalen en niet van ze profiteren, als je merkt, dat ze veel met je ophebben."

Vóór het kind kan antwoorden, is alles veranderd; ze horen de fiets van Henri tegen de muur krassen. Lucien en Georgette zijn tegelijkertijd opgestaan. Maar zij kan haar tranen niet goed inhouden. Hij bijt zich op zijn lip. Toen het kind dat zag, begon het te aarzelen; haar ogen gingen van de een naar de ander. Tot nu toe had ze alles doodgewoon gevonden.

Lucien pakt zijn vrouw bij haar schouders, meer om haar vast te houden dan om haar te troosten, want je kunt nooit weten, op zo'n moment.

„Je bent niet de eerste, wie zo iets overkomt. Indertijd met de „Dieppe” zijn er meer dan vijftig kinderen weggegaan. En je weet best, dat ze allemaal puik terug zijn gekomen. Ze zijn als prinsjes vertroeteld.”

Toen kwam Henri binnen.

„Huil nou niet, Georgette,” zegt hij. „Georges kent die mensen goed. Ze zijn niet in de Partij, maar het zijn brave mensen.”

Achter de rug van Georgette, die hij nog altijd bij haar schouders vasthoudt, geeft Lucien Henri een teken om vlug op te schieten. Hij zegt:

„Zie je wel, Henri zegt hetzelfde als ik.”

„Goed, nu moeten we weg,” zegt Henri. „Eerst gaan we een hapje eten en dan is het tijd voor de trein.”

De kleine jongen bij het vuur is opeens wakker geschrokken. Hij kijkt toe zonder er iets van te begrijpen en zonder te durven huilen om zijn moeder, die snikt. Hij vraagt:

„Wat is er?”

Lucien geeft Ginette vlug een klinkende zoen op haar beide wangen en dan, onhandig, op het haar. Maar ze moeten het kind uit Georgette's armen wegrukken. Die wist niet meer wat ze deed. Henri snoert de rieten duivenmand op zijn bagagedrager vast. Gelukkig gaat dat vlug, de gummi-riemen rekken mee. Dan zet hij Ginette meteen op zijn dwarsstang en probeert een grapje te vinden.

„Vooruit! Naar Parijs!” ...

Maar Ginette is geheel onthutst, nu haar moeder zo huilt. Nu begint ze echt te aarzelen. Henri kijkt Lucien aan, die hem een teken geeft om weg te rijden. Maar hij heeft nog geen tien meter afgelegd, of Ginette wil van de dwarsstang af en begint te huilen. De moeder schreeuwt iets. En als Lucien dat ziet, verliest hij een ogenblik het hoofd: hij zal nooit precies kunnen navertellen, wat er op dat moment in hem omging. Waarschijnlijk zijn dat van die seconden waarin een mens een moord begaat. Hij doet een paar stappen naar voren alsof hij die man achterna wil, die zijn kind heeft gestolen! Toch riep hij Henri niet terug ... Iets viel in hem dicht als een gordijn. Het was gebeurd. Zo was het toch beter.

Ze stonden allemaal voor hun deur. De vrouwen kwamen aanlopen om te helpen. Zonder te weten, waarom, gaf hij enkel met zijn hand een teken van nee. Hij zei tegen Georgette:

„Naar huis, vlug naar huis. Niemand behoeft dit te zien ... kom nou.”

Snikkend is ze over de tafel heengevallen. Maar toen voelde ze opeens, dat Luciens handen haar schouders loslieten en ze begreep, dat er iets gebeurde. Ze keek hem aan. Lucien is keihard. Aan de haven is niemand zo hard als hij. Maar nu ziet hij zo wit als een lijk.

„Lucien!”

Als ze niet had geweten, hoe sterk hij is, dan was ze niet zo ongerust geworden. Ze kijkt naar zijn reusachtige vuisten, hoe hij die toeknijpt. Voor hem is de strijd altijd een kwestie van spieren, zelfs als het een strijd is tegen zichzelf, daarvoor kent ze hem genoeg.

„Lucien!”

Hij kijkt haar recht in de ogen, star als een stuk marmer. Al zijn kracht ligt in zijn ogen. En voor de eerste maal in hun leven ziet ze, dat die ogen befloersd zijn.

„Kom!” zegt ze zachtjes, „kom, Lucien...”

Ze denkt niet meer aan zichzelf, de vrouw. Nu telt hij alleen. Zijn lippen trillen even. Eindelijk zegt hij iets.

„Voor mij is niet het ergste, dat ik haar zie weggaan. Maar te bedenken, dat je niet eens in staat bent je gezin te eten te geven. Ik voel me beschaamd, Georgette, beschaamd.”

„Dat mag je niet zeggen! Pas vooral op! De anderen komen zo uit school. Laat ze niets merken!...”

Het kleintje is weer op zijn stoelen in slaap gevallen.

„Wat een ellende,” zegt Georgette nog, vlug, voor het eerste kind de deur opendoet.

GERST LOSSEN

„Man, je hebt toch geen klagen! Je hebt werk! Doe het dan ook!...”

Als je schreeuwt, lijkt het of je vlugger spreekt en je mond ook vlugger dicht is, met dat grijze stof en die vieze strosmaak! Bovendien moet je bij al dat lawaai wel schreeuwen en zo min mogelijk praten. Dat haal je weer in als er even rust is, wanneer een vrachtwagen is vol geladen.

Jacques had dit vrij ruwe antwoord van Dupuy niet verwacht. Hij dacht, dat Dupuy een communist was. Daar was hij vrijwel zeker van. Daarom voelde hij al een half uur de aanvechting om hem om raad te vragen. De ander stuurde hem met een kluitje in het riet, gaf hem niet eens antwoord...

„Hé jij, pas toch liever wat op!”

Dat is Dupuy, die hem waarschuwt. Boven zijn hoofd lijkt de grote roestige bun even te dralen. Hij maakt, dat hij weg komt. Dat gaat overigens niet zo heel vlug, want hij staat tot zijn knieën in het graan: je komt daarin net zo makkelijk vooruit als wanneer er een blok aan je been hing! De bun zakt vlak naast hem neer.

Een seconde kijkt hij naar de drie anderen, voor hij samen met hen aan de slag gaat om de bun te vullen. Het lijkt wel of ze hem uitlachen. Je slaat natuurlijk een figuur als moeder wanneer je je op die manier wegwerkt, met de zenuwen op je lijf. Maar wat bedoelde Dupuy eigenlijk met dat „toch liever”? Ze hebben iets tegen hem, vast en zeker... Misschien haalt hij het zich maar in zijn hoofd... in ieder geval stemt het overeen met wat hem al dagen lang dwars zit en waarover hij nou juist Dupuy om raad wilde vragen.

Aan het eind van het tussendek staan ze in een hoek met de diepe bun tussen hen en scheppen er om beurten de gerst in. Het vormt een wonderlijke roset van regelmatig in de rondte gaande gebaren, zo'n beetje als het op- en neer-

gaan van de hamers van circusknechts, die de palen van hun tent in de grond slaan... Een andere bun daalt neer in een andere hoek of in het midden, zo'n beetje lukraak alsof hij de mannen zoekt, of er gaat er één omhoog waar aan alle kanten de graankorrels afdruipen.

„Pas op!”

Nou dat weer: de bun werd niet vlug genoeg opgehaald. Middenin het tussendek heeft ie met de reuzenzwaai van zijn 900 kilo een zware slag toegebracht aan één van de balken bij het laadgat. Wat een kracht! De schok weerklinkt tot aan het andere eind van de grote boot. De bun is omgekieperd en heeft wel twintig scheppen graan uitgestort. Wat voert die kraandrijver daarboven eigenlijk uit! Dat levert hij ons al vier keer in één uur! Wil hij ons soms dubbelop laten werken? Straks komt dat vrachtje nog op ons terecht, als hij zo doorgaat! Zeg es, waar heb jij leren werken? Boven in zijn hokje haalt de ander zijn schouders op om te beduiden, dat hij er niets aan kan doen. Hij wijst naar de reepgast, die hij de schuld geeft een verkeerd signaal te hebben gebruikt. Maar die ouwe baas is buiten zichzelf van woede en steekt zijn vuist op ten antwoord. Overigens valt er aan hem, op zijn leeftijd niet veel meer te bederven. Nu het zo slecht gaat, staan de mannen immers prompt klaar om elkander te lijf te gaan!

Daar komt nog bij, dat de norm ook al verdomd hoog is. Geen kans op een paar centen extra. Ze hebben er Robert, de vertrouwensman, naar gevraagd, toen hij langs kwam. Die rekende het even uit z'n hoofd na en zei toen: „Je zult al een hele duw hebben om aan je aantal te komen. Als je daar bovenuit wilt, maak je je kapot. Wees liever verstandig!”... Dan moet die ander nodig omgooien wat wij al hadden vol geschept!

De andere vier, die meer naar het midden toe werken, hebben het heel wat minder zwaar. Wij raken hier haast de bodem, we kunnen alleen nog met de schop werken. Maar bij hen ligt er nog een flinke laag graan. Ze leggen doodkalm de bun op de gerst en duwen het graan er met hun handen, hun buik, hun knieën in, om het even hoe. Binnen een minuut is ie boordevol. Gelukkig maar dat zij daar met het werk wat op kunnen schieten. Jacques en de anderen hier doen eigenlijk niets anders dan de boel voor ze aanvegen.

Maar aan de andere kant, als daar in het midden één van de jongens een gevoelige huid heeft, dan is ie ook nog niet mooi! Soms zakken ze tot hun navel weg... Vooral Sauvageon, kijk die Sauvageon eens, die staat zich als maar te krabben! Wat zal die er uitzien! Sommigen hebben er al last van als ze nog tien meter van de gerst vandaan zijn. Geen plek op hun lichaam of er zit uitslag. Ze zijn nog niet op de schuit, ze zien hem nog niet liggen, of jawel... Niemand weet hoe dat komt. Anderen doet het niets, zoals Jacques... Gisteren wilde die dikke Lebois het nog één keer proberen, maar hij moest direct ophouden. Sauvageon probeert er tegen in te gaan. Die had vast niet veel stempels op zijn werkkaart, deze maand... Als de bootbaas langs komt, kijkt hij altijd even naar omlaag om hem met een hoofdknik te vragen hoe of het gaat. Dan probeert Sauvageon zijn krabben in te houden, hij klemt zijn tanden op elkaar en antwoordt met een gebaar dat betekent: niet best, maar het gaat. En brengt het tot een lach. Wat je al niet doen moet!

Met die norm nemen ze ons ook te pakken! Hoe meer je het nodig hebt om te werken, des te meer willen ze uit je slaan. Vroeger had in zo'n geval de hele schuit de armen gekruisd. Maar nu is er honger, nu staan je kinderen en je vrouw op het spel. En je aarzelt. Jacques had vast op het eerste teken zijn schop in de gerst gepoot, hij had vast gezegd: nou, ik ga naar boven. Maar daar zit 'em juist de kneep. Jacques heeft het niet zo beroerd als de anderen. De laatste twee weken heeft hij schandelijk geboft! Sinds een jaar had hij geen twee zó goeie weken! Daar zit 'em de kneep! Zo'n bof, daar moet wat achter steken, dat is niet zuiver op de graad. Dat laat hem maar niet los. Hij moet er beslist de anderen naar vragen. Want als Dupuy hem nou ook al aanblaft en ze hem allemaal zo raar aankijken... Misschien is hij zelf niet de enige wie het niet aanstaat...

Jacques begint er tureluurs van te worden! Had iemand er op dit moment met één woord op gezinspeeld, dan had die het tweede woord gauw moeten inslikken. Jacques begint van binnen te koken. Zo is hij. Hij bruist op als water, dat tegen de klippen aanschuimt. Of ze nou communisten zijn of niet! Hij heeft nog nooit van zijn leven aan een ander gevraagd wat of hij moest doen! Nou, als hij zelf al kotsmisselijk is van zijn boffen, moeten die anderen dan zo'n smoel opzetten?

Wat denken ze wel!

Geen minuut later is het alweer voorbij. Dan neemt hij bet hun niet eens meer kwalijk. Dan maakt hij alleen zichzelf verwijten. Dan probeert hij voor zich een verklaring te vinden... Voetje voor voetje dwingt hij iemand in zich, die hij ondervraagt, probeert, beschuldigt, tot de terugtocht. Hij móet met zichzelf tot klaarheid komen!

De wind, die door regen en sneeuw was verjaagd, steekt weer op nu de lucht vrij is. De wind is weer heer en meester en bezet het luchtruim, dat zich niet meer verweert. Uit wraak veegt hij met grote likken van zijn tong langs de hemel. Bijwijlen duikt hij neer in het tussendek over de gerst en de mannen, met een draaiende beweging zoals wanneer men een bord schoonveegt. Het warme graan wervelt op en de mannen ontvangen in hun volle lengte een ijzige windstoot, om direct daarop weer door het dikke lauwe stof omdwarreld te worden. En in die luwte hoor je dan hoe de volle laag van de wind heel hoog, boven masten en touwen uit, tegen alles en nog wat aangiert en de zeemeeuwen, die tegen de sombere lucht nog witter afsteken, uit hun koers drijft — maar zeemeeuwen tornen alleen in schijn tegen de wind op en zweven naar de kust toe alsof ze tegen de donderende wind een grote terugtocht willen dekken.

De eerste, aan wie Jacques om raad heeft gevraagd, aan die had hij niet veel, zo zegt hij nu tegen zichzelf. Het was eergisteren... Decoin. Het was trouwens de ontdekking waard... en lang niet lollig. Want Decoin en Jacques waren al heel lang onafscheidelijke vrienden, eigenlijk vanaf hun schooljaren. Pas de laatste tijd waren ze wat uit elkaar geraakt... Nu, met die misère, hield Decoin zich niet goed. Hij kon er niet tegen op. Hij begon te drinken. En tegen zijn vrouw was hij ook niet al te best. Hij sloeg haar. Zij hield zich niet beter. Ze verwaarloosden de kinderen. Hij was al lang zonder werk. Vanaf die tijd hadden ze allerlei slechte gewoonten aangenomen. En al kreeg hij nu eveneens vaak werk, die aanwensels raakten ze niet meer kwijt. Jacques had genoeg aan zijn eigen zorgen. Hij voelde er weinig voor, zich ook nog voor anderen druk te maken. Toch had hij gisteren, toen ze op het werk kwamen, Decoin zo'n beetje gepolst.

„We krijgen nogal eens werk, wij tweeën, de laatste tijd.”

„Moet je je nodig over beklagen! Misschien mogen ze ons.”

Maar Jacques viel het op, dat ze de laatste twee weken altijd door dezelfde besteker waren aangenomen, Médard, bijgenaamd „De Sul”. En hij is niet één van de besten.

„Wat moeten de anderen er wel van denken, want die krijgen haast nooit werk. We zijn met driehonderd, en tweehonderd hebben van deze maand nog geen week werk gehad.”

„Jou een zorg! En de vaste gabbers, krijgen die soms niet geregeld werk, en wie zegt hun er wat van?” ...

„De vaste gabbers, dat is niet hetzelfde. Dat is een oude gewoonte, een principe. Die pakken aan wat de anderen niet lusten, de zwaarste plukken. Nogal glad dat die altijd werk krijgen. En tenslotte gaat het hun alleen aan. Bovendien wordt er vaak genoeg over ze gesmoesd. Je hoort vaak genoeg: als het op de torn af ging, dan kregen niet altijd dezelfde een beurt.”

„Dus jij bent bang voor de praatjes, voor wat de anderen over je smoezen, hè, de communisten vooral!”

Jacques neemt zijn vriend tersluiks op en besluit, het gesprek niet voort te zetten. Hij houdt er niet van, de mensen in soorten in te delen. Of je nou communist bent of wat anders, tenslotte zijn we allemaal havenarbeiders. Bovendien is hij van één ding grondig overtuigd; als het nodig is dat anderen je zeggen wat je moet doen, dan ben je tenslotte een lamzak. Bang voor de communisten? Wat moet dat betekenen? Nee, het gaat om iets heel anders.

Als het tussendek leeg is, beginnen Jacques en zijn groepje aan een ander ruim. Ditmaal in het onderruim, al weer gerst. Toch kun je er wat op adem komen... bij manier van spreken. Want, al heb je daar niet meer zoveel last van de wind, je kunt er het stof wel met messen snijden. Gelukkig ligt de gerst hier hoog en als de zware knijper met wijd geopende kaken er in bijt, dan kan hij tot aan zijn ogen wegzinken en, lange slierten gerst uitkwijlend, rustig op eigen kracht opkomen. Dan is het of het hele ruim begint te leven. Al die gerstkorrels vlocien naar de krater die de knijper heeft leeg gewroet, de hele geweldige massa graan zet zich met een diepe deining in beweging en golft op en neer als bier in een gistkuip, om vervolgens weer in evenwicht te komen. Wat dan nog van boven uit de opgehesen knijper in schuine straaltjes neerregent, vormt hier en daar prikken als schuimspetten.

„Nou nemen we er vijf voor de putter,” zegt Dupuy en laat zich neervallen op het graan, in een hoek onder de galerij die om het ruim heenloopt. De anderen strekken zich naast hem uit.

„Het schijnt, dat ze van plan zijn ons niks meer te betalen voor de tijd, dat de kraan werkt,” zegt Sauger.

„Daar kunnen ze naar fluiten! Het ontbreekt er nog maar aan dat ze ons helemaal niet meer betalen. Komt ook nog over een tijdje! Nee, niks hoor! Wie van ons heeft er nou gein in om duimen te draaien? Laat ze ons liever wat anders te doen geven! Zeg, krab je niet zo! Daar gaat het veel erger van jeuken...”

Sauvageon krabde zich zijn buik met zijn nagels. Hij had zijn handen onder zijn riem gestoken. Hij houdt op met een gezicht, of hij zich betrapt voelt. Hij draait zich om op zijn andere zij, drukt zijn dijen opeen en kruist zijn armen over de ondragelijk jeukende plek heen.

„Morgen hebben ze thuis allemaal jeuk,” broemt hij, „zo is het elke keer weer”...

Jacques durft niet dadelijk opnieuw te spreken over wat hem zo hoog zit. Hij begint met iets wat er niet zo direct mee te maken heeft.

„Je kunt zeggen wat je wilt, als je een maand zonder werk was en je begint opnieuw, dan ligt het je eerst niet. Als het zo doorgaat, dan voel je je niet eens meer een behoorlijke arbeider. Zeg maar gerust, dat je dan geen vak meer hebt.”

Dupuy kijkt hem met enige bevreemding aan. Bijna had hij iets gezegd, maar hij houdt het voor zich. Hij moet aan Henri denken. Als ik hem daar een verwijt van maak, denkt hij, dan is Henri nog in staat me te zeggen dat ik te hard ben geweest... Zijn geval is niet duidelijk, goed, zou hij zeggen, maar dat is nog geen reden om een man te veroordelen... Daarom staat Dupuy maar op, steekt zijn handen in zijn zakken en zegt op een toon of hij een verborgen betekenis aan zijn woorden geeft:

„De hele rotzooi geeft me zin om te pissen.”

Hij loopt weg, maar Jacques gaat hem na. Hij haalt hem in op het dek. De natte wind gaat als een straal water tussen hen door.

„Je móet met me spreken, Dupuy,” zegt Jacques en zijn

stem is zelfs wat dreigend. „Wat zou jij doen in mijn plaats?”

„Wat, in jou plaats?” vraagt de ander om tijd te winnen.

„Dat weet je best. Je doet er geen goed aan me zo te ontlopen.”

„Weet je, men kan tenslotte niet iedereen vertrouwen.”

Jacques begint te koken, maar houdt zich in.

„Wat zal ik je zeggen?” vervolgt Dupuy. „Ze geven je werk, neem het dus aan; daarin zit het 'em niet. Het zit 'em er in, dat we niet snappen waarom ze jou uitkiezen, altijd juist jou, en niet de anderen.”

„Dat is nou net wat mezelf zo hindert. Want je kunt er zeker van zijn dat ik er niks voor gedaan heb.”

„Dat geloof ik graag,” zegt Dupuy op een toon die even goed het tegendeel kan beduiden. „Misschien doen ze het om je later in handen te krijgen. In ieder geval, wat mij betreft is er geen kwestie van jaloezie...”

„En de anderen?” vraagt Jacques.

Ze staan nu onderaan de loopplank beneden bij de boot. Dupuy maakt er een grapje van om het gesprek niet te ver te laten gaan:

„Zie je, daar kan ik ook niks aan doen. Dat doet de wind... toe, ga wat achteruit, anders pis ik tegen je aan.”

Hij probeert te lachen. Jacques vat het vrij slecht op.

„Dus je vertrouwt me niet?”

Dat brengt Dupuy helemaal buiten zichzelf. Hij zegt scherp:

„Hoor es, ouwe jongen, zaag nou niet verder door, want ik begin het zat te worden. Je moet het tenslotte zelf weten. Het is jou zaak. Vandaag is het de eerste dag dat ik deze maand werk heb. Jij hebt er al vijftien in de wacht gesleept. Nog eens, ik heb er niks op tegen. Maar je wilt toch niet dat ik je op de koop toe nog beklaag!”

Daarin ligt meer teleurstelling dan kwaadheid, dat voelt Jacques wel. Ze gaan achter elkaar de loopplank op zonder iets te zeggen en raken in een dikke stofwolk, doordat vlakbij hen een vrachtwagen met één lading van de knijper wordt volgestort.

Nu moeten ze het graan op een hoop werken om het door de knijper te laten opslurpen. Dupuy en Jacques staan naast elkaar. Soms stoten hun schoppen onder het graan tegen elkaar aan. Ze zeggen geen woord. In Jacques voltrekt

zich een heel ander werk... Opnieuw trekt zijn boosheid tegen Dupuy, die zo snel in hem oplaaide, weer even snel voorbij. Rest het debat in hemzelf. Want het is waar, ook al heeft hij niets opzettelijks gedaan, niets doordachts, expres, er moet toch een reden zijn waarom die besteker hem altijd kiest en laat profiteren. Daar dient Jacques achter te komen. Ook in hemzelf woelt hij het graan heel diep om. Met de boten voor Indochina heeft hij net als de anderen geweigerd, te werken, daarin zit het 'em niet. Hij heeft elke staking tot het einde toe meegemaakt. Daarin zit het 'em ook niet... Hij is lid van de C.G.T., net als de anderen... Hij is geen lid van de Partij, maar ook geen lid van een andere partij. Daarin staat hij niet alleen. Maar van hem weten de bazen, dat hij geen communist is. Misschien staat hij daarom goed aangeschreven bij die schoften. Onder het graan stoot zijn schop tegen die van Dupuy aan. „Misschien om je later in handen te krijgen”... dat zei Dupuy zo straks. Jacques heeft in zijn verleden niets achter zich, waarover hij zich behoeft te schamen. Wat is er nog meer? Zijn vader was socialist. Daardoor was hij in '36 ¹⁾ lid van de socialistische jeugd. En als je nu eenmaal een jasje hebt aangedaan, dan is het niet behoorlijk om dat elk ogenblik los te tornen of te keren. Maar als die schoften denken, dat socialist zijn zo iets betekent als medeplichtigheid met hen... voor hem niet, dat is zeker! Misschien in Parijs, voor de ministers, en voor die ander, die Goujon, de burgemeester met zijn onderburgemeester van de R.P.F., ja voor die zeker wel. Maar niet voor hem, trouwens hij is niet eens lid van de socialistische partij. Waar is die socialistische partij eigenlijk? Misschien hebben ze op dat punt een verkeerde indruk van hem. Daarover moet hij zich op een gegeven moment uitspreken, dat punt moet eerlijk, precies, duidelijk worden opgeklaard... Eventueel in de cantine of in hun stamkroeg, „Le Gosier Sec” ²⁾... Goed! Maar Decoin, hoe moet hij daarover denken?... Meteen weigert Jacques voor zichzelf één lijn te trekken met Decoin. Wat hij eergisteren te horen kreeg was zo heel anders dan wat hij zelf denkt. Voor Decoin is het geen probleem, hij denkt er niet verder over na, hij

1) 1936: het jaar, van het Volksfront in Frankrijk en de grote stakingen.

2) lett. vertaald: „In de Droge Keel.”

vindt het zo al lang goed. Maar iedereen weet, dat Decoin zijn vriend is. Misschien denken ze, dat hij net als Decoin de dingen luchtig opneemt... Misschien doet Decoin ook niets verkeerd... Goed! dan moet hij Decoin een paar woorden zo langs zijn neus weg zeggen, om hem goed te laten voelen met wie hij te doen heeft, anders kon die wel eens een verkeerde mening over hem krijgen...

Dat gaat allemaal door hem heen, terwijl hij met zijn schop de gerst opduwt en dan net als de anderen achteruit stapt om de knijper te laten neerkomen en vervolgens weer naar voren stapt, zodra de knijper weg is, om opnieuw in de gerst te scheppen, die wederom naar het gat onder zijn voeten toevloeit... Eenzelfde op- en afgolven van mensen, graan en gedachten.

„Misschien om je later in handen te krijgen.” Ja, achter hem ligt niets verkeerd, maar wat ligt er vóór hem? Zou hij zich werkelijk in de val laten lokken? Hij is toch geen kind! Alhoewel... Voor het ogenblik is er geen kwestie van. Als er bijvoorbeeld morgen voor Indochina geladen moest worden, dan was er voor hem niets veranderd. Dan zegt hij: „Nee!” Maar toch... Denk je eens in, dat iemand zoals Dupuy je een woord teveel zegt over al het werk, dat je krijgt... nou, met je opvliegendheid. Vandaag wilde je hem al twee keer te lijf... Waarom? Omdat je zo heet gebakerd bent. Je vraagt je af of de makkers je niet een schoft vinden, die naar het andere kamp is overgelopen. We leven nu in zo'n afschuwelijke toestand, dat je je over je werk gaat schamen, alsof je iets ontuchtigs doet of aan een geslachtsziekte lijdt. Soms kijk je schichtig achterom uit angst dat iemand je wellicht in het oog houdt. Kijk es, die heeft vandaag al weer werk!... Als er van boven van het dek af een schaduw valt, dan kijk je gauw op om er achter te komen, wie of je nu weer heeft zien werken. Het lijkt wel of je je permanent schuldig voelt. En dat met jou opvliegendheid... Dan ga je Dupuy en de anderen nog als je vijanden beschouwen en wil je je veilig stellen aan de andere kant, wil je overlopen om jezelf gelijk te geven. Jacques schrikt op; nee, zo ver is het nog niet met hem! Maar de gedachte komt toch maar in je op, Jacques...

„Hoe doe je dat, het zo warm hebben met dit weer?” vraagt Dupuy.

e mouw van zijn ouwe

upuy en hij geeft hem

ceemt hem aan en veegt
t af.

t om het gesprek met
oek leek hem de beste
onverwachte wending.
de bedoeling te raden.
Henri denken. „Je mag
, dat het ze niet alle-
het hun geduldig uit-
niet een schoft voor
maar er zijn niet veel
ze de weg af te snij-
zagen met eeuwig en
lender, omdat je best

rachtwagen niet weg-
erzijde. En nu voelen
meer dan als ze niet

niet graag tot iets
doen staat, Jacques.”

die afschuwelijke el-
r ze je uitkiezen om
k krijgen...”

a. Zet je eens op zijn
es. Daarom zegt hij

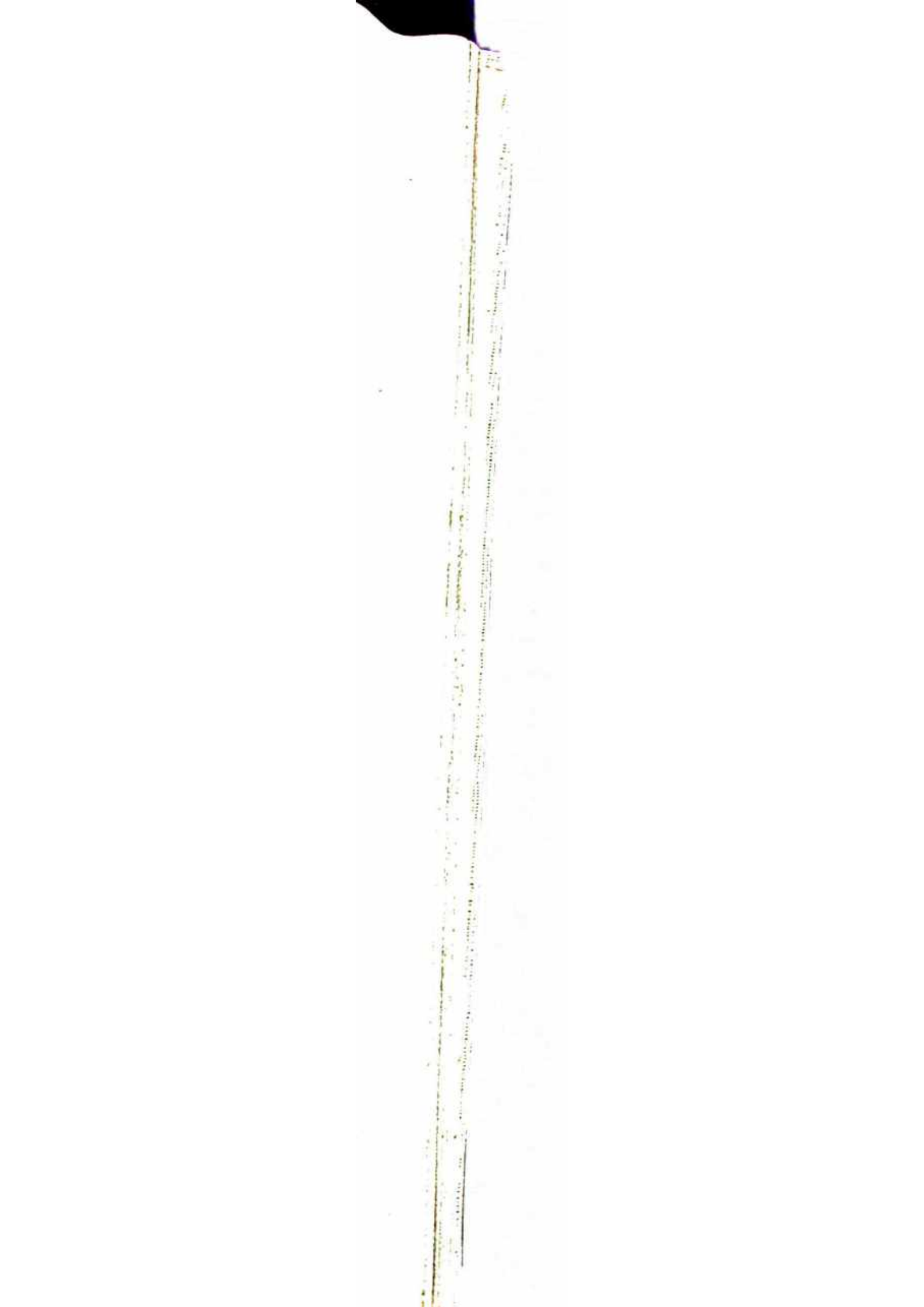
in krijgen, maar wij

Dat weten ze immers
opeens een boom op
ijn Francine, die d'r
e zijn nog maar vijf
hebben al twee klein-
Ze verwacht een der-
juist de ergste perio-

de van werkloosheid. Een week tevoren hadden ze de oudste moeten wegsturen naar ergens in de buurt van Tours, bij wijnbouwers, die om een kind hadden gevraagd. Voor het andere hadden ze ook al geen melk meer. Ze waren helemaal achterop geraakt. Denk je eens in, een zuigfles met een mengsel van gekookt water en aardappelpuree er in! En dan die vreselijke avond! Ze hadden geen woord tegen elkaar gezegd en toch hielden ze samen een afschuwelijk gesprek. Hij durfde haar geen raad geven. Maar hij begreep wel waaraan ze dacht, met nog maar net dat begin van een kindje in zich, die ingrijpende verantwoordelijkheid voor die eerste levenskiem in je, en dat met al die misère, dat heel kleine dat door een kleinigheid tot niets kon worden teruggebracht, niets... En meteen ziet Jacques, die een brok in zijn keel heeft, weer het wreedste moment van die avond voor zich. Tussen zijn vrouw en hem in was het andere kind, het jongste, met een pop gaan spelen... Hij durfde haar die niet afnemen, bang, Francine's aandacht te trekken. Het kind aaide, omhelsde haar kleine pakje lompen. Het was een al te kalme avond. Uit zee hoorde je met geregelde tussenpozen een doffe klacht opstijgen, de uit het water komende klacht van de brulboei. Die avond kon Francine zich niet bedwingen. Ze begon zachtjes te huilen, op haar breiwerk, op haar handen die doorgingen rustig de naalden te laten breien alsof die nergens deel aan hadden en alleen afwisten van het kleine roze mutsje, dat al aardig opschoot, vooral als je het met je vingertoppen uitrekte om te zien... Toen had Jacques haar heel vast in zijn armen geklemd en zij had haar tranen de vrije loop gelaten en was in snikken uitgebarsten. Dat luchtte haar op.

Dupuy was ook helemaal van streek. Met al die moeilijkheden worden de mensen nadenkender, gevoeliger... Jacques ogen staarden intussen naar een diepe inkerving in de stalen pilaar van de galerij. Waarschijnlijk van een bom in de oorlog. Daar kon je je gemakkelijk aan openhalen als je er langs liep... het leek wel een enorme omgedraaide komma, puntig als een dolk. Je hoefde maar even in de gerst uit te glijden en je haalt er je hoofd of je arm aan open!...

Het ergste van de armoede is, dat die niets ongemoeid laat. Als het alleen maar ging om honger en kou... Maar de armoede steekt overal haar neus in, zelfs daar waar men

denkt helemaal alleen te zijn of met zijn beiden, waar het heel diep is en zuiver en geheim, het dierbaarste en het beste wat men bezit. De armoede verontreinigt alles. Francine, die begint nu soms te twijfelen tussen haar twee vriendinnen, wie de beste is, Paulette, de vrouw van Henri Leroy, of die andere van wie Jacques niet houdt, Luce, de vrouw van Decoin... ja, hij merkt het wel...

Dan komt de gedachte aan een wond in hem op!... Jacques kan zijn ogen niet afhouden van die stalen splinter. Want een verwonding zou feitelijk alles in orde maken.

„Dupuy, als ik eens zorgde dat ik in de ongevallenwet kom te lopen?...”

Na twee zulke goeie weken ontvang je ruim voldoende voor de tijd dat het duurt om weer beter te zijn... De uitkering is berekend op de tweede helft van de maand... Dan wantrouwen de anderen hem tenminste niet meer... Misschien krijgen een paar het wel in de gaten... Eerlijk?... En de misère, is die soms eerlijk?...”

Dupuy wil er liever niet in gemengd worden. Jacques draait zich om en berekent, dat niemand ze daar kan zien. Haastig haalt hij zijn grote zakmes uit zijn zak, klapt het open en zegt:

„Dupuy, doe me die dienst!...”

Hij maakt het gebaar van een grote V op zijn arm, een snee, die lijkt op... En met zijn ogen wijst hij naar de ingekerfde pilaar.

Dupuy kijkt hem aan en wil zich al omdraaien. Niet zozeer om de wond of het bloed. Ze zijn op de haven wel iets anders gewend, veel erger dingen. Er gaat geen dag voorbij... In heel wat handdrukken voelt men de leegte van een afgesneden vinger... Maar dat is heel iets anders. Als die kerel toch eens een provocateur was? Je begaat zo gemakkelijk een domheid. Je denkt goed te doen. En dan krijgt de Partij de schuld. Hij geeft een teken van neen, keert Jacques de rug toe, wil heengaan. Maar hij draait zich direct weer om, met een soort voorgevoel...

„Jacques!”

Hij had nog net de tijd om te zien, hoe Jacques zijn arm tegen de stalen splinter aanleunt en er met zijn volle gewicht op drukt als wilde hij een deur induwen, hoe de mouw openscheurt en het bloed opspruit!

„Verdomme, wat doet dat een pijn!” bromt Jacques, terwijl hij met zijn andere hand de verwonde arm vasthoudt.

De mannen hebben Dupuy horen roepen. Ze komen kijken. Dan halen ze de baas.

„Ik heb hem er tegenaan zien vallen,” zegt Dupuy. „Hij is in de gerst uitgegleden. Pas vooral goed op, want dat ding is totaal verroest!”

Terwijl hij de arm van Jacques, die heel bleek is, vasthoudt, fluistert hij hem toe:

„Het is toch beter om de moed te hebben voor zijn denkbeelden uit te komen.”

Jacques begrijpt het niet best... Dupuy zou het zelf misschien geeneens kunnen uitleggen...

Tot zo iets te komen om niet te werken en dan nog één, die geen lulak is! Integendeel, als iemand altijd van zijn werk heeft gehouden, dan is dat zeker Jacques...

Ze hebben hem zijn jasje uitgedaan. Het gescheurde hemd plakt op de wond.

„Pas op voor de kou!”

Wat een gat! En het bloed druipt met een dikke straal langs zijn arm. Een grote rode vlek dringt in de gerst. Ergens in het bier van rustige mensen zal bloed zitten.

DE NACHT IS KWAADAARDIG

Paul is nog niet thuis.

Het is waar, in de bunker onder in de krater van klei wordt het vroeg donker... Maar nu begint het toch laat te worden. De December-schemering schuift al over de donkerder plekken heen en maakt zich meester van alles wat naar de grond toe gericht is. Een laatste lichtglans komt van de grijzig-roze oceaan, die te kalm is, als van koude verstart, en door de reeds ondergedompelde zon vooral van beneden af wordt beschenen. De school was al om vier uur uit. Hij zit natuurlijk bij het zoontje van de dokter. Die mensen, denkt Jeanne Guitton, die moesten er toch aan denken, dat ze hem niet zo laat naar huis sturen, in de winter... In het donker kan van alles gebeuren... Ze is al verscheidene malen haar twintig beton-treden opgelopen om naar alle kanten in de verte te turen, maar bemerkt alleen, hoe de hemel steeds lager wegzinkt en het ruisen van de zee toeneemt naarmate ze hem minder kan zien...

De twee anderen, Claudette en kleine Jean, zijn bezig te eten. Ze zijn verbaasd, als ze Jeanne zo vaak naar buiten zien gaan, de deur opendoen en de koude naar binnen laten... Ze weten niet, waar Paul kan zijn; Jeanne heeft het ze al gevraagd... Elke keer, als ze in de kamer terugkomt, rilt ze even als ze langs het houtvuurtje loopt, alsof de kou, die ze buiten opdeed, zich dan pas doet voelen, en het lijkt wel of haar onrust die rilling benut als een scheur, om daardoorheen dieper in haar door te dringen.

Als Guitton thuis komt, laat ze hem niet eens van zijn fiets afstappen; ze stuurt hem zo weg naar de dokter...

„Wees vooral heel beleefd,” zegt ze.

Hij is Paul al eens meer in dat huis gaan halen. Beste mensen, maar toch gaat hij er met tegenzin terug. Een dokter, je hebt altijd het gevoel, dat je daar iets moet betalen

als je er de deur uitgaat... Maar wie weet, misschien levert dat bezoek hem nog wat op. Ze hebben allicht een karweitje van tijd tot tijd, in zo'n groot huis... Dit is misschien een gelegenheid om ze aan hem te laten denken, als er eens wat te doen valt... Maar hij mag vooral niet de indruk geven, dat hij om een aalmoes vraagt. Guitton is fijngevoelig genoeg om zich al vaak te hebben afgevraagd, wat voor indruk het op zijn zoontje moet maken, wanneer hij zo vaak bij zijn vriendje Pierrot komt. Hij begrijpt het... vooral geen liefdadigheid... hij moet er heel zorgvuldig op letten, dat hij er zelf met geen woord over rept. Maar als zij het voorstellen... Dan is het wat anders, dan profiteert hij niet van de vriendschap van Paul met Pierrot, als hij eens een karwei voor ze opknapt. Als de dokter bij hen thuis kwam, dan zou hij hem toch ook betalen... Dat is hetzelfde... of bijna hetzelfde.

„Nee, hij is hier niet. We hebben hem niet gezien.”

De kleine vrouw, heel wit in het halfduister van de gang, draait zich om en roept:

„Pierrot!”

„Ja, ik kom.”

Terwijl het kind de trap afstormt, zegt ze nog:

„En het is al zo laat!”...

„Ja,” zegt Guitton, „dan weet ik niet, waar hij kan zitten.”

Pierrot... misschien weet die iets...

„Weet je niet, waar Paul is?”

Hij wordt heel bleek zodra hij Guitton ziet, alsof hij iets raadt en zichzelf een verwijt maakt.

„Nee,” zegt hij. „Toen we uit school kwamen, weet ik niet waar hij naartoe is gegaan...”

„Edmond!” roept de vrouw dan.

En tegen Guitton:

„Komt u toch even binnen. Ik ben erg ongerust. Ik wil het even aan mijn man zeggen.”

„Nee,” zegt Guitton snel. „Ik moet hem direct gaan zoeken. U begrijpt toch, je kunt nooit weten!”

Maar daar komt de dokter al aan, een grote zware man, die gewend is te bevelen. Direct pakt hij Guitton bij zijn arm en dringt aan:

„U daar, u moet eerst binnenkomen! Uzelf de dood op

het lijf halen en onze gang in een ijskast veranderen, daar komt u heus geen zier verder mee."

Nee, die mensen doen niet uit de hoogte, ze doen niet voornaam, ze proberen je niet te pakken te nemen, zoals de meesten. Toch moet daar een bom duiten zitten... de muren van de gang zijn helemaal van beschilderde tegels...

„Paul is zoek, hij is niet thuis gekomen."

„Doe het licht toch aan," zegt de dokter tegen zijn vrouw en draait zelf het knopje om...

„En u hebt geen idee?"... begint hij Guitton te vragen. Hij kijkt hem recht in de ogen, met een zweem van wantrouwen. Hij weet nog niet goed met wie hij te doen heeft... Maar zijn laatste woorden gaan verloren.

Guitton is al weer bij de voordeur die hij zelf opendoet, na een korte aarzeling, omdat hij de knip niet kent.

„Het is allereerst nodig dat ik hem ga zoeken..."

„Waar?"

„Dat weet ik niet."

„We moeten de politie waarschuwen..."

Guitton maakt met zijn hoofd een beweging, die „ja" kan betekenen, voornamelijk om met rust te worden gelaten... Hij wil hier vandaan.

„Als ik u van dienst kan zijn..."

„Dank u," roept hij hun toe. „Dank u wel."

Hij zit al weer op zijn fiets. Hij spurt naar de watertoren, nog eer hij bedacht heeft welke richting hij uit zal gaan.

Als hij daar niet is, dan wordt het werkelijk beangstigend, dat is zeker. Guitton herinnert zich nu de uitdrukking op Pauls gezichtje, om twaalf uur. Hij broedde iets uit. Nu heeft het geen zin meer, na te gaan, bij wie hij kan zijn. Er voltrekt zich een grote ramp. Wat heeft er door het hoofd van dat kind gespookt? Als het nog zijn eigen kind was geweest, dan zou hij het heel wat minder beroerd vinden, denkt Guitton. Niet zozeer om het gezanik met de voogdijraad; hij heeft het altijd zonder hen afgekund met zijn aangenomen kinderen, dat was nooit een probleem. Tenslotte is hij zelf voor hen verantwoordelijk, meer nog dan als het zijn eigen kinderen waren. Bij je liefde voor zulke kinderen komt altijd een zekere droefheid, je vindt ze zo zielig... en je voelt je nog meer vertederd...

De politie? Guitton remt zijn oude fiets, waarvan het freewheel stuk is, opeens scherp af door de trappers tegen te houden. Dat is waar ook. Misschien moest hij juist de andere kant uit... De politie waarschuwen? Maar wat kan die doen? Hoogstens een hoop gedonderjaag geven... En de boel ophouden. Als hij iets met de politie te maken had, dan was het nou nooit bepaald om hem behulpzaam te zijn... denk maar eens aan zijn bunker... Wat hebben ze hem daarmee gepest. Ze noemden het „Guitton z'n gietgat”... Nee, die zullen zich vast niet druk voor hem maken. De dokter kan hem dat nou wel aanraden, maar wat weet die daar tenslotte van... Politicagenten zijn er niet om ons soort mensen te helpen, maar dat weet hij natuurlijk niet... Henri zegt altijd, dat je ze voor geen cent moet vertrouwen. Nee, hij kan beter de kust langs en bij de haven gaan kijken. In plaats van naar de politie moet hij liever naar Henri toe, om raad te vragen. Ja, laat hij daar even langs gaan. Die heeft zoveel hart voor de mensen...

„Je kunt van geluk spreken, dat je hem thuis treft,” zegt Paulette. „Het gebeurt ook maar eens dat hij thuis is. 's Avonds heeft hij altijd vergadering...”

Henri stond op de tafel en wikkelde isoleerband om de draad van de lamp.

„Met al dat water moet je oppassen,” zegt hij, terwijl hij naar beneden stapt. Guitton komt op adem. „Toen we de lamp aandeden, kwam er een vonk. Op die manier springen de stoppen. Wat is er, ouwe jongen?”

Guitton legt het hem uit.

„... De politie? ... Eerst overleg ik dat liever met jou.”

Misschien denkt hij Henri een plezier te doen met zijn voorkeur.

„In dit geval is het wat anders,” antwoordt Henri. „Je moet er straks in ieder geval naartoe. Dit is nou juist een werkje voor hen. Daarvoor worden ze betaald, en genoeg ook!... Maar allereerst moeten we groepen organiseren om het kind te gaan zoeken.”

„Ik ga de kust af,” zegt Guitton. „Ik houd rechts van de pier en ga het strand op.”

„Dan haal ik de anderen,” zegt Henri. „We gaan de twee havens en het kanaal af, dat dringt het meeste. Vraag aan iedereen die je tegenkomt, of ze hem soms gezien hebben...”

Als hij langs de bunker komt, gooit Guitton zijn fiets even neer om te zien of het kind soms thuis is gekomen, enkel om geheel zeker te zijn, want hij heeft niet de minste hoop. Moeder Guitton huilt met haar schort voor haar ogen.

„Ik was er al bang voor, dat hij daar niet zou zijn,” zegt ze. „Ik ben zo bang! Claudette vertelde, dat hij haar tussen de middag, voor hij naar school ging, veel harder dan anders heeft gezoend. Ach Marcel, hij was vast niet gelukkig bij ons.”

„Ik ga naar de kust,” roept hij. „Je haalt me wel in. Ik neem de lamp mee...”

Zodra Guitton weg was, deed Henri zijn leren jas aan.

„Net nou ik eens een avond bij je thuis ben...”

„Nu ben ik er aan gewoon,” zegt Paulette. „Als het moet, dan moet het...”

„Fijn, dat je het begrijpt...,” zegt hij, terwijl hij haar haastig omhelst en tegen zich aandrukt. „Wat ben je toch een schat...”

Daarna klopt hij bij een paar mensen aan. Direct brengt het nieuwtje alle bewoners van de barakkenwijk op de been. Mannen, vrouwen... Ze stromen naar alle richtingen uit, ondervragen een paar late voorbijgangers. En laat me vandaag de nacht nou net zo hartstikke donker zijn! Met die wind denk je aldoor, tussen de vlagen door, dat je ergens hoort roepen... Eén groep gaat naar de vissershaven, een andere in de richting van de droogdokken en de sluizen, een derde naar de aanlegkade en nog een andere loopt het kanaal langs... Elk van hen zoekt met weinig hoop op succes en ieder persoonlijk heeft de indruk, dat er één kans op duizend is... Maar een ander zou hem kunnen vinden... Dus, allen tezamen!

Guitton, die heel alleen met zijn lamp de kust afspeurt, komt niet merkbaar vooruit. Overdag is het al een toer om over die kleine, met oesters en schelpen bedekte rotsjes te klauteren, maar bij het schijnsel van de lamp verwar je ze met hun schaduw. Je zet je voeten in het water ertussen en verstuijt je enkels. Om te huilen van woede en kou. Bovendien verbergt de hoge dijk de lichten van de havens en de stad, zelfs de vuurtoren, waarvan de regelmatig weerkerende lichtstraal nauwelijks door de dichtbewolkte hemel heendringt. En geen enkel licht op de pier... Om hem heen wordt het

ondoordringbare duister geheel gevuld door het ontzaglijke lawaai van de oceaan en je weet niet meer, waar het water is en waar het land. Om deze tijd moet de vloed opkomen. Alleen de wind, als die tenminste niet draait, kan de richting aangeven... Het is maar een zwakke bescherming tegen de bedreiging van het reusachtige ijskoude water, dat aangolft. Opeens bemerkt Guitton, dat hij er recht op af loopt, terwijl hij meende, dat hij er vandaan ging. Hij begrijpt het pas, als hij het schuim van de eerste golf hoort aanbruisen. Hij zou dat geluid van het schuim langs de rand van de zee kunnen volgen in plaats van schuins tegen de wind in te gaan. Hij kan ook met zijn lamp het water verlichten. Maar hij is bang door de vloed te worden omsingeld. Hij loopt snel achteruit. En Jeanne, die aanstonds komt zonder licht!... Misschien ziet ze hem vanuit de verte en roept ze hem toe... Als het kind hier was, dan zou niemand het vinden, als het niet te voorschijn wilde komen. De lamp geeft maar een zielig cirkeltje licht van hoogstens een paar meter, waarin zijn schaduw spookachtig beweegt. En als het kind al te water was geraakt?... Als het in het water ligt, dan is het in ieder geval te laat... Bij opkomende vloed gaat de stroom van de kust weg en dan is het al afgedreven... Guitton voelt zich hopeloos alleen. Hij heeft zin om het luid uit te roepen, maar houdt zich nog in. Een weggelopen kind komt zeker niet terug als je roept. Maar dan wordt die verschrikkelijke eenzaamheid hem te machtig. Hij schreeuwt, meer om zijn eigen stem, om iets te horen, dan in de hoop op een antwoord.

„Pau-aul! Paultje!”

Zijn eerste roep wordt door de wind teruggewaaid. De tweede wordt overstemd, verstikt door de zee, zonder dat die haar stem behoeft uit te zetten...

Direct daarop hoort hij in de verte geroep, dat zijn roepen beantwoordt en heel zwakjes met de wind meekomt, eerst uit de richting van de onderzeebootbasis en daarna zowat van overal. Opeens begint hij domweg te hopen, een ontzaglijke hoop te koesteren en dat is een geweldige opluchting. Misschien betekent dit roepen, dat de anderen het kind gevonden hebben. Hij rent over de rotsen en praat hardop tegen zichzelf in de wind en alleen al de gedachte, dat hij zich voor die zee uit de voeten kan maken, voor die in

het duister zo vijandige zee, vervult hem met een onberedeneerde vreugde. De oesters kraken onder zijn voeten, hij glijdt uit, valt op zijn knieën, breekt een glas van zijn lantaarn waarin de wind nu slaags raakt met de vlam. Hij staat op met een vloek, zet het weer op een hollen naar de dichtstbij zijnde kreten, zonder te weten of zijn knieën en handen nat zijn van zout water of van bloed.

Boven op de dijk rent hij over het bevroren gras langs de vuilnisbelt naar de ingang van de barakkenwijk, waar het schijnt, dat het gros van de kreten vandaan komt... Maar daar wordt het een stomme ontmoedigende ontgoocheling! Zijn eigen geroep is de oorzaak van alles. Onderbroken en verwrongen waren zijn kreten tot de onderzeebootbasis doorgedrongen en de anderen, die op zoek waren, dachten van hun kant, dat hij het kind had gevonden en om hulp riep. Zij antwoordden hem. Daardoor waren ze allemaal in de war geraakt en teruggekeerd. Maar niemand had iets gevonden en ze hadden alleen het gevoel, dat ze maar weinig konden uitrichten in die kletsbui en die wind. Ze waren teruggekomen met hun dansende lantaarns, een optocht van zielige mannetjes, door de kou bevangen en overwonnen en, met al hun begrip voor zijn ongeluk, niet in staat om hun vriend iets te zeggen, wat hem bemoediging of zekerheid kon geven...

„We moeten op Henri wachten eer we het opgeven,” zei iemand. „Hij komt zo terug.”

„We mogen het niet opgeven,” riep Jeanne, die eveneens onberedeneerd hoopvol kwam aanhollen...

Toen ze hoorde roepen en de lantaarns zag, dacht ze dat Paul al gevonden was en nu kan ze de gedachte, dat hij er niet is, niet verwerken. In de holle nacht stoot ze een vreemde kreet uit, die de mensen een rilling op het lijf jaagt:

„Paulot!”

„Wees nou kalm,” zegt een man.

Daar komt een elektrische zaklantaarn aan, die hevig op en neer gaat zoals wanneer iemand hard loopt.

„Dat is vast Henri.”

Ja, hij is het. Hij roept al van verre:

„En?”

„Niets! niets! Loop, maar niet zo hard,” antwoordt Guitton.

De groep lantaarns gaat het kleine zaklampje tegemoet.

Vanuit de verte moet dat wel lijken op een grote lichtbal, die door de donkere wind wordt ingedeukt, gebeukt en doorwaaid.

„En wat nu?” vraagt Guitton als ze bij Henri zijn... „Het is nu al zo laat”...

„Je mag de moed niet opgeven,” zegt Henri. „We maken ons misschien veel te ongerust over wat er gebeurd is...”

„Je hebt toch altijd wat met kinderen,” zegt een vrouw.

„Dat is hun schuld niet,” zegt een andere.

„Wie zijn schuld dan wel?” zegt Jeanne agressief.

Maar ze krijgt geen antwoord. Het is niet het moment om te redetwisten. In de verte hoort men een auto in de bocht afremmen... Je zou zeggen, dat die hier naartoe komt. Terwijl ze allemaal om Henri heenstaan, vraagt hij:

„We kunnen niet zo blijven staan; wat doen we nu?”

Zo doet hij altijd: eerst de anderen vragen. Dat heeft hij in de Partij geleerd.

„We kunnen nog in het station gaan kijken.”

„En de forten? Misschien heeft hij zich daar voor de nacht verscholen...”

„Wat zal hij bang zijn, zo'n kind alleen”... zegt een vrouw.

„Als we maar wisten, waarom hij 'em gedrost is, dan hadden we een uitgangspunt.”

„Zul jij zeker weten!” zegt Guitton bijna ruw.

„Nou, je hebt hem misschien een standje of een pak slaag gegeven, dat kan toch gebeuren!”

„Ik slaan!” schreeuwt Guitton en hij is al bij de ander, „ik een kind slaan! dat nooit! Ik heb nog nooit een kind aangeraakt.”

„Daarin had je misschien juist ongelijk,” zegt de ander.

Wie is dat eigenlijk? Henri heft zijn lantaarn wat op om het gezicht te zien. Het is de besteker Alphonse, geen kwaai, zelfs een kameraad... Vreemd, met die wind had hij zijn stem niet herkend... Hij zegt nogal scherp:

„Heb je thuis nooit één van je kinderen boos zien kijken als je ze enkel droog brood te eten kon geven?”...

Alphonse antwoordt niet.

„Je kunt zien, dat ie werk heeft,” zegt een vrouw.

„Hou je snater,” roept Alphonse. „Als ik werk, dan is het voor ieders bestwil. Als ik er niet was...”

„Kom nou,” breekt Henri hem af. „Laten we hier niet gaan kibbelen!” ...

Trouwens, er gebeurt iets wat het gekibbel afbreekt. Uit het huisje van Bouvard, de penningmeester van de cel, een oud stenen huisje helemaal aan het eind van hun wijk, naar de zee toe, dat half in puin lag en dat hij met alles en nog wat heeft opgekalefaterd, komt een meisje gillend aanhollen:

„Moeder! Brand!”

„Goeie God, Jérôme! Het kind! Dat is de lamp.”

Ze rennen allemaal naar het huis, Bouvard voorop. Als ze aankomen, zien ze hoe hij bezig is de tafel om te gooien.

„Het is niets,” zegt hij. „Gelukkig” ...

Op de lemen vloer ligt een lamp. De petroleum maakt een brede vlammeende vlek.

„Gelukkig maar dat ik geen houten vloer heb,” zegt Bouvard ... „Laat me nou één keer boffen!”

De moeder is naar een heel klein kindje gehold, dat nog luiers aanheeft, rustig op zijn hoge kinderstoeltje zit en dit alles aanziet met een lepel in zijn handje, met glinsterende ogen en zonder te huilen.

„Ik was toch niet eens ver van huis; nu zie je, dat men geen moment weg kan.”

„Je doet het beste, als je het vanzelf laat uitgaan. Het is niets. Er is geen gevaar.”

Hij pakt het dochttertje bij haar arm:

„Heb jij de lamp omgegooid? Je kunt van geluk spreken, dat al die mensen hier zijn. Je had een flinke aframmeling verdiend.”

Hij laat haar los. De anderen staan zonder een vin te verroeren bij de deur, ietwat onthutst: hun gezichten worden door de lijkleke petroleumvlammen op de grond afschuwelijk belicht.

„Hier kan het vuur geen kwaad” ...

Bouvard stampet met zijn hak op de vochtige grond. Dan wijst hij naar de zwarte balken van het plafond:

„Alles hartstikke vol water. Er is hier niks wat vlam kan vatten. Geen gevaar ...”

„Werd je stroom afgesloten?”

„Al een hele tijd! Ruim een maand geleden. Het gevaar van zo'n petroleumlamp is dat die niet stevig staat ... Als ie omvalt, vooral op een kind ...”

Ze gaan naar buiten, als ze een wagen in de laan horen aanrijden. Het gebeurt niet vaak dat hier een auto komt, vooral niet 's nachts. De twee lampen, die recht vooruit schijnen, verlichten de rij barakken en een paar schuine druppels waarvan men niet had bemerkt, dat ze neervielen...

Het is dokter Degand. Hij vraagt, zodra hij het portier heeft toegeslagen:

„Is hij nog niet terug? Is hij niet gevonden?”

„Nee, meneer Degand,” antwoordt Guitton.

„Mijn vrouw en de jongen zijn helemaal van streek... Ik ben even langs gekomen om te zien, of ik wat kan doen, of ik kan helpen.”

„Hij is misschien opgepakt,” zegt Henri. „Hij zit misschien op het politiebureau. Het kan best zijn, dat ze het de moeite niet waard vinden om ons te waarschuwen, ons slag mensen; dat zou me niets verbazen. Dan laten ze het pas morgen weten...”

„Zal ik de politiebureaux even langs rijden?”

„Daar zoudt u ons een grote dienst mee doen,” zegt Guitton.

„Maar misschien is hij al in een andere gemeente... Als hij die kant is uitgegaan...”

„Dat zou een lange rit voor u worden.”

„Dat doet er niet toe,” zegt de dokter. „Ik heb benzine genoeg.”

„Zal ik met u meegaan?” vraagt Henri.

„Graag, als u wilt.”

Henri denkt, dat het geen kwaad kan die kerels van Moch ¹⁾ eens flink wakker te schudden en ze een onderzoek te laten instellen. Dat kan hij beter dan de dokter. Als jullie niks willen doen, dan zweer ik je dat iedereen het zal weten. Op die manier moet je tegen ze optreden.

„Ik ga een kijkje nemen op het station.”

„En Dupuy en ik gaan samen op zoek in de kasematten.”

„Ik moet even mijn vrouw waarschuwen, ik ben zo terug.”

Henri is naar huis gehold...

„We hebben hem niet gevonden, ik kom laat thuis. Is het niet erg?”

„Dan ga ik vast naar bed,” antwoordde Paulette zachtjes.

1) De politie van Jules Moch, minister van Binnenlandse Zaken.

„Als de kinderen er niet waren, dan ging ik met jullie mee. Maar ik moet ook op de kinderen van Marie passen. Ik ging veel liever mee dan dat ik hier helemaal alleen blijf, vooral zonder slot op de deur. 's Nachts ben ik bang.”

Dat slot ook; de deur is helemaal vermolmd, zo erg, dat het niet meer mogelijk is het slot nog vast te schroeven. 's Nachts zetten ze een stoel tegen de deur, dan hoor je tenminste als iemand hem wil opendoen.

Vooral vandaag, met dat kind dat zoek is, lijkt de nacht nog veel kwaadaardiger, want 's nachts, als men wil...

...MIJN HAND IN HET VUUR!

„Nee zeg! zijn me dat acrobaten! Hoe hebben ze 'em dat geflikt! Kijk eens wat hoog! Geweldig!”

„De politie gaat vast nog denken, dat het er vanzelf op kwam!”

Helemaal bovenaan de schutsluis stond, twaalf meter boven de begane grond op de steile betonmuur, in meterhoge letters een helderwit opschrift, dat in het zwaaiende licht van de grote hanglampen op en neer leek te dansen:

„GEEN GRAM AMERIKAANS OORLOGSTUIG
WORDT GELOST!”

„Wedden, dat ze het er nooit afkrijgen!”

„Bovendien heeft iedereen het al gezien tegen de tijd, dat zij het in de gaten krijgen.”

„Ze worden toch zo vroeg wakker, die gosers... Het wordt wel een uur of tien voor ze een kijkje gaan nemen... Nou, dan weet de hele stad het al, dat zweer ik je!”

Het is tegen zevenen. De havenarbeiders komen bij de klok, zoals ze zeggen, om werk te vinden. Ze stellen zich daar niet veel van voor... Ze doen het meer als een formaliteit. De lijsten, die men de avond tevoren op het B.C.M.O. heeft ingekeken, beloofden niets goeds. Vandaag komt er maar één schuit binnen en niet eens een grote, te oordelen naar de rookpluim. Niks gedaan, dat zie je zo al. Hoogstens werk voor twee ploegen, misschien voor drie. Niet meer dan zestien of ten hoogste vierentwintig man. Ze komen er vooral om te stempelen en het garantieloon binnen te krijgen. Zo ben je iedere dag de hele ochtend kwijt met op de slavenmarkt tussen de bestekers rondparaderen en daarna in de rij staan voor het loket en dan is het zo laat geworden, dat thuis moeder de vrouw al bezig is de kinderen te wassen en voor school aan te kleden, wat niet bepaald het moment is om haar in de weg te lopen, dus hang je

nog wat rond om de tijd te doden of een karweitje te zoeken om een stuk brood bij te verdienen.

„En een lol dat de mensen zullen hebben! want de meesten hebben de Amerikanen nou wel zowat door!”

Te voet, op de fiets, in groepen van twee of drie kijken ze naarboven, lezen ze, bewonderen ze het knappe werk, en een plezier dat ze hebben!... Je hebt al moeite om zo hoog te kijken, dus om het daar te schrijven! Je kunt je niet indenken hoe iemand het lef had om dat te doen...

„Lol hebben? Allicht. Zo krijgen ze tenminste weer eens een lesje,” zegt Kléber. Hij is nog heel jong en is er zelf bij geweest, maar niemand weet dat... Het was niet bepaald lollig vannacht daar boven, met die storm... En de Amerikanen, wat daar nou voor lolligs aan is... Kijk maar naar Korea. Afijn, de mensen... Nu iedereen het zo geweldig vindt krijg je een reuze kriebel om iemand, o! enkel maar eentje, te zeggen: Man, dat heb ik nou gedaan. Wat? Niet mogelijk! Hoe heb je dat gelapt? zou die ander dan zeggen... Nee vrindje, dat is beroepsgeheim! Krijgsoperatie „Heilige Geest”. Je doet wat gewichtig, prikkelt ze om je goed te laten bewonderen. Nou, wat zeg je ervan! Probeer het zelf maar eens! Het doet je soms goed je op iets te laten voorstaan, als je het echt verdiend hebt. Maar nee. Het is beter, dat je het voor je houdt.

„GEEN GRAM AMERIKAANS OORLOGSTUIG WORDT GELOST!”

„Papillon”, ¹⁾ één van de vaste gabbers die al een jaar niet meer in de Partij is om allerlei kwesties, kijkt er met nog meer belangstelling naar dan de anderen. Want indertijd was hij, Papillon, min of meer de specialist voor plakATEN, kalk, teer, verf, nachtelijke tochten met kladpot en kwast die aan het stuur van je fiets bengelen — en als je thuis kwam zei Fernande: „Je kleren zitten weer onder de smurrie... Als ze je nog eens vertellen, dat ze mij nooit op hun vergaderingen zien, zeg ze dan maar, dat ik voor de propaganda werk, ik moet dat allemaal schoon wassen... Je hebt geen-eens meer een broek aan je lijf, het lijkt wel een aanplakbiljet!” Eigenlijk mist Papillon dat het allermeeSt sinds een jaar. In het begin, kwaad als hij was na al dat gezanik,

1) Zijn naam betekent letterlijk: Vlinder:

praatte hij zich nog in: „Daar ben ik lekker van af! Ze gaven me veels te veel werk! Er ging haast geen nacht voorbij!”... Maar het duurde niet lang, toen hij zijn gal goed en wel en terdege had ingeslikt en weer tot nadenken in staat was, en vooral toen hij zag dat de anderen zijn werk deden... Fernande, die zei niks, maar of ze begon te menen wat ze vroeger gezegd had, opeens ging ze nu met hem mee naar alle openbare vergaderingen. En dit opschrift, piekfijn hoor! een donders werk, een krachttoer van je welste! Als je zo iets lukt, dan mag je tevreden zijn! Vooral omdat je niet snapt hoe of hij het heeft aangelegd, zonder een ladder, zonder iets: want als hij op een ladder had gestaan, dan had de wind hem zo naar beneden gemie-terd en om zo'n ding mee te nemen en neer te zetten, met de rondgangen van de C.R.S.! ¹⁾ Verdomme nog aan toe, Papillon, je hebt opeens weer lust in avontuur! Als je nou die kwesties niet had gehad, lullig genoeg!...

„Ik,” zegt hij, „opschriften maken, dat is mijn specialiteit.”

Kléber kijkt hem even van terzijde aan, hoe hij zich gewichtig maakt. Er is niet veel voor nodig, of de jongens gaan nog denken, dat hij het gedaan heeft. Ook dat nog! Hij wil zijn mond wel houden, maar laat niemand dan ook aan zijn trots raken! Hij zegt zo langs zijn neus weg:

„Tja, maar jij bent het verleerd.”

Die zit! Papillon durft geen woord meer te zeggen. Hij kan het in zijn zak steken met zijn zakdoek er bovenop en zich hoogstens afvragen wat dat broekie bezielt om hem de les te lezen, waar iedereen bijstaat...

Een twintig meter verder, bij de ingang van de haven, zitten de agenten van de C.R.S. in hun barak naast de rollen prikkeldraad, die daar nog liggen sinds ze bij het voorlaatste gevecht dienst hadden gedaan. Als ze dat zien, moeten de mannen weer aan het opschrift denken en ze beginnen opnieuw moppen te tappen.

„En dat, is dat soms geen Amerikaans oorlogstuig?”

„Tja, maar dat hebben wij niet aan wal gezet!”

„Nee, maar we zetten het binnenkort aan de dijk!”

„Die Amerikanen brengen ons niks als pech,” zegt Guitton.

1) C.R.S., de „Compagnie Républicaine de Sécurité”, door de Franse Regering opgericht om de „orde” in Frankrijk te handhaven, en die zeer hardhandig pleegt op te treden in gevallen, waar soms bij ons de marechaussée wordt ingezet.

„Zo, ben jij er ook? En die guit van je?”

„Niks. Nergens iets gevonden. Afschuwelijk!”

„En wat nu?”

„Wat zou jij in mijn plaats doen? De politie, de voogdijraad zijn in kennis gesteld. En ik... het is om dol te worden. Wij met zijn beiden, mijn vrouw en ik, we zitten als maar te grienen, domweg te grienen; zie je me al grienen als een wijf? En gesteld dat ik de hele omtrek afzocht, wat zou dat geven? In ieder geval moet ik hier komen stempelen alsof er niks aan de hand was...”

„Hola, Jules Moch¹⁾ wordt eens wakker! Betalen we je daarvoor onze centen? Je bent hier om op ons te letten en niet om te maffen!”

Ze barsten allemaal in lachen uit. Trouwens, die moet wel een muurvaste slaap hebben om, met die stekende kou zo, in zijn dekens gerold, te kunnen doorslapen. Misschien ligt hij enkel zo om warm te blijven. Kijk, hij beweegt even, hij wil zeker laten zien dat hij wakker is. Eigenlijk had hij wel een bek willen opzetten, maar met die kerels neemt alles direct zulke afmetingen aan!... Je hebt er zó een troep bij mekaar, dan leggen ze het werk neer en daar begint me de betoging! En per slot van rekening ben je zelf de pisang en word je nog uitgefoeterd door je meerderen ook! Daarom kruipt hij maar liever in zijn schulp. Laat ze maar lachen, hem beledigen. Beledigingen incasseren, daaraan is hij gewoon, dat doet hem niets meer, dat hoort bij zijn vak... Daar komt nog bij dat het dan geen zin heeft zo vaak van post te verwisselen om niet speciaal in de kijkerd te lopen, want als je optreedt als je alleen bent, dan ben je natuurlijk zo bekneisd... Als er een betoging is en je bent met je hele brigade, gummiknuppels, traangas en geweer inclusief, dan kun je d'r naar hartelust op los timmeren, d'r lekker inhouden en je loopt hoegenaamd geen gevaar. Maar ben je alleen, dan hou je je beter op de vlakte. Je hebt zó wat te pakken en de zee is vlakbij...

In de barak van het B.C.M.O. zijn ze tenminste beschermd tegen de windvlagen. Maar ze staan er dicht op elkaar gepakt. Onder al die laarzen, kaplaarzen, klompen, bevroren sandalen buigt de vloer door. De wind blaast door de hori-

¹⁾ Ze geven de C.R.S. de naam van hun baas, minister Jules Moch.

zontale kieren tussen de slecht aaneengevoegde planken heen en als je aan de kant zit heb je het gevoel of je in vijf of zes moten wordt doorgesneden. Daarom is het zaak je niet naar voren te laten duwen. Je probeert in het midden te blijven. Als je dat niet lukt, dan sputter je wat tegen en gaat liever naar buiten om er opnieuw tussenin te kruipen, op een betere plaats. Zo veroorzaakt de koude een stroming langs de kanten, als water dat op koken staat... Ze nemen het gelukkig niet zo slecht op, want als je niet meer over alles en nog wat een geintje kunt maken, dan is het leven niet meer om te genieten; op die manier helpen ze elkaar om de kop op te houden.

Binnenin de barak is een deur naar het piepkleine kantoorje van Robert, de vakbondssecretaris... Robert is er nog niet. Maar er zijn meer sleutels; Papillon heeft er één en opent de deur... Het potkacheltje in het midden beslaat met zijn grote geroeste pijp al de helft van de open plek voor de grote, niet geheel opgeruimde tafel, waar op de hoek een telefoontoestel staat. En wat voor een telefoon! Er ligt wel een duim dik stof op. Je zou er best met je vinger op kunnen schrijven „Smeerkous Marie”... Je kunt heus niet zeggen, dat Robert een hoge telefoonrekening maakt. Hij heeft nooit veel met die toestellen opgehad... De eerste keer, dat hij het moest gebruiken toen hij secretaris was geworden, hield hij de hoorn verkeerd om. Hij sprak in de hoorplaat en zei heel beslist, terwijl hij ons aankeek: „Zonderling. Ik krijg geen antwoord. Die uitvinding van hun is vast kapot”... En nu nog, als hij er niet tussen uit kan om hem te gebruiken, dan houdt hij de hoorn met zijn vingertoppen vast en je moet hem erin horen brullen om zeker te zijn, dat hij wordt verstaan, dan schreeuwt hij nog harder dan voor een redevoering. En nu vooral... Een jaar of vier, vijf geleden, toen de regering nog niet was wat die nu is, toen had je er nog wat aan, om zo nu en dan het een of andere ministerie, een districtsbestuur, een prefectuur of gemeentehuis op te bellen... Maar als je nu wat in dat ding zegt, dan praat je in de ruimte, er is geen bal meer aan. Aan de muren hangen grote affiches, een lijst van de afdelingsbureaux, en met krijt werden op de planken leuzen geschreven: de havenarbeiders zijn hier thuis. Ook al is de haven aan alle kanten afgezet en al worden alle toegangen

door de C.R.S. bewaakt, aan dit hok durft niemand te raken, niemand durft hier zijn neus insteken. Zo is het leven.

Ze leggen vlug het vuur aan met krullen en spaanders. Het rookt dat je ogen ervan uit hun kassen puilen, maar toch moeten ze allemaal naar binnen: als de rook weg is, is het er lekker. Maar als je met z'n vijven tegen elkaar aangedrukt op de bank langs de muur zit en er staan er nog net zoveel overeind, dan is het er al tjokvol, tenzij je er niets op tegen hebt je aan de potkachel te schroeien.

Daar steekt iemand zijn hoofd om de deur, hij staat op zijn tenen en kijkt over de anderen heen het kantoortje binnen.

„Is Robert er nog niet?”

„Nee, maar wij zijn er. Wat moet je van hem?”

„Ik kom om raad...”

„Zo, daar is de bond goed genoeg voor, hè,” roept Papillon. „Maar voor de rest heb je je kaart niet no-odig!”

Het laatste woord kwam er gebroken uit, in tweeën gedeeld door de harde stomp, die zijn buur op de bank hem met zijn elleboog heeft toegedeeld. De man, die om raad komt, kijkt verontwaardigd.

„Wat doet dat er nou toe,” zegt een ander. „Wat voor raad heb je nodig?”

„Gisteren heb ik op de gerst gewerkt, maar ik kan het niet meer uithouden. Als ik het opgeef, kan ik dan vandaag toch om werk komen?”

Het is Sauvageon. Wat ziet hij er uit; zelfs zijn gezicht zit vol uitslag.

„Natuurlijk. Daar is niks op tegen...”

Als Sauvageon weg is, krijgt Papillon het nodige te horen.

„Waarom moest je hem dat onder zijn neus wrijven?”

„De Bond, die is voor iedereen.”

„Maar hij heeft het achter zijn elleboog,” verweert zich Papillon. „Verleden jaar had hij zijn kaart wel.”

„Ik zou van jou hetzelfde kunnen zeggen in een andere aangelegenheid,” zegt Dupuy zo langs zijn neus weg, terwijl hij de klep van de kachel opendoet om er hout in te gooien.

„Je grootje,” zegt Papillon. „Daar hebben we het naderhand nog eens over, als je daar tenminste prijs op stelt.”

„Als hij om raad komt, des te beter. Ik wed, dat hij het volgende jaar weer zijn kaart heeft.”

„Als iedereen, die hier op het kantoor komt, een kaart had, dan hadden er hoogstens tien van de driehonderd er geen. Er waren nog nooit zoveel klachten als nu.”

„De bazen trekken er partij van dat wij móeten werken.”

„... Ze denken, dat we tot elke prijs zullen toehappen.”

„Er wordt zelfs gezegd, dat er wachturen komen.”

„Niet waar. Dat zijn maar praatjes.”

„Ik zeg je van wel.”

„Daar kunnen ze naar fluiten.”

„Wat zijn dat, wachturen?”

„Dat is waar ook, jij weet dat niet, je lag toen nog in je wieg. En dat wil soms nog bevelen uitdelen ook!”

„Niet waar, dat wil ik niet,” zegt Kléber, die deze vraag had gesteld. „Als je de mensen niet uitlegt wat ze niet weten, hoe moet het dan?”

„Kijk me dat broekje eens aan! Ik zei het alleen maar om je te plagen. Wat dat betekent? ... Je krijgt werk ... Maar in plaats van je te betalen vanaf het moment dat ze je aannemen, laten ze je wachten tot de boot aan is. Dan verlies je tijd voor niets. Je wordt pas betaald als je begint te werken.”

„Dat durven ze vast nooit.”

„Ze durven soms veel erger,” zei een man, die bij de deur stond te dringen. „Ik kwam juist voor iets dergelijks bij Robert.”

„Dat is waar ook, waar zit Robert toch?”

„Hij is gaan onderhandelen met die grote schobbejak van een Boujeau. Als je wilde kon je permanent met de ondernemers overhoop liggen. Het duurt niet lang meer of er zijn net zoveel geschillen per dag als er mannen aan het werk zijn.”

„Waar gaat het om?”

„Gisteren moesten we twee-en-veertig ton in balen van de vrachtwagens afhalen en in wagons opstapelen. Hij heeft maar drie ton boven de twee-en-veertig berekend. Nou geloven we niet, dat dit juist is ...”

„Vast en zeker niet. Afladen en dan weer opladen als je de boel op de kade hebt gezet, dat telt als dubbel werk. Hij neemt jullie te pakken voor ongeveer veertig ton. Die is voor geen kleintje vervaard!”

„Goed, als we er recht op hebben, vragen we er om.”

„En vooral doorzetten.”

„Daar hoef je niet bang voor te zijn. Laar dat maar aan ons over. We kunnen het best af zonder jou.”

„Je kunt nooit weten...”

Nu begint het besteken van de arbeiders. Dat is een moeilijk moment voor de communistische besteker Alphonse. Vooral vandaag, want het laatste deel van de nacht kon hij geen oog toedoen na de opwinding over het zoeken naar de kleine Paul. Hij moest als maar denken aan het verwijt van die vrouw: „Je kunt wel zien, dat hij werk heeft”... Wis en waarachtig heeft hij werk! Als hij niet werkte, dan kregen de kameraden nog minder werkdagen op hun kaart gestempeld... Dat weten ze best. En die vrouw weet dat ook. Misschien zei ze het alleen omdat ze op dat moment in een slecht humeur was. Maar ze heeft het dan toch maar gezegd. Zo iets laat je niet los... De andere bestekers zijn bijna allemaal in handen van de cargadoors. Na de bevrijding was het eerst heel anders. Toen waren de bestekers nog goed... Maar ze zijn één voor één aan de kant gezet. Tot dusver is alleen Alphonse nog gebleven. Misschien durven ze niet verder gaan, misschien willen ze de schijn ophouden. Het gaat er niet om dat je bij het besteken verschil maakt tussen communisten en wie het niet zijn, maar dat je denkt aan het verschil, dat de anderen maken. Die houden altijd zonder uitzondering de kameraden erbuiten, laten ze staan. Het valt natuurlijk niet te ontkennen, dat dit werk hem, Alphonse, voordelen biedt. Hij is niet werkloos, hij hoeft niet benauwd te zijn voor zijn broodje. Maar dat is toch geen misdaad? Het beste bewijs is dat het hem niet belet er zijn mening op na te houden en hij heeft die ook nooit onder stoelen of banken geschoven. Maar tenslotte wek je toch jaloezie op en dat is niet prettig. Bij het besteken van het werk maak je je natuurlijk ook vijanden. Al doe je ook nog zo je best om zo rechtvaardig mogelijk te zijn en al bedenk je ook van tevoren wie er het slechtst aan toe zijn, wie het werk het meest nodig hebben, al zeg je ook tegen jezelf: ik kan zestien loodjes uitdelen, elk van die loodjes is een doodgewoon schijfje, maar het betekent een paar dagen brood en melk in een barak, je moet ze dus zo goed mogelijk uitdelen, aan die en aan die geven, natuurlijk vergeet je er altijd één of je vergist je. En als je dan op het balconnetje

van de wagon staat met je hoofd bij de grote lamp, die de mannen in een lichtcirkel zet, en je kijkt neer op al die handen die naar je worden uitgestrekt, op al die makkers die zich staan te verdringen en elkander haast zouden afranselen,

„Ik!”

„Ik!”

„Alphonse!”

„Ik, Alphonse!” ...

dan begin je te weifelen en word je helemaal week vanbinnen. In zulke omstandigheden is dat geen behoorlijk werk meer, of je er nou je brood mee verdient of niet. Slavenmarkt noemen de jongeren het — en zo is het. De schoften, die profiteren ervan om ons te verdelen, om ons arme mensen tegen elkaar op te zetten ...

Als het laatste loodje is uitgereikt, dan is het meteen gedaan met het geschreeuw, dan zakken de handen neer en komt het gedrang tot rust. Tweehonderdvijftig, driehonderd teleurgestelde, verzuurde mannen keren naar de barak terug, waar ze in de rij moeten staan om te stempelen. Voor hen is er geen werk. Nog altijd niet ...

„Kom, vaste gabbers, geen lust meer als het om vuil werk gaat? Dan liever drukken?”

„Je moet ook een ander wat werk gunnen!”

Papillon en Georges, ook één van de vaste gabbers, zijn niet eens bij de besteking gaan staan, maar bleven rustig op hun bank bij het vuur zitten.

„Er zijn er, die het ons kwalijk nemen,” zegt Georges.

„Wat zou jij doen in hun plaats,” zegt Papillon.

Hij laat zijn gedachten even de vrije loop en vervolgt dan:

„Kom er maar vooruit, als er vandaag geen „zwart” werk was geweest, dan was je wel naar voren gedrongen om een beurt te krijgen.”

„Misschien heb je gelijk,” bekennt Georges. „Alhoewel ... zeker is het niet, ik zou nog veel meer kunnen krijgen ... maar ik laat het vaak aan de anderen.”

„Ja, als je er op staat om je dood te werken,” zegt Papillon weer. „Laat maar, ze komen alweer terug” ...

Meteen is het kleine kantoortje opnieuw gevuld.

„Twee ploegen, zestien man. De rest? ... Die kan krepelen!”

„Als die rotzak van een Auriol tenminste nog Moch zijn ontslag had aangenomen, dan werd het allicht beter.”

„Je grootje! Het blijven toch altijd dezelfden.”

„Heb ik me een lol gehad om die koning van Denemarken, zag je de tekening in de HUMA? Als een zielig jochie komt Moch de salon van de President binnen om zijn ontslag aan te bieden en Auriol die hem zegt: „Was dit nu wel de dag om in de modder te rollen?”... Is ie even raak!”

„Maar 's avonds hielden ze net zo goed met z'n allen en hun koning erbij een knalfuif! Wij houden hier elke ochtend ook knalfuif, waar of niet!... Ze hebben weer effetjes een paar millioen stuk geslagen! De Rekenkamer, die kan het niks donderen! Die Jules en zij, allemaal kornuiten onder mekaar!”

„Ik noem dat een rotzooi!”

„Als ze wilden, dan was er immers voldoende werk voor ons!”

„Boten zijn er genoeg!”

„Maar die sturen ze door naar andere havens.”

„Met al hun Marshall-gedoe hebben ze de handel maar lekker kapot gemaakt!”

„Je zegt het! Maar dat neemt niet weg dat er nog boten genoeg over zijn en ze die expres naar andere havens doorsturen.”

„Dat zou dan betekenen, dat die andere havens meer in de gratie zijn dan wij...”

„Daar hoeven die heus niet trots op te zijn!”

„Bij ons is er geen enkele boot vol naar Indochina gegaan, geen enkele, dus...”

„Dat is niet juist. In de andere havens hebben ze net zo goed hun plicht gedaan. Zo ligt de zaak niet.”

„Hoe dan wel?”

„Kijk eens, zo'n noodtoestand als waarin wij leven, dat is niet enkel een straf voor wat je hebt gedaan. De zaak is, dat ze ons hebben uitgepikt... dat ze ons hebben verkocht aan de Amerikanen, onze hele haven, onze hele streek, met ons d'r in. Dus is het gedaan met de handel — we zijn nu een oorlogshaven. Ze laten ons nog een klein beetje handelsverkeer enkel om niet direct te laten zien, hoe de boel is veranderd. Jij woont hier toch ook, doe nou niet net of je nooit gehoord hebt dat ze hier wapens willen laten lossen.

Dat wordt je al meer dan een jaar verteld, het wordt je uit-tentreure herhaald, er is haast geen enkele muur meer waar je het niet vanaf kunt lezen en heb je het nou nog niet door? Gesteld, het ging ons allemaal goed, we waren zo vet als varkens, we aten elke dag onze buik vol, in onze barak geen gebrek aan geld, de kinderen pickfijn in de kleren, je kippenhok boordevol met kippen en je etenskast vol met provisie, nou, de dag waarop hun wapens hier kwamen wist ieder, wat hem te doen stond! Dan zouden ze allemaal zeggen: we kunnen het best uitzingen. We hebben hun vuile centen niet nodig. Dan deed iedereen mee, zelfs als het tot vechten zou komen. Niemand zou bang zijn om de bak in te draaien. Want je weet, dat bij je zelf en bij je makkers voldoende in huis is om het uit te zingen zolang je in de kast zit... Maar als je van honger verrekt, nou, als er dan wapens binnenkomen..."

„Waarom zeg je dat tegen mij?... Spreek voor jezelf! of voor de anderen. Ik nooit!”

„... Dan zullen er, als je dat liever wilt, een stuk of wat anderen zijn, die zich misschien gewonnen geven. Die nemen dan dat vuile werk toch aan, zoals je naar de slachtbank gaat, maar ze doen het toch maar!”

„Neem nou bijvoorbeeld mijn jongen, die is pas getrouwd, hij had niks, hij vond niks geen werk en toen is hij bij de mest gaan werken. Hij weet, dat hij er aan kapot gaat. Hij is als een levend lijk uit Indochina teruggekomen. Hij ziet helemaal groen en moet je z'n borstkas zien! Nou, en hij doet het toch!”

„Dat is niet hetzelfde. Als je de wapens van de Amerikanen lost, dan is dat veel erger dan dat je je dood werkt.”

„Want je helpt om de dood van alle andere mensen voor te bereiden.”

„Tenslotte heb je het recht om jezelf van kant te maken, dat gaat niemand anders aan... Maar dat andere, dat is een misdaad...”

Zoals altijd wordt het woord gevoerd door de meest vastberaden mannen, die het sterkst in hun schoenen staan, die de helderste kijk op de dingen hebben. Om hen heen staat een groep brave kerels, die gespannen toehoren, het voor en het tegen afwegen, met in hun hoofd duizend-en-één tegenstrijdige gedachten die daar een tiptop gevecht leveren

ook al staan ze niet stevig op hun poten, want gedachten zijn net als mensen, als ze een lege buik hebben moet je niet teveel van ze vergen... Maar één ding weten al deze mannen en dat is, dat er op de een of andere manier een einde moet komen aan deze verdomde tragedie... Op de aarde is de hel nou eenmaal niet op zijn plaats.

„De misère,” zegt de kleine Joesséf met zijn stem, die eeuwig in de knijp schijnt te zitten tussen de twee vuren van een geweldig rijke beeldspraak en een wonderlijk Frans accent dat van hoog tot laag moduleert net als de muziek van zijn land... „dat is ether om je te verdoven, zie je, voor ze je op de operatietafel leggen.”

„De misère, dat is de voering van je khaki uniformjas.”
„Mijn hand in het vuur...” zegt Dupuy. Ze kennen dat van hem: het is tegelijkertijd zijn krachtterm en zijn manier om te vloeken. Hij spreidt zijn hand plat uit op de kachelplaat, laat hem er even op liggen, doet of hij niets van de brandwond voelt en kijkt de anderen recht in de ogen.

...„Mijn hand in het vuur, de misère, dat is de Amerikanen.”

DE NOTULEN VAN HET P.B. 1)

Het is nodig die twee cellen van de havenarbeiders wat nieuw leven in te blazen. Toen het er om ging, strijd te leveren voor Indochina, toen waren ze krachtig genoeg. Maar daarna begonnen ze in te dutten. Het leek wel of de jongens niet genoeg hadden aan de gewone vergaderingen. Toen ze terugvielen in het gewone partijleven, dat hun vroeger volkomen normaal voorkwam, toen bleek de overgang, de afkoeling, te groot. De zware dagen van strijd, die over een paar maanden verspreid lagen, eerst voor de „Paimboeuf”, dan voor de „Coutances” en later vooral voor de „Dieppe”, hadden hun leven totaal onderste boven gekeerd. Je zou haast zeggen, dat ze op de drempel stonden van een nieuw gebouw, waar de Partij zich nog niet thuis voelt, nog niet de juiste manier van ademen in de nieuwe atmosfeer heeft gevonden. Het is een moeilijke kwestie voor Henri, die beide cellen aandachtig volgt, als lid van het afdelingsbestuur en tevens als secretaris van één der cellen, die de naam van Dimitrow draagt. Precies, daar heb je nou die naam! Toen de havenarbeiders die aan hun cel wilden geven, bracht dat heel wat beroering teweeg in de andere cellen van de afdeling, die zich merendeels in alle bescheidenheid tevreden stelden met de naam van hun buurt of hun fabriek. Als deze cel dus niet goed werkt, dan krijgt ze vanzelfsprekend bij de eerste gelegenheid de beste de nodige kritiek van de andere cellen te horen! Je moet van tevoren terdege nagaan, waartoe je in staat bent, eer je zo'n naam kiest. Gelukkig maar, dat andere cellen daarna ook grote namen hebben gekozen. De cel van de spoorwegarbeiders heet „Pierre Semard” 2) ... Dan heb je de cel „Maurice

1) P.B. = Politieke Bureau, Dagelijks Bestuur van de Communistische Partij.

2) Pierre Semard was voor de oorlog de secretaris van de spoorwegbond en is door de Duitsers vermoord.

Thorez", de cel „Andrej Zjdanow" ... Naar de naam, die ze uitzochten, kun je de eerezucht en vastberadenheid van de leden van de cel afmeten, want het lijkt heel mooi om een naam aan te nemen, daarna moet je die natuurlijk waardig betonen. Dan heb je andere verplichtingen dan als je enkel maar „Place du Marché" of „La Croix d'Or" heet...¹⁾ Niemand had nog het lef om een cel „Stalin" te noemen, want zo'n cel! ... Maar wat de Dimitrow-cel betreft, het staat vast, dat die niet voor zijn taak berekend is. De andere cel van de havenarbeiders koos de naam van Henri Gaillard, een havenarbeider, die door de Duitsers gefusilleerd werd... Er valt natuurlijk niet aan te twijfelen, dat de toenemende ellende er het zijne toe doet. Hoe slechter het de kameraden gaat, des te moeilijker is het om ze op de vergaderingen te krijgen. Vooral 's avonds. Iedereen heeft dat ondervonden, het is niet eens te wijten aan luiheid, maar als het je te slecht gaat, dan is het of je door de slaap magnetisch wordt aangetrokken... een kwestie van afstomping, nergens meer aan te willen denken... en tegen de tijd dat je naar je cel moet, voel je er veel meer voor om naar bed te gaan... En dan durft men nog beweren, dat wij het juist van armoede en ellende moeten hebben! Het spreekt vanzelf, hoe beroerder het wordt, des te meer haat je dit verrotte stelsel, maar juist de strijd tegen de ellende maakt het de Partij mogelijk om winst te boeken. Waartoe immers zou de ellende alleen, zonder de Partij, leiden? ... In ieder geval is het nodig om die twee cellen wat nieuw leven in te blazen. De vergadering van vanavond kan daarom beslissend worden.

Zodoende zit Henri 'em werkelijk, dom genoeg, te knijpen. Dat komt vooral, doordat hij zijn lesje al te goed heeft voorbereid. Gewoonlijk voelt hij zich volkomen op zijn gemak, als hij de cel moet toespreken; hij schrijft maar een paar punten op en spreekt zoals het hem invalt, zonder dat het hem iets doet; de kameraden ken je al lang genoeg en je praat samen de dingen uit, zonder omhaal, onder ons, alsof je tot één gezin behoorde... Maar nu het ditmaal om zo'n belangrijke kwestie gaat, is hij tot over zijn oren weggedoken in de „Cahiers du Communisme", „France Nouvelle"

---

1) Betekenis: „Marktplein" en „Het Gulden Kruis".

en de „Humanité”¹⁾, ten eerste om grondig na te denken en zich een helder inzicht te vormen, vervolgens om zijn rapport voor te bereiden, dat overigens heel kort zal zijn... hij heeft het zelfs van het begin tot het eind opgeschreven... Een dergelijke voorbereiding, dat heeft zijn voor- en zijn nadelen. Op een gegeven moment heb je zoveel gelezen, dat je niet meer weet waarmee te beginnen om te zorgen, dat de rest goed wordt afgerond. Ook al ben je zulke vergaderingen gewoon en al denk je meer aan het effect van je woorden dan aan jezelf, als vlak achter je iemand, die politiek veel sterker is, naar je zit te luisteren, zoals vanavond met Gilbert, de politieke secretaris van de afdeling, dan voel je je min of meer lamgeslagen... Bovendien, als je een geschreven redevoering opleest, dan heb je altijd moeite om de kameraden tot een levendige discussie te krijgen... Als het vanavond maar vlot... Hij kon dus thuis geen brok door zijn keel krijgen. Hij deed zijn best een stuk brood naar binnen te werken, maar het zit hem nog achter in zijn keel, als een pil die je zonder water inneemt en die niet door wil... Te meer, omdat vanavond de discussie werkelijk hoogstbelangrijk is. Toen Gilbert voorstelde om de twee cellen nu maar eens samen te laten vergaderen, hij zou dan zelf ook komen, was het zijn plan om vooral de kameraden aan het praten te krijgen. Als ze niet meer zo trouw in de cel verschijnen, zei hij, dan hebben ze daarvoor redenen die ze zelf het beste kennen. Het gaat er niet om ze daar telkens weer een verwijt van te maken, we moeten ze vragen, hoe ze er zelf over denken. Doe je dat niet, dan krijg je er nooit meer dan een paar bij mekaar. Ze besloten dus om elk van de kameraden stuk voor stuk te bezoeken en behalve deze persoonlijke oproep de bijeenkomst politiek voor te bereiden vooral door het opstellen van een vlugschrift over wat de Partij in het algemeen en de cellen in het bijzonder voor de arbeiders deden, op de vergadering zelf ook het woord te geven aan de sympathiserenden, die men zoveel mogelijk moest overhalen om ook mee te komen, en vooral na te gaan wat er haperde... Na een zeer beknopte inleiding, waarin slechts feiten werden opgesomd, zonder commentaar

1) „Communistische Schriften”, maandorgaan van de Franse Communistische Partij. „Het nieuwe Frankrijk”, weekorgaan van de Franse Communistische Partij. „De Mensheid”, dagorgaan van de Franse Communistische Partij, ook wel afgekort Huma.

te leveren, zou dan meteen aan allen de vraag worden gesteld: Wat denken jullie er zelf nou van?

Het bleek al gauw, dat de bijeenkomst een groot succes beloofde te worden. Om half negen, de vastgestelde tijd, waren al de helft van de partijleden aanwezig en bovendien waren er veel nieuwe gezichten of gezichten, die men al in lang niet meer had gezien. Het is natuurlijk vervelend, dat ze te laat komen, maar er zijn van die ziektes die je nu eenmaal niet zo gauw geneest. Als ze om negen uur kunnen beginnen, is het al mooi. Men zou er trouwens heel wat over kunnen zeggen, dat juist de sympathiserenden of degenen, die men nog maar heel weinig ziet, het eerst zijn gekomen. Die zijn de gewoonte kwijt geraakt, de slechte samen met de goede. Juist de „vasten” komen het laatst. Je zou haast zeggen, dat wij ze zelf in die fouten staven. Zelfs Gilbert geeft het voorbeeld. Die is er nog niet eens...

„Kijk eens, een spookverschijning...,” roept Henri uit, voornamelijk om, voor het begint, in gesprek te komen en zijn penarie, die hij tracht te verbergen, de baas te worden.

„Wis en waarachtig,”... antwoordt de ander, een oude man met een ietwat spottend gezicht onder een wat te klein zwart petje met opgeslagen klep... „Als het goed vlot, dan zie je me verschijnen... Maar jullie weten niet eens hoe je het aan moet leggen, dat de celvergaderingen vlotten.”

„Je praat, of je er zelf niet bijhoorde”...

„De laatste vergaderingen, waar ik bij was, waren we met zijn twintigen, hoogstens vijftwintig van de vijftig, meer niet, en altijd dezelfde. Kijk”... hij legt zijn vinger onder Henri's neus zodat die zijn hoofd moet oprichten, „weet je, waarom ik gekomen ben? Heus niet omdat je me kwam oproepen... Het had een vergadering kunnen worden net als de andere. Nee, het opschrift op de schutsluis. Dat is mooi werk! Daaraan kun je tenminste zien, dat we er nog zijn! Dat er iets bezig is te veranderen! Al weken lang is alles zijn ouwe gangetje gegaan, of er geen cellen meer bestonden. Op de vergaderingen werd wat gekletst, de zegels werden opgeplakt, brochures verkocht, goed... Maar naar buiten zag je niks gebeuren. Ik zou zelfs zeggen, dat je dat nog meer opvalt als je niet op de vergaderingen komt. Want al wordt daar ook een hoop gedaan, als het niet naar buiten doordringt, wat heb je er dan aan?... Niks als tijdverlies.”

„Waarom heb je dat niet eerder gezegd? Je hebt gelijk. Maar je moet er straks nog eens mee komen,” antwoordt Henri, toch een beetje in zijn wiek geschoten, omdat het voornamelijk om de „Dimitrow”-cel gaat, de zijne.

Maar nu is het haast negen uur en Gilbert is er nóg niet... Vervelend, want hij is aangekondigd en nu hebben ze het zeker allemaal opgemerkt... Bovendien zijn er vandaag juist geweldig veel mensen komen opdagen... Van de driehonderd havenarbeiders zijn er minstens honderdtwintig aanwezig. Er zijn er maar honderd en één in de Partij en daarvan zijn een paar niet gekomen. Henri moet nu echter tegen een min of meer aanvechtbaar gevoel van hoop in zijn binnenste vechten... Als Gilbert niet kwam opdagen, dan was dat natuurlijk een reuze strop, maar voor mij persoonlijk zou het de zaak enorm vergemakkelijken, minstens driekwart van mijn zenuwen opmonteren. Eenvoudig beestachtig om zo iets te denken, bepeinst Henri, want hij weet, dat Gilbert de vergadering oneindig veel beter kan leiden. Het is een klein onnozel iets in zijn binnenste en hij zou het nooit aan iemand durven bekennen, maar hij voelt zich geremd als er iemand achter hem zit, die meer kan dan hij en aan wie hij voortdurend moet denken, hij kan zich dan niet meer zo intens aan de kameraden geven, de juiste woorden, zinnen, gebaren vinden, waarmee hij ze het best treft. Hij moest zich schamen, maar het is nu eenmaal zo. Een mens is nu eenmaal teer van binnen... En als daar iets niet loopt, dan is het als een speldeknop in een hooimijt, zie maar eens dat je hem er uithaalt en de boel op orde brengt.

„We moeten in ieder geval beginnen,” zegt hij tegen Frankeur, de secretaris van de cel „Henri Gaillard”, een lang uitgegroeide man, die altijd voorover moet bukken om niet teveel boven de anderen uit te steken en die bijna uit zijn leren jak barst dat hem in de rug en bij zijn polsen te kort zit, net of hij nog in de groei is, als een kwajongen, en die juist binnenkomt, buiten adem van het fietsen.

„Ik ben laat, hè?” doet hij verbaasd. „Is Gilbert er nog niet?”

„Nog niet,” antwoordt Henri. „Hij heeft vast iets belangrijks te doen, anders...”

„O, wat dat aangaat,” ... zegt de ander met een gebaar, dat een vraagteken beschrijft, ... „het zou me niets ver-

bazen, als hij niet komt. De havenarbeiders laten ze stikken! We tellen niet mee! Er komt hier nooit iemand van de afdeling!" Zodra Henri een beweging maakt om te antwoorden, richt hij zich in zijn volle lengte op, alsof hij buiten bereik wil zijn van wat men hem gaat zeggen.

„O jij, dat is niet hetzelfde. Jij bent secretaris van één van de twee en je hebt tot taak om ze allebei in het oog te houden, er ontbrak nog maar aan dat we jou niet zagen! Bovendien, jij bent zelf havenarbeider. De anderen hebben er geen sjoege van. Tenzij het hard tegen hard gaat. O ja, dan begrijpen ze het, dan krijgen wij ze te zien. Dan krijgen ze opeens in de gaten, dat de hele afdeling zich goed houdt, als de havenarbeiders zich maar goed houden... Maar anders...”

„Wat je zegt is niet juist, Frankeur. Er mankeert nog maar aan dat je net zo spreekt als onze vijanden; die zeggen, dat wij als proefkonijnen dienst doen en dat men zich alleen met ons inlaat om...”

De lange Frankeur heft zijn hand heel hoog op, zodat die naast tegen het plafond van de barak komt, en laat die opeens weer neervallen als wilde hij zeggen: „Waar haal je dat allemaal vandaan, man? Hopeloos!” En hij zegt:

„Het is precies omgekeerd...”

„De afdeling kan toch niet overal tegelijk zijn! Of liever, de afdeling — jij bent ook lid van het afdelingsbestuur — jij bent dus ook de afdeling.”

Waar haalt Frankeur toch al zijn gebaren vandaan? Nu trekt hij zijn schouders op zoals geen ander dat kan, want in plaats van krachtig gebouwd lijkt hij wel samengesteld te zijn uit koppelstangen en kogellagers.

„Je begrijpt niet, wat ik bedoel!... In ieder geval krijg je vanavond je Gilbert niet te zien. We moeten zonder hem beginnen.”

Terwijl ze plaats nemen achter de planken, die op schragen liggen en als tafel dienst moeten doen, vervolgt Frankeur, om nog iets te zeggen en zich een houding te geven tegenover de mensen in de zaal, die hen aankijken:

„Trouwens, ik heb altijd gezegd, een onderwijzer is niks om deze afdeling te leiden. Daar moet je een havenarbeider voor hebben...”

„Zelfs als dat waar was,” zegt Henri, „kun je hem niks

verwijten. Vind eens een kameraad met meer toewijding en kennis..."

Robert wordt als voorzitter voorgesteld... handen omhoog... goedgekeurd... neemt plaats op het podium... Frankeur wil direct het woord nemen. Wat krijgt die in zijn kop? Het is veel beter om de agenda te volgen, zoals was voorzien!

„Kameraden, voor we beginnen, geloof ik dat het goed is het resultaat na te gaan van de wedstrijd tussen de twee cellen voor het welslagen van deze openbare bijeenkomst.”

Met een zelfvoldaan air kijkt hij Henri aan, die lachend toestemt. Dat is een goede idee van Frankeur. Ze hadden het bijna vergeten. Dat zal er toe bijdragen de stemming te verhogen. Ze waren allemaal wat te ernstig, te streng, alsof er iets bijzonders aan de hand was.

„Kameraden van de cel-„Dimitrow”, steek je hand op!”

Een flinke kluit handen. De kameraden, die hun hand in de lucht houden, hebben een plezier van je welste. Ze denken vast, dat zij het sterkst zijn.

„Opgepast, ik tel. Twee, vier...”

Als Robert aan de laatste getallen toe is, weerklinkt hier en daar een zegevierend „Ha!” en „Oh!”...

„...achtendertig, veertig, eenenveertig... van de hoeveel?”

„Tweenvijftig nu,” zegt Henri vol trots.

„Nu de cel-„Henri-Gaillard!”

Nou, dat is ook een bos handen. Er wordt geteld. „Achtendertig... Haha! op achtenveertig!”

„Wij hebben gewonnen,” zeggen de „Dimitrowianen” met een welwillend lachje.

„Maar gezegd dient te worden, dat wij meer sympathiserenden hebben aangebracht,” laat Frankeur horen, om een eervolle terugtocht te verzekeren.

„Zozo!” roept de „Dimitrow”, „dat valt te bezien.”

„Loop naar de maan!”... Dat is Papillon. Hij staat goed zichtbaar aan het eind van de zaal, midden op het looppad, met zijn korte beentjes wijd uit elkaar... „de sympathiserenden, zoals jij ze noemt, zijn groot genoeg om op hunzelf te komen... Ik wed, dat je ons niet eens durft tellen!... Vooruit, sympathiserenden, zoals hij je noemt, vooruit, steek je hand op!”...

„Ga je gang maar,” zegt de voorzitter.

Een stuk of wat aarzelen, steken hun arm maar een klein eindje op met een schichtige blik naar links en naar rechts. Ook zij, die voor het eerst naar een bijeenkomst van de Partij zijn gekomen en zij, die er eigenlijk liever niet voor uitkomen nog maar „sympathiserenden” te zijn, aarzelen.

„Drieënveertig,” besluit Robert wat uit het veld geslagen en hij kijkt naar Henri en Frankeur om te zien, hoe hij dat moet opvatten.

„Wij hebben de wedstrijd gewonnen!” roept Papillon. „En dan zie ik nog een stuk of vier, vijf, die hun hand niet hebben opgestoken!”

Algemeen applaus. Als dat afzakt, zegt Robert, die Henri met een blik van zijn ogen heeft geraadpleegd:

„En nu, kameraden, moeten we Gilbert Ledru verontschuldigen, hij is door ander werk in beslag genomen. Ik geef het woord aan onze kameraad Leroy, secretaris van de „Dimitrow”-cel, lid van het afdelingsbestuur.”

Opnieuw applaus. Gestommel van voeten, geluid van banken die worden verschoven en van kelen, die worden geschraapt. Nu begint het echt. Men gaat gemakkelijk zitten, op de goede kant van zijn zitvlak, steekt nog vlug zijn pijp op of doet hem, als hij leeg is, in zijn zak...

Nu Gilbert niet is gekomen, besluit Henri, daar hij eveneens de conclusie moet maken, de rede, die hij heeft voorbereid, achterwege te laten om niet twee keer hetzelfde te zeggen. Wellicht kan die straks nog dienst doen... Hij stelt de kwestie nog eenvoudiger dan hij van plan was... Kameraden, ziehier waarom we vanavond bijeen zijn... Natuurlijk is het bij zijn eerste woorden al gedaan met de zenuwen. Zo gaat het altijd. Het enige, waaraan je nog denkt, dat is vooral niet te spreken zonder iets te zeggen, precies te zeggen wat nodig is, terwijl je op de gezichten en ogen van de kameraden afleest of het inslaat. Eigenlijk krijg je je ingevingen van hun gezichten. Wat zij in hun hoofd hebben is tenslotte het belangrijkste, daarop moet je afsturen... Ernstige gebeurtenissen van deze laatste weken... Gisteren nog Truman... ik zal niet aarzelen de atoombom te gebruiken... Wij hier... de Amerikaanse bezetting... werkloosheid... ellende... middenin de problemen, ja midden d'r in. Een heel bijzondere verantwoordelijkheid... dat wil zeggen... groter... voorpost... En dan... de regering... de

Duitse herbewapening... Franco in onze rug... Daarom is het nodig, dat er leven is in de Partij. Maar onze cellen... wat te veel afzijdig van het dagelijkse leven... zegels... brochures... alles goed en wel, maar... Misschien omdat zij zich niet actief genoeg inlaten met de kwesties, die de grote massa van de havenarbeiders het meest ter harte gaan, wat denken jullie daarvan? En nu zijn wij hier vanavond juist bijeen om... allemaal samen dit te verhelpen, de vinger te leggen op deze kwesties, op die ernstige zorgen van alle werkende mensen, zodat onze cellen werkelijk één zijn met de massa's, dus volgens een nieuwe methode te werk gaan. Ziedaar. Nu is het woord aan jullie. Wat is, naar jullie mening, de voornaamste, de belangrijkste kwestie voor ons?"

Zodra hij klaar is met spreken, kijkt Henri Frankeur vragend aan. Die knikt, dat het goed was... Robert staat al overeind en probeert de eerste opmerkingen uit te lokken.

Voor de sympathiserenden is een bijeenkomst, die zo begint, een openbaring. Enigen zijn zelfs een beetje teleurgesteld, ze waren gekomen om een opheldering te horen en meenden te kunnen volstaan met het daarmee eens of oneens te zijn. En wie zich had laten vertellen, dat je nooit het woord krijgt... Dat belooft interessant te worden...

„Juist,” zegt Dupuy, die het eerst het besluit neemt om een woordje te zeggen, „zo is de kwestie goed gesteld; want ook al doen de cellen een hele boel, jammer genoeg blijft het altijd wat te vaag, het is niet doeltreffend genoeg en tenslotte wordt het allemaal zo ingewikkeld, dat niemand er meer belang in stelt... Ik zeg het niet duidelijk genoeg, misschien druk ik me niet goed uit. Je weet, ik en een rede houden...”

„Poch daar maar niet zo op,” zegt Henri glimlachend.

Dupuy strekt zijn hand uit of hij een eind aan de grapjes wil maken.

„... Als iemand me niet begrijpt, dan spijt het me voor hem! Nou dan: er wordt over alles en nog wat gepraat, ze willen van alles tegelijk doen en tenslotte weet niemand meer waar hij aan toe is. Maar waar ik eenvoudig van omsla, dat is het lef om alsmaar te spreken van „schakels”... Zelfs jij Henri, zegt dat zo vaak, dat het op een refrein begint te lijken. Hoor je ze zeggen: dit is de kwestie waar het om gaat, dit is beslissend voor de rest, het is een „scha-

kel". Ik heb op dat woord zelf niks tegen, als het maar waar was. We komen er echter geen sikkepit mee verder, want voor de één is het de loonkwestie, voor een ander de dienstplicht van achttien maanden, of de Amerikanen of de Duitse herbewapening of de strijd tegen de terreurmaatregelen van de regering of de voorbereiding voor een congres of een betoging, en zo meer... Je weet gewoonweg niet meer waar je aan toe bent. En het resultaat is, dat alles op hetzelfde neerkomt. Ik heb heus mijn positieven wel bij mekaar, ik snap best dat wat vandaag een schakel is, dit morgen niet meer hoeft te zijn. Maar als alles tegelijkertijd een schakel is, dan zijn het geen schakels meer, dan is het een ketting! Woorden, woorden, zie je, en dat maakt me misse-lijk! En het is niet de eerste keer! We hebben het al meer meegemaakt, met de „sleur". Toen Maurice ¹⁾ eens op een congres had gezegd, dat we met de „sleur moesten breken", toen was dat nuttig, want daardoor begrepen wij wat er haperde. Maar daarna begon iedereen het na te zeggen zonder dat ie er iets om gaf, wat het betekent en hoe je het moet toepassen. En toen werd het een soort alibi: je boemde wat over de sleur en je had je er uit gedraaid, je had je plicht gedaan en kon verder rustig je armen over elkaar slaan. Op die manier is de kat Finette nog de beste communist van de wijk, want die weet wel raad met het „sleuren", niet Papillon?... Nou... denk niet dat ik geintjes wil maken ook al druk ik me slecht uit. Maar als we zo doorgaan, dan wordt het nog net zo met die „scha-
kel". Dan loopt het zo ver, dat niemand meer enig belang stelt in onze vergaderingen, als we daar niet de dingen be-
handelen, waarin iedereen belang stelt. Goed. We hebben het over Amerika, Duitsland, Korea, Spanje, Tito die fout is... daar heb ik niks op tegen... en dan spreek ik geeneens van de Sowjet-Unie, China, Polen, enz., want dat is natuurlijk wat anders. Ik zei dus, dat ik daar niks op tegen heb, maar we praten niet genoeg over hier bij ons, en vooral niet over de ellende, waarin we leven. Kijk, de laatste keer werd het Nabije Oosten er ook nog bijgehaald. Wie weet er hier nou iets van het Nabije Oosten? Je deed beter over de O.N.C.O.R. ²⁾

1) Als in de Franse Communistische Partij over Maurice wordt gesproken, dan is dat altijd Maurice Thorez.

2) De O.N.C.O.R. heeft de barakkenwijken gebouwd.

te spreken of de wijk Nouméa. Onze vergaderingen beginnen op een cursus te lijken, waar je vooral les krijgt in aardrijkskunde. Wat hebben we aan al die geleerdheid? Niet dat we iets tegen studie hebben. We weten, hoe goed het is om een helder inzicht te verwerven. Maar we hebben zo verschrikkelijk veel andere zorgen, met dat hondenleven dat ze ons hebben opgedrongen. Je voelt je soms in staat om de hele rotzooi aan stukken te slaan, in plaats van na te denken over de problemen aan de andere kant van de wereld. Als je mij vraagt, wat iedereen hier het meest op het hart ligt, dat is onze eigen misère en hoe we daaruit moeten komen! En dat is alles."

Hij gaat zitten en kijkt om zich heen om te zien wat voor indruk hij heeft gemaakt. Natuurlijk, zo denkt Henri, daar is veel voor en veel tegen te zeggen. Nu al een paar woorden zeggen om een detail recht te zetten, de kwestie duidelijk te stellen? . . . Dan loop ik kans, dat ik de anderen, die nog niet goed hun mening durven zeggen, lam sla. Liever nog even blauw blauw laten . . . Als ik het goed bekijk is het zo kwaad niet. Trouwens, aan de manier, waarop Ségal direct zijn hand opsteekt, kun je zien dat hij het er niet mee eens is, hij draait zich al naar Dupuy toe. Hij gaat hem antwoorden. Dat vormt een mooi tegenwicht. Alles welbeschouwd is het beter als de kameraden slecht uitdrukken wat ze denken, dan dat ze nakauwen wat ze werd voor gezegd.

„Ik ben het niet eens met Dupuy,” zegt Ségal. „Ik voor mij vind, dat er juist in de cel niet genoeg over politiek wordt gesproken. Gesteld, je zit met mekaar in de cantine of de „Gosier”, waar heb je het dan meteen over? Over de politiek . . . Op die manier zou de cel de enige plaats worden, waar niet over politiek wordt gesproken. Dan wordt daar alleen maar klein organisatie-werk afgehandeld en je krijgt niks te horen van wat er overal gebeurt, waar de boel al in beweging is gekomen. De misère bij ons, dat is meer een zaak voor de vakbond.”

Frankeur buigt over naar Henri en zegt: „Gelijk heeft ie.” Maar Henri houdt niet van zijn manier om, als hij op het podium zit, altijd naar links en naar rechts over te buigen om feitelijk niks bijzonders te zeggen, alleen maar voor de zaal de indruk te wekken of hij de wijsheid in pacht heeft.

Ségal heeft natuurlijk geen gelijk. Dat weten de jongens trouwens allemaal. Er zijn er wel twintig die protesteren.

„... Goed! Goed! Maar zelfs als het ook de Partij aangaat, we kennen die rotzooi al meer dan ons lief is en hoeven er heus geen betoog over op te zetten. We zien niets anders om ons heen... maar wat ons interesseert, dat is...”

Zo, nu begint er leven in de brouwerij te komen.

„Ik merk wel, dat jij lekker in de Billoux-wijk woont, zit ie me daar even hoog en droog!”

„Als je kletsnat regende in je bed, dan zou jij ook best willen weten hoe je uit de rotzooi moet komen.”

„Hou op man!” roept Ségal. „Als je me voortdurend in de rede valt, zonder dat je weet wat of ik ga zeggen!... Jullie laten me dingen zeggen die ik helemaal niet zo bedoeld heb. Ik bedoelde, dat je natuurlijk juist wel moet praten over bijvoorbeeld Korea of de rede van Truman. Daar mag niet over gezwegen worden. Dat gaat ons immers ook aan. Doet jou dat dan niks, Dupuy, de beestachtigheden die ze daar uithalen, de Amerikanen, tegen de vrouwen, de kinderen, de oudjes met d'r napalmbommen, en de kameraden die ze fusilleren? Ze zijn nog erger dan de moffen. Noem jij dat soms aardrijkskunde?”

Dupuy haalt zijn schouders op. Dat heeft hij natuurlijk niet bedoeld.

„Er uit komen! Er uit komen!” en Ségal windt zich hoe langer hoe meer op, „we komen d'r pas uit als we hun goed op hun smoel hebben gegeven, de Amerikanen, eens en voor altijd. Wacht maar wat Stalin op een goeie dag zal zeggen, en Mao Tse Toeng... Ja, dan zullen we er uit komen!”

Hij gaat weer zitten. Er wordt opnieuw geprotesteerd, want door al die uiteenzettingen is toch wel één ding duidelijk geworden: de vredespolitiek van de Sowjet-Unie. Je kunt wel merken, dat Ségal niet al te vaak in de cel verschijnt. Dat merk je ook aan de manier, waarop hij zich opwindt. Uiteindelijk neemt hij ze erg kwalijk, dat ze hem telkens onderbraken. Inderdaad is dat hinderlijk: want daardoor was hij vast niet in staat onder woorden te brengen wat hij werkelijk had willen zeggen. En nu moet hij dat opkroppen. Al dat lawaai over wat hij gezegd heeft, dat werkt op zijn zenuwen. Hij kan er niet van stil blijven zitten.

Robert probeert de mensen te kalmeren.

„Kom, kameraden, geen onderonsjes!”

Dat brengt de helft van de zaal aan het lachen. Er komt wat ontspanning. Dat „geen onderonsjes”, hoe vaak hebben ze dat niet op een vergadering gehoord! Net als de klop van een voorzittershamer, een vinnige klop, bons-bons-bons, wij zijn hier niet ‚onderons’...

„Ik!” roept Guitton.

„Ga je gang,” zegt Robert.

„Kijk, Ségal die zegt dwaasheden,” begint Guitton. „De Amerikanen willen wel overal oorlog en niet alleen in Korea. En ze kregen vast hun zin als Stalin zich door hen liet beetnemen. Het zou natuurlijk toch niet verhinderen dat ze in de pan werden gehakt, maar ondertussen zouden er miljoenen mensen aan kapot gaan. En je kreeg hier hetzelfde wat er in Korea gebeurt...”

„Moet je nodig zeggen met je bunker...”

Papillon wilde een geintje maken, maar hij trof het niet.

„Of je nou in mijn bunker zat of in Korea, je zou d’r heus weinig lol aan vinden. Ik vind er tenminste niets aan te lachen... Maar om op jou terug te komen, Ségal, zie je niet dat je juist het argument van onze tegenstanders gebruikt? Die beweren, dat het Sowjetleger bij ons de revolutie komt brengen en dat wij het hier niet alleen af kunnen... Vind je niet, dat onze Sowjetkameraden sinds October 1917 al genoeg hebben doorgemaakt? Vind je niet, dat ze al genoeg hebben gedaan en dat er bovendien nog meer dan genoeg voor ze te doen is? Wat zouden wij lui en laf zijn als we dachten, dat de Sowjetkameraden opnieuw alles heel alleen moesten opknappen, maar nu tegen de Amerikanen, die de hele wereld bedreigen. En wij kunnen in die tussentijd onze armen rustig over elkaar slaan, hè?... Er wordt juist nog altijd niet genoeg op getamboereerd, dat de Amerikanen al hier, al bij ons, zijn. Je komt ze op straat tegen. Al zien ze er ook nog zo onschuldig uit, net als de eerste Coloradokevers die we zagen komen, het zijn toch dezelfde als in Korea. En vast geen haar beter, want als ze in Frankrijk een dergelijk bruggenhoofd aanleggen, dan kun je op je vingers natellen, dat ze daarginds al de soldaten, die ze hierheen sturen, zorgvuldig hebben uitgezocht. Die zijn het neusje van de zalm, reken maar! Maar hier hebben ze niet met de

Sowjetmensen te maken. Hier hebben ze met ons te doen! En wij, wat doen wij? Het lijkt wel of we te bang zijn om ons die vraag te stellen, omdat we weten, dat we er ook een antwoord op moeten geven, en als we er een antwoord op geven, dan betekent het, dat we iets moeten doen. En nou heb ik je, want er zijn er heel wat, die liever d'r kop in het zand steken tot het onweer is overgewaaid. Is het niet zo, kameraad?" ...

Hij schudt ze goed wakker, die Guitton! En zijn antwoord aan Papillon heeft ze allemaal onder de indruk gebracht.

„Ja, wat doen wij? We laten de dingen op hun beloop. We laten ze niet eens aan de mensen zien. Jullie beseffen dat maar half: maar zeker driekwart van de mensen weten nog geeneens, dat de Amerikanen overal in ons land hun intrek hebben genomen. Ze zijn van plan, een schip met wapens hierheen te sturen. Ons lijkt dat overbekend. Al meer dan een jaar worden we gewaarschuwd, onze kranten staan vol feiten, bewijzen, uitleggingen: maar lang niet iedereen leest onze kranten, verre van dat! En de Amerikanen, die laten zich natuurlijk zo min mogelijk zien. Ze weten best, dat we ze hier niet maggen. Maak je dus geen illusies: al sta je d'r van te kijken, een hoop mensen zien nog geen vuiltje aan de lucht. Neem nou bijvoorbeeld bij ons, op het vliegveld vlak bij onze wijk, daar woont een ouwe baas in een huisje dat ie zelf heeft gebouwd; de Amerikanen hebben het binnen het kamp getrokken samen met de helft van onze barakken, ze gaan er nu een hek omheen maken met een kleine opening erin voor hem om in en uit te gaan; nou, zelfs die heeft het nog niet door en een paar dagen geleden zei hij tegen me: „Hoe zou het toch komen, dat ze juist deze plek hebben uitgezocht om hun kamp te maken?" Hij verbeeldde zich notabene, dat dit de enige plek in Frankrijk is. Ik moest hem uitleggen, dat ze nou overal in het Zuid-Westen van Frankrijk aan de gang zijn... Dat wist hij geeneens. En waar had hij het ook vandaan moeten halen? Wij denken veel te veel, dat het wel allemaal vanzelf komt, dat de mensen de Amerikanen maar zo direct zullen uitkotsen... niks hoor! Ik herhaal het, we zijn bang om de verantwoordelijkheid op ons te nemen. Daarom is dat opschrift op de schutsluis zo prima! Dat brengt de mensen aan het praten en denken... Daar moeten we mee doorgaan..."

Nu is hij aan het eind van wat hij te zeggen had. Maar net als hij weer wil plaats nemen, bedenkt hij zich en vervolgt:

„O ja, dat zou ik nog haast vergeten. Er zit toch ook iets waars in wat Ségal aan Dupuy heeft geantwoord. Ik voor mij vind, dat ze allebei gelijk hebben. Van ellende gesproken, in mijn eigen huis — als je dat tenminste een huis kan noemen — is het zo erg, dat eergisteren mijn jongen de benen heeft genomen en niemand weet waar hij heen is. Maar onze misère is niet uit de lucht komen vallen, daar hadden we het eergisteren nog over op het B.C.M.O.; die hebben de Amerikanen ons op ons dak gestuurd, als een verkenner, als een voorhoede. Wie zei daarnet ook weer tegen Ségal... de Billoux-wijk... het is waar, de lui die daar wonen hebben het al mijlen beter dan wij. En hetzelfde geldt voor de Dautry-wijk, behalve dan dat het een schande is dat zelfs de kameraden die buurt nog zo noemen, want alles wat Dautry heeft gedaan, dat is de bouw daarvan op een wonderlijke manier tegenhouden. Als kameraad Billoux er niet was geweest, dan was die nooit afgebouwd. Laten we niet vergeten, dat er bij de watertoren ook een Billoux-wijk had gestaan, als Claudius Petit en de anderen van het slag van Dautry de bouw daarvan niet hadden verhinderd. Als men geen naieveling is, dan is het niet moeilijk om te snappen, dat toen al dezelfde politiek werd gevoerd als nu. Toen maakten de Amerikanen zich al gereed om hun slag te slaan. Kijk eens aan! Het gebrek, dat ze ons doen lijden, daarmee verkorten ze de afstand tussen Korea en hier, en niet zuinig ook! Want als je een stevig huis boven je hoofd hebt, dan is het al anders! Dan kun je niet eens meer zo diep zakken! Ik wil jullie wel zeggen, dat de kameraden in de wijk bij de watertoren een geweldige dosis moed moeten opbrengen om in de toestand, waarin ze in hun barakken leven, toch nog vertrouwen en hoop te behouden. En inderdaad denken de kameraden van de andere woonwijken daar misschien niet genoeg aan... Want in onze wijk is het verreweg het ergste. Afijn, ik druk me niet meer zo best uit. Maar het voornaamste is gezegd. Ik kan nu wel uitscheiden. Het is vooral nodig om de mensen uit te leggen, dat de Amerikanen zich overal nestelen, en waarom ze dat doen.”

Henri wil niet te veel zijn instemming betuigen, uit vrees

dat hij daardoor de discussie te sterk in één richting drijft. Daarom roept hij Guitton alleen toe:

„Dat was me een redevoering, ouwe jongen!”

„Het kwam recht uit zijn hart,” voegt Robert er aan toe.

„Goed gesproken,” zegt Papillon achter in de zaal, want haatdragend is hij niet.

„Goed. Als ik mijzelf nu eens het woord gaf?” stelt Robert voor. En als ze allemaal lachend toestemmen, begint hij met kalme stem rustig te spreken. Maar Henri denkt, dat hij beter had gedaan eerst diegenen aan het woord te laten komen, die men zelden of nooit hoort. Als hij maar niet weer voor zijn eigen vakbondszaakjes opkomt! Nou, vooruit maar...

„Ik wil op twee dingen wijzen... Allereerst, de loonstrijd aan de haven, de strijd tegen de verscherpte uitbuiting, want de uitbuiting neemt toe tegelijk met de nood: welnu, het is juist, dat alle communisten zich daar meer mee moesten inlaten dan thans het geval is. Of er nu een overtreding plaats vindt tegen de hygiënische dan wel tegen de veiligheidsvoorschriften, in elke ploeg, waar zo iets gebeurt, bevindt zich zowat altijd minstens één communist. Goed. En toch komt het maar al te vaak voor, dat niet terstond wordt ingegrepen en geprotesteerd. Onze kameraden hebben niet het nodige gedaan om de anderen mee te slepen. Soms zijn zelfs niet-communisten de eersten om iets te ondernemen. Er wordt vrijwel uitsluitend gerekend op een ingrijpen door de bond; aan het eind van de werkdag of 's avonds, soms pas de volgende dag, komen jullie bij Robert en dan is het: je moet wat voor ons doen, want zus of zo... En natuurlijk doe ik dan wat en ik geloof niet dat jullie je wat dat betreft te beklagen hebben. Maar het voornaamste, het meest doeltreffende, wordt vergeten, de actie van de jongens zelf. Jij daar bijvoorbeeld, Girard, een paar dagen geleden met die nitraten, toen was jij toch ook bij die ploeg. En Grignon verleden Dinsdag met de planken... Ik zeg het niet om de kameraden te beschuldigen, ik wil er alleen maar op wijzen, dat dit alleen maar komt doordat er iets niet klopt in het werk van de cellen. Het is zoals Dupuy heeft gezegd: als daar meer over onze belangen werd gesproken, dan zouden de kameraden oplettender zijn en beter gewapend. Dan vervulden ze beter hun rol.

„De andere kwestie is veel ernstiger. Er wordt heel veel over de Amerikanen gepraat en lang niet genoeg over de Duitse herbewapening... En wat dat betreft, geloof ik, dat we ons niet voldoende houden aan de partijlijn... Uit alles, wat we in de Huma en elders lezen, blijkt duidelijk, dat de strijd tegen de Duitse herbewapening in werkelijkheid de meest essentiële, de allervoornaamste kwestie is. We dienen te erkennen, dat we, wat dit aangaat, op de haven nog niets hebben gedaan. Ik laat hier de rest van de afdeling buiten beschouwing, dat gaat me niet aan. Goed, de Amerikanen, dat is natuurlijk heel erg belangrijk. Maar toch is het niet het beslissende probleem. Dat gaat alleen ons aan, en wij zijn tenslotte maar een kleine sector. Hoeveel Amerikanen hebben we hier? Hoogstens een duizend! Maar de opbouw van een nieuwe Wehrmacht is kennelijk het voornaamste middel om een oorlog tegen de Sowjet-Unie te ontketenen. Wij, die er hier met onze neus op zitten, wij verbergen het essentiële, het allervoornaamste probleem achter het plaatselijke probleem. We passen de politiek van de Partij niet toe. Er wordt gepraat over één armzalige boot met wapens die misschien nooit zal aankomen, en al die tijd zijn de nazi's bezig hele divisies op de been te brengen...”

„Excuseer, Robert,” onderbreekt Henri hem opeens. Hij is al een tijdje bezig met zijn vingers op tafel te trommelen en wordt hoe langer hoe zenuwachtiger als hij ziet, hoe het aantal aanwezigen, dat met deze woorden instemt, hoe langer hoe groter wordt naarmate Robert voortgaat met spreken.

„... Want ik moet zeggen, dat ik het helemaal niet eens ben met Robert...”

Robert verbleekt... Door de zaal gaat een huivering. Als Henri kritiek uitbrengt op de secretaris van de Vakbond, dan moet het wel heel belangrijk zijn.

„Kijk,” zegt Henri, terwijl hij opstaat, „het is de moeite waard om de kwestie terstond zuiver te stellen... Want inderdaad gaat het hier om een uitermate belangrijke kwestie. Een kwestie, die velen van ons de laatste tijd heel wat hoofdbrekens heeft gekost. Het is inderdaad juist, dat we geen goede oplossing hebben gevonden, want er is bijna niets tegen de Duitse herbewapening gedaan. Er bestond aldoor een neiging om die taak te verwaarlozen en bijna uitsluitend oog te hebben voor de kwestie van de Amerikaanse bezetting,

wat overigens nog niet betekent, dat ons werk in dit opzicht volmaakt is geweest. Dat was een fout. Maar kijk, nu draait Robert de zaak precies op zijn kop. En dat is ook een fout. Volgens hem is de Amerikaanse bezetting, zijn de wapens die aangevoerd zullen worden, maar flauwe kul. Het spreekt vanzelf, dat dit niet juist is. Tenzij je oogkleppen op hebt! De kwestie is deze, dat men eigenlijk nooit genoeg over een probleem kan nadenken. Je bekijkt een kwestie en daarna bekijk je een andere kwestie, maar je vergeet ze met elkaar in verband te brengen, je houdt ze gescheiden. En juist omdat ik zelf er niet uit kwam, heb ik de kwestie op een goeie dag aan het afdelingsbestuur voorgelegd; we hebben die toen besproken, maar duidelijk werd het me nog altijd niet. Gilbert beloofde toen, dat hij er met het districtsbestuur over zou spreken. Ik ben nooit te weten gekomen, wat daarvan geworden is. Maar ziet, deze week lees ik in het verslag van de vergadering van het Politieke Bureau in de *Huma* iets heel belangrijks, dat ons aangaat en juist deze zelfde kwestie betreft, en daarom moet me van het hart, Robert, dat ik me er over verbaas dat jij dit niet hebt opgemerkt. Want het betekent, dat de leiding van onze Partij op de een of andere manier kennis heeft gekregen van de moeilijkheid, waarmee wij te kampen hebben, wij hier aan de basis; dat ze die heeft besproken en een oplossing heeft gevonden en ons nu helpt om de moeilijkheid te overwinnen... Want dat is nu echt zoals het toegaat in onze Partij: een voortdurende wisselwerking tussen hoog en laag, een soort bloedsomloop die nooit stopt... En wat staat er in het verslag van de vergadering van het Politieke Bureau? Dat kan ik jullie met twee woorden vertellen: dat voor ons de strijd tegen de Amerikaanse bezetting onafscheidelijk verbonden is met de strijd tegen de Duitse herbewapening. Dat wil zeggen: precies het tegenovergestelde van wat Robert daarnet zei. Daar zit 'em de kneep, daar heb je het verband dat wij zelf niet hadden gevonden. Luistert!..."

Henri rommelt haastig tussen zijn papieren om het knipsel uit de *Huma* tevoorschijn te halen... Robert neemt dit ogenblik waar om te gaan zitten, want hij begon er genoeg van te krijgen zo recht overeind met neerbengelende armen ten toon te blijven staan... En dan geeft me die idioot van een Papillon, die zich altijd overal mee moet bemoeien, nog van-

uit de verte een teken of hij hem de hand schudt, wat zoveel moet beduiden als: „Arme kerel, krijg je d'r zo van langs?”

„Hoor goed toe... Het verslag is getiteld: „Geen wapens voor de nieuwe Wehrmacht.” Dan staat er: „Het Politieke Bureau onderstreept nogmaals, dat de regering, door de havens van Bordeaux en La Pallice aan de Amerikaanse troepen uit te leveren, de Franse souvereiniteit over deze twee havens uitlevert, wat in werkelijkheid een verraad tegen de belangen van ons land betekent.” Goed. Dat had de Partij al meer gezegd. Maar luistert nu naar dit: „Bovendien maken de leden van de Franse regering zich medeplichtig aan het vervoer van wapens door Frankrijk met bestemming voor het nieuwe Duitse leger, na ontschepping in Bordeaux en La Pallice. Het Politieke Bureau protesteert vol verontwaardiging tegen een dergelijk anti-nationaal optreden. Het wenst alle havenarbeiders geluk, die weigeren het oorlogstuig te lossen, dat bestemd is voor de Duitse nazi's die van plan zijn tegen ons land revanche te nemen.” En tenslotte roept het Politieke Bureau — ik lees verder — „alle Franse mannen en vrouwen op om, broederlijk verenigd, zich te verzetten tegen de Duitse herbewapening en te eisen, dat de Amerikaanse bezetting van de Franse havens een einde neemt, aangezien zij niet kunnen dulden, dat deze tot ontschepingsbases van oorlogstuig voor de nieuwe Wehrmacht worden bestemd... enz. enz.... Goed, wat betekent dit? Deze laatste zin bijvoorbeeld... die toont aan, dat het niet, zoals Robert het deed voorkomen, gaat om een plaatselijk probleem, dat ons enkel belangrijk schijnt omdat we er met onze neus op zitten. De Partijleiding onderstreept integendeel, dat het een zeer belangrijk nationaal probleem is. In de praktijk betekent dit, dat alles, wat wij tegen de Amerikanen ondernemen, in wezen eveneens gericht is tegen de Duitse herbewapening en bovendien, dat alles wat we doen om de mensen mee te slepen om tegen alle andere vormen van oorlogspolitiek te protesteren, met inbegrip van de Duitse herbewapening, er toe zal bijdragen om de strijd tegen de Amerikaanse bezetting te versterken. Er kan dus geen sprake van zijn, het ene te kiezen om het andere te laten vallen, zoals Robert doet. Voor ons is de strijd tegen de Amerikaanse bezetting van essentieel belang. Ik geloof, dat het zo wel duidelijk is en dat we eens te meer de leiding van onze Partij een bedankje

verschuldigd zijn... Niet waar, Robert, is het zo niet duidelijk?"

Henri kijkt Robert glimlachend aan. Maar het is vooral duidelijk, dat die de kritiek heel slecht verdraagt. Zijn gezicht is asgrauw. Hij zegt niets, want het bewijs is inderdaad geleverd en men kan geen woord inbrengen tegen wat daar-even werd gezegd. Zelf is hij ongetwijfeld van de juistheid overtuigd. Niettemin antwoordt hij alleen met een schouderophalen en een hoofdknik, die geen ja en geen neen betekent. Gelukkig weten ze allemaal, hoe gauw hij op zijn tenen getrapt is. Eén onnadenkend woord, en hij heeft al pijn aan zijn likdoorn. Anders kregen ze nog de indruk, dat het veel ernstiger is en zij het onherroepelijk met elkaar oneens zijn. Maar Henri, die al met zijn hand achter zich naar zijn stoel grijpt, bedenkt zich toch nog en vervolgt:

„Maar we mogen het hier niet bij laten, kameraden. Dit moet voor ons een aansporing zijn om de kwestie nog grondiger te stellen..."

Nu opgepast, want de volgende woorden zullen extra zwaar wegen. Het is nodig, ze allemaal scherp aan te pakken... Er is kans, dat een deel van de aanwezigen het verkeerd opvat; daarom is het nodig, zeer duidelijk te zijn, zeer helder... Natuurlijk is het bijzonder onaangenaam om Robert in zo'n moeilijke positie te brengen... Maar hij maakt het je dan ook niet gemakkelijk, met zijn beroerde karakter. En Henri moet zichzelf bekennen, dat hij, tegelijk met deze scrupules, nog veel sterker in zich die wonderlijke drang voelt opkomen naar strijd, naar een openhartige en nuttige uiteenzetting, waardoor ze allemaal verder komen, maar waardoor zij elkaar ook, na een korte botsing, eensgezinder en meer dan ooit broederlijk verbonden zullen hervinden.

„We moeten ons allemaal afvragen, of we geen voorwendsels zoeken om de voornaamste, de moeilijkste strijd uit de weg te gaan. Het is slechts een vraag. Laat een ieder voor zich het antwoord vinden. Maar het is duidelijk, dat wij, of wij dit willen of niet, ons hier op een voorpost in de strijd bevinden. Onze strijd is noodzakelijkerwijze zwaarder dan op andere plaatsen. Wij moeten doen wat ze overal elders doen, en bovendien nog iets meer, wij moeten de onder-vinding opdoen voor de nieuwe verzetsstrijd, de massastrijd tegen het lossen van oorlogstuig, en dat is heel wat moei-

lijker dan bijvoorbeeld handtekeningen ophalen voor de oproep van Stockholm. Het spreekt dus vanzelf, dat sommige kameraden zich liever zouden terugtrekken naar gemakkelijker werk, het werk, waaraan zij gewoon zijn. Natuurlijk durft men er niet voor uitkomen, dat men enige aarzeling gevoelt wanneer men zich zo geplaatst ziet voor deze nieuwe zware strijd; en dan vindt men van die echt-nobelevluchten. Men verschuilt zich achter quasi-politieke argumenten. Maar als we hieraan toegaven, wel, dan zouden we de werkelijke strijd prijs geven..."

Robert trekt zich al deze scherpe woorden persoonlijk aan. Hij vindt nu de gelegenheid gekomen om de ergernis, die hij zo even niet durfde tonen, zonder al te veel ophef onder woorden te brengen:

„Zeg maar meteen, dat ik bang ben!” zegt hij, terwijl hij opstaat. „De kameraden zijn getuigen. In '39, jij was toen nog een broekje, vraag hun of ik toen geaarzeld heb. En nu..."

„Dat is ook wat,” zegt Henri met een glimlach, heel kalm, „nou begint me de voorzitter zelf te spreken zonder dat hij het woord kreeg!”

Hier en daar wordt gegicheld. Je voelt, dat de aanwezigen dit te baat nemen om tot ontspanning te komen, want zij hadden het wel wat benauwd gekregen, toen de discussie zo'n ernstige draai ging nemen. Frankeur komt wat op van zijn stoel om een woordje te zeggen. Henri drukt hem neer bij zijn schouder. Als die er zich ook nog mee bemoeit, dan zou de discussie in een ernstig incident kunnen ontaarden... En dat, terwijl er sympathiserenden bij zijn... Of hij was in staat, iets vergoelijkends, dat er naast is, te zeggen... Henri is oud genoeg om zelf de scherpe kanten af te ronden, zonder een duimbreed af te wijken van de betreffende kwestie, integendeel...

„Waarom trek je je dat toch allemaal persoonlijk aan, Robert? Ik spreek hier tot iedereen, ook tot mezelf. Je weet best, dat velen van ons zich dit al vaak hebben afgevraagd. En het is zeker geen misdaad, wanneer je bedenkt, wat ieder van ons te verduren heeft, wat hij allemaal moet doormaken, om het hoofd boven water te houden... Ik weet zelf, wat het betekent... Ik heb deze maand maar zes dagen gewerkt... Nu we de kwestie hebben opgeworpen, is het nodig

om allemaal samen te strijden tegen die neiging om uitvluchten te vinden. Het gaat geen zier meer om jou dan om ons allemaal. Vóór het verslag van het Politieke Bureau was het mij geen haar duidelijker dan jou. Wellicht had men mij ook het verwijt kunnen maken, dat ik probeerde uitvluchten te vinden en daar had zeker iets waars in gelegen, ook al had ik geprotesteerd en zo'n beschuldiging vol verontwaardiging van de hand gewezen. Maar nu is het geen enkele kameraad meer veroorloofd om de dingen niet recht in de ogen te zien: al de andere gezichtspunten van onze strijd voor de vrede: de strijd tegen de Duitse herbewapening, tegen de dienstplicht van achttien maanden, tegen het opkomende fascisme, de strijd voor het brood, dat alles moet voor ons rondom deze ene centrale gedachte heenstaan: de strijd tegen de Amerikaanse bezetting, en in het bijzonder, de organisatie van de strijd tegen de schepen met wapens, die aangekondigd zijn, want we waren naievelingen als we meenden, dat men niet met alle middelen zal trachten die hier, volgens plan, te laten lossen... Zijn jullie dat met me eens?"

„Volkomen..."

„Als wij het niet doen, wie doet het dan voor ons?"

„Daar ging het niet om," zegt Robert. „Ik heb nooit het tegendeel willen beweren."

„Des te beter," zegt Henri, terwijl hij weer gaat zitten. „Zie je wel, dat wij elkaar na een discussie beter begrijpen. Laten we dus verder gaan. Kom, voorzitter, wil je de orde herstellen."

„Bij het werk zullen we wel zien, wie het wel en wie het niet zullen doen!" En Robert dwingt zich tot een glimlach als hij hier aan toevoegt: „Wie vraagt nu het woord, na al deze verloren tijd?"...

Algemeen protest. Niemand vindt, dat er tijd verloren is gegaan. Henri heeft nog steeds zijn rustige glimlach. Hij heeft het gevoel, dat hij deed wat hij doen moest. Misschien heeft hij niet alles op de beste manier opgelost, maar hij moest het wel nemen zoals het kwam. En tenslotte waren ze er allemaal met hart en ziel bij. Bovendien hoef je er nu niet bang voor te zijn, dat de resolutie van het Politieke Bureau onopgemerkt blijft... Maar daar buigt Frankeur zich weer naar hem toe, wat moet die zich toch altijd belangrijk maken...

„Dat zal ons een hele hoop vooruit brengen,” fluistert hij achter zijn hand, terwijl hij er overheen gluurt om te zien, hoe ze allemaal naar hem kijken.

De discussie wordt hervat. Maar de climax is er nu wel geweest. Het is al over tien. Het mag vooral niet later dan elf uur worden. Dat is het maximum voor zo'n grote bijeenkomst. Je krijgt de jongens een volgende keer niet meer bij elkaar, als ze er de eerste keer in zijn gelopen. Dat zou zonde zijn, nu deze vergadering zo prima geslaagd is. Henri luistert maar met een half oor naar wat er verder wordt gezegd. Hij denkt voornamelijk aan de conclusies, die hij moet trekken. Hij krabbelt een paar aantekeningen op een stukje papier, bladert door de inleiding die hij had opgeschreven. Hij wil vooral een overzicht geven van de Amerikaanse bezetting, om het belang van dit probleem, dat ongetwijfeld nog door velen onderschat wordt, duidelijk te doen uitkomen... Helaas heeft de vergadering niet helemaal aan het gestelde doel beantwoord, want hoogstens zeven of acht man namen het woord. Maar ze zal een vooruitgang betekenen in een andere richting en tevens een bliksems goede voorbereiding blijken te zijn voor een volgende, niet minder geslaagde bijeenkomst. Zelfs zo betekent ze een zweepslag voor de cellen...

Het is toch niet zo gemakkelijk om na te denken, als de anderen spreken. Na Papillon en Gérard, Henri's buurman in zijn barak, die maar een paar woorden zeggen, is nu het woord aan Kléber. Wat hij zegt is interessant. Hij heeft het over de vormen van actie. Hij is nog jong, die Kléber, maar het ware vuur zit er in. Die zal zeker geen onzin zeggen.

„Ik ga even pissen,” zegt Henri tegen Frankeur. „Je zegt me wel, hoe het gegaan is.”

In werkelijkheid wil hij even alleen zijn, zijn gedachten ordenen... Maar hij is de zaal nog niet uit en weg van de gezichten, tegen wie hij moet spreken, of hij begint 'em weer domweg te knijpen, wat hem in de ijzige nacht een koude rilling bezorgt. Hij loopt heen en weer om warm te worden, met zijn armen stijf tegen zijn borst gekruist, maar is niet in staat behoorlijk na te denken. Tussen de planken van de barak door hoort hij vaag de sympathieke stem van Kléber komen. En dan wordt hij opeens geheel doordrongen van een zeldzaam diepe gedachte. Misschien komt dat, omdat hij

zo heel alleen is in die onmetelijke nacht... het gevoel, dat hij iets heel groots moet schragen, een intens gevoel van verantwoordelijkheid... Hij denkt aan Robert, die weliswaar zo vol toewijding, zo onvermoeibaar is, maar zich bij de geringste opmerking inkapselt en de geringste kritiek als een foltering ondergaat. Hij denkt ook aan Guitton, die doorgaat over de strijd na te denken niettegenstaande zijn grote verdriet, de jongen die weg is, weg waarheen? Het is zo'n verschrikkelijke strijd in zo'n verschrikkelijke nood, dat je hart soms een seconde lang stil staat als je je afvraagt, of je er kameraden nog verder in mag meeslepen! Maar dan doemden terstond de duizendmaal verschrikkelijker beelden op van wat zou kunnen gebeuren, indien deze strijd verzwakte. Het is tenslotte een leed, waarop men trots mag zijn! In het waarst van de strijd tegen de monsters voel je je geweten in beweging komen, begin je je geweten te ontdekken. Niets maakt een mens zo groot als wanneer hij zich, door zo iets als het toeval, op een gegeven dag op de nauwelijks zichtbare viersprong geplaatst ziet, waar het geluk of het ongeluk van miljoenen mensen elkaar kruisen. Henri bepeinst, dat de mensen zich waarschijnlijk op zulk een moment en zeer zeker met behulp van zulk een nacht, hebben ingebeeld dat er een God bestaat... Niet zonder verbazing en twijfel, en niet zonder een zekere onrust voel je je boven jezelf uitkomen, maar evenmin zonder een ongelooflijke vreugde, zoals slechts kinderen kennen... Verduiveld, wat is dat wonderlijk: je wordt haast duizelig van de glans van de sterren, als je uit het lamplicht komt en de koude voelt.

En honger...

Als hij weer binnen is, heeft hij nog net de tijd om zijn plaats weer in te nemen, twee of driemaal te rillen en te horen, hoe Frankeur, die naar hem overbuigt, zegt: „Die Kléber, zeg, heeft me die een pracht van een rede gehouden! Geweldig, wat er allemaal te doen valt!”... Gaspard Dubois, een sympathiserende, was juist aan zijn laatste woorden toe. Direct daarop moet hij de conclusie trekken. Henri heeft nog niet helemaal het contact met al die gezichten hervonden. Zijn ogen zijn nog niet gewend aan het licht. Er hangt maar weinig rook, want ook met tabak moeten ze zuinig zijn. Toch was het of er een nevel voor hem hing, toen hij begon te spreken.

Hij gebruikt nauwelijks zijn aantekeningen. Hij heert zoveel te zeggen. Het belangrijkste is, denkt hij, dat hij snel een indrukwekkend overzicht geeft van de Zuid-Westelijke zône, die thans wordt bezet. Eerst de havens, die tot oorlogshavens worden gemaakt. Dan de vliegvelden, de bases voor marine-vliegtuigen, die opnieuw in gebruik worden genomen of voor dit doel door de Amerikanen worden bezocht, La Pallice, La Rochelle, Rochefort, Saint-Jean-d'Angély, Saintes, Cognac, Angoulême, Hourtin, Périgueux, Bordeaux, Bergerac, Biscarosse, de „étang" van Cazau¹⁾, Agen, Mont-de-Marsan, Pau... De strategische kampen, de opslagplaatsen van munitie en benzine, die met één slag in al die plaatsen het hele Zuidwesten in de lucht kunnen doen vliegen, in lichtelaaie kunnen zetten en daarboven, in Le Poteau in de Landes, een begin van het belangstige tracé van strategische spoorlijnen en wegen, die in aanleg zijn. Hoe de Todt-vestingwerken langs de Atlantische wal opnieuw worden bezet. Een grote driehoek, die aanleunt tegen Franco-Spanje, waarin de Amerikanen reeds een machtige oorlogstoerusting in gereedheid hebben gebracht... En het lijkt wel, of deze zône besmettelijk werkt. Er gaat geen week, geen dag voorbij of men verneemt, dat meer in het binnenland eveneens een kamp, een stad, een fabriek de aandacht van de nieuwe bezetters heeft getrokken. En tenslotte voeren van alle punten van de bezette zône wegen en spoorlijnen via Montluçon, Bourges, Châtellerault en Tours naar West-Duitsland.

Vervolgens duidelijk omschrijven, waarvoor wij strijden: omdat de Amerikanen, hier bij ons, de oorlog betekenen, waardoor deze hele streek zou worden vernield, tot woestenij teruggebracht. We hebben niets tegen de Amerikanen als zodanig. Het Amerikaanse volk... bij zich thuis... maar hier maken ze van ons land een kolonie en dat betekent oorlog.

En tenslotte, wat te doen staat, snel... Niet alleen de havenarbeiders, maar de hele bevolking... Wij zijn niet alleen... De solidariteit. Heel Frankrijk, de hele wereld rekenen op ons... juichen ons toe... steunen ons... Onze verantwoordelijkheid: opgewassen te zijn tegen onze verantwoordelijkheid.

1) Door de zee gevormde plas achter de kust.

Terwijl de kameraden applaudisseren, gaat Henri weer zitten en vraagt hij Frankeur hoe laat het is: kwart over elf! Dus toch te laat. Hij heeft een uur gesproken. Toch is er niemand voor het eind weggegaan. Iemand in de zaal stelt nu voor om Maurice Thorez wensen voor spoedige beterschap te zenden met een protest tegen de op hem gerichte aanslag.

„Daar hadden we al aan gedacht,” zegt Robert.

Hij leest het telegram voor.

Met applaus aangenomen.

Als de vergadering uit is, vraagt Henri aan de eerste de beste:

„Hoe vond je het?”

Direct wordt een groepje voor het podium gevormd:

„Zeg, dat moeten we meer doen, zo'n gemeenschappelijke bijeenkomst. Het doet je goed zo schouder aan schouder te zijn.”

„Een discussie zoals vanavond bewijst, dat de thermometer stijgt”.

„Maar ook, dat de problemen voortdurend moeilijker worden,” zegt Henri.

En hij bemerkt, dat Robert direct is verdwenen, zonder van iemand afscheid te nemen, zonder hem de hand te hebben gedrukt, wat hem nog nooit is gebeurd.

EEN GEVEL VAN GLIMMEND WITTE TEGELS

Het hindert Paulette wel het meest, o beslist, dat ze nu van Gisèle afhankelijk is, het dienstmeisje is van Gisèle. Dat zijn van die dingen, als je er aan denkt dan begin je over te lopen als een te vol geschonken kop thee.

Wij blijven veel langer aan onze kinderjaren hangen, wij meisjes, dan de jongens... De schoolvriendschap houdt bij ons aan. Je vindt het wát fijn als je elkaar weer tegenkomt; je maakt in het voorbijgaan een praatje, je voelt er best voor om samen een heel enkel keertje naar een dancing te gaan, een paar dansjes maken, en het lijkt wel of je niet wilt zien wat er allemaal in je leven veranderd is sinds de tijd, dat je in een hoekje van de speelplaats de vlechten bij elkaar stak om elkander van die gichelgeheimpjes toe te fluisteren, de tijd, dat je na school nog even een ommetje maakte naar het grote park, omdat je daar op de verboden gazons of bij het smalle beekje zo fijn kon fantaseren en bovendien de kans liep om de jongens tegen te komen, ze net op het laatste moment te ontsnappen, en lachen dat je dan deed!... Je klemt je hardnekkig vast aan die oude vriendschap, net of je mekaar met je zakdoek vaarwel wuift aan weerskanten van een kloof, die als maar dieper wordt.... Onrustbarend snel neemt de afstand tussen mekaars leven toe, als je eenmaal van school bent. Misschien speelt er door je gemijmer over je kindertijd ook wel een terugverlangen naar de start-met-gelijke-kansen, tenminste naar de indruk die je had, dat er zo iets bestond.... Want daarna gaat ieder zijn eigen kant. Het gaat zonderling toe in het leven.

In de tijd, toen alles nog prettig was, Paulette zal zowat vijftien jaar zijn geweest, toen waren ze met z'n vijven, die allemaal de school bleven volgen om het einddiploma te halen: Gisèle, Luce, Francine en Marcelle.... Toen werkten de vader van Paulette en die van Marcelle nog

samen, voor eigen rekening, ze hadden met z'n beiden een werkplaats, waar ze machine-onderdelen maakten; ze konden het best samen vinden. De vader van Gisèle was toen heel klein met een eigen slagerijtje begonnen, maar hij maakte een reuzenreclame met belachelijk lage prijzen, zodat iedereen bij hem ging kopen. De vaders van Luce en Francine waren havenarbeiders, zij gingen op school met een beurs. Er was toen al oorlog, maar nog heel in het begin, en voor de meisjes was er nog niet veel veranderd. Pas tegen Pasen '40 ging de wind uit een andere hoek waaien voor haar clubje.... De vaders van Paulette en Marcelle moesten hun werkplaats verkopen en ze verloren veel geld. Ze gingen nu in de fabriek werken. Na de grote vakantie kwam Marcelle weer op school, maar Paulette moest voorlopig thuis blijven. Toen werd, een paar dagen na het begin van het nieuwe schooljaar, de vader van Francine gearresteerd en in de gevangenis opgesloten, vlak na het eind van de vakantie, omdat hij communist was.... Luce bleef nog een tijdje op school, maar weldra bleven Gisèle en Marcelle alleen over en maakten er nieuwe vriendinnen. Nu is Marcelle, die het best terecht kwam, lerares aan een normaalschool in de buurt van Parijs en getrouwd met een leraar; in haar brieven, waarin ze altijd om nieuws van de anderen vraagt, schrijft ze, dat ze maar één verdriet heeft: nog altijd geen kind te hebben.

Dat is wat anders dan wij!.... Hier lijkt het wel of de kinderen zo uit zee worden aangespoeld!

De vader van Gisèle is heel rijk geworden, hij is nu één van de grootste slaggers van de stad, met een gevel van glimmend witte tegels, die je niet ongezien voorbij kunt lopen, te meer nu de Amerikanen, die het Vivienne-hospitaal vlak aan de overkant hebben bezet, hun grote vlag over de straat laten neerhangen.... Francine en Luce zijn, net als Paulette, in hun oude milieu gebleven en met havenarbeiders getrouwd.

Het is zo verleidelijk in die kindertijd het allereerste begin van de liefde op te diepen. Voor Paulette en Henri stond het al vast sinds de eerste keer dat hij haar had geplaagd: zij was toen zowat dertien.

Net zoals het vast leek te staan voor Gisèle en Gérard, die onafscheidelijke vriend van Henri; met z'n beiden gingen

ze ons na in het park. Voor Gisèle en Gérard scheen het eigenlijk nog zekerder. Toen ze vijftien waren zoenden ze mekaar al en 's avonds, onder de toren van de „Quatre-Gendarmes”¹⁾ of Zondagsmiddags in de bioscoop, drukten ze zich stevig tegen elkaar aan. Henri en ik liepen niet zo gauw van stapel, of we toen al door hadden, dat nog een heel leven voor ons lag....

Daar is toen de oorlog tussen gekomen.... Henri en Paulette zijn direct daarna, in het begin van '46, getrouwd. Maar voor Gisèle en Gérard was het niet meer zo eenvoudig. Er was toen een reusachtige kloof tussen hen gekomen, zo diep, dat hun liefde van toen ze vijftien waren voor hen een beetje op een spelletje was gaan lijken.... Met de positie van haar vader was er geen sprake meer van, dat Gisèle zich met een havenarbeider kon vertonen. Toen begon ze koket te doen. Het behoorde min of meer bij het genre, dat ze zich nu gaf, om het ongelukkige meisje te spelen. Ze wist al geen raad meer met haar tijd. Haar vader wilde niet, dat ze zich met de slagerij bemoeide, ze zou en moest een goed huwelijk sluiten met haar rijke bruidschat²⁾ en een hoofdacte op de koop toe... Dat was nou zijn ambitie. Ze doodde de tijd dus met zich op te doffen, modebladen en tijdschriften vol erotiek, filmverhalen, plaatjes, prikkellektuur en stuiversromans te lezen, naar de radio te luisteren, zonder onderscheid alle films af te lopen.... Zelfs nu nog durft ze Paulette soms te vragen: „Zeg, Gérard, wat heeft die tegenwoordig te vertellen?”.... En dat is niet goed.... Gérard heeft drie kinderen. Zo mag je niet met de mensen spelen. Want Gérard is een openhartige, eerlijke jongen, sterk, maar niet van karakter.... Een paar jaar geleden, toen hij zag welke kant het opging, heeft hij direct een eind aan het spelletje gemaakt. Hij heeft (zelf tegen Gisèle gezegd: „Nu is het uit met die streken; we passen nu eenmaal niet bij mekaar.” En dat vond hij ook. Bovendien wilde hij niet de schande beleven het op een goeie dag, ten overstaan van iedereen, van haar vader gezegd te krijgen. Daarna ontweek hij haar. Vervolgens leerde hij Marie kennen en een paar maanden

1) De vier Gendarmes.

2) Een oude burgerlijke gewoonte, die nog steeds in Frankrijk bestaat, en die ontaard is in het trouwen om de bruidschat van de vrouw binnen te slepen.

later trouwden ze. Wat moet ze dan nog met die manier-
tjes, Gisèle? Te meer, omdat je nu eenmaal dergelijke din-
gen uit de tijd, dat je vijftien was, niet zo heel gemakke-
lijk te boven komt, er blijft gewoonlijk toch iets van han-
gen, iets, wat diep in je natrilt, vooral als je elkaar weer
tegenkomt, en dat gebeurt nogal eens.... Het is niet goed
om te spelen.... Want het is hoofdzakelijk een spel, ook
al laat ze er zich soms zelf door beetnemen; dat komt van
al dat idiote gelees.... Soms, maar dat is al weer een tijd
geleden, moest ze er om huilen en ze vertelde Paulette in
vertrouwen, dat haar dat vaak genoeg gebeurde. Heel
diep zit het vast niet, ook al zal ze nog wel eens terug
verlangen naar dat zonnetje van toen ze vijftien was. Maar
bij haar kan dat enkel een verdriet van tulle en kanten
zijn, op dat bed dat wel van zijde lijkt, in die kamer waar
Paulette komt schoonmaken: waar ze de groene lamp met
de neteldoekse kap op het nachtkastje afstof, het hand-
geknoopte naturel wollen kleed stofzuigt, de facetten van de
geslepen rand om de grote ovalen spiegel als kristal laat
glinsteren, het bad dat nog vol schuimend zeepwater is, laat
uitlopen, terwijl het buiten, achter de prachtige kanten
vitrages, weer begint te regenen en ze met angst bedenkt,
dat daarginds, in hun barakkenwijk, de keuken waar de
kinderen zijn vast doorlekt.... Nee, het is geen houding
om je drama's in het hoofd te halen, die niet eens bestaan...
Zelfs als ze zegt: „Is het niet vreselijk, dat er zo'n muur
tussen de mensen kan komen”.... dan drukt ze zich veel
te mooi uit; vast en zeker heeft ze ergens zo iets in één van
d'r magazines gelezen of in een film horen zeggen....
Paulette gelooft er niet in. Nee, het is niet goed om nu
nog te koketteren met Gérard, en waartoe? Om te proberen,
tussen hen die belachelijke verleiding van het onbereikbare
aan te kweken! Een ziekelijk verlangen!.... Ze moest eens
een paar echte zorgen in d'r leven hebben, dan was ze
die drukdoenerij, die ze alleen maar verzint omdat ze niks
anders te doen heeft, zó kwijt.... Wat haar overigens niet
belet om altijd naar de laatste mode gekleed te gaan, van
een dancing naar het tennisveld te hollen of naar het strand
om te zonnen, en een leven te leiden dat als een schaterlach
is.... Wat ligt dat allemaal mijlen ver weg voor Paulette!
Nee, het is niet goed. Want dat staat vast, Gérard zal er

niet in trappen, in dat idiote spelletje.... Hij is nu zeven-en-twintig.... Marie negen-en-twintig. Ze hebben drie kinderen. En toch, met die armoede die vrouwen zo vlug oud maakt, zodat Marie Paulette als haar dochter behandelt, een dochter van vijf-en-twintig!.... En die ellende in de barak, dat is natuurlijk niet de schuld van Marie, maar van wie dan wel, als je ziet, dat er nog mensen zijn, die niet eens ongelukkig weten te zijn en soms toch nog hoop hebben — dat kun je in hun ogen lezen — al die ellende te ontlopen, net zoals die kwajongen van Guitton.... Toch is ze ook weer niet door-en-door slecht, Gisèle, ze is zo'n wonderlijk mengelmoes met haar rare oweeërsmanieren.... Zij was het, die het plannetje maakte om Paulette bij zich te laten komen, om haar te helpen toen ze hoorde hoe moeilijk ze het had. Dat is nu weer zo iets, dat ze waarschijnlijk met een goede bedoeling deed; maar dat belet haar natuurlijk niet om haar uit de hoogte te behandelen. Ze zijn niet meer op school. En vader betaalt.... En toch.. Natuurlijk, natuurlijk is ze niet echt gelukkig: als ze zo alleen is moet ze vaak huilen, dat zegt ze tenminste. Tableau! als Paulette er in trapte en haar ging troosten! Zij die niets heeft, de ander die alles heeft, troosten! De wereld op z'n kop!

Het is waar, Gisèle heeft niet meer haar moeder Germaine.... De besten gaan nu eenmaal altijd het eerst heen. Ze werd in '44 gedood, toen de vliegende forten zogenaamd de onderzeebootbasis kwamen bombarderen. Ze was zelfs één van de tien lijen, die men nooit onder het puin heeft teruggevonden.... Ze heeft niet eens een graf op het kerkhof. Geen moeder meer, voor een dochter die verdrietig is en aan wie het leven geen uitweg heeft uitgestippeld, dat betekent een grote leegte om te vullen.... Ze was altijd heel gewoon gebleven, Germaine. Ze was nooit de tijd vergeten, toen ze nog werkte aan het sorteren van vis — Francine werkt daar nu — toen haar man nog slagere-knecht was bij Foignet.... Wat een mikmak, het leven! Foignet zijn mooie slagerij werd totaal vernield door hetzelfde bombardement, hij en zijn vrouw brachten er het leven af, maar ze waren geruïneerd en hun twee kleine kinderen werden vijftig meter verder in de school door de bommen verpletterd.... Zo werden zij tot niets terugge-

bracht! Ze zijn ergens anders naartoe verhuisd, om de mensen hier niet het verschil met vroeger te laten zien. De oorlog heeft de weegschaal wel wonderlijk laten doorslaan voor een heleboel mensen! Niet voor de arbeiders: die raakten alles kwijt. Maar de andere lagen van de bevolking.... Die werden als het ware omgeploegd. Sommigen, die geslaagd waren in het leven, zonken heel diep.... Anderen kwamen de hoogte in, doordat ze min of meer van de omstandigheden profiteerden. En niet alleen de rijken zijn zo door mekaar geschud. Mensen, die vroeger fatsoenlijk waren, gedroegen zich op een schandalige manier. Rijke mensen wisten zich bemind te maken.... Arbeiders, die aan alles gebrek hadden, werden helden. En dat is niet alles: geen enkel hart hier, of er woei niet tenminste één dag de rode vlag: de dag, toen op het dak van de Rijksdag die vlag het sein gaf van de bevrijding. Wat hij ook haat, wat hij ook lief heeft, sinds die dag draagt een ieder op zijn manier in zijn bloed die vlek van lichtrood bloed.... Zelfs zes jaar na de oorlog is die merkwaardige samenleving hier, die zo door elkaar werd gerammeld, zo dooreengesmeten, door de bombardementen te pletter geslagen, nog lang niet tot rust en tot klaarheid gekomen. Met moeite, vergeefs, tracht ze haar oude evenwicht te hervinden, waarin tevoren al talrijke tegenstellingen bestonden, waaraan ze echter gewend was geraakt: evenwicht tussen de eigenlijke stad en de zilte havenwijken, die nu in puin liggen, maar die men toch nog voelt zoals een geamputeerde zijn been; evenwicht tussen de boulevards die nog altijd kale tracé's zijn met hier en daar een enkel groot licht flatgebouw, en de oude stad met zijn duizenden vochtige galerijen, waaronder het juweel van kleine, rijke winkeltjes verscholen ligt....

Ja, Germaine was altijd net zo eenvoudig gebleven als in de tijd, toen ze vis sorteerde, ze heeft zich nooit helemaal thuis gevoeld in de slagerij, als schaamde ze zich om haar steeds toenemende rijkdom voor al de mensen, die ze al zo lang kende; ze werd elke dag vriendelijker als om zich te verontschuldigen, de mensen een soort compensatie te geven voor het geld, dat men tenslotte van anderen wegnam.... Bovendien was ze er niet zo zeker van, dat ze gelukkiger werd naarmate de slagerij zich uitbreidde.

Als haar man met een dikke portefeuille vol geld naar de veemarkt of het abbattoir ging, dan wist ze vooruit, dat hij 's avonds thuis kwam met een matte stem, een hoogrood gezicht, het lichaam overvoerd van vlees en alcohol, en met die cynische trots, dat hij veel had besteed, niet alleen aan geld, maar ook aan heel andere dingen, na veel te hebben verdiend.... Kortom, alles wat daarvan het gevolg is.... Als Germaine er nog was geweest, dan was het vast en zeker heel anders met Gisèle afgelopen, dat is waar....

De baas, die maakte er zich niet warm over toen hem het ongeluk trof. Hij had z'n eigen leventje ingericht en nu hij alleen kwam te staan, kreeg hij meer vrijheid. Germaine was tenslotte maar een gewone volkswrouw gebleven en het enige, waarmee ze succes had, dat was het kind verkeerd op te voeden, het kind, waarop hij al zijn eerzucht had gezet.... Alleen om zijn zaak geen schade te doen was hij een tijdje uit de café's op het plein weggebleven. Zo vatte hij de rouw op.¹⁾ Maar zelfs midden in de oorlog liet hij het zich thuis aan niets ontbreken. Vaak hoorde Paulette hem die gelagen van enkel vlees en wijn navertellen, die hij in het geheim met zijn vrienden aanrichtte, goed verborgen in zijn eetkamer, alsof zij zich schaamden, hoewel ze het schandaal toch wel lollig vonden, in een tijd toen niemand voldoende te eten kreeg....

Hij haat alles, wat niet boven hem staat. Al de andere winkeliers van de stad kotsen hem uit en zijn eensgezind in hun verachting voor hem. Maar hij is de slager van de rijkeluis-buurt en zijn vlees wordt gegeten in de beste hotels, waar soms vreemdelingen en ministers logeren....

Hij is een vrouwenjager, dat weet iedereen, en van het laagste soort, het kan hem niet ordinair genoeg zijn en in alle vunzigheidjes steekt hij zijn neus, maar als hij in zijn winkel staat, nee hoor, dan ziet niemand, maar ook niemand het hem aan! Die kunst verstaat hij prima. Dan is hij één en al netheid en fatsoen, één en al strijkages, dan lijkt hij wel een ouderling....

Maar Paulette ondergaat daar nog een ander drama, dat is al het vlees om haar heen, waarvan ze Henri haast

1) In Frankrijk wordt nog algemeen rouw gedragen, vooral in de provincie.

nooit iets kan voorzetten. Gelukkig werkt ze niet in de winkel zelf, behalve 's avonds, vlak voor er gesloten wordt, als ze nog gauw de rode vloertegels moet afnemen. Maar in de keuken en eetkamer hoort ze de klanten hun vlees bestellen, het geluid van het hakmes op het hout, het geluid van de weegschaal, de prijzen.... Er zijn bestellingen bij van het duurste vlees, dat zij nog nooit heeft klaar gemaakt, ze zou niet eens weten hoe ze het moest doen! Weliswaar krijgt ze eens per week bovenop haar loon voor vier halve dagen, die ze hier werkt, een biefstuk mee, die hij haar gratis geeft, maar van zo'n man stuit een goede daad je tegen de borst....

Sinds de Amerikanen in het hospitaal aan de overkant zijn, hoor je in de slagerswinkel nog maar één soort gesprek.... De oorlog, het verkeer in de haven, de aangekondigde boot met wapens.... Paulette's oren tuiten.... Er zijn van die mensen, je begrijpt gewoon niet waar ze hun ideeën vandaan halen, je snapt het gewoon niet.... Henri moet er altijd grondig over nadenken, als ze het hem oververtelt. Maar het valt je ook op, dat sommige mensen, die het verst van ons afstaan, vaak tot hetzelfde inzicht komen als wij, zonder dat ze er erg in hebben, enkel door hun gezond verstand te gebruiken.... Overigens is zowat iedereen in die buurt voor de Amerikanen, tenminste, wie tegen ze is durft er niet voor uitkomen. Het zijn meest vrouwen van marine-officieren, reders, rijke winkeliers en kooplui uit de oude stad, rechterlijke macht, doktoren, maar eigenlijk al zo achteruit gegaan, dat ze nu zelf de boodschappen moeten doen, hoewel ze nog altijd een air van jewelste hebben, de slagerij op d'r tenen en met een gezicht van „wat vind ik het hier vies” binnenkomen, het vlees aanpakken of ze bang zijn haar vingers vuil te maken, en op een luide commando-toon praten. Er komen ook geregeld twee oude dametjes met *facé-à-mains*¹⁾, het lijkt wel of ze de mensen met een tangetje aankijken!....

„Is het waar, dat ze een aannemer hebben opgezegd, omdat het werk niet vlug genoeg naar hun zin vlotte? Wie kan dat zijn?”

---

1) Een bril aan een stokje, dat men in de hand houdt.

Want een haast dat ze hebben! Zodra ze er waren hebben ze het oude hospitaal, een historisch monument waarvan de raad een paar maanden geleden had besloten een museum te maken, van binnen helemaal verbouwd. De binnenmuren zijn omgehaald, alles is schoon gemaakt, er werd een nieuwe laag verf overheen gesmeerd en ze richtten er hun bureaux in, met een overdreven luxe en wel vijfentwintig telefoonlijnen. Nu laten ze alle ramen van de rez-de-chaussee en de eerste verdieping dichtmetselen. Ze zijn zeker bang voor „opstootjes”. Ze voelen zich hier niet op hun gemak, al hebben ze ook die lap van een vlag over straat gehangen.... Historisch monument, dat zegt hun niets! Zij zien enkel dat het oud en vuil is.... Achterlijk toch, die Fransen, dat ze nog zoveel om de dingen van vroeger geven!.... Dan zijn wij anders.... Maar in werkelijkheid moesten ze dat gebouw hebben, omdat er geen ander te vinden was zo ver uit de buurt van de arbeiderswijken....

„De aannemer? Prenant, mevrouw Duquesne.”

„O die! Maar die wist best wat vlug werken is, in de tijd van de Duitsers. Als het recht zijn beloop had gehad....”

Wat doet die mevrouw Duquesne opeens revolutionnair! De baas, die houdt zich meer dan ooit koest als er sprake is van de Duitsers en de mensen die met hen collaboreerden. Je moet aan je zaak denken. Je hoort nu zoveel spreken over de Duitse generaals en de Duitse herbewapening! Hij heeft daar niets tegen: liever zij dan de Russen, als je het voor het kiezen hebt. Daarom is het nu niet bepaald het moment om te veel kwaads te zeggen van de lui, die met ze onder één hoedje speelden toen ze hier waren. Die ouwe Duquesne heeft vast ruzie gehad met Prenant. Ze is natuurlijk gebeten op hem. De Duitsers, dat is maar een voorwendsel.

„Ach, weet u, mevrouw Duquesne, hij heeft zelf eigenlijk geen schuld, dat het werk niet opschoot. Dat kwam door zijn werklui. Hij heeft de officieren dan ook gezegd....”

Hij spreekt op een toon, of de hele boel hem de keel uithangt, of hij er niets mee te maken wil hebben, zijn eigen woorden niet voor vol aanziet.

„Die weten natuurlijk wat doortasten is. Bij hen loopt alles op rolletjes....”

„Ze zijn gewend aan snel en goed werken.”

„De werklui hier, die staken of doen aan politiek.... Is het vlees alweer duurder geworden?”

„Ik kan er niets aan doen, mevrouw Duquesne, dat weet u wel, daar kent u me lang genoeg voor. Ik moet het elke dag duurder inkopen. Aan de ene kant de belastingen!.... Aan de andere kant de veeboeren; die zijn tegenwoordig zo hard als een bikkel. De kous wordt weer aardig volgestopt....”

„Dat ligt er aan van welke kant u het beziet. Mijn zwager heeft zelf een groot, mooi boerenbedrijf. En hij zegt juist het omgekeerde, hij wijt het aan de handelaren. Alles hangt maar af van de krant die je leest. Wat de ene krant wit noemt, noemt de andere zwart.”

„Begrijpt u me wel, ik maak niemand een verwijt. Iedereen doet wat hij kan. Iedereen probeert zo goed mogelijk zijn brood te verdienen, mevrouw Duquesne, maar om op de zaak terug te komen, er is geen twijfel aan, de Amerikanen weten hoe ze met het werkvolk moeten omspringen en voor zijn eigen bestwil, zeg ik u, voor zijn eigen bestwil!.... Zo iets hebben wij hier net nodig, een krachtige hand, krachtig!.... Ik weet wat het zeggen wil om te werken. Ik ben begonnen als slagersknecht. Ik heb me heel alleen opgewerkt. Enkel door hard werken breng je het verder...”

„Maar u kunt toch niet ontkennen dat er veel armoede wordt geleden. Er is geen werk voor alle mensen die graag zouden willen werken. De haven....”

„Wat, de haven? Wie zijn schuld is het, als de haven stil ligt?”

Dat is een andere stem, de stem van een man, die Paulette in de keuken kan horen.

„Als de heren d'r neus niet hadden opgehaald, als ze niet zo kieskeurig waren geweest om dit wel en dat niet te willen lossen, dan waren de schepen niet bij ons vandaan gebleven. Neemt u bijvoorbeeld een maatschappij als de Messageries, nu, ik kan ze best begrijpen. Driemaal zijn ze er hier ingeluisd, drie keer zijn ze voor niks gekomen. Onder voorwendsel dat het een lading voor Indochino betrof die ze kwamen halen, moesten die schepen onverrichter zake vertrekken. De heren werklui hebben de armen over elkaar gelegd. Is het dan niet

begrijpelijk, dat die maatschappij, als ze schepen moet laten lossen, liever een andere haven uitzoekt?"

„Ik heb alleen gezegd,” aldus mevrouw Duquesne, „dat er geen werk is voor iedereen.”

„Ja, maar nog eens, aan wie ligt dat?” zegt de mannenstem opnieuw. „Natuurlijk, als het handelswaar was, zoals ze zeggen, net of niet alles handelswaar is.... afijn, dan beweren ze dat ze bereid zijn om te werken. Wat hun overigens niet belet om het werk neer te leggen, als dat in hun kraam te pas komt. Maar stelt u zich eens in de plaats van die maatschappij. Het brengt hun hele vaart in de war. Dus maken ze een andere regeling. Trouwens, onder ons gezegd, als we niet allemaal de weerslag ondervonden van het stilliggen van de haven, wij net zo goed, dan zou ik zeggen, dat ze het dubbel en dwars hebben verdiend, ze hebben nu net wat ze wilden, ze kunnen hun zolen platlopen om werk!”

Mevrouw Duquesne is weggegaan zonder er een woord aan toe te voegen, ze heeft niet eens goedendag gezegd.

„Die vrouwen snappen er ook niks van,” zegt dezelfde mannenstem lachend. „Bij mij thuis zijn ze net cender. Als ik erbij ben, dan doen ze d'r mond niet open, maar soms sta ik achter de deur te luisteren.... en dan moest u ze horen, hoe ze doorslaan!”

Opeens herkent Paulette die stem. Het is Delassus, de baas van Francine en de vroegere baas van Germaine, toen die nog werkte bij het sorteren van de vis. Omdat hij dit nog niet is vergeten slaat de slager tegen hem altijd een toontje lager aan.

„In ieder geval, of ze willen of niet, nu de Amerikanen hier zijn zal het aan de haven een andere wending nemen. En de zaken eveneens. Daar hoopt iedereen op. Ik spreek heel wat winkeliers, omdat ik in het bestuur van de vereniging ben. Ik kan u wel zeggen: als we op het ogenblik alleen van de arbeiders afhingen, dan kwamen we niet ver....”

„Dat is waar, ze kopen niets meer,” merkt de slager tenslotte op, want tot dusver had hij alleen zijn hakmes laten spreken als wilde hij achter de zinnen van de ander een uitroepeten zetten.

„Met de Amerikanen komt de handel weer tot bloei, daar

hoeft u niet aan te twifelen. Laat eens zien, nu zijn er al duizend, als ze hun vrouwen en kinderen laten komen! Dat moet allemaal eten en drinken.... En zij worden niet afgescheept met 6 francs per dag zoals ons armetierige legertje! Die weten wat het is om het geld te laten rollen!”

In de verte hoort men de sirene van twaalf uur loeien.
„Goeie hemel, ik mag me wel haasten.”

„Nee, wacht even,” zegt de slager, „dan kunt u iets grappigs zien. Kijk eens, zo gaat het hier tweemaal per dag toe....”

Paulette weet wel, wat er aan de hand is. Om twaalf uur en 's avonds, als de winkelmeisjes uit de winkels van de oude stad komen, kijkt de slager tegenwoordig met glinsterende ogen naar het schouwspel, zonder zelf te worden gezien. Zodra de sirene loeit komen de Amerikaanse soldaten, als kwajongens, luid lachend op een drafje naar de oude oprijpoort van het hospitaal met hun kouwgummie in de mond.... Ze duwen en dringen om een goed plaatsje bij het trottoir.... En als de meisjes langs komen, dan is het „wandelingetje, mademoiselle?” dat ze samen met hun chewing-gum kauwen, terwijl ze de meisjes opdringerig volgen met uitgestoken handen, die alles moeten betasten.... Sommige meisjes worden kwaad en slaan van zich af; anderen durven niets te doen, lopen schielijk met neergeslagen ogen de muur langs, terwijl een van de kerels haar volgt en iets toefluistert.... Weer anderen beginnen te lachen en antwoorden op de grapjes, nemen chewing-gum en cigarettten aan.

„Wat zegt u daarvan?”

Paulette kan zich voorstellen, hoe de twee mannen elkaar met hun ellebogen aanstoten, midden in de slagerij. Ze weet, dat Gisèle er soms ook naar kijkt vanuit het raam van haar slaapkamer, Gisèle met haar hoofd vol avonturen.

„Zijn ze niet om je dood te lachen?”

„Zeggen de ouders daar nooit iets van?”

„Wat ! Op hun leeftijd zijn ze groot genoeg om te weten wat ze moeten doen. En er zijn er heel wat bij, die het klappen van de zweep al kennen. De jeugd van tegenwoordig!....”

En vast kijkt hij weer zo vuil....

....Net als die dag, één van de eerste dat ze er werkte.

Ze had naar al het vlees om haar heen gestaard en bedacht hoeveel Henri ervan hield en hoe zelden hij het kreeg.... En alsof hij ried wat er in haar omging, zei hij:

„Als je wat van me wilt hebben, kun je het krijgen....”

Verlegen als ze is, had ze eerst niet geantwoord. Gelukkig maar.... want toen ze opkeek en zijn ogen zag, toen begreep ze wat hij bedoelde....

ALS DE MENSEN IN BED LIGGEN

Laten we de kooi liever weghangen. Zonder vogel staat het nog kaler dan als er niets hangt.

Eigenlijk hadden ze de papegaai niet moeten verkopen. Als je het tenminste verkopen wilt noemen, want eigenlijk hadden ze er hun schuld mee afbetaald. De kruidenier waar ze de melk halen.... Hij wou hem graag hebben. Hij zei trouwens, dat hij het vooral deed om ze te helpen, dat hij hem terug zou geven, als de tijden beter waren en ze weer konden betalen.... Maar het dier had gezelligheid en vrolijkheid in huis gebracht. De kinderen hadden erg gehuild. Je kon ze wel vertellen, dat hij alleen maar uitgeleend is aan de meneer, die ons zo nu en dan een maand lang de melk op crediet geeft.... Maar melk, dat vinden ze zo iets gewoons, dat komt voor ze uit de hemel vallen!.... Net als de papegaai.... Ze hadden hem al zo lang. Ze kregen hem min of meer als trouwcadeau van een zeeman, die een goeie dronk had, aan de bar van de „Gosier”. De kooi was eigenlijk het duurst geweest.... Nu die leeg was, scheen het werkelijk beter om daar niks meer te hangen.

„Morgen haal ik hem er af,” antwoordt Henri, „maar wat doen we er mee?”

„Bewaren. Je kunt nooit weten.... Het staat zo leuk in huis,” zegt Paulette.

Ze zijn naar bed gegaan. Vannacht is het zo rustig en stil; heel helder, alsof het vriest, schijnt de maan door de reten tussen de luiken naar binnen. Ze liggen naast elkaar op hun rug, met de arm tegen elkaar aan, en net als altijd houden ze elkaar bij de hand, als twee kinderen.

„Dit is het prettigste moment van de dag,” zegt Henri.

Hij drukt haar hand wat steviger vast en draait zich op zijn zij naar haar toe. Zijn andere hand zoekt heel zacht naar haar schouders, haar hals....

„Paulette....”

Hij kust haar bij het hoekje van haar mond op de lippen, blijft dan tegen haar aanliggen met zijn voorhoofd tegen haar wang.

„Ben je moe.... heb je hoofdpijn?”

„Nee.”

Toch niet rustig, dat de twee kleintjes zo vlakbij slapen....

„En zijn brandwond?”

„Ik geloof goed, maar hij heeft zich flink gebrand. Ben je niet bang, dat picrinezuur te scherp is voor zo'n klein kind? Ik had niets anders in huis, maar misschien was het toch te scherp.”

„Jammer, dat jij niet bij de kinderen thuis kunt blijven.... Dan was het niet gebeurd....”

Bijna had ze geantwoord: Hoe konden we leven, als ik er niet wat bij verdiende? Maar ze hield het liever voor zich. Want ze voelt, wat er in hem omgaat maar wat hij niet zegt: er zijn weken, dat alleen zij een paar centen thuis brengt. Dat kan een man niet gemakkelijk verwerken. Als er zoveel problemen in een mens woelen, dan bestaat de liefde, de tederheid, juist daarin, dat je ze ontwijkt, er overheen glijdt zonder er in te roeren. Als je altijd alles zei wat je invalt, dan zou je mekaar voortdurend kwetsen, bij ieder woord een beetje verdriet doen. Vanzelf, als die armoede en alles wat daaraan vastzit, er niet meer was.... Dan was de liefde heel anders, je kon zeggen wat je door het hoofd gaat zonder er verder bij na te denken.... Dan kon je helemaal in elkaar opgaan, in elkaar overgaan. Is het niet afschuwelijk, je als maar te moeten inhouden, als maar voorzichtig te zijn in je tederheid, in je denken en ook met al de rest? Dan was het niet meer nodig.... Maar ook zijn gedachten werken verder en hij zegt:

„Ik kon natuurlijk best zo nu en dan een karweitje aannemen, als ik niet al mijn tijd gaf aan....”

Maar nu draait zij zich naar hem toe, gaat tegen hem aanliggen, knijpt hem in zijn arm en zegt lachend:

„Zeg toch geen domme dingen! Je weet best, dat ik niet zo denk.”

Hij gaat weer op zijn rug liggen. Hij vindt het prettig om wat lager te liggen dan zij, als ze hem helpt, net of hij door haar beschermd wordt. Wat is het toch heerlijk, dat

ze het begrijpt.... Het is nog warmer tegen haar aan als zij het eens is met wat hij doet.

„Iemand moet er toch wat voor over hebben om te zorgen, dat alles anders wordt,” zegt hij, om haar nog meer te overtuigen, haar nog dichter bij zich te voelen.

„Gesteld, ik probeer iets te vinden om er een paar centen bij te verdienen met een karweitje hier en daar, ik ben niet stommer dan een ander, ik zou dus best wat vinden, maar goed krijgen we het er zeker niet van, wij net zo min als de anderen. Er moet toch iemand zijn, die de dingen bij de wortel aanpakt. Voor het ogenblik hebben wij het daardoor misschien moeilijker, maar we weten, dat alles op een goeie dag zal omslaan. Dat alles dan een andere draai zal nemen. Ieder doet tenslotte wat hem het naast aan het hart ligt.... Wat mij betreft, ik wil daar aan hebben meegewerkt. Ik zou niet kunnen leven, als ik niet alles deed om dat sneller te laten gebeuren.”

Ze legt een paar maal haar vinger op zijn mond, met een guitig gebaar, om hem te beletten te spreken, als wilde ze zeggen: „dat weet ik, dat weet ik toch allemaal. Mij hoeft je niet te overtuigen.” Hij houdt even op met praten en probeert in haar vinger te bijten. Ze hitst hem wat op:

„Is dat alles, wat je te zeggen had?”

Wat ben je opeens jong samen, als de nacht en de stilte je zo afzonderen. En ook de slaap, die heel langzaam, heel licht, als een zomeravond aanglijdt. Dan is het of je elkaar van alles ontdaan, naakt en rein terugvindt, heel ver van de dingen die slecht gaan. Je hebt dezelfde handen, dezelfde spieren, dezelfde lippen die maar vijftientig jaar oud zijn als wanneer je rijk was. In alles wat je zegt ligt al een klein tikje droom. Je hebt alleen nog maar zin om te leven, om van elkaar te houden....

„Ik weet wel, waar je op aanstuurt.... Je zegt me dat alleen, omdat je zin hebt het aan te nemen, als ze het je aanbieden. Je wilt me vast voorbereiden, en moet ik soms ja zeggen?”

Hij geeft geen direct antwoord:

„Nu zie je, hoe verkeerd je de mensen soms beoordeelt. Frankeur, die scheen niet veel met Gilbert op te hebben. Op de vergadering verleden week zei hij: „Hij laat de havenarbeiders aan hun lot over, daarom is hij niet geko-

men, een echte schoolmeester!" ....Daarnet kwam ik hem tegen. Ik zeg hem: „Weet je de werkelijke reden, waarom Gilbert niet op de vergadering is geweest?" Hij werd zo wit als een vaatdoek, want hij voelde heel goed, dat ik hem een verwijt wilde maken; hij wist het al. Toen antwoordde hij me bijna hatelijk: „Genoeg! Genoeg! Laat me niet zeggen wat ik niet gezegd heb. Ik weet wel, dat hij veel voor ons overheeft! Daaraan ligt het 'em niet. Als we hem wat meer hadden geholpen, dan was het niet zo ver met hem gekomen...." Dupuy had hem op de hoogte gebracht. Hij wist alleen niet, naar welk sanatorium hij zou gaan en dat hij daar al zo gauw naar toe moet. Ik zei hem: „Zie je nu, dat je je altijd tweemaal moet bedenken voor je iemand beschuldigt...." Dat maakte indruk op hem. Hij antwoordde: „Je doet niet goed, dat te zeggen, Henri. Je begrijpt me verkeerd. Kijk, ik wilde je zeggen.... weet je, toen jij het op de vergadering tegen Robert had over de moed, die we moeten hebben, herinner je je nog? Dat had Gilbert nooit kunnen doen, want hij is niet werkloos, hij heeft zijn onderwijzerssalaris. Hij kon niet als een gelijke tegen Robert spreken. Hij had veel minder gezag. Ik weet wel, dat Gilbert zich ziek heeft gewerkt en dat is een opoffering, die niet onderdoet voor de onze. Maar het komt niet zo duidelijk tot uitdrukking en het is best mogelijk, dat Robert hem in die geest had geantwoord...." Toen heb ik hem gezegd, dat ik hem niet had willen krenken, want zo is het toch, ik was ernaast geweest. Hij had mijn verwijt niet verdiend.... „Dat neemt niet weg," antwoordde hij toen, „je had gelijk met te zeggen, dat men nooit genoeg belangstelling kan hebben voor de moeilijkheden van de kameraden. Men mag ze eenvoudig niet toestaan, zich zo kapot te werken. En er zijn er heel wat! Van hoog tot laag! Aan de top, Maurice, en hier bij ons, Gilbert.... Je schaamt je, als je daaraan denkt. Daar heb je nou Georges, ons kamerlid, als die last van zijn maag heeft, dan gunt hij zich niet de tijd om er wat tegen te doen. Ze worden er haast trots op. Ze laten er zich op voorstaan. Ziek zijn, dat wordt haast zo iets als een onderscheiding, een lintje voor opofferingsgezindheid." Wat een rare vent toch, die Frankeur, als hij praat zwaait hij met zijn armen of het boomtakken waren. Slaap je?"

„Ben je mal! Ik denk er over na, dat ik in ieder geval nooit zal toestaan, dat jij je gezondheid kapot werkt. Dan krijg je eerst met mij te doen.”

„Zie je, Paulette, wat er eigenlijk met Gilbert was. Hij was helemaal alleen. Zo op het eerste gezicht lijkt dat allemaal prachtig. Geen vrouw, geen kinderen die de terugslag van je toewijding moeten opvangen. Zeg es?”....

Ze knijpt hem weer, als antwoord, om hem voor die steek te straffen.

„....Maar als je elke nacht na een vergadering alleen in een koud huis komt, met een koud bed na je lange rit op de fiets, en er staat thuis niks klaar om te eten! Wat zal het hem vaak gebeurd zijn, dat hij meer gehoor gaf aan zijn moeheid dan aan zijn honger en met een lege maag naar bed ging, omdat hij de moed niet meer kon opbrengen om nog wat warmes voor zich klaar te maken.... En op die manier moet het ook moeilijk voor je worden om er de goede stemming in te houden. Want voor een onderwijzer is het iets anders dan als je in een fabriek of op de haven werkt, daar ben je samen met de makkers. In zijn beroep ben je meer alleen, behalve met de kinderen, snap je....”

Hij houdt één van haar benen tussen de zijne.

„Nu liggen we al een half uur samen te babbelen, als een stel verliefde mensen.... Met jou kan ik zo prettig praten....”

„Vleier,” zegt ze. „Wat brouw je nu weer uit?”

Ze pakt zijn hand en kust die, en drukt zijn arm tegen zich aan als een pop. „Want dat kan je goed, hoor!.... Als ze jou vroegen, zou je het dan aannemen?”

„Iemand moet het toch doen.”

„Tja.... Zeg liever, dat je weer zo trots als een pauw zou zijn, net als toen je in het afdelingsbestuur kwam! Je weet best, dat je dat voor mij toch niet kunt verbergen.”

„Om te beginnen is het nog helemaal niet ter sprake gekomen.... Misschien haal ik het me maar in het hoofd. Bovendien weet ik niet, of ik het wel kan.... Wat weet ik nou, vergeleken met Gilbert?”....

Toen hij thuis kwam en de inzinking van Gilbert vertelde, had hij tegen Paulette gezegd: „Ik weet het niet, maar ik heb de indruk, dat de kameraden mij wel eens konden vragen hem te vervangen....”

Ze plaagt hem weer en doet net of ze het meent:

„En als ik nou nee zei?”

„Dat zou je niet doen....”

„Maar als ik het toch zei?”....

Hij lacht niet meer.

„Dat meen je toch niet?”

Ze voelt iets in hem afkoelen. Hij zegt alleen:

„Dan zou dat niet goed van je zijn.”

Ze raadt, dat de woorden wel honderd maal beneden zijn gedachten blijven.

„Domoor, ik maak maar een grapje,” zegt ze. „Zie je wel, hierdoor bewijs je, dat je al vast besloten was. Mij vraag je achteraf, hoe ik er over denk. Voor de vorm.”

„Ach, besloten, besloten; eerst moeten de kameraden besluiten, niet ik. Maar als ze het me zouden vragen, dan wijs ik het niet van de hand, dat is waar.... Dat betekent niet, dat ik me er toe opgewassen voel.”

Ze moet even lachen.

„Dat zeg je altijd vooraf....”

Soms begin je heus te denken, dat de vrouwen speciaal geschapen zijn om mannen vertrouwen te geven. Maar dan ook in alles. Zodra je vrouw naast je ligt, in je armen, dan voel je je sterker....

„Het gaat hier niet alleen om wat ik wel of niet zou kunnen. Maar buiten de havenarbeiders en de communisten ken ik niemand. Practisch spreek ik nooit een woord met de andere bevolkingslagen, winkeliers, kleine ondernemers, boeren. Met de Amerikaanse bezetting en de problemen, die daaraan vast zitten, is het de grote vraag, of ik, als ik afdelingssecretaris zou worden, iedereen daartegen zou kunnen meeslepen en niet alleen de arbeiders. Want dat moet mogelijk zijn. Daar moet zeker een middel voor bestaan. Maar zie je, onze vijanden hebben al het mogelijke gedaan om ons, de havenarbeiders, van de rest van de bevolking af te snijden, al was het alleen maar door de manier, waarop we gehuisvest zijn, weggestopt in aparte woonwijken. En zo is het met alles. Hoe kun je nu iedereen met je mee krijgen, als je niet weet wat er in het hoofd van de mensen omgaat? Doordat ik me hoofdzakelijk met de haven bemoeid heb, is het voor mij natuurlijk nog veel moeilijker om het terrein te vinden, waar je het met de mensen,

die geen arbeiders zijn en zelfs met de arbeiders, die geen communisten zijn, eens kunt worden. Die nacht in de wagen met dokter Degand wist ik in het begin niet wat ik tegen hem moest zeggen. Ik kon de juiste woorden niet vinden. En hij praatte maar door over een hoop dingen, terwijl ik alleen maar ja of nee antwoordde. Zie je, de andere mensen praten over een hele hoop dingen. Onder ons communisten hebben we altijd zo'n beetje hetzelfde gesprek. Maar de andere mensen stellen belang in een massa dingen tegelijk, waarvan je eerst niet door hebt, dat het politiek is. Hij had het over kinderen, over zijn stokpaardje: turnen, weet je, en over de jacht, de medicijnen en over de dingen, die men in het museum Vivienne had kunnen neerzetten. Maar het is merkwaardig en ik geloof niet, dat hij het deed om mij een plezier te doen, telkens verviel hij weer in de politiek. Hij zag kans de Sowjet-Unie erbij te halen naar aanleiding van het gewichtheffen, hij noemde namen en getallen! Hij weet daar veel meer van dan ik van de Geschiedenis van de C.P.S.U., je weet wel, dat boek dat je me hebt gegeven. Ik verzeker je, dat ik nooit enig belang heb gesteld in gewichtheffen, zelfs niet als dat in de U.S.S.R. gedaan wordt. En toch verzetten we aardig wat gewicht, in de haven!"....

Ze neemt zijn gezicht tussen haar handen en doet zijn mond dicht met haar twee duimen.

„Zeg eens, je bent toch niet van plan de hele nacht door te praten?"

Hij maakt zich los en zegt:

„Als ik daaraan denk, dan heb ik helemaal geen zin meer om te slapen.... Als je zo vol van iets bent, dan zou je je hele leven wakker kunnen blijven. Je hoofd wordt zo helder."

Je voelt je een ander mens, 's nachts.... Vast nog één van die slechte gewoonten van nu, dat je achter zo'n gordijn van donker en stilte moet liggen om je hart te kunnen uitstorten....

„Wat weet ik eigenlijk?" zegt Henri weer.... „Behalve de mensen, die ik op onze vergaderingen ontmoet? Jij komt tenminste nog met andere mensen in aanraking, bij de slagter en als je je boodschappen doet. Maar ik.... Daar maak ik me de meeste zorgen over. Daarmee zou ik de grootste

moeite hebben, als het zo ver kwam.... Wat denken nu al die mensen, die bij de slager komen?

„O, daar zijn ze meestal voor....”

„Voor wat?”

„Voor de Amerikanen.”

„Dat wordt natuurlijk van lieverlee anders. Het moet wel. Die mensen gaan natuurlijk ook veranderen, want de feiten wegen altijd het zwaarst....”

Hij is even stil, want één van de kinderen beweegt en draait zich om op zijn strozak. Dan gaat hij verder:

„Het ergste is, dat die mensen ons, de havenarbeiders, met de nek aanzien. We bestaan niet voor ze. En als je dan bedenkt, dat wij alles veel eerder door hadden dan zij en wij hen tot inzicht moeten brengen! Misschien zal ik leiding moeten geven aan hun verzet. Stel je voor! Geen wonder, dat zo iets er in hun hoofd niet in wil....”

En zonder andere overgang dan een streling over haar hand, om haar schouder heen en langs haar arm, zegt hij opeens:

„Wat ben je toch mooi....”

„Ik merk wel, dat je mijn haar niet kunt zien. Ik heb nog nooit zo'n pruik gehad. Voel maar eens....”

„Zeg, grappig toch, hoe soms liedjes van vroeger in je opkomen. Er gaat al minstens vijf minuten een wijsje door mijn hoofd, maar ik heb het nog niet helemaal te pakken, hoor maar: la la, tra la, tra la la, trala....”

Zijn verstrooide vingers woelen door haar haren als moesten ze het daar vinden....

„Waarom juist dat en niet wat anders?”

„Misschien om de woorden:

Je valt, mijn vriend
op je plaats, mijn vriend
komt een ander!”

„Niks hoor! Dan heb ik wat beters in mijn hoofd....
Zo'n vaart loopt het niet met me....

„Dan liever dit:

„Landen verweg
Waar de mensen in bed
Liggen dromen....”

Ja, dit liever....”

Zijn hand glijdt over haar ogen.

„Doe die even toe. Dan is het net of we daarginds zijn, in een woning zoals de arbeiders daar hebben, een flat met veel licht in een groot gebouw met centrale verwarming en alles. De kinderen hebben een bed om in te slapen.... Daar ben ik vast en zeker stachanow-arbeider Die heb je er beslist ook onder de havenarbeiders.... We hebben alles wat een mens nodig heeft. We zijn klaar met ons werk, laten we zeggen om zes uur. Daarna hebben we geen van beiden meer zorgen. De kinderen speelden ergens, waar het warm is en droog, met een hele hoop speelgoed, uitstekend verzorgd door kameraden met witte jurken aan, die op ze passen. We zijn samen als een verliefd paartje gaan wandelen. Daarna gaan we naar onze club, je weet wel, in het Hôtel Moderne, op het plein, daar is nu de club. Je kunt er alle goede boeken vinden, die je wilt lezen, en bovendien kun je er dammen, schaken, kaarten, alles.... Er zijn radio, televisie, gramfoonplaten, ja zelfs een bioscoop- en theaterzaaltje.... We hebben onze avond honderdmaal beter doorgebracht dan de rijke mensen dat vroeger deden. Met onze armen om elkaar wandelen we naar huis, niet Paulette?... Ik krijg er tranen van in mijn ogen, zo goed als we het dan hebben, net als wanneer ik naar een Sowjet-film kijk, want dan begin ik al te snotteren als ik zie hoe de kameraden om me heen blij zijn. Dan moet ik mijn vuisten toeknijpen om weer duidelijk te zien. We halen dan beneden in het flatgebouw de kinderen op, die vallen om van de slaap, vooral Nénette, zie je het voor je? We dragen ze in onze armen naar boven en brengen ze naar bed. Dan is het onze beurt. Nu zijn we weer met z'n beïdjes alleen en zonder al die zorgen aan ons hoofd. We hoeven enkel maar aan ons tweeën te denken... Waar of niet? Aan wat alleen ons beiden aangaat... Waar of niet, Paulette?

HET HUIS VAN „MONSIEUR ERNEST”

Ja, wel oud, maar geen kleppen voor mijn ogen, dat zei hij altijd; je kunt niet beweren, dat hij de ramp niet zag aankomen. Zodra hij die kerels met hun verrekijkers in de gaten kreeg en ze hun stokjes zag inplanten, ging hij es even poolshoogte nemen. Hij zei tegen moeder de vrouw:

„Die zijn daarginds wat aan het bekokstoven. Lijkt jou dat ook niet verdacht? Als ze maar niet...”

De mannen waren een heel eind weg op het terrein bezig, je zag ze voorover buigen om door hun verrekijkers te gluren, dan liepen ze tien meter verder en begonnen opnieuw, met een troep kwajongens achter zich aan, die keken wat ze aan het doen waren...

Toen hij vlak bij ze was moest Ernest, eer hij tussen de jongens ging staan, even de punten van zijn witte snor opdraaien, daarna schraapte hij zachtjes zijn keel, „hm, hm, hm”, om de indruk te wekken dat de hele boel hem niks aanging.

„Zo zo,” zei hij toen, „zijn ze hier aan het afbakenen?”

De jongens keken hem aan, maar gaven geen antwoord. Net of hij dat zelf niet kon zien, dat ze aan het opmeten zijn! Ze stootten elkaar met hun ellebogen aan. Die weet er geen bal meer van dan wij, al doet hij ook of hij een gepensionneerd generaal is... Hij keek even naar de lijn van de paaltjes, naar de gymnastische toeren van de landmeters — buiging links, buiging rechts, zijn ze geschift! Dan ging hij „hummend” weg... om de zaak eens goed te overleggen. Maar toen hij twintig meter gelopen had, draaide hij zich om. Ja, juist. De lijn van de paaltjes komt recht op hem af. Als die zo verder wordt doorgetrokken, dan komt die vlak voor zijn huis uit. Het gaat er nu alleen om, of ze naar links of naar rechts gaan afbuigen... Op de hele terugweg, met zijn huis recht voor zich, leken die paaltjes hem wel na te kijken, om te zien of hij rechtdoor liep.

Hij is nog niet binnen of hij zegt:

„Lea, ouwetje, die lui doen d'r mond niet open... het... het lijkt me niet pluis”.

Zo is het nu bij hen in de buurt: als ze mensen aan het werk zien, dan vinden ze het meteen niet pluis.

„Er zijn twee mogelijkheden. Of ze gaan een vliegveld aanleggen, net als de Duitsers, of het is die beruchte pipeline waar men het over heeft...”

De volgende dag werd aan het eind van de lijn van paaltjes, die de mannen nu hoe langer hoe dichter bij de barakkenwijk in de grond staken, helemaal daarginds, iets groters zichtbaar. Even kijken wat of dat nu is... Je ogen zijn toch niet meer wat ze waren toen je twintig was, al heb je er ook geen kleppen voor, lullig.... En hij op weg. Het was een rij hoge ijzeren palen, waarvan het omgebogen bovineind, dat naar het veld toe stond, gaten had om ijzerdraad doorheen te halen. Aha! dat wordt menens, zou Andréani zeggen. Het was nu volkomen duidelijk: ze gingen het veld afrasteren. En het scheen werkelijk, dat ze de richting van de watertoren uitkwamen. Ze waren toch niet van plan om de huizen in te sluiten, ook zijn huis?

Toen de paaltjes als maar dichter bij de barakken kwamen, waren de jongens niet meer de enigen, die er belangstelling voor hadden. De vrouwen stonden allemaal voor hun deur toe te kijken. Een paar mannen gingen er heen en drongen meer dan Ernest om een antwoord op hun vragen aan.... Toen Ernest er met kloppend hart bij kwam, zag hij zelfs dat ze hevige gebaren maakten en begonnen te schreeuwen... Gewoonlijk liet hij de arbeiders van de barakken links liggen. Hij had niets tegen ze, maar het is zo'n gemengd gezelschap. Maar toen hij bij ze stond, zei hij, zonder zich om de mannen met de actentassen en opschrijfboekjes te bekommeren:

„Hebben jullie die palen ginds gezien, die ze inslaan?”

„Nou, of we ze gezien hebben!”...

„Ik ben een kijkje gaan nemen. Er zitten gaten in om ijzerdraad door te halen”.

„Dat kon je zo wel nagaan.”

Toen het hoog begon te lopen, leek het de landmeters verstandiger om hun biezen te pakken... Maar men was

er niet in geslaagd, te weten te komen of ze de rijen palen gingen vertakken vlak voor de grens van de barakkenwijk, om die buiten het kamp te laten, of ze de andere kant langs zouden gaan of wat ze van plan waren.

„Lea, ouwetje, ik ben erg bang, erg bang, erg bang...”

Twee dagen later waren de mannen er weer. Ze hadden nu twee politieagenten bij zich, met helmen op, het geweer over de schouder en gummiknuppels aan hun gordels. Nu bakenden ze het terrein dwars door de barakkenwijk af en deelden die in tweeën... Het huis van Ernest viel binnen het kamp. Hij kwam helemaal ontdaan thuis.

„Lea! Lea! Ach, ben je daar! Ik ga direct naar het stadhuis. Ze hebben het recht niet. Het terrein is van mij, ik heb het zelf gekocht!”

„Zie je wel, heb ik je niet altijd gezegd, dat dit niet de plaats is om een huis te bouwen! Had maar naar mij geluisterd!”

„Daar hoef je nou niet op terug te komen!”

Hij was woedend. Hij beet op de punten van zijn snor. Het leek haar beter, haar mond te houden. Het was een slag om een beroerte van te krijgen...

Maar de burgemeester kreeg hij niet te zien. Natuurlijk niet, zo'n socialist!... Die zijn net als de communisten, als je een huis en wat spaarcenten hebt, dan moet je bij hen niet aankomen... Wat een idee ook van de R.P.F.¹⁾ om een socialistische burgemeester te kiezen. Afijn!... Hij kreeg de onderburgemeester, goddank van de R.P.F., te zien... Maar die zei enkel: „Daar kunnen wij niets aan doen. Het zijn de Amerikanen. Alleen het leger heeft er iets over te zeggen.” Hij zei niet eens of hij er voor of er tegen was... Dat kon Ernest trouwens ook niks schelen... hoe de mensen er over denken... als ze toch niets voor je kunnen doen! „Maar ze zijn nog niet eens begonnen! Als u de burgemeester er toe kon brengen om tussenbeide te komen, dan kunnen ze hun plannen misschien nog wijzigen.” Daar kun je naar fluiten... De ander zei een paar gemeenplaatsen waarin alsmaar het woord „burgemeester” terugkwam, „burgemeester”, „burgemeester”. Ze zitten allemaal onder één hoedje... Ze kunnen lang wachten eer ik weer op ze stem.

1) Rassemblement Populaire Français, de partij van de Gaulle.

Toen kwam de volgende dag Guitton bij hem, die holbewoner, die vent uit de bunker. Ernest, die achter de vitrages een pijp zat te roken, had hem al bij verscheidene barakken in en uit zien gaan. Hij zei tegen Lea: „Daar komt me die ook nog aan; wat moet hij van ons?”

„Laat hem vooral niet binnen,” antwoordde Lea, die naar de slaapkamer ging. „... met zijn vuile voeten!”

Ernest bleef boven op de stoep staan en ontving hem uit de hoogte.

„Wat moet je?”

Die kwam natuurlijk weer met een intekenlijst, geld bedelen. Hij gaf altijd wat, om niet anders te doen dan de anderen. Voor hij opendeed had hij Lea nog net kunnen vragen: „Heb je je portemonnaie bij de hand?” De ander stond al voor de deur. Misschien had hij het gehoord.

„Goeiendag, monsieur Ernest” ...

Of je nou wil of niet, je koopt tenslotte allemaal bij dezelfde winkelier. En omdat de winkeliers „monsieur Ernest” zeggen, is iedereen hem zo bij zijn voornaam gaan noemen.

„Goeiendag, wat is er?”

„We zijn bezig een verdedigingscomité op te richten voor onze woningen, die door de afbakening van het Amerikaanse kamp bedreigd worden. Nu kom ik eens horen of u daar ook aan mee wilt doen.”

„Nou...”

Zijn eerste opwelling was om zich naar zijn vrouw om te draaien, die met een wantrouwend gezicht in de deur van de slaapkamer stond... Maar dan had die man allicht de indruk gekregen, dat zijn vrouw alles in huis bedisselde!... Hij vroeg dus:

„Wat zit daaraan vast?”

Hij wilde weten hoeveel het lidmaatschap kostte, net als bij andere verenigingen. De ander aarzelde even.

„Wat er aan vast zit? ... niks niemendal. Het kan ons niets schelen wat of de mensen denken. We worden immers allemaal bedreigd.”

„Ik bedoelde: hoeveel moet ik betalen?”

„Niks, u hoeft niks te betalen.”

Zo zie je, direct bij de eerste woorden praat je al langs elkaar heen, dacht Guitton van zijn kant. Hij heeft het

over de centen, ik over de politiek. Denk er dus om, dat je op elk woord let.

Achter in de gang leek dat ouwe moedertje ook niet erg op d'r gemak en lang niet toeschietelijk. Zonder zich aan Guitton te storen, riep ze haar man toe:

„Je laat de kou binnenkomen! Doe de deur toch dicht! . . .”

„Ja, zo meteen,” was het antwoord.

Maar om de deur te sluiten moest hij of met Guitton naar buiten of die binnen laten, want die vertelde me daar zo het een en ander, wat waard was om over na te denken.

„Zeker, zeker, waarom zou ik daar ook niet bijhoren?”

„U hebt gelijk. We moeten voor onze rechten opkomen. Nu, we geven u weldra een seintje . . .”

Wat, die ging toch zeker niet zo heen, zonder verder te overleggen? Het lijkt wel of die mensen het zo nauw niet nemen, een haast dat ze hebben! . . . Goed, dus u doet mee. Dat vinden ze doodgewoon, doodeenvoudig. Toegeslagen, top! Klaar. We geven u nog wel een seintje!

„Ja, maar wat bent u van plan te doen? Goed, ik doe mee, maar wat heeft dat voor nut als ik verder niets doe?”

Omdat hij aan dit soort dingen gewoon was, sprak het voor Guitton zo vanzelf, wat ze gingen doen met een verdedigingscomité, dat het niet eens in hem was opgekomen, dat iemand het misschien niet wist.

„O, er is een hoop te doen,” zei hij toen. „Bijvoorbeeld . . .”

„Komt u even binnen. Ik klappertand van de kou. Ik ben lang geen twintig meer. Dan kunnen we binnen verder praten.”

Je had het gezicht van Lea achter in de gang moeten zien! Goeie hemel, die weet ook niet hoe zich een houding te geven tegenover de mensen . . . Hij moest het wel zien, of hij wilde of niet, dat ze niet veel ophad met zijn bezoek . . . Vooral, omdat hij haar met „Madame Ernest” begroet had! . . .

„Veeg vooral uw voeten goed af,” zei ze zonder een stap naderbij te komen, nog altijd in de afweer.

En tegen Ernest:

„Je laat hem toch in de keuken!”

„Jullie wonen hier prima,” zei Guitton, terwijl hij zijn ogen langs het plafond liet gaan. „Mijn petje af, hoor!”

„En alles zelf gemaakt!” legde Ernest er bovenop. . . . „Met

net was een...
van mijn leven gekost...

„U mag van geluk spreken,” zei die Guitton toen. „U hebt nog meer redenen om u te verweren, dan wij in onze krotten. Die krijgen we altijd wel terug.”

„Wat bedoelt u met terugkrijgen?”

Op die gedachte was hij nog niet gekomen, Ernest... Hij werd er helemaal bleek van. Zijn wat rood belopen ogen begonnen te knippen...

„Lea! Lea! kom toch eens horen!... Lea, heb je gehoord wat hij zei?” hij wijst op Guitton, aarzelt even... „die meneer?... Dat ze van plan zijn alles te onteigenen wat binnen het kamp valt.”

„Niet mogelijk,” zei Lea, nu ook helemaal van streek. „Daar hebben ze het recht niet toe...”

„Dat gebaar van Guitton!... Het recht!...”

„Het recht, u begrijpt me wel,”... zei Ernest.

„Het is toch ons eigendom,” vervolgde Lea. „Misschien weet u dat niet. Dan kan men toch niet toestaan, dat...”

„Voor ons betekent dat huis nog veel meer dan ons eigendom,” zei Ernest daarop. Hij spreidde zijn grote oude handen wijd uit en klapte die toen heel hard op elkaar...

„Hier, hiermee heb ik het gemaakt! Ik zelf, met mijn eigen arbeid, zonder de regering iets anders te vragen dan een bouwvergunning. Die heeft er niks aan ten koste gelegd, niemandal, geen cent... Luister eens, meneer... hoe ook weer?... Guitton... hoor eens: u kent de voorgeschiedenis van mijn huis niet... Daar heb ik nou mijn hele leven van gedroomd! Al voor de oorlog had ik voldoende overgelegd om het te bouwen, en een veel groter huis dan dit. Maar ik voelde bijtijds dat het mis zou gaan. Ik had het al meegemaakt in veertien-achttien met het huis van mijn vader in Cambrai, dat ik had moeten erven... Ik wilde niet gaan bouwen om direct daarna alles verwoest te zien. Daar zijn we vaak dankbaar genoeg voor geweest tijdens de oorlog, is het niet, Lea? En toen het weer vrede was hebben we zo vast gedacht, dat het ditmaal voor goed zou zijn, dat ik het besluit nam... Ik had geen geld genoeg

uit het concentratiekamp en het deed me zwaar te zien, al die nieuwe bakstenen en de fundamente in het zand. Daarna kwamen de kinderen er aan.

„Ja, dat is waar ook, weet je nog wel,” tegen Lea... „Wat vonden de kinderen dat? Ze kreeg ze gewoon niet meer weg. Ze hebben geholpen, gaven stenen aan, speelden kruiwagen. Het begin was ik bang, dat ze alles overhoop zou maken, zandhopen inlopen of de stenen kapot maken.”

Ja, die dingen was je bijna vergeten, sinds die tijd was en het je huis was geworden... Heel anders van de bouw... Hoe hadden ze daar alles overleefd... er aan meegeholpen. Je wordt egoïst op stal is.

„En die twee oudjes, ach, hoe heten ze? Gégène en die ander met zijn zieke vrouw,” gezegd, dat het huis ook voor hen werd gebouwd, ze elke dag kijken. Ze kwamen overal aan voor raad, weet je nog, Lea? Ik moest zus doen om die steen daar bij de deur, daarboven, die ik heb gelegd... ik wist niet, hoe...”

„In die tijd,” zei Guitton, „werd er nog bij gebouwd plankenwoningen maar voorlopig waren. Toen ook de funderingen voor de eerste Billoux-woningen.”

„Nee, ik was eerder. Ik ben in Januari met het werk begonnen, direct nadat ik de bouwvergunning van Billoux — en ik zeg u dat niet omdat u het niet wilt horen — we mogen zeker niet klagen, al was die ook niet. Hij heeft ons toch maar vlug geholpen. Die was minister is. Toen hij in de regering kwam, werd het anders. Hij was nog geen maand minister of hij studeerde hierheen, een soort kabinetschef of hoe dat ook was, om de toestand van de daklozen te bespreken. Hij was wel niet bepaald, maar ik ben er toch maar om mijn plannetje uiteen te zetten. En nou was dat de methode van jullie Billoux, nietwaar? Lieve mensen aan het woord liet komen en elk

om plezier om
nchten zo vers
tijd spelen" . . .
en Ernest toen
it heerlijk! Je
me vaak ge-
tje . . . In het
idlen halen, de
!" . . .

het huis klaar
ie geschiedenis
aal in meege-
als je karretje

ook weer . . . .
je had haast
wed, zo kwamen
en gaven ons
zoo doen. Kijk,
door Gégène

weerd, dat de
n begonnen ze
ijk te leggen." . . .
ent het grond-
ming had. Die
ent, hè Lea? —
ein communist,
st wat werken
direct anders.
rde al iemand
ang heten, om
dat was ik nu
aartoe gestapt
is het goeie in
a,, dat hij de
nitiatief steun

verleende. Nou, die vertegenwoordiger van hem, dat was een reuze geschikte kerel, met een bril op, echt een menceer.... Van hem denk ik niet, dat hij communist was. Hij had zelfs een dubbele naam, hij heette van.... tot.... ik weet niet meer vanwaar. En je had hem moeten zien, weet je nog, Lea? Want ze was met me meegekomen, met z'n tweeën voel je je sterker.... je had moeten zien, hoe hij de kwesties oploste! Je kreeg gewoon de indruk, dat hij met woningen, woonwijken, materiaal, vergunningen goochelde. Het ging hem zo vlug af, hij dacht zo kort na, het leek haast of hij een loopje met ons nam. Toen ik hem mijn zaakje had uitgelegd, heeft hij me voor de grap bijna een standje gegeven: „U hebt een terrein en alles wat nodig is? Geld ook? Man, ga dan in godsnaam je gang! Waar wacht u eigenlijk op? Die bouwvergunning komt heus wel. Nee, u krijgt vast geen moeilijkheden, integendeel, dat garandeer ik u! Dat zweer ik u op het hoofd van mijn ouders.” Weet je nog, hoe we elkaar aankeken, Lea? We konden het niet geloven, zo doodgewoon deed die man het af. Hij schreef enkel mijn naam en adres op. En de mensen stroomden naar hem toe. Al die tijd zat hij maar te kauwen op zijn bril, die hij telkens afdeed, of hij wreef zich met de haak van zijn bril in zijn ooghoeken.... Maar hij vergat niets. Alles verliep zoals hij had gezegd. Het was één van de mooiste ogenblikken van ons leven. Ik kan het me tot in de kleinste bijzonderheden herinneren. Het was ongeveer deze tijd van het jaar. De zon scheen bleekjes door de blauwgeverfde ramen van het stadhuis op het grijs fluwelen jasje, dat hij aanhad.... Als ik maar zeker was, dat die nog altijd op het ministerie zit, dan stuurde ik hem een brief of ging zelf naar hem toe. Hij zou dat idiote gedoe met het kamp vast en zeker in orde maken. Dat was me een man! Wat denkt u, zou hij er nog zitten?”

„Daar is niet veel kans op,” zei Guitton, „maar ik zal zien er achter te komen. Als hij hier op het stadhuis is geweest, dan is het misschien mogelijk om na te gaan, wie hij was....”

Het waren toch zielige oudjes! De hele geschiedenis van hun huis kwam weer boven tegelijk met die wrede angst, dat ze er uit verjaagd konden worden, misschien al binnen een paar dagen.... en Guitton kon ze niet eens gerust-

stellen. Hij kon ze alleen maar uitleggen, wat een verdedigingscomité allemaal kon doen en hun zo nog wat hoop geven.

„Maar, mijn God, hun kamp is toch groot genoeg! De Duitsers hadden er tenminste genoeg aan.”

Guitton kan daar niets aan toevoegen. Hij vindt het beter, dat de mensen zelf tot nadenken komen, als hij ze op weg heeft geholpen. Je maakt het ze hoogstens nog moeilijker, als je teveel zegt.

Toen hij wegging, had hij opeens het gevoel, dat hij ze verschrikkelijk alleen liet met hun angst. Hij stond al op de drempel, toen de oude vrouw eindelijk besloot hem toch iets te zeggen, maar de woorden kwamen met moeite:

„En nu hebben we er niet eens aan gedacht, u iets aan te bieden....”

En toen de deur achter hem gesloten was, zei ze nog eens tegen Ernest:

„We hadden hem toch iets te drinken moeten geven.”

Ze keken hem door de vitrages heen na, hoe hij naar zijn bunker terugging.

„Men vergeet te vaak, dat er overal goeie mensen zijn,” mompelde Ernest bij zichzelf.

Daarna draaide hij zich om naar Lea en keek haar aan met vochtige ogen.

„Een comité om ons te verdedigen, Lea! Waar we al niet toe komen!.... Dat we op onze ouwe dag nog aan politiek moeten doen!”....

„Ouwe domkop, het is toch geen schande om je te verdedigen,” antwoordde de oude vrouw.

En de volgende dag komen ze schoorvoetend naarbinnen op de eerste vergadering van het verdedigingscomité. Zij komt vanzelfsprekend met hem mee. Natuurlijk trekt hij zijn gelegenheidsgezicht, hij heeft de punten van zijn snor extra opgedraaid, net als op Zondag.... Want als oud-luitenant van de douane behoor je netjes voor den dag te komen.... Wonderlijk, hun vergaderingen, als je er niet aan gewoon bent. Je weet niet, waar je moet gaan zitten, dus blijf je maar bij de deur staan, de mensen lopen tegen je aan, je wordt heen en weer gerold als een vis in het bakmeel, soms raak je Lea helemaal kwijt.... Je kent er om zo te zeggen geen mens, dat komt door de manier waarop

we leven.... Gelukkig, daar heb je Guitton, onze redder.... Lea ziet hem het eerst. Ze roept: „Meneer Guitton!” Er is geen kwestie meer van, dat je uit de hoogte doet, integendeel. Je steunt op hem. Hij voelt zich daar volkomen op zijn gemak. Dat geeft hem een zeker aanzien....

„Gaat u hier zitten,” zegt hij, „bij het vuur. We hadden helaas geen kolen om het aan te leggen, maar hier wordt u het minst gestoord....”

Om iets te zeggen, vraagt Ernest:

„Denkt u, dat er veel mensen komen?”

„Ik geloof van wel.... Iedereen doet mee,” antwoordt Guitton, die al weer doorloopt. ....„Behalve meneer Andréani”....

„Hoor je dat, Lea, Andréani....”

Ze waren wat te vroeg. Ze kijken, wie er allemaal binnenkomen. Lea geeft Ernest een stomp met haar elleboog.

„Daar heb je hem, je Gégène van gisteren....”

„Goeie hemel, die ziet er ook heel wat ouder dan ik”....

Zou hij ons in de gaten krijgen, iets tegen ons zeggen? Nu het huis al drie jaar klaar is, hebben we geheel op onszelf gewoond, de andere mensen van onze wijk gemedend, ons met niemand bemoeid....

Nu stelt hij zich toch aan, Gégène, dat hij zo verwonderd midden op het looppad blijft staan! En hij weerhoudt zich net zo min als vroeger, hardop te zeggen wat hij denkt:

„Nou, die is goed!.... Daar heb je zo waar onze ouwe Ernest ook!”

Dat komt er nou van, als je een paar keer samen gewerkt hebt. Het komt niet in hem op, meneer tegen je te zeggen....

„En daar heb je moeder de vrouw ook! Willen jullie nog altijd beton maken van klei?”

Lea moet lachen bij de herinnering. En dan die uitroepen van Gégène, iedereen hoort dat natuurlijk, het heeft tenminste één ding voor: je voelt je niet meer zo vreemd onder al die mensen.

„Had ik van m'n leven ooit kunnen denken, jullie hier op een vergadering te zien....”

„Dat mag je wel zeggen!” geeft Ernest toe.

„Maar dat is waar ook....” vervolgt Gégène, „daar had ik niet eens aan gedacht, ze hebben ons huis ook afge-

bakend. Ik zeg, ons huis, want ik heb er ook een handje aan meegeholpen, niet? Nou, zeg eens.... Alhoewel, jullie hebben toch maar geboft!"

Ernest voelt niet veel voor de vergelijking. Hij breekt hem op nogal droge toon af:

„Geboft? Vergeet niet, dat we ons hele leven lang krom hebben gelegen om dat huisje over te sparen....”

„Krom gelegen,” antwoordt Gégène, die de steek goed gevoeld heeft.... „Ik heb nooit krom hoeven te liggen. Mij hebben de anderen krom gemaakt, zonder mij om permissie te vragen. Ik vraag me trouwens af waarvan ik de duiten moest oversparen.... Mag ik mijn zitvlak hier neervleien?”

Toch valt er even een kilte. Ernest en Lea trekken altijd een zuur gezicht als het om armoede gaat. Niet, dat ze zelf rijk zijn, dat is het juist. Hoe geringer de afstand, des te meer is men er op gesteld, die te bewaren, als je niet wilt afzakken. En als je je leven lang naarboven hebt gekeken, dan kun je daar moeilijk iets aan veranderen, als je zestig bent.

„Zeg eens, Lea, Andréani....”

Ernest trommelt met zijn vingers op de knop van zijn stok, die tussen zijn knieën staat. Dat vervangt zijn „hm, hm, hm”... of liever, dat begeleidt het „hm, hm, hm” in zijn binnenste....

„Dat ze mij zo iets leveren....”

De vergadering zal pas over tien minuten beginnen....

„Blijf jij hier zitten, dan ga ik er naartoe.”

„Ik ga liever met je mee om met Carlotta te praten.”

Ze staan op.

Ik heb ze misschien voor het hoofd gestoten, denkt Gégène. Wat een pretenties hebben die oudjes. Dat vindt zich „meneer” en „mevrouw”!

Guitton was achter in de zaal bezig te discussieren. Hij komt snel op hen toe.

„Gaat u weg?”

„We komen zo terug.”

„Echt waar?”

Ernest antwoordt door een teken te geven met de knop van zijn stok.

„Wilt u onze plaatsen vrij houden....”

Andréani en zijn vrouw Carlotta zijn de vrienden van

Ernest en Lea, eigenlijk hun enige omgang. Door die vriendschap staan ze niet helemaal alleen en ze behoeven toch niet om te gaan met de mensen van de arbeiderswijk. Wat hadden die Andréani en Carlotta een merkwaardig leven achter zich! Ze zijn allebei zowat zeventig jaar oud. Zij moet opvallend mooi zijn geweest, zoals veel Corsicaanse vrouwen. Als je haar goed aankijkt krijg je zelfs nu nog de indruk, dat je niet diep hoeft te graven om die oude schoonheid weer boven te brengen, net of die niet voor altijd heen is maar zich verscholen houdt en bewaard bleef door die kunst om oud te worden, die de zonnige landen hun vrouwen meegeven.... Ze waren vroeger in één van de grootste hotels van Marseille, hij maître d'hôtel, zij kokkin. Ze hebben de grootsten der aarde bediend. In '35 nam hun directeur een hotel hier over en omdat ze al oud werden heeft hij ze, om zo te zeggen, gedegradeerd, ze hierheen gedeporteerd, naar de vochtige wind van de Atlantische Oceaan, verweg van hun zon. Na enige tijd gaven ze er de voorkeur aan met hun werk op te houden om van een zorgeloze oude dag te genieten.... Ze kochten een grote villa aan zee met een park met beelden erin.... Ze belegden al hun geld in huizen, die ze verhuurden. Wie had ooit kunnen denken, dat er oorlog zou komen, en vooral, dat die tot hier zou doordringen, zo ver van Duitsland vandaan, in dit deel van het land waar de oorlog nog nooit was gekomen. Ze bleven berooid achter, geen steen van hun bezit bleef overeind.... Maar ze hechtten nog altijd erg aan hun waardigheid, ze bleven belachelijk gedistingeerd doen, als een bloem die overeind blijft staan wanneer de stengel al is doorgesneden... Ze belandden in hun planken barak met haast niets om van te leven, een paar kruimels van hun oude vermogen, maar Carlotta hield nog altijd evenveel van zwarte kant en hij moest zijn pak in de puntjes opgeperst hebben. En dat neerzien op arme mensen, dat vergde van dag tot dag meer inspanning.... Vooral als je bij het herlezen van een dichter, een genoegen waar je toch trots op mag zijn, op een goeie dag bij die verachting ook nog dat oude wrede beeld van de scorpioen, die zijn eigen staart opvreet, voor ogen krijgt.

„Andréani, dat comité.... ik kom je vragen, of....”

„Wat, dit krot verdedigen? Ben je niet wijs, Lambert! Erger kan het toch immers niet!”

„Maar ik, mijn huis.... Doe het dan voor mij....”

„En dan, samen met al dat....”

En met een handgebaar vaagt hij de hele wijk weg.

„Ik raakte nog liever alles kwijt, als ik in jou plaats was.... dan dat ik me zo compromitteerde.”

„Andréani!”

„Ik merk wel, dat jullie onze burens niet dag en nacht door de planken heen horen! Een schande! En je wilt je met dat gespuis inlaten, onder voorwendsel....”

Léa, die altijd heel klein wordt bij Carlotta, die zo breed is en fors, Léa kan geen woord uitbrengen. Ze is alleen maar gaan huilen, vooral omdat ze zich zo vernederd voelt.

„Kom nou...”, zegt Carlotta vriendelijk, „kalmcer je.... kom nou....” en ze kijkt haar man aan.

Wat moeten die twee dol op elkaar zijn geweest! Ook dat ligt nauwelijks verborgen, net als Carlotta's opvallende schoonheid.... Andréani wordt meteen zachter.

„Doe het voor mij, Andréani,” zegt Ernest opnieuw, bijna smekend. „En tenslotte zijn het dezelfde, die jouw huizen vernield hebben. Dat mag je ook niet vergeten.”

„Huil nou niet, Léa. We houden zoveel van je,” zegt de oude Carlotta, „dat weet je toch wel....”

Wat heeft die vergadering daarna een kracht, een sfeer! Al die mannen en vrouwen, die opstaan om hun woede te uiten.... Ze kunnen nooit genoeg schreeuwen, nooit heftig genoeg gebaren, nooit genoeg grove woorden gebruiken als het er om gaat hun huis te verdedigen, niet waar, Léa? Die arbeiders hebben tenminste dit mee, dat ze sterk zijn en niet met zich laten sollen. En bovendien is het niet waar, dat ze zo afgesloten en sectarisch zijn als men beweert. Toen Guitton aankondigde, dat Andréani er in toestemde zijn naam te geven, omdat monsieur Ernest er hem om had gevraagd, toen klaptten ze allemaal in hun handen. Ze zijn niet haatdragend, ze kennen geen jaloezie. Ze zijn graag met iedereen goeie vrienden, dat kon je duidelijk merken toen ze naar ons keken.... En onze Guitton daar, een hart van goud en onvermoeibaar!.... En daar vertelt hij ook nog, dat hij niet alleen voor hun wijk in touw is geweest, maar ook voor de andere kant van het kamp, meer dan drie kilometer hiervandaan, waar de boeren wonen, die ze willen onteigenen.

„Eigenlijk lijkt het wel een toeval, zoals we allemaal samen door éénzelfde gevaar worden bedreigd.... Weet je, het kwam eigenlijk door mijn jongen, die weggelopen was. Hij werd door een boer opgenomen. Hij liet me waarschuwen, overigens zonder haast te maken, want die mensen hebben tijd zat. Ze doen niet aan stukloon. Wij rekenen met uren en zij met seizoenen.... Nou, toen ben ik direct op mijn fiets gesprongen en daarginds ben ik van allerlei te weten gekomen. Ze zijn daar ook alles behalve in hun sas....”

De eerste gedachte van Ernest is, dat, als de mensen daarginds er in zouden slagen hun grond te behouden, de kans toeneemt, dat het kamp nog meer deze kant wordt uitgeschoven.... Maar als Guitton het tegendeel zegt, als hij aantoon, hoe het verzet van de boeren en het onze samenhangen, dan begint hij te twifelen. Daar moet hij nog eens goed over nadenken.

Een ding staat in ieder geval vast: alles is nog niet verloren. Ze zullen nog heel wat te verduren krijgen, eer ze hun kamp in handen hebben. Het schijnt, dat er ook een comité wordt gevormd om de grote bureaux van de Duitsers, die aan de ingang van het kampterrein liggen en als vakschool werden gebruikt, te behouden. Die school was juist, als bij toeval, tijdens de vakantie opgeheven.... Dat staat natuurlijk allemaal met elkaar in verband. Maar over dit gebouw hoort men hier en daar in de zaal fluisteren:

„Een vakschool, dat is tot daaraan toe. Maar nu ze die toch gesloten hebben, waarom kunnen wij er dan geen onderdak krijgen? Er kunnen meer dan dertig woningen van worden gemaakt!.... Daar zouden we het heel wat beter hebben dan in onze krotten!”

Als ze naar huis teruggaan en Lea dicht tegen hem aanloopt in de ijsskoude nacht, terwijl Ernest met zijn stok voor zich uit tast, omdat er in die barakkenwijk voor geen cent verlichting is, zegt hij:

„Wat Guitton met zijn bunker heeft gedaan, dat is, alle proporties daargelaten, eigenlijk hetzelfde als wat wij deden met ons huis. Hij heeft het 'em toch maar gelapt. Misschien, als hij wat meer geluk had gehad....”

„Die geschiedenis met dat kind,” antwoordt Lea, „wat verschrikkelijk. En daar wisten we niet eens wat van!”

VAN BOER NOËL EN DE KLEINE WILDEBRAS

Kleine Paul was inderdaad niet ver gekomen. Na de eerste de beste weg te zijn ingeslagen, de betonweg die om het oude Duitse kamp heenloopt, legde hij hoogstens een kilometer of vijf af. Toen de nacht begon te vallen kreeg hij meteen het gevoel dat hij een grote fout had begaan, dat hij papa en mama Guitton een verdriet aandeed, dat ze niet hadden verdiend. Misschien was hij wel op zijn schreden teruggekeerd, als zijn blote voetjes in de te stijve rubberlaarzen niet zo hadden gebloed; hij voelde iets vochtigs bij zijn enkels. En hij was vooral verschrikkelijk bang voor bloed. Veel banger dan voor de pijn, waaraan hij onder het lopen gewend was geraakt en die hij pas echt ging voelen als hij straks tot rust zou komen. Als hij midden in de nacht terugkwam, dan moest hij òf eerlijk opbiechten òf jokken. En daar zag hij het allermeest tegen op... Dat durfde Paul helemaal niet. Hij kwam in een klein dorpje, dat nog helemaal in puin lag, met enkel hier en daar een paar lichtjes en een paar honden, die blaften. Dat waren vast boerderijen. Wat was het toch allemaal afschuwelijk naar. Met al die wolken leek het wel of de winternacht o zo vlug op hem neerdaalde... Je had als maar het gevoel, dat iets heel zwaars met volle vaart op je afkomt en alleen door een soort wonder niet op je valt. In het donker, waarin alles scheen te verglijden, was alleen de verlamme koud beweegloos, als wilde die hem tot een standbeeld verstarren. Heel behoedzaam liep Paul naar een licht toe. Door de stank van mest begreep hij, dat het een boerderij moest zijn. Achter op het erf hoorde hij het geluid van een ketting, maar de hond sloeg niet aan. Toen hij op zijn tenen naar de verlichte deur was geslopen om te zien, of hij iets kon horen zonder goed te weten waarom, hoorde Paul een gedempt en bijna regelmatig geluid.... De staart van een dier, die zachtjes tegen de muur van een stal sloeg, waaruit hem door de op een

kier staande bovendeur een akelige stank tegemoet kwam.... Hij bleef staan. Hier moest het zeker warm zijn. Misschien kon hij voor de nacht naarbinnen glippen.... Alleen het bovendee! van de deur stond aan, zeker om de beesten lucht te geven.... Het onderdeel zat aan de binnenkant op de grendel. Het kind stak zijn arm door de kier om ernaar te zoeken. Als het hem lukte, de deur te openen, dan kon hij vlak om de hoek een plaatsje zoeken, want hij was bang voor de beesten.... Als die maar vast zaten.... De grendel ging moeilijk los en viel met een klap neer. Het bovendee! van de deur begon te knarsen.... De beesten werden onrustig. De hond, die achterin lag, begon te blaffen en direct verscheen een oude man in het volle licht van een geopende deur, met een hamer in zijn hand om toe te slaan. De jongen liep een paar meter weg, maar was bang, dat die man hem achterna zou zetten en met zijn hamer zou slaan. Daarom bleef hij liever staan en riep:

„U moet me geen pijn doen!”

Een kind, wat deed dat hier?

Paul week als een angstig diertje terug voor de man, die hem gerust wilde stellen en met zijn handen vooruit naar hem toeliep als om hem zachtjes te vangen.... Ha, daar heb ik je! Ik ben wel oud, maar ik ken de dieren en ik ben nog handig genoeg! Loop nou niet weg, ik doe je geen kwaad. Medor! Verdomme, wees stil!

„Wat wilde je bij mijn koeien, zeg?”

„Niets.... enkel naarbinnen gaan voor de nacht.... slapen.”

„Ik zal je naar de veldwachter brengen.... Maar zeg me eerst, waar kom je vandaan? Want je bent niet van hier....”

„Ik ben weggelopen.”

„Tjonges.... weggelopen.... en waarom? Hebben je ouders je geslagen?”

„O nee.”

Opeens werd die grote oude man heel vriendelijk.

„Kom dan maar eerst met me mee. Hier haal je je nog de dood op het lijf met die vrieskou.”

Paul bood nauwelijks weerstand en liet zich meeslepen.

Een groot laag vertrek met op de vloer ongelijke zwarte tegels met veel barsten. Een zware tafel van gewoon blank

hout onder een sterk electrisch gloeilicht in een kap van krantenpapier. Een ouderwetse kachel op vier poten, waarop in een grote pot iets stond te koken dat niet lekker rook, vast aardappelschillen. Op tafel een kom melk, een half-opgegeten boterham die nog in de melk lag te weken en een stuk boter in een kop. En de man.... heel lang en mager, erg oud, zijn snor en zijn haar helemaal wit, met altijd nog zijn ene hand geklemd om de pols van Paul en in zijn andere de hamer, waarvan Paul zijn ogen niet afwendt.

De oude man ziet dat en legt de hamer naast de kom melk op tafel neer als een bestek.

„Je hebt me aan het schrikken gemaakt....”

Dan zegt hij, als om zich te verdedigen:

„Ik woon hier zo alleen, je moet je altijd kunnen verdedigen.... tegen stropers.”

Waarom zegt hij dat eigenlijk tegen die jongen? Die denkt er alleen maar aan hoe hij 'em kan smeren. Die stelt heus geen belang in.... Ach, net of je tegen de beesten praat.... de gewoonte om hardop te denken....

„Had je iets uitgehaald, dat je zo bent weggelopen?”

Paul weigerde uitleg te geven en zijn naam te zeggen. Hij loog zelfs, dat hij van heel verweg kwam. Meer nog dan spijt om zijn weglopen voelde hij angst voor de boosheid en het verdriet van de Guittons, als hij terugging.... het allermeest voor wat de andere kinderen wel zouden zeggen.... De oude man gaf hem te eten, waste zijn enkels en hielen, die rood van het bloed waren, met waterstofperoxyd schoon, zonder op het gekrijs te letten, en legde hem gekleed op een matras die hij voor het vuur trok. Hij zei: „Morgen als het weer dag is maken we alles in orde...” Paul was de hele nacht in zijn droom met blote voeten op de kiezels blijven doorlopen.... De volgende dag ging de oude man even aan op de boerderij van de burgemeester.

„Ik weet wie het is,” heeft die toen gezegd. „Ik heb het in de krant gelezen. De vader is een havenarbeider. Het is niet waar, dat hij van zo ver weg komt. Door het kamp is het nog geen vier kilometer...”

„Moet ik het op het gemeentehuis opgeven?”

„Welnee! Dan krijgen we nog een hoop gezanik met de prefectuur en zo. Breng hem liever zo terug....”

„Geef me zijn naam op, zoals die in de krant staat, dan span ik morgen in en ga er naartoe.”

Al die tijd was het kind in de boerderij opgesloten. Zijn voeten deden veel te veel pijn om zijn laarzen weer aan te trekken, maar je kunt nooit weten, met die jongens.... Om helemaal zeker te zijn had de oude man de luiken voor de ramen gesloten en het vuur laten uitgaan. Het daglicht kwam slechts naar binnen door de vuile ruit boven de deur, waar een voering van spinnewebben tegenaan zat.... Paul stond met zijn blote voeten op een stuk karpert en schoof daarmee over de plavuizen, terwijl hij een speurtocht door de keuken ondernam, de deksels van de pannen lichtte, laden opentrok, onbekende voorwerpen in zijn handen nam en die om en om draaide....

De volgende dag was er geen sprake meer van, in te spannen en op weg te gaan. Toen was die geschiedenis van de afbakening gekomen. Ze waren er des te meer door verrast, omdat niemand was gewaarschuwd, zelfs niet de burgemeester; alleen waren twee maanden geleden een paar militairen op het kadaster komen werken, maar wie had dit kunnen denken!.... In '42 hadden de Duitsers de belanghebbenden tenminste eerst nog door tussenkomst van de burgemeester om hun mening gevraagd. Dat had ze natuurlijk niet belet om daarna toch te doen wat ze wilden en alles op te vorderen, om het even of je toegaf of weigerde. ....Maar die hadden tenminste de vormen in acht genomen. Daar hadden deze mensen lak aan. Op klaarlichte dag stonden ze opeens voor je, liepen zo maar over je akker om de maat op te nemen en hun paaltjes in de grond te steken.... Je vraagt je af, waar dat nu weer voor is. Je roept ze toe.... Maar die geven geen asem. Dus word je kwaad en laat je de hond op ze los. Die rent als een haas over de bevroren weg, zo hard, dat hij zijn poten haast breekt in de wagensporen, gaten en bobbels, en springt blaffend om ze heen. Daar zijn ze bang voor en ze beginnen de terugtocht. Dan ga je de hond achterna. Zeg, wat is dat? Kunnen jullie niet behoorlijk antwoord geven? Je bent hier op mijn land. Wat doe je hier met al je rompslomp?.... Ze winden zich van weerskanten op.... Anderen gingen een kijkje nemen zonder te schreeuwen, die zijn verlegen en vragen de heren beleefd om inlichtingen, alsof

het niet om hun eigen grond ging.... Weer anderen liepen direct bij de burgemeester aan.... Maar die zijn akkers waren er ook bij, dus! Overigens kreeg je van al die lui zowat hetzelfde antwoord te horen:

„Hou die hond toch vast! Op die manier breng je je zelf in het ongelijk. Wij kunnen er verder ook niets aan doen. Wij voeren onze opdracht uit. Laat ons dus doorwerken.”

Goed, werk maar door.... als je denkt dat je houtjes daar lang blijven staan zonder een oplawaai te krijgen. Wacht maar tot vanavond....

's Avonds was het in een ommezien gebeurd. Ze deden allemaal mee, want als je met mekaar bent dan heeft niemand schuld. Nadat de stokjes op een hoop waren gelegd, stonden ze in een ommezien in lichtelaaie.

De volgende dag vond Noël nog minder tijd om zich met de jongen te bemoeien. Want in de middag kwam zo- waar de prefect in hoogst eigen persoon in het dorp in een lange zwarte slee van een auto, begeleid door een militaire truck vol met C.R.S..... Hij ontbood de burgemeester naar het gemeentehuis.... Zo iets had je nog nooit beleefd! Na een minuut of vijf komt de burgemeester weer naar buiten, hij slaat de deur met een ruk achter zich dicht en nijdig dat ie is! Hij ziet wit als een lijk en komt tussen de anderen op het plein staan. Zijn lippen en zijn handen beven zo, dat hij geen woord meer kan uitbrengen.... Maar zie, nu komt de prefect op het bordes van het gemeentehuis staan. Wat die te horen krijgt, voor hij een woord kan zeggen! De C.R.S. gaat tussen hem en de mensen in staan. Hij moet over hun helmen heen spreken.

„Begrijpen jullie dan niet, dat je, door je zo op te winden, juist jullie ergste vijanden, de communisten, in de kaart speelt!”

Lachen jongens! Die wil ze nog voor de gek houden ook! Is me dat een grapjas! Die grote meneer komt ze wat nieuws vertellen! Wat hebben de communisten er nou mee te maken! Als we er hier in totaal één hebben, dan is het veel. En dan nog een communist van het koude water! Hij heeft net zoveel land als al de anderen. Ze draaien zich allemaal naar hem om en roepen: „Hé, Joseph! Hoor je 'em, Joseph?” En Joseph lacht het hardst van allemaal. Hij wijst met zijn vinger tegen zijn slapen en maakt er een draaiende beweging

mee die betekent: „zie je ze vliegen?” Hij heeft gelijk, die prefect is getikt of hij houdt ze hier allemaal voor de gek. Maar dan houdt Joseph op met lachen en zegt:

„Dat hebben we al eens meer gehoord! En dat is de reden waarom ik communist ben geworden....”

Die zit! En de prefect weet niets anders te antwoorden dan:

„Daar heb je het! Zien jullie wel!”

Ja, wat moeten ze eigenlijk zien! Als ze één van beiden moeten geloven, hem of Joseph, dan weten ze, wie.... De prefect probeert nog iets te zeggen:

„Onze Amerikaanse bondgenoten....”

Er zijn er, zonder overdrijving, wel een half dozijn die zich net als Noël in alle ernst afvragen: welke Amerikanen? Want sinds hun dorp in '44 zo is toegetakeld, vonden de krantenverkopers het niet meer de moeite waard bij hen langs te komen. Als je dan, zoals Noël, geen radio hebt, dan ben je al lang niet meer op de hoogte van wat er gebeurt in de wereld.... Ja, Korea en Duitsland, dat de Amerikanen daar zitten is bekend; maar de meesten denken, dat de Amerikanen verder al lang weer terug zijn in hun land. Wat de bezetting aangaat zijn ze nog niet verder gekomen dan de Duitse bezetting.... die lijkt nog pas gisteren....

„Natuurlijk krijgen jullie schadevergoeding....”

Die zegt wat! Gemene leugenaar! We wachten nog altijd op uitbetaling van de vorige schade!

„In ieder geval geef ik jullie de goede raad om terdege na te denken.”

Nou, dat hebben ze al lang gedaan....

Als de prefect verdwenen is, blijven ze nog wat in groepjes napraten, niettegenstaande de koude motregen. De meesten van hen zijn slechts pachters, maar het gaat om ons broodje dat ze ons uit de mond willen halen.... Nee, ze lieten niet met zich sullen. Noël zei tegen de burgemeester:

„Weet je, door dat alles heb ik het jong nog niet naar huis gebracht. Daar krijg ik nog een hoop moeilijkheden van.”

„Morgenochtend stuur ik er de omroeper heen om hem te waarschuwen,” antwoordt de burgemeester. „Nu die een fiets heeft....”

En zo gebeurde het, dat Guitton de volgende dag om klokslag twaalf kwam aanzetten, na vergeefs de hele weg lang aan de omroeper allerlei vragen te hebben gesteld, maar die wist er ook niets meer van.... Wie krijgt er tenslotte hoogte van kinderen.... Guitton is beurtelings vertederd en kwaad.

Paul was net bezig een grote emmer in de varkenstrog te legen. Toen hij zijn vader zag, was zijn eerste opwelling om zich te verbergen. Noël had hem niet voorbereid op dit bezoek.... Maar zijn hart kreeg de overhand. De jongen liep op Guitton toe en die drukte hem tegen zich aan en stotterde maar wat. Zijn fiets had hij zo maar pardoos op de stenen van de plaats neergegoid: echt iets voor hem!

„Mijn Paul, mijn jongetje, wat heb je gedaan! Mijn kleine Paul....”

„Het is niet jouw schuld. Ik ben stout geweest, ik alleen.”

Noël en de omroeper keken elkaar aan, beiden kennelijk verlegen omdat ze daar zo bij stonden.

„Nou, Alexandre,” bromde Noël, „we danken je hartelijk. We hebben al veel te veel beslag op je tijd gelegd....”

Alexandre begreep hem. Hij draaide zijn fiets om en ging weg. Het is hier zo de gewoonte, dat iedereen de omroeper commandeert, want het gemeentehuis, dat is iedereen.

Guitton wist niet wat hij moest zeggen tegen het teruggevonden kind. Hij hurkte neer om niet groter te zijn dan Paul, hield hem met uitgestrekte armen bij zijn schouders vast en zocht in zijn ogen naar wat zich wel in dat keiharde voorhoofdje had afgespeeld. Paul had geen traan.... Toch was hij niet minder onder de indruk dan Guitton, dat was duidelijk te zien. Maar in zijn ogen stond geen antwoord te lezen.... integendeel, duizenden vragen. Guitton kreeg haast het gevoel dat hij werd ondervraagd. Wat moest hij het kind zeggen? Opeens stond hij op en zei tegen Noël:

„Daar hebt u goed aan gedaan. U was immers tot niets verplicht.”

Noël trok een gezicht. Hij bolde zijn wangen op en zei schouderophalend:

„Dat had iedereen toch gedaan.”

Dan keerde Guitton zich weer naar het kind en vroeg angstig:

„Kom je met me terug?”

Paul maakte een teken van ja, vanzelfsprekend....

En wat moest die boer van dat alles wel denken? Die haalde zich nog de gekste dingen in het hoofd.... Guitton kreeg een kleur toen hij Noël aankeek.

„Meen je dat?” vroeg Noël aan het kind, alsof hij begreep, dat Guitton iets wilde zeggen.... „Wees dan zo lief om die fiets op te rapen en tegen de muur te zetten. Kun je dat?”

„Natuurlijk kan ik dat....” zei Paul.

„Ziet u,” zei Guitton direct daarop, „het kind is een aangenomen kind.... Die zijn nooit helemaal zo als de andere kinderen. Bovendien hebben we het op het ogenblik allesbehalve breed. We wonen in een bunker met nog twee kleinere kinderen. Ik ben havenarbeider.”

„Waarom neemt u een kind aan als u zelf al twee kinderen hebt en niet eens genoeg om van te leven?” vroeg Noël nogal scherp.

„Toen ik ze aannam, verdiende ik behoorlijk.... Wanneer je als havenarbeider werk hebt, en je geeft niet teveel uit, dan kun je behoorlijk rond komen. De twee anderen zijn ook niet mijn eigen kinderen. Vroeger hadden ze het niet slecht.”

„Ik heb ook nooit kinderen gehad,” zei Noël peinzend voor zich heen, zonder de ander aan te zien, gewoon als hij was om tegen de beesten te praten. „Ik heb er wel gewild.... maar mijn vrouw stierf toen ze dertig was. En daarna.... had ik weer van voren af aan moeten beginnen.... Maar kom even binnen voor u teruggaat. Het is nog een heel eind op de fiets. En met de jongen op de dwarsstang.... in die motregen....”

„We gingen net eten,” zei Noël in de keuken.... Hij lichtte de deksel van de pan, die op het vuur stond. „Ziet u, het is eenvoudig maar hartig. Aardappelen met spek. Wat melk, boter, een stuk kaas en een glas wijn er overheen. Dan fietst u gemakkelijker tegen de wind op.”

„Als we dat thuis ééns in de twee dagen te eten kregen,” zei Guitton.

„Kom, kom, u moet nou niet overdrijven.”

„Overdrijven? Paul, is het soms waar of niet?”

Dat hinderde Noël en met een blik op het kind, dat er als getuige bij werd gehaald, veranderde hij van gesprek.

Hij vertelde van de klucht, die twee dagen tevoren op het plein had plaats gevonden.

„Wij daarginder maken precies hetzelfde mee,” zei Guitton, „behalve dan dat wij ze hun paaltjes lieten neerzetten.”

„Hé, wat u zegt! Gisteren vertelde hier iemand, dat ze hun kamp misschien om jullie zo'n eind hierheen hebben verlegd. Want ze nemen veel meer terrein dan de Duitsers. Ze willen er zelfs een boerderij insluiten, die daarginds, ziet u, daar bij de boom....”

„Nee, integendeel; aan onze kant hebben ze ook meer genomen. Ze maken het veel groter. Trouwens, toen ik met de omroeper hierheen kwam, konden we aan onze rechterhand zien, dat ze de weg er ook binnen laten vallen.”

„Nou nog mooier, dan zijn wij opnieuw afgesneden.... Twee maanden geleden kwam hier nog tweemaal per week een trein. Die is al vervallen. Het wordt hier weer de wildernis.”

„Wij laten niet zo met ons sollen,” raadde Guitton aan.

„Wij hier ook niet,” antwoordde Noël niet helemaal ter zake.... „Maar zeg eens, terwijl het zo giet blijf je toch een hapje eten?”

Daar begint hij me al jij en jou tegen Guitton te zeggen!

„Wij” — daarmee bedoelde hij zichzelf en Paul.

„Eigenlijk moest ik dat niet doen,” antwoordde Guitton. „Ik had mijn vrouw zo gauw mogelijk gerust willen stellen, dat begrijpt u wel.”

„Goed, goed! Het regent, het regent, dus is onze Lieve Heer de schuld. Wacht maar even tot die weer klaar is.... En jij, wildebras, je krijgt je melk net als altijd. Wat is die daar dol op! Een kalf is er niks bij! Hij kan er maar niet genoeg van krijgen!”

Guitton drukt zijn nagels in zijn handpalmen, onder tafel. Als die boer het expres deed om hem te kwellen, dan had hij niets beters kunnen verzinnen. Je ziet wel, dat die mensen er niks van snappen! Die hebben hun ondersje met de natuur, gelijk oversteken. Ze denken, dat iedereen het net zo goed heeft als zij. „U moet nou niet overdrijven”, zei hij daarnet. Als er in de bunker melk is, dan laat Paul die staan voor Claudette en kleine Jean. Thuis liet hij nooit merken, dat hij van melk houdt. Daar-

om kreeg hij een kleur, hij voelde zich betrappt, toen Guitton hem aankeek.

„En room en boter!”

Die is natuurlijk trots op wat hij voortbrengt.... Hij pocht er op, hoe lekker het is.... Het komt niet in hem op....

„Dat verbaast me niets. Thuis weten we niet meer, hoe dat er uitziet.”

„Toch niet waar? Zo erg is het toch nog niet bij jullie?” vraagt de oude man angstig.

Ze gingen weg met een aan de vier punten toegeknoopte handdoek vol, die aan het stuur hangt.

Op het laatste moment heeft Noël nog gezegd — en hij kreeg het met moeite over zijn lippen, stelde het zo lang mogelijk uit:

„Ik zag daarnet, dat je ook kunt fietsen. Je vader leent je wel eens zijn fiets, is het niet? Kom dan zo nu en dan eens bij me aan op Donderdag of Zondag om me gedag te zeggen, kleine wildebras....”

TWEE KAMERADEN

Gilbert in bed. Doorzichtig bleek, als een weerschijn van zijn laken. Zijn klamme hand laat zich krachteloos drukken. Zijn haar zit tegen zijn voorhoofd geplakt, als bij mensen die al lang liggen. Toch maakt hij een grapje:

„Zo, plaatsvervanger!”

In ieder geval niet voor lang,” zegt Henri. „Je bent vast gauw beter.”

„Dat hoop ik tenminste.”

„Hoor eens, Gilbert, nu Henri er is ga ik even naar huis. Bovendien kunnen jullie dan veel rustiger praten. Maar vooral niet teveel, denk er aan, Henri.”

Ze is een kameraad, die in dezelfde straat woont. Sinds hij in bed ligt komt ze elke ochtend bij Gilbert. 's Middags lost een andere vrouw haar af. 's Nachts komt een manlijke kameraad, soms zijn het er twee. De cel loopt niet zo bijster goed, maar voor dit soort dingen zijn ze prima georganiseerd.

„Eigenlijk ben ik gekomen om je in naam van alle kameraden goeiendag te zeggen, om je te zeggen, hoe ze wensen, nee, er zeker van zijn, dat je weer gauw beter bent en in goede gezondheid terugkomt! Weet je, ik ben eigenlijk niet speciaal voor het werk gekomen.”

„Het werk is niet van de rest te scheiden,” zegt Gilbert, terwijl hij zich wat in zijn kussens opricht. „Daar heb je die twee kameraden. Had je haar een maand geleden gevraagd om dagelijks een halve dag voor iets te geven.... dan zat je nog te wachten! Maar dit lijkt ze niet eens een opoffering, ze vinden het dood natuurlijk. Want het doet ze iets, dat ik ziek ben. Dan spreekt haar hart een woordje mee. Zulk werk vinden ze geen echt werk.”

Hij is even stil.

„Zolang je van een man of een vrouw het hart niet meehebt, gaat het beste van hen verloren. Dan verspil je alles....”

Dan vervolgt hij, alsof hij iets van zich afschudt:

„Nu, en die vergadering?”

Henri begint te vertellen over de gezamenlijke vergadering van de twee cellen van de haven. Hij wordt door twee gevoelens verdeeld: spijt, dat hij geen mogelijkheid wist te vinden om tussen Gilberts eerste woorden wat over diens gezondheid in te voegen, en tegelijkertijd een soort opluchting, dat dit niet ging.... Daarbij komt het gevoel, dat Gilbert zijn best doet om hem door zijn woorden heen te ontdekken. En dat is begrijpelijk. Want wat moet die niet allemaal uit handen geven, zo lang hij in het sanatorium zal zijn, en in wat voor handen komt dat terecht? Henri voelt dat zo precies aan, dat hij niet aarzelt om over zichzelf te spreken met dat oprechte genoegen van iemand, die zich laat beoordelen, wetend, dat hij doet wat hij moet doen.

„....Dan is er nog iets, wat ik je wilde zeggen. Zie je, toen ik snapte, dat jij niet zou komen, toen deed dat me bijna plezier.... Ik wist heel goed, dat jij de vergadering beter kon leiden dan ik. Maar zo ben ik nu eenmaal en misschien komt dat, doordat ik nog niet zo de gewoonte heb: als ik een vergadering moet leiden en jij zit naast me, dan begin ik 'em te knijpen, dan voel ik me niet meer op mijn gemak.”

„Ik heb toch nog nooit iemand opgegeten,” zegt Gilbert met een glimlach.

„Natuurlijk niet. Maar begrijp me goed, de kwestie is niet eens, dat ik het gevoel heb, dat je me in het oog houdt. Want zelfs als ik iets stoms zou zeggen, dan was dat nog geen misdaad. Maar.... snap je me?”

„Het is goed, dat je er eerlijk voor uitkomt,” antwoordt Gilbert. „Reken maar, dat ik dat ook ken. En zie je, het is een les voor wanneer je zelf leiding moet geven aan de kameraden, wat jij nu te doen krijgt. Je moet ze op eigen vleugels laten vliegen. Er voor zorgen, dat ze zich altijd op hun gemak voelen, ook als jij er bij bent. Niets doen, waardoor je ze zou kunnen verstikken. Kijk eens, ik heb soms ook gevoeld wat jij me daarnet vertelde. Maar Maurice is eens hier geweest met een districtsconferentie, waar ik afgevaardigde was. Hoe die het aanlegt, begrijp ik niet. Als hij er bij is, voelt iedereen zich op zijn

gemak. Ze spraken allemaal zonder de minste schroom.... behalve dat we het gevoel hadden, dat alles wat je zegt er honderdmaal meer op aankomt door het feit, dat hij aandachtig naar je zit te luisteren en elk woord afweegt. Sinds die dag, waarop ik in zijn bijzijn moest spreken, ben ik mezelf veel hoger eisen gaan stellen voor alles, wat ik moest zeggen of doen.

„En zie je, van hem kun je er zeker van zijn, dat hij gauw beter is. Het is voldoende dat je hem één enkele keer zag spreken, met die kalmte, die soliede kracht, die sterke wil die hem kenmerken, of je kunt daar geen moment meer aan twijfelen. Tegen zo'n onverzettelijke wil houdt geen ziekte het uit, dat zul je zien. Voor mij is het een les. Als ik daaraan denk, dan ben ik één en al moed.”

„Heb je ergens pijn?”

„Nee. Maar ik voel me doorlopend moe en volkomen hol. En als maar zweten! En koortsig, met rillingen.... Nou, en de vergadering?”

Als je ziet, hoe jong hij lijkt met die ziekte, dan breekt je hart. Gilbert is nog geen dertig. Hij heeft zijn leven verslonden, zoals men zegt dat een racewagen kilometers verslindt. Het lijkt wel, of hij zich niet eens de tijd heeft gegund om aan trouwen te denken. Hij was nog heel jong, toen hij gedeporteerd werd. Hij kwam terug als een wrak. En met deze ziekte krijg je het gevoel, dat hij zich voor de tweede keer voor hen allemaal opoffert. Maar in '47, '48, toen er in het partijwerk een soort stilstand was gekomen, alsof het niet wou lukken om nieuwe vormen voor het werk te vinden toen er opeens geen communisten meer in de regering zaten, toen kon je hem zo nu en dan met een nogal mooi, klein, levendig onderwijzeresje tegenkomen, die soms zelfs met hem mee naar de vergaderingen ging, die hij moest leiden. Ze kon zeker het tempo van zijn leven niet bijhouden. Ze was klaarblijkelijk niet tegen zo'n leven bestand. Je zag haar niet meer. Ze verdween zoals ze was gekomen. En niemand kwam er achter of dat Gilbert wat deed. In ieder geval viel er in zijn werk niets van te merken. Afijn, het werk, op die manier praat hij daar niet graag over.

„Au fond,” zegt Gilbert, „heeft Robert een kruideniersgeest, met zijn vakbond. Net als bij zoveel havenarbeiders

zit er nog altijd iets van de oude anarchist in hem... Als je zijn havenarbeiders een probleem voorlegt en het was nog niet in hem opgekomen het ze uit naam van de bond voor te leggen, dan beschouwt hij dat als een soort inbreuk op zijn rechten. Hij stribbelt tegen. Eerst is hij trouwens altijd wantrouwend, als je maar even buiten de onmiddellijke eisen valt. Het gaat bij hem niet zo ver als het „geen politiek, geen politiek”, wat je nog maar al te vaak op de haven hoort, maar toch is daar bij hem nog iets van blijven zitten. Je had gelijk, hem zijn vingers te tikken, want ik durf er wat om verdedden, dat al zijn gepraat over de Duitse herbewapening een maar voorwendsel, afleidingsmiddel was. Maar verget vooral nooit, dat hij inderdaad moedig is.... Het wil echter niet goed bij hem in, dat nu de politieke strijd nummer één is op de haven, bijvoorbeeld dat schip met oorlogstuig dat we verwachten, en dat al de rest, looneisen inclus, daarmee verbonden is. Dat kan hij niet verwerken. Zijn reactie op jou kritiek is niet alleen een kwestie van karakter. Niets is ooit alleen maar een kwestie van karakter. Er is niets politieker dan een karakter....”

„Er is niets politieker dan”.... borduurt Henri in zichzelf verder.... Gilberts ziekte, zijn strijdlust hoewel hij zo zwak is.... en wat heb je zin om hem even bij zijn schouders te pakken!.... lieve beste vriend!.... en dan misschien ook nog dat meisje van '47.... het „werk”....

„Feitelijk wil hij, als man van de bond, heer en meester van de havenarbeiders blijven. Hij zou er nooit voor uitkomen, maar hij heeft zo'n beetje het gevoel, of de Partij onder zijn duiven schiet. En zo gaat het met alles. Weet je nog hoe, op het moment van de „Dieppe”, één van de jongens van de U.J.R.F. (1) op de haven tot de jeugd sprak! Wat heeft Robert daar toen niet een kwestie van gemaakt! Hij beweerde, dat die jongen de bond een spaak in het wiel stak en er op die manier gevaar voor verdeeldheid ontstond. De haven, dat is zijn particuliere eigendom, zijn jachtterrein zo je wilt!.... En het ergste is, dat hij goed denkt te doen, dat hij de juiste lijn meent te

1) Union de la Jeunesse Républicaine Française = Unie van de Franse Republikeinse Jeugd.

volgen en vindt, dat wij ongelijk hebben. Daarbij zou hij zijn leven geven voor de Partij. Je kunt hem zo gek niet vragen, of persoonlijk, lichamelijk, zal hij het doen.... Maar inderdaad, lichamelijk is het altijd het gemakkelijkst....”

„Wat bedoel je daarmee?” vraagt Henri, die opeens bitterheid voelt in Gilberts woorden.

„Kijk eens, als ik mezelf zo in bed zie liggen, dan verwijt ik me, dat het mijn eigen schuld is. Omdat ik niet voldoende politieke moed bezat om mezelf bepaalde problemen voor te leggen. Soms voelde ik me doodmoe. Heus niet alle leden van het afdelingsbestuur maakten zich zo druk. Welnu, in plaats van anderen de een of andere zaak uit te leggen, te overtuigen en tot werken over te halen, zo nodig een trap in hun gat te geven, in plaats van een ander vertrouwen te schenken, deed ik het veel liever zelf. Dat was makkelijker. Maar nu zie je het resultaat. Ze hebben het me wel niet gezegd, maar volgens mij ben ik hier minstens één à twee maanden mooi mee, buiten gevecht gesteld en misschien op het belangrijkste moment. Die aanvechting om je dood te werken, weet je, daar moet je vaak voor oppassen. Die is niet altijd gezond. Het is soms een vorm van luiheid. Het betekent, dat je terugdeinst voor je verantwoordelijkheden, als je een leidende taak hebt!.... Afijn, wat gedaan is, is gedaan.... Het heeft tenminste één goeie kant, dat jij er nu in moet duiken, en niet op het moment, waarop het water bepaald kalm is. Waar of niet?”

„Om nog eens terug te komen op Robert,” zegt Henri, „ik moet zeggen, dat hij er van de jongens van alle kanten van langs krijgt. Want dat is zeker, ze zijn strijdvaardiger dan ooit... En eerlijk gezegd, vooral de laatste zes maanden was het voor ons bijna even zwaar als een ononderbroken staking! Maar juist omdat het zo zwaar is, kunnen sommige jongens het niet goed meer aan. Je moest eens horen, wat er soms in hun hoofd omgaat, wat ze uitspreken of niet uitspreken. Je kent Ségal toch, hij is ook partijlid. Eergisteren stond hij tussen een stuk of vier, vijf jongens bij de klok — gelukkig waren er niet méér bij — en daar zegt hij me opeens: „Als er nu een boot van de Messageries voor Indochina binnenkwam,

dan was ik er haast voor om er te gaan werken. Want dat is toch een kleiner kwaad dan een Amerikaanse schuit met wapens..." „En de jongens raken uitgeput," dat zei hij. „Als we alles blijven weigeren, dan wordt de nood zo groot, dat een deel van de jongens zal buigen als er een Amerikaan binnenkomt."

Stel je voor! Nou, toen hebben ze hem een lesje gegeven, dat kun je je indenken, en vooral uitgelegd, dat achter de oorlog in Indochina, net als overal anders, altijd de Amerikanen staan. Maar dat hij op zo'n gedachte kon komen, snap je, dat bewijst, dat het niet zo eenvoudig is als je zou denken..."

„De ellende doet nog meer kwaad aan het denken van de mensen dan hun hele propaganda!"

„Weet je, als onze kameraden, vooral onze kameraden, nog hun perspectief behouden bij de toestand, waarin ze leven, de honger, de kou, de krotwoningen en al dat vuil, dan zweer ik je dat daar een geweldige dosis moed voor nodig is! Een paar dagen geleden was ik bij Jérôme Bouvard, de penningmeester van mijn cel. Hij woont in een krot, nou de muren lijken wel van modderige spons... Zeg maar gerust dat hij werkelijk op de bodem van de put zit. Als je daarbij dan de cel vergelijkt, die is natuurlijk niet rijk, maar ze heeft toch een duizend francs overgehouden. Dat is een fortuin vergeleken met wat hij nog heeft. Dan kun je zeggen wat je wilt, als je kinderen honger hebben of je vrouw huilt, omdat ze op is, je snapt haast niet hoe het mogelijk is, dat hij nooit in verzoeking is gekomen... Nou, ik behoef je natuurlijk niet te zeggen, dat hij er met geen vinger aan heeft geraakt, je kent hem trouwens... Uit voorzorg heeft hij de sleutel altijd op zak. In mijn bijzijn heeft hij zijn kistje opengemaakt om na te tellen, hoeveel zegels hij overhad, want hij wilde me vragen er van de afdeling mee te brengen... Man, je had dat geld van de Partij moeten zien, hoe het daar lag, netjes op stapeltjes, als een relikwie, en zijn vrouw keek er naar samen met ons, ik verzeker je dat het me wat deed. Dat geld is nog veel waardevoller dan zijn eigenlijke waarde, geloof je ook niet?"

„Maar duizend francs, is dat niet heel veel om in een kistje te laten liggen? Daar moet je mee werken. Zoals het

daar ligt heb je er niets aan. Het is hoogstens een marteling voor die kameraad, en dat is niet goed."

„Weet je, alleen al voor de openbare vergadering, aan zaalhuur, vlugschriften, zal het meeste nu wel uitgegeven zijn. Tegenwoordig zijn duizend francs zo weg."

„Ik zeg je dat vooral, omdat de penningmeester van de afdeling — je kent hem toch — de neiging heeft om een potje te maken. We moesten onze jongens eigenlijk geen penningmeesters meer noemen. Ze zitten d'r gewoon op, op de penningen. Als je hem zijn gang liet gaan, dan zou er nooit een penning voor de dag komen. We moeten het geld nog van hem gaan stelen, als we een aanplakbiljet of een vlugschrift willen maken. Het is een soort gierigheid, ook al is het geld niet van hemzelf. Toch merkwaardig! Daar moet je vooral tegenin gaan."

„Vooral nu de muren hoe langer hoe belangrijker worden om de mensen te bereiken. Het wordt gebruikelijk, ernaar te kijken, nu ze geregeld al die opschriften zien. Het is een gewoonte geworden. Als je de HUMA voor het raam hangt, dan staat er zo een oploop voor, er komen heel wat meer mensen naar kijken dan naar de vuile pers... Wat mij betreft, ik voel er voor om zo veel mogelijk aanplakbiljetten te maken. Ik heb het district al gevraagd er één voor de boeren aan de andere kant van het kamp te maken; die worden met onzegeniging bedreigd. En ook voor het leven van de Partij is het nuttig: het wekt de kameraden op, als ze zien, dat de mensen belang stellen in wat wij doen. Dat hebben verscheidener al gezegd naar aanleiding van ons opschrift op de schutsluis, heb je daarvan gehoord? Dat doet ons nu echt plezier, zeiden ze! Na zo iets hebben ze veel meer zin om op de vergaderingen te komen. Trouwens ik moet zeggen dat het een knap stuk werk was. Er wordt zelfs verteld, dat de ingenieurs 's ochtends om een uur of twee kwamen kijken en dat één van hen heeft gezegd: „Houmels! die lui gaan met steigers uit wandelen, dat is het niet mogelijk!" Wat zullen ze dan overmorgen zeggen, dan nemen we de onderzeebuisdaken onder handen. Verduiveld!"

Wat een glimlach van pret krijgt nu die eelkops...

„Prachtig, ouwe jongen!" zegt hij.

„Kom,” zegt Henri, „nu ga ik je naar aanleiding hiervan wat moois vertellen, dan kun je zien, dat we werkelijk vooruit gaan, dat het groeit.

Papillon, heb je die gekend? Je weet, dat hij uit de Partij was gegaan.”

„En of! Dat was na een discussie met mij...”

„Stel je voor, we merkten al een tijd lang, dat er opschriften met verf of bitumen op de muren werden geschreven, die niet van de cellen kwamen. We vroegen de kameraden: wie is het, wie is het toch? maar niemand, niemand wist het. Op een dag hing er zelfs in de elektrische draden van de grote weg, niet ver van de stad, een pop, waarop Eisenhower geschreven stond. Het was een aardige vondst en een goed idee, een touw was aan een bout gehangen en daaraan hing de pop. De bout was om één van de draden geslagen en zat goed vast. Om die los te maken moest de politie met een vrachtwagen en een dubbele ladder komen. Maar het was niet van ons. Trouwens, de opschriften waren niet allemaal juist. Zo was er bijvoorbeeld één: „Les Amerlocks aux chiotes!”¹⁾ en dat kon nooit door een partijgenoot geschreven zijn. Want zo iets hindert de mensen en overtuigt ze niet. Dat helpt dus niet. Soms vroegen we ons zelfs af of het geen provocatie was.”

„Dat kan natuurlijk best gebeuren. Ik heb ergens gelezen: „A chacun son Ricain!”²⁾ Je ziet, waartoe dat kan leiden, als zo iets op dit ogenblik wordt geschreven...”

„Ach, weet je, er zijn heel wat kameraden wie de lust niet ontbreekt ze op hun donder te geven, als ze er één tegenkomen.”

„Daarin ligt juist de provocatie. Ergens op steunen, waar onze jongens nou net zo'n zin in hebben... Wat de makkers aangaat is het hun zaak. Ze zijn tenslotte vrij om te doen en te laten wat ze willen. Je kunt zelfs moeilijk tegengaan, dat ze in een gegeven geval slaags zouden

---

1) Heel vaak korten de Franse arbeiders het woord „Américains” af. Bij optochten en betogingen wordt geroepen: „Les Ricains”... dit is dat. Een andere afkorting is „Amerlocks”. Dit opschrift betekent letterlijk: De Amerikanen op de poepdoos.

2) Letterlijk: Een ieder zijn Amerikaan!, d.w.z. laat ieder een Amerikaan voor zijn rekening nemen.

raken, dat ze er één op zijn flikker geven of dat er één toevallig in het water valt. Te meer, omdat die guiten er om vragen, ze hitsen ze op. Daardoor beginnen onze jongens zo te koken, dat het op een goeie dag wel een uitweg moet vinden. Maar natuurlijk mag het nooit een leuze zijn. Onze leuze is de massa-actie, dat weet je net zo goed als ik."

„Maar in dit geval waren de opschriften niet zo ernstig. Integendeel. Op een nacht, dat we aan het kladden waren, zijn we de zonderling, de individualist, tegen het lijf gelopen. Laat het Papillon zijn. De volgende dag heb ik met hem gepraat. Hij beweert, dat hij nog altijd niet heen is over de belediging, die jij hem hebt aangedaan. Hij wil niet terug in de Partij. Maar hij snakt er naar om te werken... Hij zegt zelfs: een vaste gabber zoals ik, beter voor de Partij als die er niet in is."

„Dat was juist de belediging," zegt Gilbert. „Ik had inderdaad geen gelijk. Je houdt nooit voldoende rekening met wat er in de mensen omgaat. Er zijn dingen, waarmee je openhartig op een vergadering kunt aankomen, daar kun je elkaar zeggen waar het op staat, maar het is niet handig die dingen in haast te zeggen, ze er uit te flappen waar anderen bij zijn, in een café, onder voorwendsel dat we geen geheimen hebben. Zeker, de Partij heeft geen geheimen, maar de kameraden, die hebben soms toch hun zwakheden en vinden het niet plezierig, als die aan de grote klok gehangen worden. We zaten met z'n drieën of vieren in de „Gosier Sec" aan een tafeltje, met een fles wijn tusen ons in, te praten. Van het een kwam het ander, we hadden het over van alles gehad en toen kwam het gesprek op meer persoonlijke, neteliger dingen en op de bekende kwestie, of de vaste gabbers eigenlijk niet de indruk hebben, dat ze toch wel een beetje het brood van de anderen opeten; zijn er geldige redenen, waarom ze tegen de eis van „ieder zijn beurt bij het werk" zijn of zijn ze enkel op persoonlijk voordeel uit?... Je ziet dus, dat het netelig werd en dat men dit onderwerp niet luchtig weg mocht aansnijden. In ieder geval was het niet een onderwerp voor een cafétafeltje. Papillon nam het slecht op. Je weet, hoe hij is."

„En toch is hij geen kwaai kerel. Op het ogenblik

blaakt hij weer van ijver, en niet zuinig ook! Hij moet en hij zal wat doen! Met de onderzeebootbasis is hij ook van de partij. Hij gaat met ons mee. Hij is er wild op. Ik ben zelfs een beetje bang, dat hij zijn mond niet zal houden, om zich gewichtig te maken. Ik heb hem gewaar-schuwde, dat hij zijn bek dicht moet houden. Maar praat-ziek als hij is...

„Je moest hem zeggen, dat je er met mij over hebt gesproken. Maak hem duidelijk, dat ik nooit iets tegen hem heb gehad... Hij heeft mij voor een intellectueel uit-gemaakt! Stel je voor! Ja, zeg hem dit: Nou ben jij het, die gedichten op de schuttingen schrijft, dat laat Gilbert je weten...”

Gilbert is nu weer helemaal onder de dekens gegleden, met zijn magere handen plat op zijn borst, zijn ademhaling wat te snel.

„Ben je moe? Dan ga ik.”

„Nee, het is enkel omdat ik het niet warm heb. Ook iets, om hier zo te liggen, terwijl iedereen vecht en de Partij ons allemaal nodig heeft! Kon ik maar opstaan!...”

„Het is nu jou taak, beter te worden en zo gauw mogelijk ook... Als je stommiteiten uithaalt, dan zou dat niet alleen een fout zijn jegens jezelf, maar ook jegens de Partij...”

Henri drukt de gloeiende hand van Gilbert, onder de deken.

„Je zult zien, ouwe jongen, dat het gauw voorbij is.”

In een seconde heeft die wonderlijke verandering plaats gegrepen tussen de twee mannen: nu spreekt Henri als de verantwoordelijke, die Gilbert helpt en raad geeft. Ze waren elkaar nooit zo na als op dit soort kruispunt van hun leven.

„Weet je, met jou maak ik me geen zorgen,” zegt Gilbert.

Een tijdje blijft het veelzeggend stil tussen de twee mannen.

„Ik ben er zeker van, dat je het zult klaar spelen. Onder ons mag ik je nu wel zeggen, dat ik jou heb voorgesteld. Je zult een hele strijd te voeren hebben. Je moet vertrouwen hebben. Je hebt alles in je om het te kunnen bolwerken. Maar je moet er vooral voor zorgen,

niet in het werk weg te zinken, te veel op je te nemen. Denk bij alles goed na. Laat je hoofd werken. Zorg er voor, dat je elke week elk woord van het communiqué van het Politieke Bureau goed afweegt, elk woord... Je zult zien, hoeveel je daar aan hebt. Het komt zelden voor, dat je daarin geen aanwijzing vindt om alle problemen op te lossen. En de HUMA. En verlies vooral nooit het perspectief uit het oog, wat er ook gebeurt. Als onderwijzer had ik bepaalde zwakheden, en daar heb ik vaak onder geleden, het werd me soms ook verweten.... Ik was niet altijd voldoende verbonden met de moeilijkheden van de allerarmsten... Wat jou betreft, jij moet oppassen voor het tegenovergestelde gevaar. Dat je alleen de moeilijkheden, de belemmeringen ziet en niet de buitengewone vooruitgang van onze beweging, al onze overwinningen in de hele wereld, de volslagen zekerheid dat ook wij over niet al te lange tijd de overwinning zullen bevechten. Je mag nooit een verdedigende houding aannemen."

„Wat je zegt is zo juist, dat ik, terwijl ik naar je luisterde, aan mijn conclusies van een paar dagen geleden op de vergadering moest denken... Om ons te verweren tegen de Amerikaanse bezetting, ons te verweren, geloof ik, dat ik goed heb aangeduid wat we allemaal moeten doen en waarom. Ik heb de jongens onze verantwoordelijkheid laten zien en hoe groot die is... Ik geloof, dat ik dat allemaal niet kwaad heb gedaan. Ik heb er een stuk of wat bleek zien worden, zien rillen, anderen kregen een harde trek op hun gezicht, je weet wel, daar... Maar ik merkte, dat er iets aan ontbrak, en dat was juist de geestdrift. En nu je me dit zegt, geloof ik, dat het mijn schuld was. Ik had het alleen over de plannen van de vijand, alsof dat beslissend is, alsof het diens offensief betrof... Maar ik heb geen woord gezegd over het feit, dat juist zij in het defensief zijn en dat ze overal terugwijken voor de geweldige druk van al de onzen. Ik heb ze de overwinning niet aangetoond. Want in zekere zin is zelfs de Amerikaanse bezetting ook weer een teken, dat de regering het niet meer alleen tegen ons af kan. Ze roept een buitenlands leger te hulp. Dat zal de boel er niet beter op maken, integendeel. Het opent

de mensen de ogen... Ik maak je moe, hè? Nu ga ik heus weg."

Het moeilijkste ogenblik. Henri zet zijn knie op de rand van het bed. Hij omhelst onhandig Gilbert, die wat verbaasd is. Dan komt hij snel overeind en zegt iets onbeduidends, expres, om de ergste emotie te verjagen:

„Je barbier lijkt wel met een zakmes te werken, wat een stoppels!”

„Het is een kameraad van de cel. Maar zeg eens, wie vervangt je in de jouwe?”

„Kléber. Een jongen van goud. We hebben hem ontdekt tijdens de strijd om de „Dieppe”. Dat zal best gaan... Kom, ik verdwijn. Tot ziens, Gilbert. Je schrijft ons toch, niet, zo vaak als je kunt...”

Het is moeilijk om achteruit naar de deur te lopen, al pratende en zonder te laten zien hoe het je aan je hart gaat.

„Ik zal de kameraad zeggen, dat ze weer bij je terug kan komen... Ik weet waar ze woont...”

„Zeg eens, dat was ik haast vergeten. Gaat het goed met je vrouw? Wat zegt zij ervan?”

„O, die vindt het goed,” antwoordt Henri... „Ze voert niet veel uit in de Partij, maar ze vindt het goed. Ze zal me helpen. Wat dat betreft, bof ik.”

„Nou, en of je boft!” zegt Gilbert.

Henri wist niet wat daarop te antwoorden. Hij heeft alleen maar met zijn hoofd en met zijn hand een teken van afscheid gegeven, met een glimlach die hij met moeite opbrengt en een prop in zijn keel. Nu is hij aan de andere kant van de deur, die hij toetrok met het gevoel, dat hij aan het eind veel te onhandig is geweest. Hij moet zich inhouden om niet weer naar binnen te gaan...

DE STUNT VAN DE ONDERZEEBASIS

Tegen half twaalf waren ze allemaal bij Kléber, zoals afgesproken. Henri, Papillon en de kleine Joessef. Papillon kwam het eerst. Kléber had tegen elk van hen gezegd:

„Wees vooral zachtjes. Maak mijn moeder niet wakker. Morgenochtend moet ze al om zes uur weg.”

„Werkt ze dan?”

„Nee, ze gaat elke dag oesters van de rotsen steken. Met vloed heeft ze er gauw een mand bij elkaar. Dat is dan weer honderd francs meegenomen.”

„Het is goed donker, dat hebben we nodig,” zegt Henri.

Wat krijg je weer gauw dezelfde gewaarwordingen en dezelfde reacties als in het verzet. 's Nachts heeft het werk altijd zo'n clandestien tintje....

Ze spreken heel zachtjes.

„Daar heb je het touw,” zegt Kléber en haalt het van onder een kast te voorschijn. Een mooi lang touw, niet heel nieuw meer, maar toch nog sterk genoeg om het gewicht van een man te dragen. Aan het uiteinde zit er een laddersport aan vast, die stevig met riemen in een knoop hangt.

„Daar kun je op gaan zitten,” wijst Kléber en hij houdt het touw tussen zijn benen.

„Wacht even, dan trek ik het op om te zien of het houdt,” zegt Papillon, „want het mag niet loslaten. Ik zweer je, dat het daar hoog is!”

Hij gaat op een stoel staan en hijst Kléber aan het touw op. De sport en de riemen kraken wat, maar ze houden het.

„Het is vooral de stoel, die zo kraakt,” zegt Joessef met zijn onverstoorbare glimlachje.

„Dat gaat,” zegt Papillon. „Alhoewel we de volgende keer beter een paar gaten in een stevige plank kunnen boren, dat is veiliger.”

„Praat wat zachter,” zegt Kléber. „Ze weet niet eens, dat ik van huis moet. En wat hebben we om mee te kalken?”....

„Iets piekfijns, man!” zegt Papillon en hij licht zijn pot op, „lijkt wel speciaal voor ons gemaakt. Dat heb ik opgediept. Verf voor de schepen. Niet er af te krijgen! Het heet „bitumastic”. Je kunt het zo gek niet verzinnen, wat je er overheen wrijft, zelfs verf, het blijft er doorheen schijnen, het komt weer op. En hou je goed, wat nog mooier is....”

Hij laat hun de tijd om goed hun verbazing te laten opkomen....

„....het is goed spul ook. Amerikaanse verf!”

Ze stikken van het lachen en in de andere kamer is moe wakker geschrikt. Ze roept:

„Kléber! Wat is er?”

„Niks hoor! Ik moest hoesten.”

„Ben je weer in je boeken! Je vat nog kou. Ga toch naar bed!”

„Wat, het is nog geen eens tien uur, slaap maar weer in.”

Ze moeten zich even koest houden. Krankzinnig gewoon, wat je een lachkramp krijgt, zo'n nacht, als je gedwongen stil moet zijn. Dat komt vast van je zenuwkriebel, net als toen je een kind was en iets deed wat niet mocht.... Daarna ging Kléber op zijn tenen poolshoogte nemen.

„Op haar leeftijd maf je als een blok,” zegt hij, als hij terugkomt.... „Kom, nu moeten we weg.”

„En de tekst?” vraagt Joessef. „Want ik moet hem eerst zien. Om geen letters uit te laten.”

„Dat hangt af van de tijd die we hebben,” antwoordt Henri: „Het nodigt is om te schrijven: „Les Américains en Amérique!”¹⁾

„Ik ben meer voor „Les Américains go home,”” zegt Papillon, „net zoals ze in Duitsland zeggen. Op die manier begrijpen de Amerikanen het beter.”

„Maar de mensen hier begrijpen het niet zo goed,” antwoordt Henri. „Er zijn er nog heel wat, die niet weten wat het betekent.”

„Het voornaamste is toch, dat de Amerikanen het begrijpen, niet?” vraagt Papillon.

1) De Amerikanen in Amerika.

„Nee, het voornaamste, dat zijn de mensen hier. Maak je maar niet bezorgd, de Amerikanen laten het wel vertalen.”

„Goed. Als jij denkt, dat het beter is, accoord.”

„Schrijf het op een papier, dan zie ik het goed,” stelt Joessef voor.

„Maak je maar niet bezorgd om de letters, jongen, die zeg ik je wel voor als het zover is,” zegt Papillon, „één voor één. We hebben tijd zat als we letters maken zo groot als we zelf zijn.”

„En daarna, als ze ons niet in de gaten hebben,” vervolgt Henri, „dan kunnen we er nog altijd bijschrijven: „Weg met de oorlogstokers”.

„Weg met de oorlog!” dat is korter,” zegt Papillon.

„Maar niet zo juist,” zegt Joessef.

„Wat bedoel je daarmee? We zijn toch tegen de oorlog, of niet?”

„Laten we er nu niet om bekvechten,” verdedigt zich Joessef. „Morgen....”

„Hij heeft gelijk,” zegt Henri. „Als de Amerikanen een oorlog tegen de U.S.S.R. begonnen, wat zou jij dan doen?”

„Nou, dan deden we toch zeker allemaal mee,” zegt Papillon. „Dan krijgen ze een pil te slikken!”

„Het betekent dus, dat het dan niet meer voldoende is om te zeggen „Weg met de oorlog!” Stel je voor dat onze kameraden in Stalingrad alleen maar als leuze hadden gehad „Weg met de oorlog!”

„Of in Viet-Nam,” voegt Joessef er aan toe. „In Korea, in China....”

„Ja, maar zo ver is het hier nog niet,” werpt Papillon tegen. „Jullie moeten ook altijd vitten!.... Als je zo moet nadenken over elk woord, dat je op een muur schrijft!”

„Je vergeet, dat je leuze daar op de haven blijft staan als een kop boven een krantenartikel, misschien wel drie, vier jaar lang. En misschien komt er helaas nog wel een moment, dat we moeten zeggen „Alles voor de oorlog”, niet? net als in '45. We doen alles om hem te verhinderen, maar als ie toch kwam, dan moeten we wel.”

„Wat zaag je weer door,” breekt Papillon hem af. Hij is niet overtuigd. „We zullen ze neerzetten, jou twee

woorden, hoor! Je kunt ze krijgen, je stokers!"

„Wat een stijfkop!" zegt Henri en trekt Papillon zijn pet over zijn ogen met een gebaar, alsof hij zijn kop wil afzepen. „En als je het te lang vindt, schrik dan niet. Als er nog tijd over is, dan zetten we er nog bij: „We willen een Franse handelshaven"."

„Dan is het geen onderzeebootbasis meer, maar een aanplakbiljet!" plaagt Papillon. „Je wilt ons een heel dicté laten neerschrijven. Gelukkig weet ik, waar ik op de haven een voorraad bitumastic kan vinden, voor aanvulling. En het ligt niet verweg ook. Want ik heb hoogstens voor het eerste opschrift bij me.

Wat ik voor mij het liefst neerschreef, als dat kon, dat is veel korter. Ik ga liever recht op mijn doel af. Wil je weten, wat? „Morgen algemene staking!" drie woorden, meer niet. Dan sla je spijkers met koppen. Wij draaien er altijd omheen of we bang zijn. Al de rest is maar liflaf."

„Wat wil je," plaagt Joessef, „als je verder niks krijgt heb je met liflaf nog altijd wat binnen."

„Jij met je eeuwige vergelijkingen! Wat moeten in jouw land de pastoors onuitstaanbaar zijn, nog veel erger dan hier...."

„Praat geen onzin," antwoordt Joessef. „Iedereen wil graag genoeg te eten hebben. Daarin ligt het 'em niet."

„Je moet begrijpen wat mogelijk is en wat niet," komt Kléber tussenbeide. „Je denkt toch niet, dat je ze onder deze omstandigheden allemaal meekrijgt enkel en alleen omdat je zo'n opschrift hebt opgekalkt?"

„Dat is het 'em juist!" moppert Papillon, die de slechte eigenschap bezit om altijd als een aal weg te glippen als je met hem wilt discussieren. „Kijk, de spoorwegaarbeiders laten ons toch maar misselijk in de steek, niet? Vandaag zijn er al tonnen en tonnen benzine en kisten en nog eens kisten met ik weet niet wat erin, in het kamp binnengebracht! En de omrastering is nog geeneens klaar. Ik weet niet waar dat allemaal vandaan komt, maar het moest toch door iemand vervoerd worden om hier te belanden, is het niet?... Als ze allemaal net zo deden als wij, dan zou je wat anders zien!"

„Je moet vertrouwen hebben in de spoorwegaarbeiders en

de anderen," zegt Henri. „Je zult zien, dat ze allemaal in beweging komen, en hoe langer hoe meer. Het kan toch zijn, dat ze een tijdlang met moeilijkheden zaten. Wacht maar, zodra ze d'r een gat in zien, dan komt alles op gang en dan houden zij zich wellicht nog beter dan wij. Goed. Als je het zo wilt uitdrukken, wij hoeven maar één doelpunt te verdedigen, zij het hele veld. En zelfs al krijgen wij hier meer ballen te verwerken dan ons lief is, ons elftal blijft samengaan, het blijft onze taak die ballen tegen te houden. Je zult zien, het duurt niet lang meer of ze doen allemaal mee."

„We hebben nu heus wel wat anders te doen," breekt Joessef hem af, „het is tijd en ik had tot taak om uit te vinden, hoe we op de basis moeten komen. Dat heb ik gedaan. Je komt makkelijk genoeg op de haven, zelfs door de hekken; de C.R.S. slaapt toch. Maar we moeten heel scherp oppassen voor de patrouille, met zijn viere gaan ze elke nacht een keer of wat op patrouille uit. Om naar boven te komen is het net als met de verf van Papillon, de Amerikanen hebben voor een ladder gezorgd, één van hun drijvende kranen, die ze aan de kade hebben vastgemeerd. Die zijn nog niet in gebruik en bij één ervan hangen de kabels juist boven het dak van de basis. Met een kleine zwaai sta je er op. Het is gevaarlijk, want het is heel hoog, maar ik heb het goed bekeken, ik ga voorop en de voorste kan dan de anderen helpen. Trouwens, we moeten wel, er is geen andere mogelijkheid."

Ze zijn met al hun spul op stap gegaan. Ze behoefden maar een paar minuten te lopen. Kléber woont vlak bij de haven.

„Buiten de haven patrouilleren ze ook," zegt hij.

„Je zult zien, dat het niet lang duurt of ze voeren weer de spertijd in, net als de moffen in de oorlog."

Stappen weerklinken altijd te hard in de nacht, die vol verboden is. 's Nachts voel je nog meer, dat je niet vrij bent. Vrijheid, dat is enkel dat wat je de moed hebt te doen.

„Als je sport het maar houdt," begint Papillon opnieuw. „Het is daar vast wel twintig meter hoog. Ik voel er weinig voor om beneden op het beton aan diggelen te vallen."

„Breek daar je hoofd maar niet over, we hebben hem

al eens meer samen gebruikt, met Henri," zegt Kléber. „Je weet wel, op de pier: „La France ne sera pas une seconde Corée" ¹⁾....”

„Ja, maar de pier is niet zo steil, die glooit. Als je daar vanaf valt, dan val je in het nat.”

„Zoi Maar ten eerste: veel verschil is er niet, je bent toch veels te zwaar om te zwemmen. Een zee dat er stond, die avond, niet Henri? Ten tweede: er mag dan wel een helling zijn, maar glibberen dat je doet op dat zeewier! Je had ons moeten zien met onze benen, hoe we stonden te walsen! En we vielen als maar. En ten derde: we waren met zijn tweeën. Als Henri naar de laagte ging, dan moest ik hem heel alleen aan het touw ophouden, en omgekeerd. En ik had je wel eens willen zien, in die wind, op de open pier.... Ik zweer je, we waren blij toen we klaar waren met de laatste E. We hadden geen zin meer om er nog een uitroepteken achter te zetten! Ik had er de koude rillingen van. We waren trouwens allebei kletsnat, we zagen d'r uit! Nou, mijn sport hield het best de hele tijd, maak je dus geen zorgen.”

„Ik heb nog wat vergeten,” zegt Joesséf als ze bij het hek van de haven zijn. „Ginds staat een metalen toren met een zoeklicht, dat de hele haven afschijnt. Daar heb je het! Van tijd tot tijd maakt ie een rondje en blijft wat op de ingangen schijnen, misschien om de C.R.S. wakker te maken. We kunnen eigenlijk pas gerust zijn, als we op de basis zitten. Daar zijn we in het donker. Zelfs de vuurtoren geeft daar niet veel licht, als hij er overheen komt.”

Ze zijn geruisloos over de hekken geklommen en een eind op handen en voeten voortgekropen, achter elkaar aan. Papillon met zijn verfpot had het het moeilijkst.

Toen ze bij de kranen waren, fluisterde Henri:

„Je kunt zeggen wat je wilt, Joesséf, maar ik voel toch niet veel voor dat ding van jou. Als ze ons in de gaten krijgen, terwijl we erop klimmen, dan heet het later nog dat we aan het saboteren waren. Dat kan rottig worden voor de Partij.”

„We zijn zo boven.... Wat wil je, anders gaat het niet.”

1) Frankrijk zal geen tweede Korea worden.

„Als we over die dwarsstangen heen moeten klauteren, die gaan allemaal een andere kant op,” bront Papillon, „om je nek te breken als je geen twintig meer bent! Met mijn pot en mijn kwast!”

„Geef mij maar,” zegt Kléber.

„En mijn zware laarzen met ijzers. Je zult nog zien, dat ik uitglijd en mijn nek breek.”

„Zeg maar ronduit, dat je bang bent,” antwoordt Kléber.

„Houd je bek! Als ik nog net zo jong was als jij!... Ik heb drie kinderen. Straks zul je zien of ik bang ben. Reken maar, dat ik voor een baas niet half zoveel deed. Nemen we hem, Joessef?”

Ze beginnen te klimmen in het halve duister, tasten met handen en voeten de dwarsstangen af.

„Dat verdomde rot-ijzer, mijn handen bevroren,” zegt Papillon nog.

Gelukkig kunnen ze na een meter of vier even uitblazen op het platform van de cabine.

„Ze hebben de deur op slot gedaan,” constateert Papillon. „Maar als we wilden konden we toch zó die machinerie van hun een oplawaai geven!”

„Hou je mond toch!” zegt Henri. „Jullie praten te veel.”

„Pas maar op,” voegt Kléber er aan toe, „eer je tien meter hoger bent, snak je naar adem. En het moeilijkste komt nog.”

„Hoeveel is het in totaal?”

„Minstens dertig meter,” zegt Joessef. „Ik ga door.”

Ze klimmen verder. Kléber achteraan, met de pot en de kwast, om Papillon moed in te spreken voor het geval die het opgeeft.

„Als jij stil blijft staan,” zegt hij lachend en hij geeft hem met zijn hoofd een stoot tegen zijn achterwerk, „dan krijg je van mij een kwastje verf op je gat, pas maar op!”... .

„Misschien geef jij het nog eerder op dan ik,” bront Papillon.

Naarmate ze klimmen is het, of ze meer in het licht komen. Vooral als ze boven de onderzeebootbasis uit zijn. Het lijkt wel of al de lichtjes van de haven ze aanstaren. Het donker lijkt op de aarde achter te blijven als wijndroesem op de bodem van een glas. Boven hun hoofden is het veel meer een troebel grijs, waarin de silhouetten

van de vier mannen vrijwel volkomen scherp afsteken tegen een achtergrond van sterren, vooral van de grond af gezien, waar nog wonderlijk veel huisjes verlicht zijn om middernacht, als je zo ver weg kijkt.

„Zie daar eens,” fluistert Joessef.

Eigenaardig, die glinsterende vlek van een moeras, heel alleen in de verte, zonder dat je begrijpt waardoor die wordt verlicht. Misschien door een boerenhoeve, die onder een groep bomen verscholen ligt....

„Prachtig!” fluistert Joessef. „Net de reusachtige veer van een vogel.”

„Vooruit, schiet wat op,” zegt Papillon hijgend. Hoe hoger ze komen, des te sterker voelen en horen ze de top van de kraan zwiepen en kraken van de wind en hun eigen bewegingen. Gelukkig gaat het nu gemakkelijker naar boven. De dwarsstangen worden hoe langer hoe kleiner en liggen hoe langer hoe dichter bij elkaar.

„Ik ben er,” zegt Joessef weldra. „Nu moeten we langs de kabels naar beneden. En het lijkt me niet bepaald lollig om van hier naar beneden te tuimelen.”

Als het licht van de vuurtoren over hen heenkomt, volgen hun ogen tot op de grond het machtige diepteperspectief van de kraan, tot heel ver beneden in het donker. Joessef hangt nu boven de afgrond, met zijn benen geklemd om de kabels, die hij stevig vast heeft gegrepen:

„Ik ben er,” zegt hij. „Henri, geef me het touw. Nee, met één hand kom je er niet.”

Ze zijn nu met zijn vieren helemaal boven aan de top van de kraan, die trilt en kraakt: vier kleine onhandige vliegjes, die vastzitten op een gegomd papier.

„Dit zijn van die ondernemingen om je nek te breken,” bromt Papillon.

„Het moeilijkste is voorbij,” zegt Kléber onder hem. „Het is net als toen we jong waren en in de bomen klonnen.... Nou Henri, wat doe je? Blijven we hier in de rij staan?....”

„Neem het touw liever terug,” zegt Joessef tegen Henri. „Het is toch lastiger dan ik dacht, om beneden te komen. De kabel zit niet strak tussen mijn voeten. Ik kan me maar moeilijk houden.”

„Jongens,” zegt Kléber, „als die daar beneden nou ook nog met d'r zoeklicht komen, dan zijn we gesjochten.”

Kléber en Papillon, die nog altijd boven aan de top van de kraan zijn, zien hoe de silhouet van Henri zich met één hand aan de kabel vasthoudt, zo laag mogelijk voorover buigt en de rol touw, die Joessef krampachtig boven zijn hoofd houdt, terugneemt.

„En hoe leg je het aan met de verfpot?” vraagt Papillon aan Kléber. „Ik zou er nooit mee beneden komen.”

„Maak je geen zorgen,” zegt Kléber, „ik hang hem om mijn elleboog, dan heb ik mijn handen vrij. Wacht, ik ga nog wat hoger, dan hoef ik straks niet zo ver over te buigen.”

„Laat er niet alles uitlopen,” zegt Papillon.

Belachelijk, hoe ze elkaar fluisterend toeschreeuwen! Vooral nu er met die wind practisch geen gevaar bestaat, dat ze gehoord worden.

Op het moment, dat hij de kabel pakt, moet Papillon opeens uitroepen:

„Als Fernande me zo eens kon zien!”....

Kléber heeft te vlug victorie gekraaid. Het moeilijkste was nog lang niet voorbij. Ze hadden er geen rekening mee gehouden, dat de kabels al naar gelang van de kracht van de wind meer of minder sterk heen en weer slingerden, zelfs onder het gewicht van de vier mannen, die moeizaam naar beneden gleden. Als hij de afgrond onder zich voelt, roept de kleine Joessef, om niet zo helemaal alleen te zijn:

„Ik ben er.”

Met een flinke zet neemt hij de laatste knoop van de kabels tussen zijn benen. Vooral niet eraan denken, dat onder hem twintig meter duisternis en hard beton liggen!.... Anders vaagt de duizeligheid met één slag al zijn kracht weg.... Straks moet hij zo dicht mogelijk bij het eind van de kabels aan zijn handen blijven hangen, wachten tot ze over de slecht zichtbare basis heenslingeren en dan meteen loslaten.... Een sprong van vijftig centimeter op de grond, dat is geen heksentoer. Net doen of je al op de grond bent.... Om de basis heen loopt een vijftig à zestig centimeter breed paadje, dat ongeveer veertig centimeter lager ligt dan de rest van het dak. Daar moet hij precies bovenop springen.... Eén foute beweging, en

het betekent de dood, ongelooflijk, zo dichtbij.... Als het dak een klein beetje hoger had gelegen, dan had je je daar met je handen aan vast kunnen grijpen. Had het wat lager gelegen, dan kon je terecht komen waar je wilde, dan was er geen gevaar als je ene voet er op en je andere vlak op de kant terecht kwam.... En die kabels, die zwiepen niet gewoon heen en weer met de mannen, die als kralen aan ze vastgeregen lijken, maar die doen wat ze willen, ze draaien als dol in het rond, nu eens naar links, dan naar rechts. Wie had dat kunnen voorzien.... Maar nu is het te laat om terug te krabbelen, denkt de kleine Joessef. Weer met je armen naar boven klimmen? Maar wie is daartoe in staat?.... Papillon vast niet.... en dan weer langs de kraan naar beneden? Zonder iets te hebben uitgericht? Dat nooit!.... En ik kreeg nog wel de opdracht om de weg te vinden. Wat zou ik dan voor een figuur slaan!....

Joessef heeft de sprong gewaagd en is goed terecht gekomen. Is hij even blij! Het was dood gemakkelijk.

Nu is het voor de anderen nog veel gemakkelijker. Henri, Papillon.... Ze laten zich aan één hand hangen, strekken de andere naar Joessef uit, die een plaatsje heeft gevonden waaraan hij zich kan vasthouden; een haak, die in het beton steekt....

Maar voor Kléber is er meer gevaar door die kostbare pot met Amerikaanse verf. Als die omging, dan hadden ze alles voor niks gewaagd.

„Geef me eens een flinke zet, dan ga ik zwaaien,” zegt Kléber tegen Joessef. „Ik spring er mee op het dak, dan valt er geen druppel uit.”

„Ben je gek,” roept Papillon bijna hardop uit, want nu hij weer grond onder zijn voeten heeft, is hij een heel ander mens. „Dan gooi je er vast alles uit! Hou hem liever in je ene hand en geef hem ons aan. Ik neem hem wel van je over; dan geeft Joessef je direct daarna zijn hand.”

De verfpot is goed in Papillons handen terecht gekomen. Maar Joessef slaagt er niet in, Kléber bijtijds bij de hand te pakken. Hij roept hem angstig toe:

„Spring niet!”

De kabels, die zich aan niets storen, maken een tochtje

door het duister, terwijl de kameraad aan één hand aan de haak van het uiteinde hangt, twintig meter boven de begane grond, en keren dan op hun gemak boven de basis terug. Ditmaal pakt Joessef Kléber's hand beet en helpt hem bij het neerspringen.

„Ik geloof, dat ik toch even bang was,” zegt Kléber.

„Eigenlijk was het moeilijker dan we gedacht hadden,” zegt Papillon.

„Dat is het altijd,” zegt Joessef om zich te verdedigen. „Zo uit de verte gezien denk je altijd, dat het vanzelf gaat.”

„In ieder geval kunnen we zeggen, dat we reuze keien zijn,” zegt Papillon er net naast. „Jullie bent nog lang geen vijfenveertig zoals ik. Als Fernande me had gezien!”

„Je praat veels te veel, vrindje,” zegt Henri dan. „We moeten wat meer oppassen. In de oorlog....”

„In de oorlog, toen was het niet eender,” zegt Papillon.... „Nu, voor een opschrift....”

Hij had haast gezegd: „wat waag je eigenlijk”, maar hij bedenkt zich juist op tijd, want hij begrijpt, dat hij op het punt stond iets stoms te zeggen.

„In de oorlog was ik nog te jong,” zegt Joessef.... „maar nu haal ik het in. Dat vind ik nou fijn! Kom, we moeten verder....”

„Het is waar ook, we zijn nog niet eens begonnen,” schertste Papillon.

Toen ze over het dak waren gelopen en beland waren boven de gevel, die het meest in het oog valt, met de gaten er onder waardoor de Duitse onderzeeboten binnenvoeren en waarin het geklots van het water als een onheilspellend dreunen onder de lange gewelven nagalmt, rolden ze hun touw uit.

Papillon zei:

„Hier zullen de mensen er nog minder van snappen, hoe het er op komt, dan op de schutsluis.”

„Dat was anders ook niet mis,” verbetert hem Kléber.

„Je moet die verfpot ophangen aan de arm, waarmee je het touw vasthoudt, anders speel je het nooit klaar,” zegt Joessef.

Terwijl de drie anderen hem vasthouden, neemt Papillon

het touw tussen zijn benen. Hij loopt behoedzaam achteruit naar de rand van het platte dak, met de verfpot aan zijn arm, zijn rug naar de afgrond toe. Hij zegt nog eens tegen Kléber:

„Als dat ding van jou het maar houdt! Vooruit!”

Hij buigt wat achterover.

„Langzaam vieren.... zachtjes.... vooral niet te vlug.”

Dan laat hij zich zakken. Ze kunnen hem al niet meer zien, voelen alleen het gewicht van zijn lichaam. Ze horen hem iets roepen.

„Hou goed vast, dan ga ik even kijken,” zegt Kléber. Henri en Joessef leunen met hun schouders tegen elkaar aan om meer kracht te zetten.

„Het touw slijt nog door op die scherpe rand,” zegt Papillon tegen Kléber, die boven hem over de rand heenbuigt.

„Daar zal ik wel wat op vinden,” zegt Kléber.

Hij geeft de anderen een seintje, dat ze zonder hem moeten vasthouden. Maar om het touw niet op de betonnen rand te laten doorslijten weet hij er niets beters op te vinden dan zijn arm er onder te leggen en op zijn buik op de grond te gaan liggen.

Telkens als Papillon een letter af heeft, komen Henri en Joessef wat naar de kant toe. Kléber staat dan even op om ze te helpen, Papillon een stukje naarboven te trekken terwijl die zich met zijn voeten tegen de muur opzij werkt. Daarna wordt het touw weer over de rand heen gelegd, want anders wordt het te zwaar om hem op te houden. Kléber, die pijn aan zijn arm krijgt, heeft er nu wat anders op gevonden. Hij rolt zijn jasje op en legt het onder het touw.... Als ze met zijn drieën zo hard aan het touw trekken, voelen ze de kou toch niet....

Wat later doet ook Henri zijn jasje los.

„Toe, trek het mijne aan. Denk aan Gilbert....”

„Goed, maar dan elk op zijn beurt,” zegt Kléber, als hij er in toestemt.

Elke keer, als hij verplaatst moet worden, meldt Papillon hoe ver hij is, om er zeker van te zijn dat hij onderweg geen letter vergeet. Toen hij „LES AME....” klaar had, riep hij:

„Trek me nu weer op!”

Als hij boven is, zegt hij:

„Ik heb gewoon geen gevoel meer in mijn armen. Wat is die muur droog, die neemt de verf niet op. Het glijdt niet. En daarbij moest ik ook nog zuinig zijn. We komen er maar net.... Geen sprake van, dat we nog wat gaan halen, zoals we gedacht hebben....”

Daarna zegt hij tegen Kléber:

„Jongen, je hebt gelijk, dat ding van jou houdt goed....”

Dan gaat Joessef in zijn plaats naar beneden. Maar telkens, als die met een letter klaar is en opzij getild moet worden, vraagt hij wat de volgende letter is:

„Nu een I?”

„Nu toch een N?”

Toen er „LES AMERICAIN....” stond, had hij er ook meer dan genoeg van. Papillon, die zijn plaats weer innam, zei alleen, toen hij de verfpot optilde:

„Kerel, wat heb jij gebruikt!”

Hij brengt het tot „LES AMERICAINS EN AMER....”

Als hij weer boven is, zegt hij:

„Mijn arm is nou helemaal getraind. Ik heb er één meer gemaakt dan jij. Wat een prachtspoor!”

„We komen net uit met de verf,” zegt Joessef.

„We moeten van de rest afzien.”

„Dat doen we een volgende keer.”

Maar toen hij het touw met Joessef er aan naar beneden liet, pakte Kléber het toevallig vast op de plaats waar het, niettegenstaande het opgerolde jasje er onder, toch op de betonnen rand was afgesleten:

„Joessef, gauw terug!” roept hij, terwijl hij optrekt, „vlug....”

Als Kléber het de anderen heeft uitgelegd en ze de slijtplek in het touw betast hebben, heeft Joessef de keuze tussen zijn angst, een angst die wel wat laat komt maar menens is en tot in de kleinste uithoeken van zijn tengere lichaam genesteld zit, en zijn gevoel van eigenwaarde tegenover de kameraden:

„We kunnen het toch niet zo half-afgemaakt laten.” zegt hij.

„Ik ga naar beneden,” stelt Henri voor.

Dat had hij nu juist niet moeten zeggen. Want direct protesteert Joessef:

„Ben je gek!” want hij vat het al als een persoonlijke belediging op. „Ik ben veel lichter dan jij!... Daarom zouden Papillon en ik het toch doen. Bovendien kun je niet eens zwemmen, dat heeft Kléber zo net nog gezegd...”

„Jongen, zwemmen, op die hoogte,” breekt Papillon hem af, „daar is geen sprake van. Het gaat er niet om, wie het doet, maar of het te doen is...”

„Als de mensen het morgen half af zien,” zegt Joessef, „dan heeft het net de omgekeerde uitwerking. Dan hebben de anderen het van ons gewonnen...”

En hij vervolgt:

„Laten we het proberen... heel voorzichtig.”

Papillon wilde voorstellen om het touw af te snijden en weer aaneen te knopen, maar alles wel bezien loop je dan kans, dat de knoop los gaat, wat het nog gevaarlijker maakt. Daarom zegt hij maar niets...

„We moeten het touw vóór de sleet vasthouden,” zegt Kléber. „Helemaal aan de kant gaan staan.”

Dat proberen ze.

Maar Joessef roept van beneden:

„Ik sta tweemaal te hoog!”

Ze buigen over de kant heen, ze gaan op hun knieën zitten, ze gaan op hun buik liggen om niet in de afgrond te vallen. Maar zo hinderen ze elkaar.

„Ik ben nog te hoog!” roept Joessef, „zo wordt het afschuwelijk.”

Wat schreeuwt hij hard!... Ze krijgen ons nog in de gaten, als zijn stem net tussen twee windvlagen in valt.

„Gaan jullie weer op je plaats terug, misschien houdt het toch. Dan blijf ik het onder de sleet vasthouden voor het geval, dat... om het tegen te houden,” zegt Kléber.

Hij ligt langs de kant met zijn armen om het touw heen gekneld, zijn ene hand wijst naar beneden naar de afgrond, zijn andere naar Henri en Papillon. Uit alle macht knijpt hij met zijn beide armen. Zijn hele lichaam lijkt wel één knoop spieren, die de gespleten plek van het touw versterkt...

Het houdt. Maar zo dadelijk moeten ze Joessef van plaats veranderen. Een I is gauw klaar. Opnieuw buigen ze alle drie over de kant.

„Nu een Q” roept Papillon zacht.

En dan tegen Henri:

„Kunnen we er niet direct de E achter zetten! De mensen begrijpen het toch wel.”

„Dat moet Joessef zelf beslissen,” zegt Henri.... „Joessef! Als je wilt.... daarna.... kun je meteen een E maken, zonder U, ze begrijpen het toch wel!.... Als je wilt!”

„Ben je getikt!” zegt Joessef. „Waar zouden ze ons voor houden!”

En opeens:

„Gauw, gauw, beneden komen twee lichten aan....”

Inderdaad, ginds heel in de verte, aan het eind van de haven, gaan langzaam twee lantaarns op en neer, op het rythme van een manzenstap, op manshoogte, en komen naderbij. Ze hebben misschien horen roepen....

Als Joessef klaar is, zijn de lantarens vlakbij. Je kunt de stemmen al horen, de echo weerklinkt onder de gewelven voor de onderzeeboten.

„Zonder U”, fluistert Joessef heel zachtjes, „dan zouden ze nog denken, dat we geen Frans kennen.”

„Hou je mond,” zegt Henri, „het zijn de wachten. Als ze niks gehoord hebben, gaan ze langs zonder iets te zien.... Wij zitten hier in ieder geval goed verborgen....

Maar ze horen, hoe de mannen stil houden, harder spreken, het op een draf zetten op de betonnen kade langs de haven. Waarschijnlijk hebben de grote zwarte letters op de lichte gevel van de basis toch de vage blik van hun lantaarns aangetrokken. Ze gaan alarm maken....

Gelukkig is het gemakkelijker om beneden te komen dan naar boven te klimmen. De achterkant van de basis heeft op verschillende hoogten drie uitstekende randen, die elk zowat drie meter onder elkaar liggen; dan komt een tien-meter-hoog betonblok, waartegen een reusachtige hoop fijn grint aanligt. Je kunt je van de ene rand op de andere neerlaten door er met je handen aan te gaan hangen. En als je op het betonblok staat, dan ligt de helling van het grint nog meer vier meter lager, op de beste plaats om naar beneden te springen, wat verderop.

Maar nu aarzelt Papillon....

„Ik ben geen twintig meer, ik breek nog mijn poten

of mijn rug. Die andere sprongen voel ik nog in m'n knieën. Ik zou jullie wel eens willen zien op mijn leeftijd!...."

„Dan is er maar één mogelijkheid,” breekt Henri af....
„Want binnen een minuut is de C.R.S. hier. Kijk, daar begint hun zoeklicht al te draaien. We laten jou aan het touw neer! Wij springen er achteraan...."

Toen het touw afbrak was hij haast beneden. Hij deed zich niet veel pijn op het grint. De anderen moesten er oader alle bedrijven door als kwajongens om lachen; ze waagden de grote sprong naar de helling van grint, waar ze tot hun middel in zakten.... Toen zijn ze, het zoeklicht vermijdend, als de hazen naar het hek gerend en er in allerijl overheen geklauterd. Papillon, die niet meekon en achteraan kwam, zat nog met zijn benen aan weerskanten bovenop het prikkeldraad, toen het zoeklicht pal op hem bleef stilstaan. Hij liet zich, zo goed en zo kwaad als het ging, als een blok neervallen, terwijl men al hoorde roepen en opeens een gewerschot viel, waarschijnlijk een schot in de lucht, maar toch een gewerschot.... Gelukkig stond Papillon al weer op zijn benen en rende met zijn lege verfpot en kwast als een haas naar de andere kant van de boulevard naar de schaduw van de huizen.

Bij Kléber hebben ze even tijd om op adem te komen. Het is een huis als elk ander. Er is geen reden, dat ze hen hier zoeken.

„Pas op, dat mijn moe niet wakker wordt,” zegt Kléber.
„Jongens, was me dat een emotie,” zegt Papillon.

Maar Henri is al weer ernstig:

„Weet je, wat we hebben gedaan, dat is geweldig. In de oorlog...."

„In ieder geval,” breekt Joessef hem af, „zullen we morgen zien, Papillon, wie van ons beiden de mooiste hand heeft."

SCHEIDEN IS EEN SCHANDE

Als scheiden niet een schande was, iets waarvoor je je moet schamen, dan was het nog niet zo'n drama. Voor de rest veranderde er heus niet veel. Of je nog mevrouw Duquesne heet of niet, als hij zo veel om die naam geeft!.... Wat het geld betrof, ze had tenminste haar eigen vermogentje, genoeg voor een fatsoenlijke ouwe dag, zonder dat ze bij Bertrande hoefde aan te kloppen.... Alleen zijn? Als ze alle dagen en uren van haar leven bij elkaar optelde, dan was ze maar heel kort niet alleen. Als het niet om een reis was, dan was het de soos of iets anders; ze zag hem eigenlijk nooit. En daar wijkt hij ook nu nog niet van af. Hij was nu eenmaal geen man om binnen vier muren opgesloten te zitten en zeker niet met een vrouw: desnoods met mannen om een pokertafel, dan voelt hij zich nog zo'n beetje als op zee. Maar dat was het niet wat ze hem het meest verweet, want een ieder zijn leven, een ieder zijn deugd.... Als je getrouwd bent, dan moet je je schikken, vooropgezet dat je elkaar geen van beiden op de kop zit....

Maar die schande — want scheiden is een schande — en je kunt toch niet in schande oud worden! De Bisschop, de andere vrouwen, en vooral die oude mevrouw Corinne Dumas-Villedieu die nog net doet of ze jong is, wat zullen die ervan zeggen.... „Lieve mevrouwtje, onder ons gezegd! ze was altijd een beetje aan het malen! Wilt u wel geloven dat ze, zo oud als ze is, nog nooit een voet in de bioscoop heeft gezet! Ik ben ook voor het geloof, net als ieder ander, maar u moet me ten goede houden, om uit kwasi liefdadigheid de communisten voor koorknaapjes te houden, niet waar mevrouw, een klein verschil! O zeker, dat heb ik altijd wel gedacht, ze heeft haar positieven niet helemaal bij elkaar!.... Maar vergeet niet, als de Russen komen, niet waar mevrouwtje, dan heeft zij niets te vrezen,

en wij! ach, wij, niet waar!...." Haar zusters Bertrande en Géraldine.... brave zielen, die zouden haar wel begrijpen.... alhoewel, een scheiding! Daar mag dan ook nog zo'n ernstige reden voor zijn, voor haar is en blijft het toch altijd een schande. Je kunt nu eenmaal niet verbreken wat God heeft aaneengesmeed.

Maar het ergste, waar ze het meest tegen opziet, dat is de grote leegte van de Donderdagen, als het kind niet meer komt, als ze dat lieve stemmetje niet meer „da-da" hoort zeggen, niet meer de nieuwsgierige knuistjes voelt die altijd vol verbazing op haar gezicht die wonderlijke dingen ontdekken, die rimpels zijn, waarlang soms een traan van vreugde neerbiggelt.... en dat lieve kalme lachje.... en het paardje spelen op haar knieën, op haar schoot, zo dat haar beste japon ervan kraakt, de japon van „mammie Lene" die ze op zo'n dag altijd aandoet.... wat ging ze dat allemaal missen....

Wonderlijk, zoals het leven soms opeens beslist daar waar het het langst heeft gearzeld! In een paar dagen tijd krijgt alles duizelingwekkend snel zijn beloop. Je hebt nauwelijks tijd om het goed en wel te beseffen, tegen jezelf te zeggen: Waarom heeft het leven zo lang, zestig jaar, gewacht om me die moed te vragen?.... Het is nu wel heel laat om nog gemakkelijk een antwoord te vinden. Als je twintig bent, dan heb je moed genoeg als het er om gaat je toekomst te kiezen.... Maar met zestig! Je kiest je verleden toch niet! Hoe je het ook neemt, op die leeftijd betekent moed altijd, dat je heel veel gaat verliezen....

Een week geleden was alles nog precies zo als één jaar, tien jaar geleden.... Mevrouw Duquesne! De verwijdering tussen hen was vrijwel hetzelfde gebleven sinds zijn eerste reis, die hij na hun trouwen had gemaakt. Maandenlang bleef ze alleen, rijk en alleen in het stille oude huis tussen de antieke meubels, met slechts zo nu en dan het geluid van een muis of van afbrokkelend pleister achter de betimmeringen.... Mannen als hij, die altijd op zee zijn, denken heel anders over de liefde. Hun huwelijk had haar overrompelend snel overvallen, haast als een schok. Ze hadden de tijd niet om elkaar dieper te leren kennen dan alleen die lichamelijke kant. Voor hem bestond maar één ding: geld. En van heel dat leven, dat nog voor haar lag,

dat ze nog moest ontdekken, uitvinden, leerde ze dat jaar slechts deze liefde zonder diepte kennen, toen ze van haar eenzame oude kasteel kwam, dat tussen de muren lag te dommelen, waar haar moeder al was gestorven, maar zonder het leven te hebben gekend en haar vader een jaar maanden later stierf. Bij zijn vijfde reis wist ze al vrij zeker, dat hij in andere havens andere vrouwen vond, die hem even vaak zagen als zij en net zo goed „mevrouw Duquesne” konden heten. Maar heel haar leven hield ze die verdenking voor zich. En weldra was het ook niet meer van veel belang of zij hem bedroog, of ze elkaar al dat niet konden zeggen: we zijn kiet, we staan gelijk.... Als ze zo terugkijkt, dan lijken haar die jaren tussen de twintig en dertig nu een volslagen gat in haar leven. Haar een-tonige goedverzorgde jeugd, met nooit een onzekerheid, nooit een probleem, was plotseling overgeslagen in die tien jaren van rijke ellende, gewetensbezwaren, verdriet, morele marteling en eenzaamheid. Tien jaar lang was ze uit haar evenwicht geslagen door die slordige manier, waarop ze het leven had ontdekt in een tijd, dat men veel van het leven vraagt en haar veel werd ontzegd, tot het moment kwam waarop de eerste de beste, naar gelang van de hoek waaruit de wind waait, alles had kunnen worden.... Met dertig jaar was opeens deze wind geluwd, of liever, heel hoog over Héléne's hoofd heengewaaid. Héléne! Wie noemde haar nog zo behalve haar zusters, Bertrande de oudste, getrouwd met een rijke hereboer en de jongste, Géraldine, zuster Martha in de orde.... Voor alle andere mensen was ze slechts „mevrouw Duquesne”, die altijd alleen is en nu nog, nu hij al in geen veertig jaar meer vaart, altijd even alleen en altijd „mevrouw Duquesne”, de vrouw van een marineofficier (van de koopvaardij), zoals ze vanzelfsprekend, want dat had ieder ander in hun plaats ook gedaan, op hun naambordje lieten graveren.

Zo kun je dus je leven lang overal buiten blijven, om zo te zeggen geen stap verder komen dan de rue du Gros-Horloge¹⁾, je vaste leveranciers, de paar families waar je aan huis komt en onze prachtige kathedraal, waar je hoe langer hoe vaker heengaat.... en dan opeens, heel laat in je leven, barst de cocon, waarin je je wikkeld.

1) Grote Klok-sstraat.

toch open en bemerk je met schrik, dat daarbuiten nog een heel andere wereld bestaat en aldoor heeft bestaan....

Toen die soldaten een maand geleden de eerste keer kwamen om de villa te huren, toen kwam het niet in haar op dat daar iets tegen kon zijn. Ze hadden immers een advertentie in de krant gezet om het huis te verhuren. Als die in staat waren om zo'n hoge huur te betalen, des te beter. Het leger — dat is zo in alle landen — kijkt niet op geld; dat is hun zaak, dat gaat hun alleen aan. Omdat hij niet thuis was vroeg ze hun, de volgende dag terug te komen; in principe was alles in orde, maar de villa behoorde nu aanmaal aan hem, dus moest hij beslissen. Ze zetten hun petten weer op, waren heel beleefd, zeiden allemaal precies eender Oké, waarbij ze naar hetzelfde zoete snoep roken, en reden weer weg in hun jeep. De volgende dag waren ze niet komen opdagen. Was dat wel gebeurd, dan was de zaak beklonken geweest. Hij vond het immers uitstekend. Hij voelde zich zeer gevleid. Hij zei, dat hij er trots op was. Hij beschouwde het verhuren van zijn villa als een belangrijke politieke daad. Haar liet dat volkomen onverschillig.

Maar op een ochtend waren andere soldaten bezig, tegenover de slagerswinkel een groot opschrift uit te wisselen van de muur van het Vivienne-hospitaal, waar hun hoofdkwartier zijn intrek had genomen. Er stond geschreven: „De Amerikaanse bezetting betekent....”, de rest was al bedekt met witte verf.... maar was twee dagen later, toen ze weer bij de slager kwam, toch boven gekomen: „De Amerikaanse bezetting betekent oorlog.”

Hij had toen gezegd:

„Dat zijn de communisten. Natuurlijk zetten die een grote bek op. Alles wat de Russische bezetting in de weg staat. Je bent toch niet van plan, notitie te nemen van wat die zeggen! Of liever, we deden beter dat wel te doen, want om zeker te zijn dat wij gelijk hebben, is het voor ons voldoende om net precies het omgekeerde te denken van wat zij zeggen: precies, precies het omgekeerde! Ze weten heel goed, dat het nu, met de Amerikanen, anders gaat worden! Je zult eens wat zien, als de generaal er is! Ha!ha!ha! wat zullen we dan lachen....”

Wat kon ze daar tegen inbrengen? Ze was opgegroeid in

onwetendheid en in minachting voor de werkende mensen en alles, wat hij dacht en zei, had ze altijd voetstoots aangenomen, maar omhuld met die grote goedheid, die zij alle drie, Bertrande, Géraldine en zichzelf, van haar moeder hadden meegekregen. Ze dacht, dat de arbeiders het slecht hebben door hun eigen schuld, omdat ze lui en verdorven zijn en allerlei slechte eigenschappen bezitten, die haar zo tegen de borst stuiten, dat ze niet eens de moeite nam om na te gaan of alles, wat men haar sinds haar prille jeugd had ingeprent, wel waar was.... Dat belette haar niet, ze om hun armoe te beklagen en te hopen, dat er iets op gevonden zou worden om dat alles voorgoed uit de wereld te helpen. Hij had het over de ijzeren vuist van een rechtvaardig en goed leider, die de ongelukkige mensen om zo te zeggen zou dwingen gelukkig te zijn. In haar ogen waren die mensen net kinderen, die verkeerde aanwensels maar eigenlijk een „goed fond” hebben en voor wie om hun bestwil een vaste hand nodig is. Het communisme was voor haar één van die slechte aanwensels. Tegelijkertijd had ze het gevoel, dat men die mensen om hun armoe veel moet vergeven.... Als ze op de muren dingen schrijven tegen die armoede, dan is dat hun goed recht. Ze kunnen het zelf het beste weten. In wat voor toestand leven ze ook!.... Moskou? Mevrouw Duquesne is er nooit geweest.... Als ze denken, dat men daar de armoede uit de weg heeft geruimd, wat kan het de anderen, die er niet zo over denken, dan schelen? Ieder is toch immers vrij!

„De Russische bezetting! Ben je daar zo zeker van? Het is dus waar, dat de Amerikanen hier zijn voor een bezetting. Geef je dat toe?”

Hij haalde zijn schouders op, stak zijn pijp in de zak van zijn kamerjas, die hij uittrok en ging, stram als de gerechtigheid zelve, het huis uit.

Eerst was het alleen die bezetting, die ze maar niet uit haar hoofd kon krijgen. Want de bezetting had voor haar een concrete betekenis. De bezetting had gedurende drie jaar van haar leven een grote verandering betekend, een verandering tot in haar eigen huis. Die groene officier, die ze in de bovenkamer moest huizen, de kamer voor aan de straat.... dat een officier!.... een monster! Hij stond aan het hoofd van de geheime onderzoeken op de onderzoeksbasis.

maar hij had zo'n min karakter, dat hij niet eens in staat was dat geheim te bewaren. Vooral niet als hij gedronken had. Die avond, toen hij met zijn zware bemodderde kaplaarzen was thuis gekomen en die op het tapijt van hun salon had neergezet!... Hélène las juist „Beatrix”... Haar man lag languit op een gemakkelijke stoel te dutten met zijn voeten voor het houtvuur in de haard, want kolen, in die tijd!... Die kerel stond nog niet in de deur met zijn brede moffengebaren, of hij riep al met zijn aangeblazen Franse accent:

„We zijn er! We zijn er haast! Onze onderzeeërs! Die kunnen nu overal naartoe! Binnenkort... overal naartoe! hoeven niet meer hun neus in de zon te steken! Ha ha! Wat zullen ze lekker zinken, de anderen!... wat zullen ze lekker zinken! Ha ha!”... Hij was bijna in tweeën gebogen op ze toe gekomen, zo hield hij zijn hoofd en zijn handen vooruit: „En door mij! Meneer de Franse officier, ja, dat heb ik ontdekt... Ik wist wel, dat het mogelijk was! En nu zijn we zover, nu zijn we er haast!” Vervolgens boog hij over de leunstoel en schreeuwde toonloos: „U, meneer, u bent van de marine. Onder ons gezegd, mijn idee, is die niet kolossaal?” Meneer Duquesne zag wit als een vaardoek. Toen hij zich in zijn eigen huis overgeleverd voelde aan een kerel in die beschonken toestand, die bovendien nog gewapend was, kreeg hij het zo benauwd, dat hij geen vin meer durfde verroeren en niet eens zijn benen had ingetrokken. Hij bleef zo raar languit liggen. Hij nam alleen maar zijn uitgedoofde pijp uit zijn mond... „Zeker, meneer, zeker, u zegt het.” „En dat durft u beweren, zonder dat u weet wat het is! Om mij een plezier te doen!” Hij besmeurde het kleed, terwijl hij met grote stappen op en neer liep en was opeens erg argwanend, alsof iemand anders hem zijn geheim wilde ontfutselen. Hij gaf met zijn vuist een zware slag op het marmer van de schoorsteenmantel. Daarbij deed hij zich vast nog pijn ook, die barbaar! „Nee hoor, ik zal het u lekker niet vertellen!” Maar hij kwam opnieuw naar ze toe, zette zijn ene knie op de grond en begon zacht, maar met dringende stem, te oreren: „Onder ons gezegd, altijd maar weer die Diesel-uitlaatgassen verliezen, dat was, hoe zegt u dat? idioot, ja, idioot! Ze opvangen, ze opnieuw gebruiken om onze actie-radius te

vergroten. Een oud probleem. Hoe doe je dat? Hoe doe je dat? Ik heb uitgevonden, hoe je dat moet doen! Maar hoe, dat zeg ik u lekker niet! We zijn er nu! Is het niet kolossaal?" Maar dat was nog niet eens het monsterachtigste. Deze man, die toch een zekere beschaving moest hebben, een gestudeerd man, een geleerde, die voedde zich met oorlog en massamoorden! Je moest eens zien, hoe hij zijn krant openvouwde, de berichten over Rusland las, de foto's bewonderde. De foto's.... Op een dag, dat hij niet thuis was, ging Héléne zijn kamer binnen, want de deur klepperde van de tocht als wilde die haar aandacht trekken. Twee jaar lang had hij die altijd in het dubbele slot gedraaid en zij had geen voet meer in die kamer gezet. En toch was het nog altijd haar eigen huis. Ze was benieuwd om die kamer terug te zien, te kijken wat hij ervan had gemaakt. Daar was ze toen voor de eerste maal van haar leven in aanraking gekomen met het afgrijselijke. Op de muren, haar muren, aan het hoofdeinde van het bed, waren afzichtelijke foto's opgeprikt. De eerste schok was zo hevig, dat ze zich met een ruk omdraaide, er haar rug naar toe keerde als wilde ze de vlucht nemen; maar achter haar dwong dat afgrijselijke haar terug, dwong het haar zich weer om te draaien. Toen voltrok zich in haar die volslagen verandering; opnieuw bekeek ze de foto's, één voor één, van vlakbij, als zocht ze naar één enkel détail om te bewijzen, dat dit niet waar was, want zo iets afgrijselijks kon niet, nee, kon niet waar zijn.... Daar was een brandend dorp.... en met dat dorp als achtergrond, net of het een decor van een kermisfotograaf was, poseerden lachende Duitse soldaten.... Onder de voeten van één van hen stond een kruisje in inkt en daaronder was met potlood in de witte kantlijn geschreven „ich”.... Er lag ook een stapel, ja een hele stapel dode kindertjes naakt en bebloed op de sneeuw.... En, eveneens op de sneeuw, lag recht voor de lens een jonge vrouw met opengereten buik, wijdbeens, geheel bebloed, met uitgestoken ogen en de kleren van het lijf gescheurd.... Dan was er nog.... Maar die man was een gek! Een gevaarlijke gek!.... De sneeuw? Wel, dat waren natuurlijk foto's van wat ze in Rusland deden. Natuurlijk was de soldaat met het kruis de man, die de foto's daar vandaan had gestuurd. Diezelfde dag ging Héléne biechten.... Je kunt zo iets

niet zien zonder dat je zelf min of meer in de verantwoordelijkheid, in de zonde, deelt.

Voor haar betekende de bezetting vooral deze twee foto's, die zich als het ware vereenzelvigden met de drie-jaar-lange dagelijkse aanwezigheid van dat monster....

„De Amerikaanse bezetting”.... Die kun je daarmee niet vergelijken.... Duquesne zei immers, dat het precies het omgekeerde was.

„Er zijn twee manieren om de Russen te beletten, hun barbaarse methodes hierheen te brengen. Twee manieren en niet drie! De eerste is, dat de Amerikanen ons komen beschermen. Dat heeft ongetwijfeld zijn nadelen.... Ongetwijfeld. Maar minder dan de andere manier, want dat is de Duitse herbewapening. Er is geen andere keuze. De Amerikanen hier, dat betekent, dat wij de grijsgroene uniformen hier niet meer terugzien, begrijp je?”

Een paar dagen later ging meneer Duquesne naar de officiële receptie voor de Amerikaanse officieren op de Kamer van Koophandel. Hij behoorde tot diegenen, die er schande van spraken, dat nog geen enkel officieel lichaam het had gewaagd hun komst te vieren, twee maanden nadien. Het leek wel of ze allemaal bang waren voor de communisten! Goed, alle begin is natuurlijk moeilijk. Wie ziet nu graag een vreemd leger in zijn land! Maar als het moet.... Het gaat er dus om de communisten van antwoord te dienen. De regering heeft er zich tenslotte mee bemoeid. In de sociëteit „Le Gros Horloge” kom je vroeger of later toch alles te weten. De inspecteurs van het Bureau Algemene Inlichtingen zijn bij Coubaert, de president van de Kamer van Koophandel, Châlons, de vice-president, en nog een paar anderen geweest. Die weten altijd het juiste argument te vinden, al was het maar door hun kaartstelsel. Men moet zeggen, die organisatie loopt perfect.... Toen moesten de heren van de politiek wel meedoen, of ze wilden of niet op de proppen komen, zelfs de socialisten, de burgemeester, de prefect, die het er net zo mee eens zijn als de anderen maar liever niet zien, dat het teveel bekend wordt: geen groter lafbekken dan die lui.... Het liep alles op raderen. Heel wat mensen waren toch nog bang in opspraak te komen.... Ze waren nu niet bepaald met heel veel.... daarom besloten ze de receptie liever in de kamer van de

voorzitter te houden en niet in de grote feestzaal; en het was duidelijk te zien, dat men op het laatste moment een wijziging in de plannen had aangebracht, tafels en stoelen had omgezet. Net als altijd hadden de politici het meest gearzeld. Vooral de Provinciale Staten: van de veertig hadden maar vijf de moed opgebracht om te komen.... Aan heel wat aanwezigen kon je duidelijk merken, dat ze er weinig voor voelden op de voorgrond te treden. Dat kwam vooral tot uiting, toen de persfotograaf van de „Democraat” met zijn camera en lampen was gekomen; er werd flink heen en weer geschuifeld, een stuk of wat ellebogen gingen de hoogte in om te drinken, een stuk of wat gezichten bogen voorover en een aantal schoenveters gingen los, of de duvel er mee had gespeeld. „Met mijn slechte ogen kan ik het magnesiumlicht niet verdragen,” zei iemand. De fotograaf moest het verscheidene keren overdoen en aandringen: „Heren, weest u zo vriendelijk om wat hierheen te kijken, alstublieft! Zo, nu is het beter, kijkt u hier naartoe!” Hij was nog niet klaar, of er kwam er nog één, en daarna twee voor de „Eclair” en de Parijse bladen. Een fotograaf komt nooit alleen.... Het was om je dood te lachen. Wat een laagheid! Niet eens voor je denkbeelden durven uitkomen! Je denkbeelden? Dat hebben die mensen niet eens, denkbeelden. Ze klampen zich vast aan een post als een man op zee aan een wrak.... Als de generaal er is, dan zullen we eens zien! Die laat ze wel naar zijn pijpen dansen! Verduiveld! Eerst sprak Coubaert in het Engels. De Amerikanen hebben voorzichtigjes geklapt. De Fransen deden hen na. Daarna sprak hij in het Frans. Toen applaudisseerden alleen de Fransen. De Amerikanen lieten ze begaan. Ze volgden alles erg uit de hoogte, waarschijnlijk om goed te laten voelen, dat men ze twee maanden op dat glas champagne had laten wachten en ze dit niet vergeten waren.... Waarschijnlijk eveneens, omdat ze al lang in de gaten hadden, hoe er daar werd gemanoeuvreed, en dan die gezichten, en het gemier van die lafbekken om toch maar vooral op de tweede of derde rij te blijven.... een fotograaf is er eer je het weet.... En toen de Amerikaanse kolonel Brenders een stap naar voren kwam om het woord te nemen en Coubaert het sein gaf voor het applaus, zei Duquesne tegen zichzelf: Als ik hem was, dan sprak ik alleen Engels om

ze te laten zien, dat we het best zonder hen kunnen stellen, die scheitlaarzen! Hij werd niet teleurgesteld. En aan het slot kon je het geen applaus noemen, nee, het leek wel of hij zijn handen wreef van voldoening toen hij zag, hoe de anderen nu wel móesten klappen, al had driekwart er geen syllabe van verstaan.... Te meer, waar Brenders hen, die het niet hadden begrepen, een kleine steek had gegeven om even te tonen, dat hij de gevoelens van sommigen best door had: „Ik weet niet, hoe lang wij hier zullen blijven,” had hij gezegd. „Maar als de internationale toestand zich gunstig ontwikkelt, dan zijn we overgelukkig om naar de Verenigde Staten terug te gaan.” Goed gezegd! Want dat betekende tegelijkertijd: of het je bevalt of niet, je oordeel is van nul en geen waarde! We zijn hier niet om jullie plezier te doen. We zijn hier wegens de „internationale toestand”. Zo iets als: „We zijn hier door de macht van de bajonetten en gaan hier alleen vandaan door.... door.... De wil van het volk? Goeie hemel! Dat heb je ervan als je citaten door elkaar haalt, je weet nooit waar dat toe leidt! Want de wil van het volk kan je van me cadeau krijgen. „De internationale toestand”, is ie even goed!.... Als hij, Duquesne, niet méér op de voorgrond stond, dan kwam dat niet, omdat hij daar geen zin in had.... Maar hij had geen enkele officiële rang meer.... Hij behoorde slechts tot de gewoonste genodigden, die vooral tot taak hadden het aantal te vergroten. Hij brak er zich zelfs het hoofd over, hoe een voorwendsel te vinden om te tonen, dat hij niet bang was.... Hij kon alleen maar die onbelangrijke zaak van het verhuren van zijn villa vinden, niets beters. Daarom kwam hij op Brenders toe, die bezig was midden voor het buffet taartjes naar binnen te werken, terwijl hij met Coubaert en een paar anderen stond te praten. Toen Coubaert hem zag aankomen, trok hij een gezicht of hij wilde zeggen: waar moet die nu zijn neus in steken! Maar daar Duquesne een oude rot van het Rassemblement is en zeker geen onzin zou uitkramen, liet hij hem maar begaan. In het Engels sprak Duquesne vooral zijn verbazing uit, dat de militairen niet terug waren gekomen. Brenders keek verwonderd om te laten zien, dat hij er niets van afwist en vond het niet nodig om dat anders dan door een schouderophalen te tonen, in de trant van: Weet u, wij kunnen

ons niet met al die kleinigheden bemoeien. Maar dan meent hij toch iets te moeten zeggen: „In ieder geval kunnen wij u betalen, ook al hebben onze jongens iets anders gevonden.” „O, daar is het niet om, kolonel, daar is het niet om!” . . . . Maar Coubaert neemt zijn Breders al onder de arm en brengt hem naar die socialistische prefect! Duquesne was de hele nacht onrustig, schold in zijn slaap alle lafbekken uit, wurgde zijn vijanden en juichte geheel op zijn eentje de generaal toe. . . . In haar slaapkamer kon Héléne hem verscheidene malen te keer horen gaan, zo was ze door hem wakker geschrokken.

Maar het eigenlijke drama begon pas de volgende dag. . . . Héléne was alleen thuis. Er wordt gebeld. Ze gaat net als altijd vlug opendoen, sloffend op haar rode pantoffels die zo gemakkelijk zitten. Een Amerikaanse officier. Achter hem, tegen het trottoir geparkeerd, zijn wagen, een gloednieuwe crème slee met veel nikkel en een soldaat aan het stuur. . . .

„Mevrouw Duquesne. . . .”

Ze wilde net zeggen: ja meneer, maar bemerkt dan, dat het niet als een vraag was bedoeld.

„. . . .Ik kom uw kamer huren voor mijn chauffeur. . . .”

„Maar, meneer, het gaat niet om een enkele kamer, het gaat om de hele villa. Wij hebben geen kamer te huur.”

„Zeker, mevrouw Duquesne, u hebt wel een kamer, dat weet ik heel goed. . . .”

Héléne wil antwoord geven.

„Herkent u me niet, mevrouw Duquesne? Zeker door mijn snor op z'n Ame. . . .”

Héléne gooit de deur toe, ze moet tegen de muur leunen om niet te vallen, ze trekt de grendel voor de deur. Buiten hoort ze een Duitse vloek. Ja, nu herkent ze ook de stem. Is me dat bang zijn! Ze kan gewoon niet weg komen van de deur, ze staat roerloos met haar hand op de grendel en zelfs als ze het crème-met-nikkelen monster hoort starten en wegrijden kan ze nog geen voet verzetten.

Toen er 's avonds weer werd gebeld, riep Héléne voor ze opendeed:

„Wie is daar?”

„Wel, ik natuurlijk,” antwoordt Duquesne verbaasd.

„Alleen?”

„Ben je wel goed snik? Natuurlijk....”

Ze vertelt hem wat er is gebeurd. Hij wil haar eerst niet geloven:

„Niet mogelijk. Kind, je lijdt aan vizioenen.”

Maar ze beschrijft alles nauwkeurig.... zijn woorden.... de Amerikaanse snor....

„Dan weten ze niet, wie hij is,” zegt hij. „Morgen ga ik naar het Vivienne-hospitaal”. Hij kan er maar niet over uit.

„Wie weet, misschien is hij wel een Russische spion!....”

„Maar die moet heus niks van de Russen hebben,” zegt ze.

„Hoe weet je dat?”

Ze hield haar mond. Ze durfde hem nog niet vertellen, wat ze boven op zijn kamer had ontdekt. Ze kon het eenvoudig niet onder woorden brengen!....

In het Vivienne-hospitaal ging de klerk, die hem ontving, voor hij een antwoord gaf eerst even bij een ander poolshoogte nemen.

„Wij hebben hier niets over te zeggen. Trouwens, als het werkelijk een ernstige kwestie betreft, dan gaat het alleen het Amerikaanse commando aan.”

Kort en goed: u hebt er geen sikkepit mee te maken. Bemoeit u zich liever met uw eigen zaken. Duquesne vertelde het op de soos. Hélène vertelde het ook overal rond.... Het scheen werkelijk niet te geloven, het ging alle grenzen te buiten! Want begrijp nu maar eens, waarom hij zelf kwam om zich te laten herkennen, terwijl hij alleen maar een kamer voor zijn chauffeur nodig had. Tenzij die man niet normaal is of voor de grap wilde zien wat voor gezicht zijn vroegere hospita zou opzetten.... „Zo is het,” zei Hélène telkens weer, zonder dat ze er verder op durfde ingaan, maar als u eens wist, als u eens wist....

Twee dagen later kwam er een oproep om voor de rechtbank te verschijnen. „Dat betekent, dat je overmorgen als getuige moet voorkomen,” zei Duquesne, terwijl hij het blauwe papiertje verscheidene malen overlas. „Zal ik eens gaan zien wat het is? Waar ben je de laatste tijd getuige van geweest, waardoor dit te verklaren is?” „Nergens van,” zei ze. „Heus niet. Ik snap er niets van.” Toen hij terugkwam, was hij buiten zichzelf van woede. Hij zei: „Wat er ook gebeurt, jij gaat niet!.... Het zijn de communisten.

die je als getuige hebben opgegeven, maar je hebt de décharge in een proces tegen hun krant. "Hoe kan het je verhaal van de officier hebt aangeboden?"

"Jij ook," antwoordde ze. "Ik heb het niet gesproken."

"Ze hebben onlangs in hun krant geschreven dat Duitsers op de onderzoeksbasis terug zijn toegekomen. Amerikaanse leiding hun onderzoekingen naar verhoudingen en grote actieradius voort te zetten. Ze hebben je naam te raak als getuige opgegeven. Ze verhoorden dat ik iedereen zo naïef is om daar in te vallen. Het is beter ze wel. Dan liever een boete. Jij gaat niet."

"En waarom zou ik niet gaan, als het de wereld is?" Hij werd asgrauw van ontzetting:

"Omdat ze dan door jou toedoen hun zaak tegen de prefect zouden winnen. Omdat je dan mijn naam in de spraak brengt."

"Hoe kun je mensen in het ongelijk laten zien als enkel de waarheid hebben gezegd?" vroeg ze.

"Je lijkt wel gek!" schreeuwde hij, "hoe durf je zo tegen me te spreken! Tenslotte draag je mijn naam. In plaats van nog liever met eigen handen je nek om dat dat in de naar naartoe laat gaan."

"Ik ga," zei ze.

En hij, die nooit een voet in de kerk zette, sloeg de deur achter zich dicht en ging regelrecht naar de Prefect om te vragen om een schandaal te vermijden. Daarna liet de Prefect haar bij zich komen en ontving haar in zijn persoonlijk persoon:

"Onmogelijk, mijn dochter.... de pauselijke discretie iedereen, die het communisme behulpzaam is...."

"Ik heb niets met het communisme te maken. Mijn geloof en alleen met de waarheid. U verbaant me. Wilt u de waarheid in de ban doen?...."

Ze huilde.

Hij zei ook nog:

"God alleen weet wat waarheid is en wat kwaad. Het is de handen des duivels bezoedelen zelfs de allervrouwelijkeste."

Door haar tranen heen moest ze naar de Prefect en de Bisschop kijken, die voortvarend naar haar kwam en gestrekt. Ze stond op:

„Mijn geweten gebiedt mij te gaan, Monseigneur. Ik zal er God rekenschap van afleggen....”

In de rechtbank had ze de communisten niet of nauwelijks gezien. Behalve één, een kleine man, die haar kwam bedanken en haar zijn verontschuldigingen aanbood, dat hij haar als getuige had laten dagvaarden zonder haar vooraf om haar toestemming te vragen. „Wij kenden u niet, mevrouw, maar wij dachten, dat u misschien zoudt willen komen om te zeggen, wat men beweert dat u weet.” Daarop had ze practisch niets kunnen antwoorden. En de ander was direct daarop door de sombere gang van het Paleis van Justitie onhandig achteruit gelopen. Daarna was ze, een eind van de anderen vandaan, alleen op een bank blijven zitten, terwijl de overige getuigen, arbeiders en arbeidersvrouwen, allemaal samen zaten te praten. Van de zaak was ze niets anders te weten gekomen dan wat haar man er haar van had gezegd. Zodra ze de rechter haar avontuur had verteld, wat veel sensatie maakte in de zaal, was ze naar huis terug gegaan.... Als er sprake was van de duivel, dan was ze zeker ver uit zijn buurt gebleven....

En daarmee was al het andere begonnen. Het was dus niet waar, dat het ging om de keuze tussen het zich hier nestelen van de Amerikanen en de herbewapening van de Duitsers.... Dat was dus niet waar.... Elke dag bracht nu een nieuwe vracht van vragen. Vijf dagen lang hield Duquesne zijn mond stijf toe, hij liet geen woord los en kwam alleen thuis om te eten en te slapen. En dat zijn me dagen, die eerste dagen dat men begint na te denken over zulk soort problemen! Duquesne las „Le Monde”. Na het eten liet hij de krant op de piano liggen, als hij naarboven ging om te slapen.... Vroeger keek Héléne die krant zelden in, en dan nog las ze hem oppervlakkig, verstrooid. Maar nu scheen het haar toe of elke droge zin, waarin iets over de Amerikanen werd gezegd, in Amerika of elders — want het is niet om te geloven hoe ze overal zijn — nu scheen het, of elke droge zin waarin iets over hen werd gezegd, speciaal voor haar was geschreven. Ze zocht zelfs de kranten op van de vorige week, die ze bewaarden voor het bekende huiselijke gebruik. Ze liep over de details heen en probeerde zich vooral een eenvoudig en degelijk beeld te vormen. Juist in die tijd waren de troepen van Mac Arthur, die bijna heel

Korea hadden bezet na hevige bombardementen op alle bewoonde plaatsen, door het tegenoffensief van het volksleger gedwongen in aller ijf terug te trekken, waarbij ze niets achter zich heel lieten. Zo kwam H  l  ne het gebruik van napalmbommen te weten, de wrede evacuatie van de burgerbevolking, Trumans bedreiging met de atoombom. Haar oog viel op een artikel van Sirius over „Oorlogsmisdaden”, waaruit haar bleek, dat de Amerikanen in Korea niet minder misdadig optraden dan de Duitsers in Rusland of elders. Uit een ander artikel, dat ondertekend was door Maurice Duverger en de titel droeg: „Europa of Azië”, kon ze de heel logische conclusie trekken: Ze willen dus in Frankrijk hetzelfde doen als in Korea. Daarom zitten ze hier.... Zo vond ze haar weg zelfs in die doolhof van leugens.... Zeker, de Russen, de Chinezen waren haar nu niet sympathieker dan vroeger, ook al sprak de krant gematigder over ze dan Duquesne, maar die waren niet in Frankrijk, die zaten in hun eigen land en dat is heel ver weg. En wat de Duitsers betref kon je alles beter begrijpen, nu je wist, dat juist de Amerikanen de herbewapening van Duitsland doordreven en dat in hun zogenaamde „Atlantische” leger honderdvijftig duizend Duitse soldaten — was dat niet zo juist in Londen besloten — hun plaatsje open vonden. „Haar” officier was vast en zeker   n van die honderdvijftig duizend....

Ze was ervan overtuigd, dat haar man, die nog altijd doofstommetje speelde, haar niet zou vermoorden zoals hij had bedreigd. Toch deed ze elke nacht de deur van haar slaapkamer op slot. Anders had ze niet kunnen slapen. De atmosfeer tussen hen was ondragelijk geworden. Om daar een eind aan te maken deed zij, op een avond, de eerste stap:

„Gabriël, ben je niet bang, dat je je in de Amerikanen vergist?”

„De Amerikanen?” zei hij, terwijl hij opsprong en haar de rug toekeerde. „Het gaat niet om de Amerikanen, maar om ons, om wat er van jou en van mij wordt gezegd. Zie je dat dan niet in?”

„Ik heb toch geen kwaad gedaan,” zei ze.

Het leek wel of er een lange stilte ging volgen.

Maar hij zei, terwijl hij in hun salon heen en weer   sbeerde en soms achter haar langs liep:

„De Amerikanen, geloof me, wat mij betreft, het is niet omdat ik ze zo graag mag, maar omdat we ze nodig hebben. Er is geen andere keuze. Als we iets beters hadden.... Als je ziet hoe ze kans zien om tegen de helft van dat land, dat niet groter is dan Portugal, op hun donder te krijgen! Sinds een week moeten ze daar de aftocht blazen! Ach, hadden we maar een echt Frans leger met een echte leider, met de Gaulle, om ons tegen een aanval van de roden te verdedigen! Geloof me, dan had ik de Amerikanen niet nodig. Maar dat is nu eenmaal niet het geval. De Russen....”

„De Russen zijn ver weg,” zei ze.

„Zo, denk je dat! Een paar dagen geleden heb je voor ze getuigd.”

„Dan zijn we zeker al bezet,” zei ze spottend. „Morgen scheren ze mijn hoofd vast nog kaal, net als bij de vrouwen, die met de Duitsers hadden samengewerkt. Of jou....”

Hij vroeg:

„Wat bedoel je? Waarom kijk je me zo lachend aan?”

„Ik denk aan je villa, die je wilt verhuren, en aan wie van ons beiden de ander te schande maakt.”

Hij trok driftig een krant uit zijn zak, vouwde die uit met een gebaar als wilde hij er zijn vingers niet aan vuil maken en schreeuwde:

„Daar heb je het antwoord. Dat kan iedereen lezen, in dat schendblijk van hen. Goddank verschijnt het maar eens in de week! Wat jij voor de rechtbank hebt gezegd, wat zij jou laten zeggen!....”

„Dat lezen toch alleen de mensen, die het willen lezen,” zei zo. „Wat is daar voor schande in:

„Hoor maar!”

Hij las haar uit het verslag van het proces, met de nodige grimassen die men zich kan indenken, de passage voor over haar getuigenis. Toen hij klaar was met lezen, zei ze:

„Dat heb ik inderdaad gezegd, het is waar.”

„Maar zie je dan niet, dat het tussen al die andere vuilbekkerij in staat?” riep hij haar toe en zwaaide opnieuw met de krant.

„Hoe weet je, dat de rest minder waar is dan wat je me net hebt voorgelezen?”

Hij haalde zijn schouders op.

„In ieder geval zijn ze, dankzij jou, vrijgesproken; je hebt dus je zin gehad! Als je vader en moeder nog leefden!”

Hélène zag, hoe de verfrommelde krant in de zak van haar man verdween. Wat had ze opeens lust om de rest van het verslag over het proces te lezen, waaraan zij zelf had deel gehad! Misschien raadde hij wat er in haar omging. Hij haalde de krant weer te voorschijn en wierp hem in de haard, terwijl hij haar recht in de ogen keek.

De volgende ochtend was de verzoeking nog groter, toen ze, op weg naar haar boodschappen, langs de kleine krantenkiosk onder de poort van de „Gros Horloge” kwam. Ongelukkigerwijze staat er altijd iemand bij die kiosken, of er komt iemand aanlopen die zijn geld neerlegt en weggaat, maar dan heeft een ander zijn plaats al ingenomen. De krantenverkoopster is geen seconde alleen. En Hélène voelt zich beklemd. In al haar zestig jaren heeft ze nog nooit zelf één enkele krant gekocht. Iedereen schijnt de prijs te weten, legt het geld afgepast neer en kan weggaan zonder op wisselgeld te wachten. En denk eens aan als iemand haar die krant zag kopen!... De krantenverkoopster, die haar misschien kent, wat moet die wel van haar denken? Een oude heer uit de oude stad is bezig iets te kopen. Hélène doet of ze een winkelraam met porselein en aardewerk bekijkt, niets bijzonders. Als de oude heer weg is, snelt ze naar de kiosk toe. Maar net als ze aankomt, springt iemand, die ze niet had gezien, vlak voor de kiosk van zijn fiets. Ze draait zich onhandig om en doet, of ze niets met die kiosk te maken heeft, ja, bijvoorbeeld of ze op iemand staat te wachten.... Als de man weg is, rent ze naar de kiosk en zegt snel:

„Le Cri”.... hoeveel?”¹⁾

„Tien francs.”

Ze neemt de opgevouwen krant aan, vouwt die nog eens dubbel en stopt hem in haar tas: net bijtijds. Daar komt juist iemand aan, die ze kent! Ze zal hem in bed lezen, zoals vroeger op de kloosterschool haar eerste romans, toen ze daar op haar vijftiende en zestiende jaar op kostschool was.... Trouwens het is vandaag net een weertje om je jong te voelen, zo zacht voor December.

1) „De Kreet”, naam van verscheidene provinciale bladen van de Franse Communistische Partij.

Ze is nog niet thuis of daar belt Bertrande aan. Er gaat werkelijk geen half uur voorbij of er wordt over ze gepraat, je wordt aan ze herinnerd, waar je je hoofd ook heendraait. Bertrande kwam vragen of men iets voor haar kon doen. Ze dacht, misschien kon Duquesne door zijn relaties wat uitrichten om te verhinderen, dat hun grond, en vooral hun boerderij, werd onteigend. Vooral de boerderij. Ze dacht, dat men des te gemakkelijker iets zou kunnen bereiken, omdat zij de enigen in hun dorp waren, die hiermee werden bedreigd.... Die paar honderd vierkante meter zouden het hem toch heus niet doen. Zelfs de Duitsers waren met een kleiner kamp tevreden geweest. Duquesne was niet thuis. Maar Hélène beloofde, dat ze hem zou vragen iets voor hen te doen.

Toen Bertrande met roodbehuilde ogen en haar zakdoek in een propje in haar hand was verdwenen, kwam bijna direct daarop die kleine mevrouw Degand, de vrouw van de dokter, langs. Ze kenden hem wel van aanzien, maar ontmoetten ze maar heel weinig bij de families van de oude stad. Hij is een zonderling, denkt alleen aan biceps en spieren. Voorzitter van een vereniging voor gewichtheffen. Maar toch nette mensen, met wie je kunt omgaan. Eerst zette ze de redenen van haar bezoek nogal verward uiteen. Gelukkig maar, dat Duquesne niet thuis was. Die had haar vast zo bars aangekeken, dat ze geen woord meer had kunnen uitbrengen, vooral nu ze toch al moeite had om haar zinnen aaneen te rijgen, zoals iemand, die met de kralen van een ketting prutst. Toen liet ze maar vlug haar papier zien, een brief van meer dan twee kantjes, gericht aan alle kamerleden, leden van provinciale staten en gemeenteraadsleden. Die brief was ondertekend door vijfentwintig min of meer bekende mensen, waarvan Hélène er een stuk of tien persoonlijk kende als eerbare en vooraanstaande burgers van hun stad: dokter Engels; Moreau, oud-lid van de Raad der Spoorwegen, zoals achter zijn naam vermeld stond; mevrouw Nazereau, katholiek, vrouw van een officier van de koopvaardij.... hé.... en mevrouw France, verpleegster; juffrouw Garnier, lerares aan het gymnasium en dokter Degand zelf, die er zijn titel van vice-president van de Franse Federatie van halterophilen¹⁾ bij had gezet; Portier, oud-com-

1) Liefhebbers van het halter heffen.

mandant van het corps brandweermannen; Gaston Deville, contrôleur van de P.T.T., lid van het Bevrijdingscomité; Joveniaux, hé, een kennis van Duquesne, piloot en officier van de koopvaardij; mevrouw Rougier, gepensionneerd onderwijzeres; Lenfant, ingenieur; Dr. Abelin, natuurgeneeskundige; Leverrier, plaatsvervangend directeur van het bijkantoor der Société Lille-Bonnières; Gévoudan, ontvanger der belastingen, oud-strijder 1914-1918; Majeur, chef-mécanicien, officier 2de klasse van de koopvaardij; Laleu-Guéric, onderwijzer en oud-strijder, oud-krijgsgevangene; Ir. Montand, en Grandgeon, hereboer, aha! de man van mijn zuster, kent u die, ze kwam juist van mij vandaan, misschien bent u haar nog tegengekomen....

„Nee, mijn man heeft ze opgezocht....”

....de heer Kahn, huizenbezitter; mevrouw Renard, verpleegster; Demarque, zwaarverminkte en officier van het Legioen van Eer; Bournonville, een kleine carrosseriebouwer....

Die mensen schreven een hele hoop dingen, die zeer juist waren.

„Wij schrijven deze brief, bezielde door de ernstige wens, onze bevolking te vrijwaren voor de verschrikkingen van een nieuwe oorlog en de buitengewoon grote gevaren, waaraan zij blootstaat door de geographische ligging van onze stad. De huidige gebeurtenissen zijn er immers niet naar om ons gerust te stellen.” Vervolgens worden er feiten opgesomd, die „de mening doen post vatten, dat onze haven definitief bestemd schijnt te zijn om dienst te doen voor andere doeleinden dan die van een grote handelshaven.”

„1. Eind December 1949 bezocht een commissie, onder leiding van Amerikaanse officieren, onze haveninstallaties, naar het heette uit naam van het Atlantische Hoofdkwartier in Fontainebleau.

„2. Tijdens een recent proces voor de Strafkamer van de Rechtbank alhier heeft deze de aanwezigheid van nazi-officieren op de onderzeebootbasis moeten erkennen.

„3. De vorige maand zijn in onze haven drie drijvende kranen aangekomen, gemerkt U.S. Navy, die, naar ons van bevoegde zijde werd medegedeeld, speciaal geschikt zijn voor het ontladen van zwaar oorlogsmaterieel.

„4. Twee maanden geleden begonnen Amerikaanse troepen en officieren beslag te leggen op onze stad.

„Het valt te begrijpen, dat de bevolking van onze stad in dergelijke omstandigheden onmogelijk onverschillig kan blijven toezien.

„Voor het geval een gewapend conflict zou uitbreken, zou onze stad als een militair doelpunt worden beschouwd en ongetwijfeld zwaar geteisterd worden door de luchtmachten van alle oorlogvoerende landen. Indien men dan bedenkt, dat één enkele atoombom meer dan 150.000 mannen, vrouwen en kinderen heeft gedood, dat steden zoals Hiroshima en Nagasaki volkomen met de grond gelijk zijn gemaakt, dan mag men met recht er op wijzen, dat na een raid niets meer van onze stad over zou zijn. Wij echter zijn even weinig gesteld op de Amerikaanse bommen als op de luchtmacht der Sowjet-Unie.

„Onder deze voorwaarden moet ieder denkend mens zich wel het volgende afvragen:

„Is het in het belang van onze stad en bevolking, dat onze haven tot een oorlogsbasis wordt gemaakt?

„Het gaat er niet om, welke Mogendheid onze haven wil gebruiken. Het gaat er om, dat onze handelshaven een Franse haven moet blijven.

„Met alle waardering, die wij voor de Verenigde Staten gevoelen, oordelen wij toch, dat de belangen van Frankrijk en van onze stad de voorrang genieten.

„Wij zijn van oordeel, dat Frankrijk zelf voldoende rijk en sterk is en ons volk vaderlandslievend genoeg om ons in staat te stellen ten onzent de nodige middelen en werkkrachten te vinden, waardoor onze haven tot één der grote Franse handelshavens kan worden gemaakt.

„Wij delen niet de mening van sommigen, die beweren, dat er „bij ons behoefte zou bestaan aan een grote Westerse haven om de penetratie van Midden-Europa door het Westen te vergemakkelijken”.

„Wij zijn Fransen en geen Westerse burgers zonder meer. „In de huidige conjunctuur is een ieder verplicht, de verantwoordelijkheid voor onze toekomst te aanvaarden.

„Wij weigeren dan ook onze haven voor militaire doeleinde aan een vreemde mogendheid uit te leveren. Wij weigeren ons te scharen aan de zijde van hen, die in een naaste

toekomst door moeders en kinderen, ontkomen aan de afgrijselijkste aller vernietigingen, met de hand kunnen worden nagewezen om het verwijt te horen:

„Wat deedt Gij om dit te beletten?”

Wat een brief!....

Hélène heft met een ruk het hoofd op en kijkt vragend de kleine mevrouw Degand aan, haar ogen zo vol tranen, dat ze niet verder kan lezen. Ze moet denken aan haar kleine Michou, aan haar spelletjes op Donderdag, de uitgestrekte knuistjes en ook aan de handen des duivels, waarover de Bisschop had gesproken, aan de foto's van de officier met de snor van een Ame...., aan de deur, die ze voor zijn neus had dicht gesmeten, aan haar angst....

„Daarom zenden wij U deze brief, die wij publiek zullen maken.

„Wij verzoeken U nadrukkelijk, U over de volgende drie punten uit te spreken:

„1. De haven moet blijven wat zij thans is en uitsluitend bestemd zijn voor in- en uitvoer en verlading van handelswaar.

„2. Alle werken, strekkende uitbreiding en modernisering der installaties, moeten uitsluitend een vredelievend doel nastreven.

Elk buitenlands beslag op onze haven moet ongedaan worden gemaakt. Onze haven moet een Franse haven blijven.

„3. Daar wij er in geen geval in zullen toestemmen, dat onze haven een tweede bezetting ondergaat of in de categorie van strategische oorlogsbases geboekt zal staan, achten wij het noodzakelijk:

„dat een ieder daar blijft, waar hij thuis hoort: de Fransen in Frankrijk, de Amerikanen in hun land.

„De denkbelden, die wij zijn toegedaan, zijn in geen enkel opzicht die van enige politieke partij. Zij worden ons ingegeven door het belang onzer Natie....”

Hélène heeft niet eens meer de beleefdheidsbetuigingen aan het slot gelezen. Ze zegt: „Wat kan ik doen?”

„Tekenen, als u dat wilt. Ziet u, daar.”

En ze schrijft:

Mevrouw Duquesne, vrouw van een officier der marine (koopvaardij).

Ze zegt:

„En verder?”

„Wat is die jonge vrouw mooi en verlegen!

„Wat kan ik nog meer doen? Ik heb toch geen testament getekend!...”

Drie dagen later was het huiselijk drama met nog een paar graden verscherpt. Duquesne had de affiche gezien, die op alle muren was aangebracht, en daar stond ook de naam van zijn vrouw onder....

„Ditmaal niet eens meer in hun schendblad alleen! Nu staat mijn naam ook op alle muren, onder de ogen van jan en alleman! Het schijnt, dat de brief zelfs in de „Eclair” werd opgenomen. Dit keer weet jan en alleman het, ik zeg je, jan en alleman! Ik heb er genoeg van!

„Je gooit mijn naam, mijn titel te grabbel! Ik ontnem je het recht, mijn naam te gebruiken! Als over veertien dagen en geen dag langer.... Vanaf vandaag geef ik je 15.000 francs per maand en geen cent meer, want anders breng je het geld toch maar naar die kornuiten van je, hoor je!.... Als je over veertien dagen je naam niet van dat vod hebt teruggetrokken, dan is het de scheiding en.... en ik ben al bij Francis en Claudine aan geweest.... je zet daar geen voet meer over de drempel, begrepen! En Michou, uit! Geen Michou meer!.... We zijn niet van plan jou dat kind ook nog te laten bederven. Veertien dagen en geen dag langer!”....

Een oud en onschadelijk vliegtuig cirkelde over de stad en de haven.

HET BEZOEK VAN ZUSTER MARTHA

Ach lieve zuster, dat houdt maar niet op! Die vrachtauto's rijden hier als maar onafgebroken langs. De hele dag door! En je hoort ze de hele nacht! Het houdt maar niet op! Ik word er zo bang van.... Dat gaat nou al drie dagen z'n gangetje....

„En racen dat ze doen,” zegt de oude Léon in zijn hoekje, zichtbaar slecht gehumeurd. „Geen wonder, dat ze overal ongelukken maken!”

Zuster Martha kwam op haar fiets uit de stad. Het is waar, je wordt er bang van. De volle vrachtauto's op weg naar het kamp kwamen haar tegemoet. De lege wagens passeerden haar, overhellend op de bolle straatweg. Ze moest elke keer met haar fiets de kant op, waar je op de droge modder zo makkelijk je stuur verliest.... De vrachtauto's reden naar het kamp toe met vijf of zes heel zware wagens achter elkaar. Elk convoi werd voorafgegaan door een overdekte jeep. En zoals ze daarin lagen met één been naar buiten, wat een manieren! De vrachtauto's worden bestuurd door mannen, die er vies en doodmoe uitzien en zonder ophouden op iets kauwen, totaal onverschillig voor wat er op de weg gebeurt; met z'n tweeën zitten ze hoog en droog in hun cabine. Het zijn vooral negers. Als ze zuster Martha zien stoten ze elkaar met hun elleboog aan en zeggen iets, waarom ze moeten lachen. Ze heeft het gevoel, dat de wagens, die haar voorbijrijden, expres zó vlak langs haar komen dat ze haar haast raken, voor de pret, terwijl de mannen in hun spiegel zien, wat voor een gezicht ze trekt. Eén van hen, een blanke, ging zelfs met zijn bovenlijf uit het portier hangen en riep:

„Hallo, Fraülein!”

Vast één, die uit Duitsland komt. Aan grenzen schijnen ze maling te hebben. Ze voelen zich overal thuis.

Léon moet eigenlijk ook lachen om dat verhaal van die „frolein”. Wat zal die „lieve zuster” een gezicht hebben

gezet! Frolein! Maar als het van hen komt, dan kan hij er niet eens meer om lachen, die Léon. Dan stinkt het.... ruikt het teveel naar ongeluksbrengers, naar de dood.... Het kamp is al tot berstens toe vol tussen de vier uitkijktorens, die ze gisteren op de vier hoeken hebben opgesteld, samen met hun uitkijkpost bovenop de watertoren, net als de Duitsers.... Rijen en rijen benzineblikken, zover het oog reikt, op een reusachtige planken vloer, die ze in één dag hebben gelegd, zeker een geprefabriceerde. En het allerergste is — wat doen ze dat werk vlug! Je hebt het gevaar nog niet in de gaten, of het is al tien keer zo groot. En die benzine, dat is nog niet alles. Binnenkort zullen er minstens net zoveel kisten als benzineblikken staan. Ze stapelen die huizenhoog op en 's avonds of als het wat begint te motregen leggen ze er enorme dekzeilen overheen, groen met patronen net als camouflage. Er zit waarschijnlijk iets in, wat niet tegen vocht kan. Misschien springstof, munitie, wapens, niemand weet dat natuurlijk.... En dan de kinderen, op een goeie ochtend overrijden ze nog een hele troep tegelijk, als de kinderen de weg oversteken, vooral in de bocht vlakbij het kamp, met de vaart die ze er achter zetten. Elke dag hoor je van ongelukken. Ze storen zich aan niets. Hier houden ze nog rechts, omdat ze wel moeten, doordat de anderen naar het station terugrijden.... Maar als ze de weg maar in één richting nodig hadden, dan zouden de burgerauto's ze heus niet beletten het midden te houden of helemaal links van de weg te rijden.... Je moet hun remmen eens horen gieren, met het gewicht dat ze vervoeren. Zó zwaar, dat in de drie dagen dat ze de weg gebruiken, de hele rechterkant van het beton al is verzakt.... Kan ze niks verdommen.... Zijn zij het soms die betalen!.... En dan hebben ze 's avonds nog twee soorten lampen: meestal rijden ze met rood licht. Als je de weg af moet zoals de kinderen, die van de middelbare school naar hun dorpen teruglopen, nou, binnenkort zal er wel eentje op de kant van de weg blijven liggen en dan zijn ze nog verbaasd als ze hem de volgende ochtend doodgevroren vinden, want met die rooie lichten denk je altijd, dat het achterlichten zijn. Je begrijpt eerst niet, hoe het komt, dat ze als maar groter worden en ze zijn al op je eer je er achter bent.... Of ze doen opeens hun grote witte koplampen aan, die je

verblinden. De oude Léon doet om zo te zeggen niets anders meer dan de wacht houden bij al dat verkeer. Vast en zeker gebeurt er nog eens een ongeluk, al was het alleen maar op die weg. En dan het kamp! Als je er enkel maar naar kijkt, de zware motoren zonder ophouden hoort in- en uitrijden, de vrachtauto's in een bliksemsnel tempo ziet ontladen, terwijl ze een grote kring vormen op het gras tussen de uitkijktorens, als je enkel maar naar al die drukte kijkt en luistert, dan zou je op zijn minst denken, dat het al zover is, dat een uur geleden aan Rusland de oorlog werd verklaard, dan was je niet eens meer verbaasd...."

De oude vrouw, die wordt op d'r nadagen nog kinds als ze zo doorgaat! God! En nog eens God! En lieve zusters voor en na! Ze kon het nogal aardig zonder hem af, toen we twintig waren! Achter de rug van de lieve zuster zet Léon voor de grap bolle wangen op, om de oude vrouw te laten zien: laat je me effe lachen!

„God,” zegt hij, „gelukkig dat u er bent om zijn werk te doen, niet juffrouw?”

Mélie kijkt hem woedend aan. Maar zuster Martha begint aan Léon, aan de andere oudjes, aan de armsten van dit barakkendorp en elders, gewend te raken. Ze kent ze nu. Ze voelt zich tot hen, tot hun goeie hart, aangetrokken, wat ze ook mogen zeggen; meer aangetrokken dan tot de meeste mensen, die ze op Zondagochtend in de kathedraal bij de mis ontmoet.

„Hij geeft ons de kracht om dit werk te doen,” antwoordt zij, „zijn werk.... Heeft u water?”

„Daar hebben we op het ogenblik meer dan genoeg van. Hier is het alles of niets. 's Winters overstroming en 's zomers in de rij staan bij de pompen. Kijk, uw God en de watertoren, die lijken op elkaar. Die gaan allebei net eerder te werk.... Maar het water is niet al te schoon, het ziet helemaal geel. Ik zal even een teil halen.”

„Mag ik nog wat kolen op de kachel doen?” vraagt zuster Martha, „dan is het water vlugger warm.”

„Laat maar! Dat doe ik zelf wel. Anders maakt u uw handen vuil. Het is haast enkel gruis.”

Als hij de zware teil in de barak heeft gesleept, zegt hij, terwijl hij zich opricht met zijn ene hand in zijn rug en buiten adem:

„Die God van u, die wil ons zeker met zijn armoe murw krijgen....”

Ze antwoordt niet en zet water op in een emaille kom, die ze zelf heeft meegebracht. Léon probeert hoe ver hij kan gaan:

„Vroeger, toen het nog zowat ging, kreeg je hier nooit een soutane te zien. Toen hadden ze allemaal lak aan ons.”

„Hou je mond toch,” verwijt hem Mélie. „Hij is ondankbaar tegen u, lieve zuster!”

„Wat! ik ondankbaar!” schreeuwt hij uit. „Ik maak de juffrouw toch geen verwijten! Zij, dat is wat anders. Dat heeft niets te maken met God of geen God. Ook als ze geen nonnenjurk aanhad.... afijn, ik weet niet hoe dat heet, dat ding van u!.... dan was ze nóg goed en hielp ze nog. Je hebt van die mensen. En als u er niet bent, dan komt Marie of iemand anders wel een handje helpen. Want het is niet door die onzin, die u in uw hoofd hebt, niet waar, juffrouw, dat u een goed mens bent. Als u mijn dochter was!.... Misschien was u nog beter als u niet had meegedaan aan al die....”

„Léon!”

Elke keer hetzelfde. Je durft haar haast niet meer te laten komen, met dat geklets van hem. Gelukkig neemt ze het nogal goed op en raakt ze haar glimlach nooit kwijt. Ze zegt:

„God leert ons goed te zijn.”

„Zeg dan maar meteen dat ik slecht ben,” roept hij uit, „net als die anderen, een paar dagen geleden, die Marie met d'r water. Slecht! Ik ben niet slechter dan u. En gesteld dat het zo was als u zegt, leg me dan eens uit waarom de andere zusters, als ze komen, daar heb je zuster ik-weet-niet-meer-hoe-ze-heet, die grote uitgedroogde, en zuster Louise, u weet wel, dat dikkertje, net zo iets als u maar wat ouder, waarom die altijd een preek tegen ons willen afsteken, ons de hel of het paradijs beloven, maar hun werk naar behoren doen, nee, dat niet — terwijl u hard werkt, ons helpt, en vooral, het vuilste werk komt doen, ook al beweert mijn oudje, dat ik het niet zie en ondankbaar ben.... Nou, dan wil ik u wel zeggen, juffrouw, dat uw God....”

„U doet me verdriet,” zegt zuster Martha.

„Daar heb je het, nu doe ik u verdriet! Elke keer, als

u ziet dat ik gelijk heb, dan zou in die tijd Aron het pijnlijk
Goed, ik hou mijn mond af.... Wacht eerst, de handjes
brandt van al, ik haal de kous en wel af, mijn handen
zitten toch vol oet. Dat noem ik wel weg van die andere
zusters.... dat is de God precies want wie hij moet laten
werken."

„Begin je al weer?" zegt Mélie.

„Hou je je mond.... U hebt reukeloos veel voor de
mensen over. Maar de anderen, die kunnen na u de ingang
binnenhalen, om de goede voorbeelden, die met zich laten
sollen, te bedenken. Zodra ik ze zie aankomen, dan word ik
al misselijk. Die.... nou, dan is Mélie in der nopjes, want
ik zeg nooit een woord tegen ze, als ik wat zei.... goed,
ik hou me in.... Zeg eens dat het niet waar is, Mélie?....
U moest eens zien hoe ze ons aankijken, hoe ze d'r neus
ophalen alsof ze op de W.C. komen. Wat denken ze wel
van zichzelf? Toch niet omdat ze een muts als een fokzeil
op hebben...."

„Gelukkig maar, dat je uit moet," zegt Mélie, „het is
bijna twaalf uur."

„Nou gaat je wakker toch voor," bromt Léon. Als het
regent, staat hij te treuzelen. Als het droog is, heeft hij
haast om weg te komen.

Hij gaat naar het bed toe.

„Het is misschien toch beter dat ik u nu help om haar
om te leggen, dan kunt u haar rug wassen," zegt hij tegen
zuster Martha. „D'r rug is helemaal ontstoken omdat ze
er aldoor op ligt...."

„Ik heb de lakens schoon teruggebracht," zegt ze, „en ook
een schoon hemd meegebracht. We kunnen het bed fris
opmaken. Wilt u zich wat oprichten, zuster?"

Als ze Mélie zuster noemt, dan moet je je buik vast-
houden van het lachen....

„Laat je niet zo zwaar hangen," zegt hij. Bijna had hij
er „zuster" achteraan gezegd. Maar dan wordt hij opeens
heel ernstig.

„Doet het pijn, als we je omleggen?"

„Heb ik iets gevaarlijks, lieve zuster?" vraagt Mélie.

Terwijl zuster Martha Mélie's rug wast, gaat Léon weer
in de aanval over:

„Is het soms uw God, die ons de Amerikanen op ons dak

stuurt? Krijgt hij er pijn in zijn buik van, dat er in Rusland zoveel gelukkige mensen zijn? Hij had waarschijnlijk liever, dat het overal zo beroerd ging als hier. Net als jullie arbeider-priester, in het begin was die nog vuur en vlam. Op de haven had je gezegd, een havenarbeider net als de anderen, lid van de C.G.T.¹⁾ net als wij allemaal. Een hoop van onze mensen vonden dat wat mooi. In ieder geval beter dan de andere priesters, die alleen maar mooi weer spelen tegen de grote lui. Hij leefde net als wij, zelfde loon, zelfde armoe.... Maar, toen de werkloosheid begon, toen hield hij het geen maand uit: psst! verdwenen! Nou, het leven van de arbeiders delen en door een achterdeurtje kunnen ontsnappen, dan is het niet moeilijk. En bovendien, als je voelt, dat er een bijbedoeling achter zit, dan gaat zo iets niet. Luister wat die heeft uitgehaald. Vlak voor de communie is hij naar Dupuy gegaan, die heeft een jongen net in de leeftijd, om eens met ze te praten. Dat was zijn goed recht. Maar hij had stiekum een fles cognac meegenomen om die aan Dupuy te geven. Vindt u dat nou mooi? Toen heeft Dupuy hem gezegd: als ik met jou wil praten, dan praat ik zo wel, en daarmee uit. Het jong zal communie doen, want zijn moeder is zo dom daaraan te geloven. Maar die cognac kun je voor een ander bewaren, ik dank je wel, en daarmee zette hij hem de deur uit. Zo is het. Nou, juffrouw Martha, als ik wist dat u net zo was en u had een pakje tabak bij u, dan kunt u proberen hier terug te komen...."

„Laat ik er net één bij me hebben, dat had ik nog vergeten ook,” zegt ze, terwijl ze diep in haar zwarte rok tast.

„U meent het niet,” zegt Léon met glinsterende ogen. „Waar is mijn pijp?”

Dan zegt hij weer plagerig:

„Al is het wat laat voor mijn communie. Tenzij u me in de kerk wilt hebben, als ik het hoekje omga. Zij misschien wel, als ze zich laat ompraten.... Maar reken niet op mij. Niks hoor! Maar hoe komt u aan die tabak? Koopt u die? Of spaart uw God hem voor mij uit z'n mond.... misschien is dat wel uw methode om me tot een gebedje te krijgen....”

Tenslotte moet ze er zelf om lachen, ook al trekt ze

---

1) Confédération Générale du Travail — moderne vakbondcentrale, verreweg de grootste van Frankrijk, waarvan, naast socialisten en communisten, arbeiders van iedere overtuiging en geloof lid zijn.

haar schouders op. Mélie moet ook lachen, terwijl de sirene aan de haven opeens heel hard en ruw begint te loeien in de droge lucht.

„Daar heb je het, twaalf uur.... ik moet naar de kinderen.”

„Wilt u haar, voor u weggaat, nog heel even oplichten, dan kan ik het laken onder haar schuiven. Daarna heb ik u niet meer nodig,” zegt zuster Martha.

Als Léon weggaat, zegt hij:

„Als u er nog bent, gaan we door met het debat als ik terugkom....”

Opnieuw trekt ze haar schouders op. Ze maakt het bed verder in orde, een paar minuten lang.

De rest was vlug voorbij. Ze hoorden gillen, mensen hollen en direct daarop kwamen mannen en vrouwen, die Léon onder zijn schouders en benen vasthielden. Léon, bebloed en buiten kennis. Ze weten niet waar hem neer te leggen. Mélie, die verstijfd is van schrik maar geen traan laat, zegt:

„Wilt u mij tegen de muur aanduwen en hem hier neerleggen, naast mij, zachtjes.”

Op het schone kussensloop van zuster Martha breidt zich onder het hoofd van Léon al zo'n grote bloedvlek uit, dat je er bang van wordt, dat je hart als een boomblad trilt....

Even later slaat Léon de ogen op. Léon! Zijn lippen bewegen. Maar hij schijnt niet meer genoeg kracht te hebben om iets te zeggen.

Een vrouw neemt de gelegenheid te baat om hem te zeggen:

„Het kind heeft niets, het kwam er af met de schrik.”

Léon doet de ogen weer toe.

Heeft hij het gehoord?

Hij is al dood. Van Mélie wijkt de angst weg. Het is te laat. Nu kan ze rustig huilen.

„Hij is het kind nagesprongen,” zegt iemand. „De vrachtauto heeft zijn hoofd gegrepen en is niet eens stil gehouden. We hebben de volgende pas tot staan kunnen brengen.”

....Een kind heeft met twee verlegen vingertjes de kop van zijn oude stenen pijp opgeraapt, de afgeslagen pijpekop die nog warm is en leeg op het beton lag, alsof hij hem

zo net tegen de hak van zijn klomp had leeggeklopt. Dat is waar ook, hij rookte juist....

Als Mélie weer alleen is met zuster Martha, die geen woord heeft geuit en bij het bed staat, bleek, zo heel erg bleek! zegt ze met moeite door haar tranen heen:

„Misschien was dit wel zijn straf om alles wat hij tegen u heeft gezegd, lieve zuster.”

„U bent niet wijs, zuster,” zegt zuster Martha. „U bent niet wijs.”

U bent niet wijs....

„Als u nog hier bent,” had hij gezegd, „dan zullen we het debat weer opnemen als ik terugkom....”

„JOJO”

De mensen, die geen krant lezen of in de krant alleen maar de moorden of het feuilleton naslaan, die kunnen zich gewoonweg niet indenken hoe verschrikkelijk dat kleine leventje van „Jojo” Dupuy eigenlijk is. Men maakt er zich soms gauw af door te zeggen: die man is nu eenmaal een „pechvogel”; maar gesteld, men zou voor de grap eens ieder mens afzonderlijk op een gegeven moment in een gegeven streek tot in alle bijzonderheden van zijn leven nagaan, dan kreeg men die verschrikking in zijn volle omvang te zien, dan vroeg men zich gewoonweg af: hoe is het mogelijk, dat zulke mensen het uithouden zonder er razend van te worden. Nu nog zie je Jojo aan, wat hij had kunnen worden, met die stevige gedrongen figuur — als hij zijn schouders opricht, want die hebben de neiging naar voren te buigen, dan zie je, dat die nog net zo zijn als vroeger — een aanwijzing van wat hij werkelijk had kunnen worden. Maar als je het ook net zo treft, dat je in vierenzeventien wordt!... Wat betekent, dat hij toen zowat voor het laatst kniekers heeft gespeeld... U zult daarop antwoorden: zo iets kan een ieder gebeuren, in elk land — dat je zeventien wordt in vierenzeventien, en wat daar het gevolg van is, dat is heus zo'n probleem niet... Maar toch, al de rampen, die al deze jonge mensen en ook die wat ouder zijn, in alle landen, in Rusland net zo goed als in Amerika, hebben getroffen, daarvoor moet tenslotte toch ergens iemand verantwoordelijk zijn, en niet in Rusland — als één ding zeker is, dan is het dit wel. Voor Jojo begon de dans met de oorlog in de natte loopgraven, want bij hen in de buurt hield de vijand nog altijd een zakvormig terrein bezet... De rest van het land was al helemaal bevrijd en met weinig moeite hadden de Engelsen en de Amerikanen ook dit doodlopende stuk bezet land kunnen zuiveren. Kun je net denken... Het enige wat je van tijd tot tijd van ze te zien kreeg, dat waren hun vliegtuigen,

die lukraak wat bommen lieten vallen, vooral op de steden, want ze vergisten zich nogal eens van adres, dat weet iedereen nog best. En de Duitsers, nou, die konden deze janboel best gebruiken. Zo ontstond die ongehoorde toestand, dat wij, die ze omsingelden, in de verdediging moesten blijven. Op het moment van von Rundstedts aanval in de Ardennen werd er zelfs gemompeld, dat ze vast met de Amerikanen hadden beklonken om aan de Noordzee en de Atlantische Oceaan die bruggehoofden bezet te houden, laten we zeggen om hun onderzeeërs bij Franco te laten tanken. Anders hadden ze aan de Westkust geen haven gehad.

Zo ging hun jeugd voorbij! De jaren, dat je echt aan een meisje begint te denken! En dan die toestand in de dorpen, waar je de bevrijder was. Je kon dat het best vergelijken met de wonderlijke atmosfeer op een tragisch feest — je had allemaal zin om uitbundig te doen, te lachen en plezier te maken, de herinnering aan al die rotjaren van je af te schudden, maar vlakbij zat nog altijd de vijand, vlak naast je of net in je rug, en als hij wilde kon hij toeslaan. Het dansen toen, de bals in die kleine dorpjes die net weer wat op adem kwamen, wat ging dat zonderling toe!.... In deze streek waren ze altijd dol op dansen geweest. Er werd dus gedanst, gelachen; maar dan hoorde je opeens, tussen twee maten van de muziek, ergens verweg bij het moeras geblaf van mitrailleurs. Soms werd er gevraagd: doe jij dat? Nee, ik niet, ik had niet eens mijn stokjes in mijn hand, antwoordde de drummer. Tenslotte zijn dat geen dingen om over te lachen. Het gebeurde soms dat iemand, midden onder een dans, op de verhoging van de muziek klom, die deed stil houden — of, als het een pick-up was, dan viel de stilte met een geknars — en dan kreeg je te horen: „De makkers van de Compagnie-Soleil¹⁾ worden verzocht zich te verzamelen en de makkers, die zich hebben afgezonderd, te waarschuwen. De vijand valt aan.” Dan gingen de jongens weg. Zij, die „zich hadden afgezonderd”, waren nooit heel ver weg, meestal zaten ze achter een paar struiken met een meisje om hun hals, die dan haar armen losliet. Elke keer vielen er doden.... Als na zo'n uittocht voldoende jongens waren achtergebleven, dan ging het bal verder, maar toch

1) Soleil = Zon.

een toontje lager en met wat terughoudendheid, tot soms eenzelfde appèl volgde voor een andere compagnie. Versterking. Dan wist je, dat het een ernstige aanval was. Er viel een grote kilte onder de achterblijvers. Soms moest er één van de muziek weg, dan was de leegte nog erger te voelen. Vaak bleven de meisjes heel alleen achter onder de lampions en slingers en dan keken ze elkaar angstig aan. Het front lag op één kilometer afstand. Als de Duitsers aanvielen, dan konden wij, met de uitrusting die we hadden, hoogstens zo goed mogelijk het terrein verdedigen en terugwijken. De Duitsers namen dan weer een paar dorpen in. Maar ze waren niet sterk genoeg om die bezet te houden. De volgende dag namen wij ze terug. Bewijs te meer dat, als men had gewild!.... In plaats daarvan moest je eens zien hoe de Amerikaanse tanks comédie kwamen spelen! Als het werkelijk al te slecht ging en er gevaar voor een Duitse doorbraak bestond, dan kwamen ze aanrijden, hoor! om het onheil te beperken, maar het gevaar was nog niet geweken, of vort waren ze. Het kwam niet in hen op dat ze zelf ook wel konden aanvallen. Er werd al gemompeld: dat doen ze voor het geval er een revolutie in Frankrijk mocht uitbreken, dan zijn er altijd nog wat Duitsers om ze een handje te helpen, want op zo'n moment zijn ze het samen weer roerend eens.... De Duitsers gaven zich pas over toen de Sowjet-soldaten Berlijn hadden bezet. Dat zegt alles, niet waar?.... Daarna werden Jojo en zijn makkers toch nog beschouwd, deel uit te maken van het leger, want ze hadden vrijwillig dienst genomen. Ze werden naar Duitsland gestuurd voor de bezetting.... Daar waren ze onder de Lattre. Een moordenaar, die vent! zelfs in vreedetijd.... Geen wonder dat er van hem werd verteld, dat hij tijdens de oorlog zijn troepen als voor een ballet opstelde en met dat belachelijke geknepen stemmetje beval: zoveel man hier, zoveel man daar en dit gat vul ik aan met zoveel en daarginds krabbel ik de vijand wat onder zijn oksel — en op die manier liet hij ze allemaal doodschieten! In vreedetijd kon je hem aan het werk zien met zijn oefeningen met scherp.... Maar dat was lang niet het ergste. Het ergste kwam later, in Indochina. Dan knijpt Jojo zijn ogen dicht, daar kan hij niet over spreken; jaren vol moord, vreselijke herinneringen, die je o zo graag kwijt wilt. Dan te denken, dat er nu nog

mensen zijn, mensen die daar vóór zijn, die willen dat zo iets doorgaat, die voorgeven zo warm te voelen voor die arme jongens daarginds en het goed willen maken door ze een kerstpakketje te sturen! ja, een bloedpakketje! Wat hebben ze aan zo'n pakketje, de arme jongens die verweg in de rijstvelden van de ziektes en wat al niet meer verrekken! Of je een olifant met onsjesmaat wilt wegen! En Jojo, wie men geleerd heeft te moorden, die denkt soms hoe hij, als hij één van die pakketjesoplichters tussen zijn vingers kreeg, het prima in evenwicht zou brengen met al die andere misdaden, die men hem, Jojo, dwong te begaan en die hij niemand ooit zal durven vertellen. Maar het schijnt dat het hier heel erg is om te vermoorden, weer net als voor de oorlog, in vreedestijd, toen Jojo nog te jong was om zich te herinneren of het wel zo heel erg werd gevonden. Sinds hij nu, om zo te zeggen al zeven jaar, aan andere dingen denkt dan aan spelen, zag hij vaker de dood vlak naast zich dan dat hij at, dronk of sliep. En zelfs sinds hij terug is — en misschien komt het omdat hij er nu meer op let dan vroeger, waarschijnlijk uit gewoonte — lijkt het hem of het maar niet ophoudt, de ongelukken aan de haven, oudjes die van ellende kapot gaan, mensen die zich ten einde raad van kant maken, oorlogen die alsmaar doorgaan in de kranten, stakingen en betogingen waar bloed vloeit, Mazé in Brest, en ook dit werken bij de mest, waar je de verrotting door je heen voelt dringen, Josseline ziek alsof die stinkboel nog besmettelijk was ook, en het kleintje gestorven, als je tenminste kunt zeggen dat het stierf, want het heeft maar twee uur geleefd. Ze hadden het wel gedacht. Als je Indochina in je bodie hebt en dan nog acht, negen uur aaneen in die stank moet werken, zulk stinkend goed dat op je lijf blijft vastkleven, dan krijg je al gauw in de smiezen dat je van binnen kapot gaat, verrot, wordt afgeknabbeld. Jojo werd alsmaar magerder, net als in Indochina, begon krom te lopen en werd angstwekkend bleek. Trouwen? Daar had hij niet eens meer lust in. Waartoe? Hij deed het toch, met Josseline, omdat hij het haar nog voor zijn vertrek had beloofd en iedereen het wist. De anderen waren immers ook getrouwd. Maar ze durfden niet eens te hopen, ook Josseline niet, dat ze ooit een kind zouden krijgen. Toen het toch zover was, leek het veel te

mooi. En direct na de bevalling werd ze zo ziek, dat ze voor haar nog veel meer angst hadden dan voor het kind dat vanzelf insliep, bijna terstond, zonder dat het de kracht had opgebracht om te huilen.

Op de fabriek was er geen Partij- en ook geen vakbondsafdeling. De baas deed wat hij wilde. Werd je ziek of bleef je één dag weg, dan lag je d'r uit.... Had je klachten, d'r uit! Die wist ook wel dat er geen gebrek was aan werklozen. Hij zei zonder blikken of blozen:

„Als je vindt dat het stinkt, als je daar niet tegen kunt, zoek dan maar wat anders. Ik kan er altijd genoeg krijgen, die zich vrijwillig aanmelden.”

Dupuy zei tegen zijn zoon: „Jô, jullie hebben geen fut in je lijf, een werk met dertig man en je weet je niet eens te verdedigen! Hoe meer je hem zijn gang laat gaan, des te arroganter wordt ie.” Het was waar dat ze niet veel fut in hun lijf hadden. Maar die kerel stond sterk. Hij had de boel maar fijn voor mekaar gebokst. Van de dertig waren vijftien vrouwen, waarvan de mannen ergens anders werkten. Het beetje dat ze daar verdienden, dat was weer zoveel meegenomen. Ze waren bang dat kwijt te raken als ze om meer vroegen. Van de rest waren er zeven ouden, die al het een of andere pensioentje trokken, oud-strijders en zo, waar je niets mee kon beginnen, die net als de vrouwen hun loon als bijverdienste beschouwden. Die waren bovendien bang niks meer om handen te hebben.... Maar Jojo probeerde het toch; niemand durfde echter lid te worden, niet van een partij en niet van een vakbond. Maar als ze allemaal samen iets ondernamen, een staking of wat dan ook, ja, dan waren ze er wel voor te vinden.... Als ze dat onmens klein konden krijgen. ....want je bent geen mens als je mannen en vrouwen in zo'n ongezonde stinkboel zo afjakkert.... en op een goeie ochtend kreeg Jojo het zover. Ze weigerden allemaal om te werken, de ouden en ook de vrouwen, allemaal. In het begin gluurde ieder naar zijn buurman om die in het oog te houden, alsof ze dachten: begint die weer te werken, dan doe ik ook mee, anders ben ik de klos. Maar ze hielden allemaal vol. En de baas wildt Die zou de hele zwik d'r wel uitmieteren! En toen gebeurde er iets ongelofelijks: al die arme drommels, de één nog zieker dan de ander, vrouwen en oude mannen die tot niets meer

in staat leken, bezetten de fabriek. Nou, en toen begonnen ze op het bouwterrein vlak ernaast ook en daarna wat verderop, in een pantoffelfabriek en toen volgden er anderen, net of ze in de hele buurt op dat ene vonkje hadden gewacht. Als een olievlek spreidde de staking zich om dat kleine fabriekje uit, net als de stank van de kunstmest.... Nou, toen stond je te kijken hoe vlug de bazen een beslissing namen.... Waarschijnlijk rook de Kamer van Koophandel gevaar en koos ze eieren voor d'r geld. Het kon immers in een ommezien op de grote fabrieken overslaan. Alleen Jojo werd er uitgegooid. Maar sindsdien zou je de anderen niet meer herkennen. Ze zijn nu allemaal lid van de C.G.T.; natuurlijk moesten ze eerst terdege toezien of ze allemaal wel hetzelfde deden en of niemand achterbleef. En nu zijn ze honderdmaal minder bang voor de baas. Jojo en Dupuy laten ze niet in de steek. Ze hebben zelfs een vrouw gevonden, die wil proberen om daar een cel op te richten....

Jojo gaat dus stempelen en Josseline ligt te bed.... Hij zoekt overal werk en vraagt zich af hoe uit de rotzooi te raken. Hij zit maar op een middel te peinzen, gaat alles na.... Wat hij sinds zes jaar heeft geleerd, dat is nu niet bepaald een vak. Integendeel.... En wie een vak kent, kan ook al niks vinden. Dus.... Denk niet dat er geen verleiding is, als je zo dag en nacht rondloopt.... Doe daar eens wat tegen. Vroeger moest je maar één dag per week voor de gemeente werken, de rest van de tijd kon je hier en daar nog een snabbeltje vinden. Maar sinds tien dagen, precies sinds Jojo ging stempelen, moet je elke dag acht uur lang aan de pipe-line werken. In het begin wist je geeneens wat het was; grondwerk, een sloot graven, verder niks. Toen de tractoren over dat hele eind de pijpen kwamen leggen, toen kwamen de commentaren los en begonnen de arbeiders te mopperen.... De Amerikanen, benzine, oorlog.... weer iets nieuws om je voor niks te laten werken! Te oordelen naar wat je zo de laatste dagen te horen krijgt, kun je er van opan, dat het niet zo gemakkelijk zal vlotten, dat hun pipe-line niet één-twee-drie gelegd zal zijn.... Jojo werkt er al niet meer. Gisteren kreeg hij een papiertje van het stadhuis, juister gezegd van het arbeidsbureau, dat hij naar het vliegkamp bij de watertoren moest op straffe van verlies zowel van zijn werklozen- als gezinsuitkering. En als

je er heengaat, dan schijn je behoorlijk betaald te worden....

Dupuy is woedend. Hij zegt tegen Jojo:

„Voor vandaag kun je er altijd naartoe om poolshoogte te nemen. Zelfs als je in de Partij was zou ik je zeggen, ga er heen. Overal kan je tenslotte iets uitrichten....

Want Jojo is geen lid van de Partij, ook al lijkt het alsof. En ook dat is een nare historie. Zodra hij terug was en toen hij het juist meer dan ooit met ze eens was, vroeg Dupuy hem daarnaar. „Nee”, antwoordde Jojo. „Waarom nee?” „Omdat....” En dagenlang kon Dupuy geen ander antwoord uit hem krijgen dan dit koppige nee, zonder verdere uitleg. Tenslotte werd hij nijdig. Toen keek Jojo zijn vader recht in de ogen, met een blik zo hard als een bikkel, en zei: „Dat kun je toch nooit begrijpen.” Zo hard was hij geweest, dat Dupuy begon te aarzelen en ineens het gevoel kreeg, dat er tussen hem en zijn zoon iets heel erg onbevattelijks bestond. Maar door die aarzeling leek Jojo nog meer te worden aangemoedigd om te zwijgen dan als hij het er op had gezet om achter zijn geheim te komen. Jojo zei daarop:

„Zie je me al in dezelfde Partij als de jongens, die ze me daarginds lieten vermoorden?”

„Jongen toch!” had Dupuy toen, helemaal van streek, haast uitgeschreeuwd.

„Dan zou ik de Partij bezoedelen,” liet Jojo erop volgen, „en daartoe heb ik het recht niet....”

„Mijn arme jongen! maar je bent niet wijs!” zei Dupuy toen; iets in hem belette hem echter om Jojo onomwonden te verzekeren, dat hij zich onnodig kopzorgen maakte. Dat durfde hij niet. Tenslotte ging het de jongen alleen aan. Henri, ook erg onder de indruk toen Dupuy hem om zijn mening vroeg, was het roerend met hem eens.

„Weet jij soms wat die daar allemaal heeft uitgespookt? Laat hem eerst met zichzelf in het reine komen....”

Daarom is de kleine Jojo nooit lid geworden van de Partij. Maar dat is allemaal niet zo eenvoudig. Hij bleef toen erg alleen. En wil je hem helpen, dan vraag je je af, hoe, wat hem helpt of wat zijn gewetensbezwaren vermeerdert. Hij doet aan haast alles mee precies of hij een communist was. Maar als je alleen bent, dan ben je toch maar alleen. Je krijgt een zeker soort verkeerde aanwensels en raak die eens kwijt....

Toen hij gisteravond thuis kwam, vertelde Jojo zijn vader wat er die dag was gebeurd, met die glinsterende ogen van veel te bleke en te zenuwachtige mensen. Het wordt nu ernst met dat kamp. Weliswaar moeten nog driekwart van de paaltjes er omheen worden geplant, maar ze hebben besloten er vaart achter te zetten. De ingang is al gereed, een raar soort poort, en een formaliteiten die er vanmorgen bij het binnengaan aan te pas kwam! Je p.b., complete fouillering en de hele santekraam, terwijl de omheining geeneens helemaal klaar is. Maar daaruit blijkt juist, dat ze van plan zijn die snel af te maken. Trouwens, de uitkijktorens, dat is al zo goed als een omheining. Ga je ergens naartoe waar het niet mag, dan kunnen ze dat direct signaleren en krijg je een soldaat of een „empi” achter je aan. 's Avonds richten ze van de watertoren een grote schijnwerper op hen, die bijna de hele hoop kisten verlicht. Het werk, dat ze te doen kregen, bestond trouwens bijna uitsluitend uit het afladen en rangschikken van rollen afsluitgaas, prikkeldraad en electrisch draad. Niet moeilijk te raden, dat binnen een dag of wat het kamp volkomen dicht zal zijn en niemand er meer een voet mag zetten. Je kunt zien, dat ze al gewend zijn om zulke installaties te maken, zo'n beetje overal, in alle landen. Hun handen staan er al naar. 's Ochtens begonnen ze bij de ingang een barak op te trekken. Toen we 's avonds naar huis gingen, stond die er al. Hij had een dubbele klapdeur, weet je, net als in hun wild-west films, met erboven een geëmailleerde reclame van „ijskoude” coca-cola. Nou, je snapt, dat waren wij al de hele dag geweest, „ijskoud”. Dat is hun kroeg. Er zaten al negers aan de bar, op hoge krukken. En dat gaat alles met een vaart.... Waar zijn we over een jaar als dat op die manier doorgaat — let op de datum, December éénenvijftig! Als er dan nog mensen zijn, die er niks van snappen!.... Het volgend jaar willen ze oorlog, het volgend jaar. Haast dat ze hebben!

„Hebben er veel aan die oproep gehoor gegeven?” vraagt Dupuy.

„Nogal, dat is juist de ramp.... Ze halen de mensen met vrachtwagens uit de dorpen, een uur rijden hiervandaan, en sommigen krijgen een premie van honderdveertig francs, meer niet.... wat de lonen betreft willen ze zich niet

binden. Zo gek zijn ze niet.... Maar wie het niet nodig hadden om te komen, mannen die niet werkloos zijn en uit eigen beweging in dienst traden omdat ze d'r niet vies van zijn, die vertellen dat ze hun een hoop beloofd hebben. Van hier uit onze wijk is er, behalve de werklozen, alleen Decoin. Die spreekt net als de anderen."

„Hij moest zich schamen," antwoordt Dupuy. „Die smeerslap heeft al drie weken lang geen enkele werkdag overgeslagen, het is hem alleen om de centen te doen. En dan te bedenken, dat hij in vijfenveertig in de Partij zat.... Nu is hij helemaal mis."

„Ik had nooit gedacht, dat er zoveel werkloosheid is, in alle beroepen en overal, net zo goed in de dorpen als hier. Wat staan er al een hoop mensen op straat.... Het ergste is, dat ze allemaal doodsbenuwd zijn. Ze durven haast geen bek opendoen.... Wie zich goed hebben gehouden en niet zijn gegaan, dat zijn vooral de jongeren, die nog geen vrouwen en kinderen hebben.... Als je alleen bent is er niet zoveel moed voor nodig om het uit te zingen. Al de mannen, die in het kamp werken, hebben dat blok aan hun been. Met die valt niet veel te bereiken, dat verzeker ik je."

„Zo, denk je dat?" antwoordde Dupuy.

„Vast en zeker! Vandaag moesten we ons al door de Amerikanen laten fouilleren, ze pakten ons al onze lucifers, aanstekers, zakmessen af, alles wat brandt en wat snijdt. Daarna zeiden ze: dat is genoeg voor vandaag, maar morgen geen schoenen meer, vooral niet met spijkers, vanwege de vonken; jullie kunnen met espadrilles komen en anders basta. Stel je voor, sandalen met touwzolen in dit koude Decemberweer en de smurrie van d'r vrachtwagens.... Nou, gemopperd dat er werd! Maar geen één die echt durft te protesteren. Het lijkt hier nog erger dan bij de mest."

„Je bent veels te haastig," zei Dupuy. „Laat ze eerst kennis maken als ze werkelijk overal vandaan komen"....

„Te haastig! Kijk, gisteren tegen twee uur, weet je nog, toen begon het minstens een uur lang te regenen; nou, we hadden niks om onder te schuilen, maar denk niet dat iemand het lef had om te zeggen: we scheien er mee uit."

„En jij?"

„Ik? Ik heb al eens voor de ervaring betaald. Laat nou eerst een van de anderen...."

„Je wilt toch niet zeggen dat je van plan bent aan hun rotzooi verder te werken zonder de jongens tegen ze mee te krijgen?”

„Ik zeg je toch dat er niks met ze te beginnen is! Maar ik heb mijn eigen plannetje. Je kunt er op rekenen, dat ik ze elke dag iets zal leveren waardoor ze het werk, dat ik voor ze doe, ruim betaald krijgen! Let maar op! Laat ze me maar alles wat brandt en snijdt afpakken, ik weet wel raad. Let maar eens op, wat ik ze zal leveren....”

„Wie heeft je dat in je kop gestompt? Pas maar op! Als je alleen staat kun je meer kwaad dan goed doen.”

„Maak je maar niet te sabbel. Ik ben oud genoeg om zelf te weten wat of ik moet doen. Je hoeft me heus niks te vertellen. Ik ben niet de enige die er zo over denkt.... Ik ben zelfs al begonnen....”

„Wat heb je gedaan?”

„'s Avonds ontdekte ik, dat een stuk of tien kisten en rollen prikkeldraad buiten het licht van de schijnwerper van de watertoren vielen en zowat tien meter verder in het donker lagen. Eerst was ik van plan doodgewoon één kist stuk te slaan om te zien wat er in zit. Ik vond er één met een losse plank opzij, maar weet je, van die dikke planken met wel zó lange spijkers.... Met een ijzeren schop als breekijzer heb ik hem losgekregen....”

Jojo steekt een lepel tussen de spleet van de oude tafel om het voor te doen.

„Maar ik kon niks zien. Ik heb op de tast gezocht, om er achter te komen, maar geen kans. Vanbinnen was alles dubbel en dwars ingepakt. Ik wilde het net opgeven, toen ik met mijn voet haast op de plank met spijkers trapte. Daardoor kreeg ik een ingeving. Doordat er toch al een gat zat, kon ik met de schop gemakkelijk de andere planken losmaken en ik zorgde er voor dat de spijkers goed overeind bleven staan; daarna heb ik alles, de schop inclusief, onder mijn arm gepakt en netjes met de spijkers naarboven precies onder de plek met as begraven, waar ze met hun vrachtwagens overheen moeten als ze in een kring gaan staan om af te laden. Dan komen ze haast allemaal over die plek heen, je kunt de sporen al in het gras zien. Zo laat kwam er geen één meer aan. Maar morgenochtend zal ik een lol hebben! Ik zweer je, dat ik me al onder het naarhuisgaan

van plezier in mijn handen wreef. Toen Decoin en de anderen me vroegen waarom ik zo vrolijk was, zei ik hun dat ik net zo lekker had gepoept. „Tjonges, met dat weer, om buikpijn van te krijgen!” zeiden ze. Als ze eens wisten....”

„Wees maar voorzichtig, mijn jongen, pas vooral goed op voor andersmans raad. Een stommitieit is zo gebeurd.”

„Kom, kom, jij bent ook altijd bang. Jullie zijn altijd bang. En wat is het gevolg? Dat niemand een vin verroert. De Amerikanen zijn er nu, en jullie zeggen: Dit is de bezetting. Er wordt wat geprotesteerd, maar verder gebeurt er niks.”

Hij staat op, doet een paar stappen naar het raam, blijft staan en spreekt met zijn rug naar Dupuy, zonder zich om te draaien:

„Ik zal je wat zeggen.... We hoeven niet eens met heel veel te zijn, elk met een stengun, en binnen een uur is er geen Amerikaan meer in de buurt. Dan is het met hun kamp en de hele rotzooi in twee tellen gedaan. Geloof me, daarna zijn ze wel zo wijs om weg te blijven! Wij zijn hier tenslotte bij ons zelf thuis, is het niet! Het recht is aan onze kant, we zijn in een toestand van zelfverdediging. Met vlugschrijven, kladden en plakken kun je niet vechten. Geef ons liever stenguns, dan zul je eens zien wat er gebeurt. Anders is het over een maand te laat, dan zitten we d'r allemaal in, in hun kamp met het prikkeldraad en de uitkijktorens, want alles is klaar voor een concentratiekamp. Er ontbreekt maar één ding aan: dat wij er in zitten.”

„Helaas is het niet zo eenvoudig als je denkt, mijn kind. Als het eens zo ver komt, dan kom ik vast niet achteraan, maar voor het ogenblik is er nog geen sprake van....”

Jojo draait zich eindelijk om:

„Zal ik je eens vertellen wat er niet klopt? Ons volk is verpest, het is uit met ons. Ik zal je wat zeggen, daarginds, daar heb ik een volk gezien.... Ik zweer je, dat ik een les heb gehad. Die zitten niet te ouwehoeren zoals jullie. Daar waren wij de bezetters. En reken maar dat ze het ons heel wat zuurder hebben gemaakt dan wij hier de Amerikanen. Van alle kanten vloog het op ons af. Je stak je hoofd nog niet omhoog of je hoorde: bzzz, bzzz, en de kogels floten om je oren. We hebben er niet vaak op gelegen, op onze oren, bedoel ik! We zagen er lang niet zo fris uit als de

Amerikanen hier! Dat is een volk, dat lef heeft, daarginds!
En kijk zelf eens, in Korea.... Maar wij, wij zijn een volk
van ouwe sokken!"....

„Praat toch geen onzin. Heb je dan zelf niet gezien, bij
de mest, hoe ze allemaal in beweging kwamen? Er is maar
één vonk nodig, één enkele kameraad, die ze op het idee
ngt, ze op weg helpt, zoals jij hebt gedaan, en direct vat
vlam, als stro. Als vuur is ons volk!"....

Ja, als strovuur, je zegt het," antwoordt Jojo.
Dupuy heeft zijn stoel omgedraaid en zijn schouders op-
getrokken.

„Kwajongen! Kijk beter om je heen. En misschien zullen
we er binnenkort op terugkomen.

EEN GUITAAR

Het is geen van te voren besloten, georganiseerde actie, maar al lang liepen velen in de barakkenwijk met de gedachte rond. Zelfs toen het gebouw nog gebruikt werd als vakscholingscentrum werd er al druk over gepraat. Had iemand van de barakkenwijk daar soms een kind zitten? Ongeveer niemand. Al legde je elkaar ook uit, dat er op de wereld nog wel iets anders bestaat dan deze ene wijk en je zeker voor vakonderwijs moet zijn, al was het alleen maar omdat dit in het belang is van de arbeiderskinderen — als je in een barak moet leven, die om zo te zeggen van bordpapier is, dan spring je uit je vel als onder je ogen, haast voor het grijpen, op geen vijftig meter van je vandaan zo'n prachtig gloednieuw gebouw staat, dat pas in drie-eneveertig werd opgetrokken, door de Duitsers, en nooit geheel werd betrokken, zelfs niet toen er na de oorlog de leerlingen in waren. Maar sinds het helemaal leeg staat is het een ware Tantalus-kwelling geworden. Vooral met dat hondenweer van de laatste tijd....

Eigenlijk ging alles buiten de Partij om. Het valt niet te ontkennen, dat het een fout was toen die alles en alles op de haven zette, daar twee cellen vormde en de problemen van de barakkenwijk min of meer werden verwaarloosd in vergelijking met de tijd, toen daar nog een sterke buurtcel bestond.... Nu is de buurtcel hier hoofdzakelijk samengesteld uit ouden, vrouwen, een paar winkeliers die net op de grens wonen en één van de onderwijzers; niet, dat we iets tegen die kameraden hebben — de vrouwen zijn vaak strijdlustiger dan hun mannen — maar het feit blijft bestaan, dat deze cel weinig praktische ervaring bezit. De bijeenkomsten worden goed bezocht, de discussie is levendig, maar als men uiteengaat wordt er verder niets meer gedaan. De betreffende kwestie werd er meerdere malen besproken,

maar het kwam nooit tot een resultaat. Het is overbekend, dat iedereen het er mee eens is, maar zou men er toe overgaan, dan zit er nog een heleboel aan vast.

Vanochtend is Gégène er op uitgegaan. Iemand moet ten slotte de eerste zijn. Gégène is bovendien verdrietig, want hij trekt zich het ongeluk van zijn ouwe vriend erg aan. Misschien had die nog geleefd, de oude Léon, als ze eerder tot de grote verhuizing hadden besloten, want dan hoefden de kinderen niet meer over te steken, dan konden ze rechtstreeks over het gras van het kamp komen.... Léon was de laatste, die nog van zijn vrienden was overgebleven. En dan te denken, dat hij morgen van de armen begraven wordt, dan kan het niet anders of je bent nijdig, zo'n dag. Dat was een reden te meer om de tocht te ondernemen. Je kunt toch niet met je handen ineen de genadeslag afwachten, net als Léon of wie dan ook.

Een paar barakken hebben het gehouden, die lekken niet door. Maar de mijne is niet meer bewoonbaar. Hoe moet dat de volgende winter gaan? Trouwens, het is nu of nooit. Wie kan zeggen, of ze morgen hun hekken en ingangen niet gaan sluiten?.... of ze zelf in dat huis hun kantoren niet gaan vestigen?.... Dan is het te laat, dan hebben we de kans voorbij laten gaan. Het werd dus besloten. Voor vanmiddag vier uur. Dan is het al schemering.... De beste tijd.

Hij loog. Er was nog niets besloten. Maar doordat hij precies datgene zei wat iedereen al zo lang had gewild, hebben ze hem allemaal geloofd.

„Dat is ook niet te vroeg” zei Bouvard. „Ik wilde er juist om twaalf uur met Henri over spreken. Maar wie heeft eigenlijk het besluit genomen?”

„Het verdedigingscomité,” antwoordde Gégène prompt, en met zijn vingers draaide hij zijn snor op om zijn verlegenheid te verbergen. „Heb je soms een pijp tabak?”

„Zo. Is Henri op de hoogte?”

„Natuurlijk, die gaat accoord.”

Gégène loog opnieuw. Hij is niet in de Partij, maar hij kent Henri. Een flinke jongen. Hij kent hem al van kind af aan, vast en zeker is die het er mee eens.

„Ik bedoel, dat we het zo moeten aanpakken,” zegt Bouvard, „de mensen al zo vroeg oproepen. We worden nog

verkocht en verraden. We hebben minstens één verklikker in de wijk, ik weet niet wie, maar we hebben al eens die mop gehad....”

„Je hebt gelijk, ik houd er mee op. De mensen, die ik het heb gezegd, zullen de anderen wel waarschuwen. Maar nog eens, heb je niet een pijp tabak?”

Toen Henri tegen twaalf uur thuis kwam, was de barakkenbuurt in een chaos omgetoverd. Iedereen wist er al van. Wie door Gégène was gewaarschuwd had het al verder verteld. Sommigen waren al bezig hun meubeltjes, matrassen, snuisterijen buiten op kruiwagens of in kinderwagens te stapelen zonder zich om iets te bekommeren. Het had tegelijkertijd iets van een uittocht, een strijd die wordt voorbereid en van kinderen, die ontdekkingsreisje spelen. In hun tuintjes riepen ze mekaar grappen toe, hitsten ze mekaar wat op. Je had nog nooit zo'n wanorde meegemaakt....

„Hé, Henri! Ben je klaar voor de bestorming?”

Zelfs Paulette had al een hele stapel dingen klaar gezet. Daar ze geen kruiwagen bezitten, had ze er wat anders op bedacht. Ze had de tafel met de poten naarboven gezet, zo kon je er een boel dingen op meedragen net als op een draagbaar. Toen hij thuis kwam, probeerde ze juist het bed uit elkaar te halen! Hij kon niet nalaten, in lachen uit te barsten. Wat een revolutie! Ben je soms timmervrouw geworden?.... De ontvangst was niet mals. Je laat me ook altijd alleen! Jij hebt mooi lachen! Voor de andere vrouwen hebben hun mannen alles in orde gebracht.... En nu zal het bij ons wel weer anders gaan dan bij de rest van de mensen!.... Als er ergens een vuil oud hok over is, dan is het voor ons al goed genoeg.... Of de kinderen gebrek hebben aan licht en tussen de schimmel moeten opgroeien, dat laat je hartstikke koud!.... Ze was in tranen uitgebarsten. Maar toen hij zag dat ze zo opgewonden was, moest hij nog veel harder lachen. Hij nam haar in zijn armen, terwijl zij tegenstribbelde. Hij was veel sterker dan zij en hield haar in bedwang, tegen zich aan.

„Zo. Nou moet je wel kalm blijven, of je wilt of niet. Wees maar gerust. We zullen dat allemaal piekfijn organiseren. Weet je wat, ik blijf de hele middag hier, bijna bij jou. Krijgt ie nou een glimlachje, of niet? een glimlachje voor pappie die zo weinig hart heeft, toe nou!”....

De eerste de beste jongen, die hij voor het huis zag spelen, stuurde Henri weg om de kameraden te halen, Guitton, Bouvard, Dupuy en de anderen.

„Wie heeft deze herrie aan de gang gebracht?”

„Naar het schijnt, het verdedigingscomité,” zei Bouvard verwonderd, „Was jij dan niet op de hoogte?”

„Wat? Het verdedigingscomité?” zei Guitton. „Maar man, dat ben ik. Ik zou zo zeggen, dat ik nog wel weet wat ik doe, is het niet?”

Toen alles opgehelderd was, kreeg Henri weer zijn glimlach van de grote dagen.

„Het komt allemaal best in orde,” zei hij. „Kijk me dat eens aan!”

Ongelooflijk, zo enthousiast als de hele barakkenwijk was. Hoe langer hoe meer mensen waren nu bezig hun zaakjes buiten bijeen te pakken. Het was zo'n soort dag, waarop het, als je er later aan terugdenkt, net was of de zon scheen ook al was het bewolkt. Telkens als iemand een meubel uit zijn huis haalde of iets, dat omvangrijker was dan de anderen tot dusver hadden versjouwd, dan begonnen de burens te schateren alsof hij een record had gemaakt. Ze waren al aan de naaimachines, radiotoestellen en kacheltjes toe.... En dan heb je natuurlijk de mensen die in zo'n geval altijd de gek uithangen om de anderen aan het lachen te maken. Papillon had zijn nachtpot helemaal bovenop zijn kruiwagen op een indrukwekkende stapel vastgesnoerd en zijn vriend Georges — niet het kamerlid, maar de vaste gabber — riep, toen hij buiten kwam: „Gelukkig, dat het weerbericht voor vanmiddag regen aankondigt, dan blijft het droog!”.... En inderdaad, als het zo was gaan gieten als gisteren, eergisteren enzovoorts, dan hadden de matrassen en het hele hutjemutje wat te pakken gekregen!....

„Sta nou niet zo te lachen,” riep een vrouw en wees met haar hand naar de barak van Léon, waar de luiken gesloten waren.

Opeens bedaarde het lawaai. Maar de opgetogenheid was te groot. Twee minuten later begon het opnieuw.

„Ik moet jullie echter op twee dingen wijzen,” zei Henri. „In de eerste plaats wordt de politie vast en zeker gewaarschuld. Om vier uur, daar kun je op rekenen, staat het ginder zwart van de C.R.S. Dan zie ik ons daar aankomen

met al onze meubels. Daar komen brokken van, dat spreekt. Dus zou het stom zijn om tot vier uur te wachten. We moeten er zo gauw mogelijk naar toe, wie klaar is moet vertrekken en door al de anderen worden beschermd. Het doet er niet toe, dat we niet tegelijk gaan. Dat komt later wel in orde. We zullen er voor zorgen, dat de kamers eerlijk worden verdeeld. Wie te veel neemt, geven wij wel een les, trouwens die krijgt toch iedereen tegen zich. Dat is het eerste wat ik jullie wilde zeggen. Het tweede is dit. We moeten gauw op onze fiets springen en zoveel mogelijk kameraden in de andere woonwijken, aan de haven, in de dichtstbijgelegen fabrieken waarschuwen om zo nodig bij het uitgaan of in de middag de mensen bijeen te brengen om ons te helpen, voor het geval de gosers van Moch ons lastig vallen. We moeten de kameraden uitleggen, dat dit iets heel belangrijks is....”

„We moeten ook de oudjes een handje helpen,” zei Dupuy.

„En Jacques, met zijn arm, die kan ook niks doen. En zijn vrouw moet nog wel één dezer dagen bevallen. Onder ons gezegd, die arm ziet er lelijk uit, het zou me niks verbazen als die er af moet.”

„Wat doet een mens soms stomme dingen,” zei Dupuy....

Tegen één uur, half twee, werd het eerste vertreksein gegeven. Het was het goede moment, in het kamp was haast niemand te zien. De meesten waren gaan koffiedrinken. De andere mannen, uit de dorpen, zaten in de Amerikaanse kroeg. Van de Amerikanen was geen sterveling te bekenen. Als ze gewaarschuwd waren hadden ze vast geprobeerd hen iets in de weg te leggen.... Maar ze kwamen geen enkele hindernis tegen. Het leek zelfs al te mooi, al te gemakkelijk, zodat je je afvroeg of daar niets achter stak. De vijf of zes, die al klaar waren, werden er met hun hele hebben en houden naartoe gebracht. Ze aarzelden even voor ze de grote voordeur forceerden, maar er was geen andere mogelijkheid om binnen te komen. Drie, vier mannen duwden er met geweld met hun schouders tegenaan. Al was die deur ook van ijzer, hij moest wel open of hij wilde of niet. En toen:

„Jongens, de coloradokevers hadden het ons niet verbeterd! Laat de politie nou maar aanrukken....”

Papillon ontdekte achter beide delen van de dubbele deur

een indrukwekkend zware grendel... Als je daar achter zat kon je je gemakkelijk verdedigen.

„Maar voor de ramen dienen we op te passen...”

Achter hen, tussen het grote gebouw waarin ze dit bruggehoofd hadden bezet en hun woonwijk in, was de weg nu gebaand. Zodra daarginds iemand klaar was kwam hij zo snel mogelijk hier naartoe met zijn hele verhuisboel, terwijl zijn vrouw achter hem aan dribbelde om te zien of er niks van afviel en de kinderen er omheen sprongen en dansten. Wat een fijne vrije Donderdag voor die rakkers! Dat zal ze nog lang heugen... Ze namen niet eens meer de voorzorgsmaatregel om de mensen, die op deze manier de tocht ondernamen, met een behoorlijke groep te omringen. Ze voelden zich al stevig gehuisvest, achter die ijzeren deur. En mocht iemand, die onderweg was, iets overkomen, dan waren ze er toch zo bij om hem een handje te helpen. Zelfs, als het moest, als de C.R.S. opdook en het eind van de evacuatie wilde beletten, dan bleef wat gedaan was in ieder geval gedaan. Ze konden het gebouw toch niet geheel en al omsingelen. Voor de achterblijvers zou het hoogstens een uitstel betekenen...

Tegen drie uur kwamen de eerste kameraden uit de andere arbeiderswijken aan, kwasi of ze doodgewoon een wandelingetje maakten. Die vonden het maar wat een durf en prima geslaagd... Ze werden feestelijk ontvangen, dat kan men zich indenken! Ze moesten het hele kasteel in ogen-schouw nemen. Vooral de vrouwen voelden zich na een half uur al helemaal thuis, en trots dat ze waren!... Die zouden zich eerder laten ombrengen dan dat je ze er uit kreeg. De meesten hadden haast in geen tien jaar behoorlijke muren om zich heen gehad, echte muren van steen en beton, goeie droge muren waar de verf of het behang op houdt. En dan die keurig gesloten, brede ramen, die 's ochtens vast de volle zon vingen, naar de richting te oordelen...

„Er is zelfs water in de gangen... tenminste de kranen zijn er. Het water is afgesneden. We zullen eisen dat ze het aansluiten.”

„Stel je toch voor!”

„Kun jij het je indenken?”...

Die vrouwen! ze werden opeens weer vrolijke bakvissen. Ze sprongen rond, heus, ze sprongen rond door de brede

gang boven, waarop de deuren van al de lichte kamers kwamen, kamers die uitzagen op de grote open plek van het kamp en, meer naar rechts, op zee.

„Is het geen prachtig uitzicht hier boven?”

Zowat niemand had ooit anders gewoond dan beneden aan straat... Misschien voelt niet iedereen er voor zo te wonen, maar hier kregen ze allemaal opeens de indruk dat ze een tree op de levensladder waren gestegen... vrouwen, nou... je had ze maar aan te kijken. Ze waren al helemaal veranderd... Alleen al door het licht in de ruime kamers... En lachen, dat ze daar deden! Het was allemaal nog voor driekwart leeg en het lachen klonk hard door de gangen en het trappenhuis. Als ze elkaar lang kwamen met haar armen vol huisraad, dan plaagden, kneperden, kittelden ze elkaar, daagden elkaar uit.

„Hier kunnen we precies zien wie de beste huisvrouw is!”

„Nou, en een plaats dat hier is om te wassen en te boenen!”

Tegen vier uur kwam motorpolitie op een afstand poolshoogte nemen. De mannen liepen ze achterna en wierpen ze met stenen... Om die spionnen goed te laten zien hoe het stond, dan konden ze rapporteren, dat men niet van plan was met zich te laten sollen en de hele C.R.S. uit de provincie nodig zou zijn om ons uit dit gebouw te krijgen! Om deze tijd stonden al een honderd kameraden, die van overal uit de stad waren gekomen, op de sintels voor het gebouw te stampvoeten.

Je zou zo zeggen, dat de motorpolitie aan hun superieuren niet bepaald een bemoedigend rapport had uitgebracht. Ze probeerden het nog een keer om ons bang te maken, met alleen een commissaris en een stuk of tien C.R.S., net voldoende om hem te beschermen en net weinig genoeg om te laten zien, dat het hun niet te doen was om er ons met geweld uit te zetten. De commissaris hebben we natuurlijk niet toegelaten. We deden niet eens de grote voordeur voor hem open. We lieten hem niet eens aan het woord komen en hebben hem uitgejouwd. Toen ze ons hoorden schreeuwen zijn de mannen, die midden in het Amerikaanse kamp aan het werk waren, ook komen aanlopen om te zien wat of er gaande was. Je kon direct aan hun houding zien dat ze ons, zo nodig, een handje hadden geholpen.

uit —
van

den
oog
luk,
De
en
nie
us
al
s
,

In ieder geval vonden we elkaar 's avonds allemaal min of meer bek-af terug tussen onze eigen muren en heel wat meer opgewonden dan als we wat hadden gedronken. We hebben ons stevig gebarricadeerd achter onze ijzeren voordeur. Twee kameraden stonden op de uitkijk voor het bovenste raam bij de hoogste trap, die naar een soort ijskoude zolder voert. De hele nacht zullen twee man elkaar daar aflossen....

Doordat het donker vroeg inviel bemerkten ze gauw, dat er geen electra was. Het hielp niets of ze de knopjes in alle richtingen draaiden, er kwam niets.

„Merkwaardig! Hoogstens een maand geleden ging de school hier vandaan. Het zou me verbazen als ze de electriciteit nu al hadden afgesneden. We moeten de meter zoeken...”

„Intussen zet ik mijn batterij aan,” stelt Guitton voor, „goed?”

Nou, en of! Eén van de eerste dingen, waar Papillon voor heeft gezorgd, dat was zijn kacheltje opstellen. Wat een koukleum is die vent! Dat is nou zijn ondeugd. In de kamer, die hij voor zich heeft uitgezocht, stak nog een stuk pijp door een plaatijzeren ruit in het raam. Daarin kon hij de pijp van zijn potkachel schuiven. Dat was zo gebeurd. En hij had zijn lucifer nog niet onder het hout gestoken, of hij sprong al rond van plezier en riep als maar: „Kom es kijken!” en „Hoera! Wat zeg je ervan?” Het trok als een lier. Je had er zelfs bakstenen in kunnen branden.... Honderd keer beter dan in de barak, waar het zo door de kieren tochtte dat je de rook wel kon snijden. ....En nu met het donker ook de koude zich feller doet voelen, komen de vrouwen, onder voorwendsel dat ze de kinderen wat warmte moeten geven, in een kring rondom het gloeiende potkacheltje zitten, dat zo rood is als de binnenband van een vrachtauto....

„Ha, die Guitton!” roept Papillon. „Je moest dat ding voor mijn deur neerzetten, want we zijn allemaal hier. Vuur en licht, wat wil je nog meer! We blijven de hele avond samen voor we de eerste keer in ons nieuwe huis gaan maffen. Niet, Fernande? Wat een gloednieuw gevoel! Net of we pas getrouwd zijn. Verdorie, ik voel me weer helemaal jong!”

Aanstekers, kaarsen, petroleumlampen en zaklantaarns

werkelijk al te mooi. Waar zou die meter toch zitten? Ze zoeken hem overal, op de tast, want ze kennen het trappenhuis nog niet en zijn bang, dat ze misstappen, dat ergens een gat is of misschien een valluik.

„Ik heb lood bij me,” zegt Guitton, „voor het geval we dat nodig hebben.”¹⁾

„Man, je had electricien moeten worden!”

„Ik houd van knutselen. Je zult eens zien, als we hier eenmaal goed zitten dan maak ik van alles voor jullie! In mijn bunker....”

Intussen zijn de vrouwen bij Papillon wat op adem gekomen.

„Ik heb daar toch nog een paar dingen achtergelaten,” zegt Fernande. „Je kunt nooit weten.”

„Wat kun je nooit weten? Kind, ik krijg de kouwe rillingen als ik aan die rotkeet denk. Daar zie je me niet meer terug. Eer ze me hieruit krijgen....”

„Je kunt zeggen wat je wilt, het doet je toch altijd wat als je ergens vandaan gaat waar je zo lang hebt geleefd. Al de herinneringen.... Zelfs zo'n krot.... mijn moeder die is er doodgegaan....”

„Als ze de electriciteit maar niet hebben afgesneden. Anders was het hier fijn....”

„Ik ben zo best tevreden!.... Daarginds hebben we ook zo min mogelijk licht gemaakt, met wat de stroom nu kost....”

„Als dat hek om hun kamp klaar is, dan zitten we hier opgesloten, dan krijgen ze ons hier misschien gemakkelijker uit.”

„Die kans liep je ook bij ons in de wijk. Daar werden we precies eender ingesloten en geloof maar dat ze ons er uit hadden gezet.”

„Maar hier geven we ze een voorwendsel.”

„Volgens mij kunnen we ons hier veel beter verdedigen, want we zijn allemaal bij mekaar.”

„Bovendien, als je behoorlijke muren om je heen hebt, dan lijkt het of alles veel beter gaat, niet? Als ik zeker wist, dat alles meeloopt, dan liet ik mijn dochttertje zó terugkomen,” zegt Georgette en machinaal draait ze met een

1) In Frankrijk gebruikt men geen stoppen, maar een stukje looddraad voor het elektrische licht.

vinger om een haarlok, die bij haar ook blond is....

„Nou, en ik,” zegt Francine, „als ik er aan denk hoe het daarginds in al die vocht en kou en zonder licht was geboren!.... Wat zal hij het hier goed hebben, bij het raam, zodra er wat zon is!.... De twee andere kinderen hebben dat zo gemist....”

„Wanneer moet je bevallen?”

„Het kan ieder ogenblik komen.”

„Voel je je goed? Je bent tenminste flink zwaar!....”

„De vorige keren was ik net zo zwaar; morgen of overmorgen moet ik ophouden met werken....”

„En hier zijn we allemaal bij je. Je hebt alles bij de hand. Je zult nog denken, dat je in een kraaminrichting ligt.”

„Ja, vast. Het is hier net zo licht als in een ziekenhuis.”

„Vooral voor de kinderen was het daar beestachtig slecht. Ze hebben geen botten. Hun lijf zit vol water.”

„Het enige, waar ik bang voor ben, met dat kamp vlakbij.... als ze d'r maar geen springstof opslaan. Dan zitten wij op de eerste rang om de lucht in te vliegen....”

„Het schijnt, dat ze er grote kisten naartoe brengen en niemand weet, wat er in zit.”

„Ze kunnen alleen maar iets slechts in hun schild voeren.”

„Denk je eens in, Fernande, als de mannen weer weg moesten!”

„Dan gaan wij mee. Ik ben er voor, dat wij dit keer mee-gaan! Allemaal samen met hen er eens en voor altijd een einde aan maken! De vrouwen hadden nooit.... Maar nu moet je ze eens horen, op de markt, in de winkels! De vrouwen staan klaar. De volgende keer gaat alles heel anders!”

„De vrouwen....”

Een verblindend wit licht snijdt Paulette haar woorden af. Ze hebben allen tegelijk een kreet van verbazing geslaakt, als bij de eerste vuurpijl van een vuurwerk.

„Ze hebben het gevonden, die duvels!”

„Het is hier nu nog fijner dan bij daglicht. Stel je voor, dat we eerst nog aarzelden of we hier wel naartoe moesten....”

De overwinnaars komen buiten adem uit de kelder terug, ze zijn de trappen met twee treden tegelijk opgestormd, als jonge blagen. Papillon komt voorop.

„Nu, wat zeggen de dames ervan? Is er ontvangst bij

barones Fernande? Gelukkig maar dat er mannen zijn om jullie licht te geven."

"Wij geven je iets veel beters," zegt de zwangere Martine met haar buik naar voren, wat iedereen aan het lachen maakt.... „De vrouwen...."

"Jij kunt er van meepraten," antwoordt Papillon. „Niks aan voor Alphonse, die is zo vet als een paling.... Als jij er eens een jaar geen krijgt, want bij jou gaat het zo geregeld als een automaat, dan is er vast iets aan de hand, op zijn minst een revolutie.... Dames, uw gewillige dienaar staat voor u...."

En onder luid gejuich duwt hij Alphonse voor zich uit.

"Hoeveel heb je er nou?"

"Jakkes," zegt Alphonse, die nu ook meedoet, „mijn vader had er dertien.... en tot nu toe heb ik er nog maar twee.... boven het halve dozijn."

Ze komen nu allemaal tot rust en stikken van het lachen, als Papillon er theatraal op laat volgen:

"En je moet eens naar hem kijken, dames! Zie je het hem aan? Kan nauwelijks op zijn benen staan. Is niet groter dan ik. En we zijn allebei klein kaliber. Ze beweren wel, dat het net zo gaat als met suikerklontjes: hoe kleiner hoe zoeter."

"Toe jongens, let toch een beetje op de kinderen!" zegt Fernande, die niet meer kan van het lachen.

"Kom, ik pas heus wel op voor wat ik zeg. Daar steekt toch geen kwaad in.... Verdomme, trekt dat of niet, die kachel hier!"

"De anderen, die niet mee zijn gekomen, stellen zich gewoonweg niet voor wat ze missen."

"Die komen morgen wel. Vandaag moesten ze naar hun werk. Le Mousse, Sauvageon, Decoin, die werken."

"Decoin, die schijnt in het kamp te werken. Wat haalt die zich in het hoofd?"

"En dan de ouwe Ernest. Die heeft zijn eigen huis, daar wil hij niet uit. En toch zijn het beste oudjes, ook al zijn ze van top tot teen voor de Gaulle. Nu ik ze goed ken...."

"En die andere oudjes, zijn die even gek? Die is het in hun kop gestegen. Je weet wel, die vroegere kellner.... Ze praten met niemand van ons."

"Misschien zijn ze te oud om hun boeltje over te brengen."

Je kunt nooit weten... Want al hebben ze het ook nog zo hoog in d'r hoofd, tenslotte zitten ze beter hier."

„Er zijn van die zonderlingen, weet je...."

„Ik heb een voorstel, want het begint laat te worden," zegt Papillon. „We gaan allemaal naar onze eigen kamer, eten wat, leggen de strozakken uit voor de kinderen en stoppen ze in bed. Daarna, wat denken jullie daarvan, bij hoge uitzondering heb ik twee flessen wijn, die ik al lang bewaarde; zullen we die samen opdrinken en dan verder praten? Wat zeg jij ervan, Fernande? Ieder moet natuurlijk zijn glas meebrengen, wij hebben er niet genoeg."

„Zie me die rijkaard van een vaste gabber eens aan!" houdt Guitton hem voor de gek. „Die hebben altijd wat achter de hand...."

„Laat dat nou voor vanavond maar rusten, zeg!" breekt Papillon hem af. „Tenslotte profiteer jij er ook van, ik zou dus mijn mond maar houden"....

Ze volgen zijn raad op. Om over elfen zitten ze nog bij elkaar, alle mannen en vrouwen, met de glazen en stoelen die ze hebben meegebracht, prettig warm, knus en tot rust gekomen, en vertellen elkander verhalen.

„Je hoort hier de wind haast niet," zegt Marie. „Weet je nog, Paulette, daarginds, als hij pal op het huis stond, dan lagen we 's nachts in bed te rillen van angst. Net een wild dier...."

„En ik had niet eens een slot op de deur," zei Paulette. „Als Henri niet thuis was.... Nu durf ik er voor uitkomen."

„Was je bang dat iemand je centen kwam brengen terwijl je sliep?"

Wijn, dat is verraderlijk drinken.... Wijn is zo zacht, je drinkt het als melk. En licht ook, naar men zegt. Maar vijf minuten na je eerste glas voel je je al heel anders. Dan wordt het leven net zo roze als de wijn die je drinkt. De kleur zelfs werkt mee om je op je gemak te zetten, te ontwapenen, die gevaarlijke kleur net als limonade, die je zelfs aan je kinderen te drinken zou geven. Dan ga je je zo plezierig en tevreden voelen, zo flink, en wat begin je helder te denken, net zo helder als een wit wijntje, en je bloed wordt warm als rode wijn.

Je hele lichaam lijkt wel zoet als suiker en tegelijk stijgt er een klein beetje slaap in je op, een loomheid in je vingertoppen en je gewrichten.

„Dat is wat anders dan coca-cola!”

„Schijnt naar pis te stinken,” zegt Gégène.

„Fijn toch, om een huis te hebben. Als we op orde zijn, dan wordt het nog prettiger.”

„Eerlijk is eerlijk, we hadden nooit gedacht dat we het zo gemakkelijk zouden bezetten. Je bent tenslotte altijd te bang. Als iedereen overal zo samenwerkte, dan was de wereld gauw veranderd.”

De wijn, het vuur, de slaap die opkomt, maken je dromerig. Er wordt hoe langer hoe minder gepraat. Zo nu en dan klinkt een zin op en blijft zweven over de warme stilte en hun aller gepeins....

„Het is waar, wat is er weinig toe nodig om het voor iedereen prettig te maken.”

„Als je een boom omhakt hoeft de laatste bijslag niet hard te zijn om de stam te vellen.”

„Het wordt rijp, dat is zeker. We zullen er zelfs nog van opkijken. Een schouderstoot.... en we staan verbaasd, dat we er al zijn.”

„Wat boffen de mensen, die er al zijn!”

„Maar een bof, die niet vanzelf komt,” zegt Henri. „Wat een heerlijkheid....”

„En of! Er is heel wat voor nodig om de aarde andersom te laten draaien! Maar als het eenmaal onderweg is, als je alles hebt wat nodig is en je voor jezelf werkt, dan wordt het werk een plezier, een sport....”

„Weet je, wat ik dan het eerst wil kopen?” zegt Guitton, „nou, Jeanne, zeg eens? Een mooie hengel met een katrolletje”.... hij doet het gebaar na met zijn hand „voor de snoek. Ik ga wel eens naar het moeras. Je moest ze eens zien trekken.... en om ze te pakken als ze stil liggen — nou, ik heb het geduld niet om zo lang te wachten. Maar met zo'n speciale hengel, niet Jeanne?”

„Ik”, zegt Gégène, „als ik het nog mag beleven, dan zou ik alleen maar een grote hond willen hebben. Het is niet zo moeilijk om er een te hebben, een hond, maar om die te eten te geven.... Die dieren vreten meer op dan wijzelf tegenwoordig. Als kind hadden ze er één bij ons thuis.

Misschien komt het doordat ik kinds word, maar ik zou er gezelschap aan hebben, is het niet?"

De slaap, de wijn, het vuur ontlokken elk van hen een onverwacht vertrouwelijke ontboezeming, die ze allemaal mee voelen. Wat houden ze veel van elkaar zodra het leven een klein beetje beter is.

„Wat ik wil hebben is iets idiots, ik heb het op de jaarpeurs gezien,” zegt Jeanne Guitton tegen haar man, „weet je nog wel, die elektrische koffiemachine.... In twee minuten loopt de koffie door....”

„Als dat zo doorgaat,” zegt Papillon, „zet Guitton zijn vrouw nog elektrisch aan....”

„En wat ik wens,” zegt Henri, „is nog veel idioter. Je hebt zo van die wensen, die je niet kunt verklaren. Ik ken geen noot muziek en het ligt me ook niet.... Maar, hou je goed, ik wil zo graag een gitaar hebben....”

„Een gitaar! voor een revolutionnair!”

„Wij,” zegt Lucien en men hoort zijn vingers kraken zo vast klemt hij zijn handen ineen, „daarginds aan het front in de internationale brigade, daar had ik een kameraad die gevallen is.... Enrique.... en die speelde er altijd op, op zijn gitaar....”

*

INHOUD

I.	Het regent	7
II.	Het is tijd voor de kinderen	16
III.	In de Atlantische wal	23
IV.	Ongelooflijk mooi blond haar	32
V.	Gerst lossen	41
VI.	De nacht is kwaadaardig	54
VII.	Mijn hand in het vuur!	65
VIII.	De notulen van het P.B.	77
IX.	Een gevel van glimmend witte tegels	103
X.	Als de mensen in bed liggen	116
XI.	Het huis van „Monsieur Ernest”	125
XII.	Van boer Noël en de kleine wildebras	139
XIII.	Twee kameraden	149
XIV.	De stunt van de onderzeebootbasis	161
XV.	Scheiden is schande	177
XVI.	Het bezoek van zuster Martha	199
XVII.	„Jojo”	207
XVIII.	Een gitaar	219